This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Y52 L9

יהוה

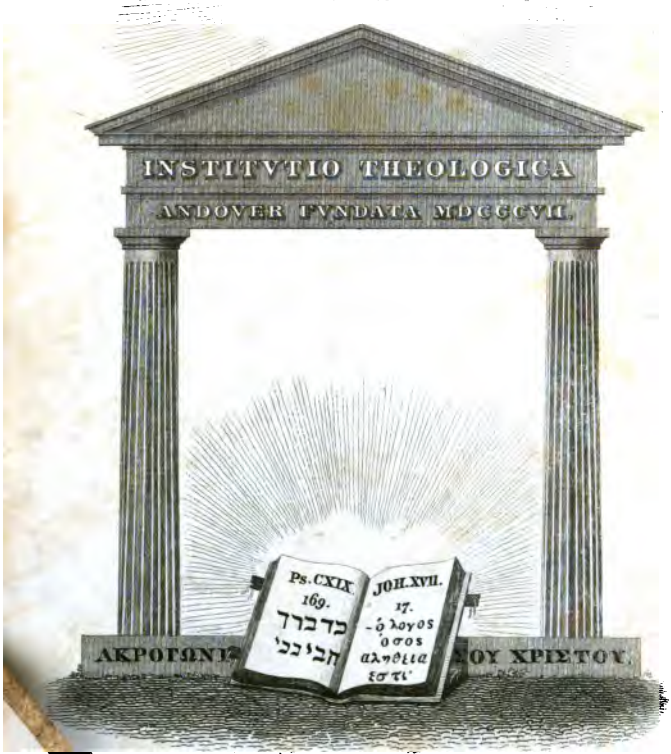
INSTITVTIO THEOLOGICA
ANDOVER FVNDATA MDCCCVII.
Ps. CXIX. 169.
כדברך
תבינני
JOH. XVII. 17.
ὁ λογος
ὁ σος
αληθεια
εστι
ΑΚΡΟΓΩΝΙ
ΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Niedner 3539.

60

J. N. Madvigii disputatio de aliquot lacun
codd. Lucretiae. Hauniae 1832. 8. cf. Jahnii
Seebodii Jahrb. 1832. VI, 4. p. 440 seq. Jen. A
Lit. Zeit. 1832. No. 180. p. 477 – 480.

Egregie eodem metro vertit Knebel. Lips. 1821.
II. 1831. 8. cf. Leipz. Lit. Zeit. 1823. p. 937 – 943.

– Cum suis variorumque notis illustravit Re
Pars bibliothecae a Panckouckio editae.

Siebelis Quaestt. Lucret. Lips. 1844. Thoma
Münch. Gel. Anz. 1845. No. 43. 44. Siebelis in
f. d. Alterthumsw. 1845: 1 suppl. p. 84 – 87

De Lucretio imitatore Empedoclis cf. Grysa
Stilüb. p. 186 seqq.

Beiträge zur Kritik des Lucretius, von J. Becker,
Philolog. II p. 34 – 56. von Purmann, ib. III, 1 p. 66 –

Lachmanni et Bernays (ap. Teubner. 1842.) edition.
Bergk in Jahn. Jahrb. LXVI, 3. p. 315–330. ubi egregiae
dationes sunt. Gurmann ib. p. 644–679. Lotze
Schneidew. Philolog. VII, 4 p. 696–732. Gurmann
. 733–737.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBRI SEX

AD OPTIMORUM LIBRORUM
FIDEM EDIDIT
PERPETUAM ANNOTATIONEM
CRITICAM GRAMMATICAM ET
EXEGETICAM
ADIECIT

ALBERTUS FORBIGER.

LIPSIAE
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI
MDCCCXXVIII.

VIRIS

MAGNIFICIS ILLUSTRIBUS

EXCELLENTISSIMIS ICTISSIMIS

AMPLISSIMIS

CONSULIBUS

PROCONSULIBUS AEDILIBUS

PRAETORIBUS CETERISQUE

SENATORIBUS

CIVITATIS LIPSIENSIS

PATRONIS ET FAUTORIBUS SUIS

PLURIMUM VENERANDIS

HUNC

QUALEMCUNQUE LIBRUM

PII GRATIQUE ANIMI

DOCUMENTUM ESSE VOLUIT

EDITOR.

PRAEFATIO.

A Teubnero, Viro honestissimo, qui audierat, me iam per aliquot annos Lucretio operam navasse, excitatus, ut collectionem suam scriptorum Graecorum Romanorumque huius poëtae editione augerem, voluntati eius eo minus deesse volui, quo magis nova Lucretii editione, brevi commentario critico et exegetico instructa, opus esse videbatur. Quae autem in hac opera suscepta inprimis spectanda censebam, sunt: primum contexta scriptoris oratio e fontibus iam apertis, quoad eius fieri posset, emendata et correcta. Quum vero codicibus antea non collatis et adhibitis prorsus destitutus essem, quod nemo facile mirabitur, quem non fugit, in Germania vix unum alterumve Lucretii codicem, eumque iam dudum collatum, inveniri, quae vero collationes in exteris terris fieri possint, (quarum Italia, inprimisque Florentia, poëtae nostro largam messem afferre videatur,) non nisi magnis sumptibus parari posse; me omnem contextus conformationem in Wakefieldi recensione quasi fundasse, haud dubie omnes comprobent, qui sciant, quanta huius viri in Lucretium sint merita. Tamen Wakefieldi recensionem ad verbum iteratam noluimus, sed, Celeberrimo Eichstaedtio viam monstrante, haud paucis in locis correximus, quum multas arbitrarias et superfluas viri paullo cupidioris mutationes remo-

vendo, tum novas lectiones e libris fide dignissimis inducendo. Qua in re maxime nos iuvarunt editiones antiquissimae, quas, libris Mss. fere aequiparandas, diligentissime comparare eo magis nostrum duximus, quo minus priores editores eas respexisse comperti sumus. Et primus quidem accurate contuli editiones Iuntinam et Aldinam 2., adhuc prorsus fere neglectas; quod neutiquam inutile fuit, siquidem Iuntinam, quam plerumque sequitur Aldina 2., primum, ut ita dicam, vulgatae fundamentum intellexi, ita tamen, ut alias quoque lectiones minime spernendas in ea invenerim. Deinde vero etiam Veronensem (ad exemplar Dresdense, cuius copiam mihi fecit Eberti, Viri illustris, liberalitas), Venetam a. 1495., Aldinam 1., quas bibliotheca Paullina, et Bononiensem, a Pio instructam, quam bibliotheca Senatoria mihi suppeditavit, diligenter inspexi; quod et ipsum minime fuit superfluum. Gerardi enim trium priorum collationem, iteratae editioni Wakefieldianae (Glasguae 1813.) adiectam, sed nondum ab editore aliquo adhibitam, et Havercampi relationem de Pii editione saepius falsam et minus accuratam deprehendimus, quod, in multis locis diserte indicatum, in pluribus tacita correctione significavimus. Editionem principem Brixiensem ita rarissimam, ut, eam omnino adesse, viros doctos diu latuerit, me acquirere non potuisse, per se patet; in cuius lectionibus commemorandis solum Gerardum sequi oportuit. Haud parum tamen subsidii in Gerardi collatione iudicanda mihi attulit Veronensis editionis exemplar Dresdense, quod in margine habet varias lectiones e pluribus libris, et inter hos etiam ex edit. Brixiensi descriptas. (Vide quae infra in conspectu codicum et editionum dicentur.) Harum igitur editionum et codicum, a prioribus editoribus collatorum, auctoritate ita contextum emendare studui, ut meis coniecturis aut prorsus abstinerem, aut

summa tantum necessitate efflagitante hic ibi aliquam reciperem.

Alterum vero, quod inprimis respiciendum esse putavimus, commentarius fuit criticus, grammaticus et exegeticus. Quum enim singulis quibusdam notulis adspersis scriptori tam difficili, tam unico, ut Lucretius videtur, qui in scholis publicis non facile tractatur, minor fere, quam ulli alii, utilitas afferatur, sed quisque Lucretii lector solidiorem et pleniorem desideret commentarium, quem aliae poctae editiones recentiores eaeque facile parandae non continent; huic nostrae editioni paullo locupletiorem et copiosiorem annotationem subiungendam esse, statim praevidimus. Annotationem autem primum criticam esse oportuit. Continet igitur, quantum fieri potuit, plenissimam, quam vocant, contextus historiam criticam, i. e., exceptis levissimis modo varietatibus et apertissimis vel librariorum vel typothetarum erroribus, integram lectionis varietatem, ex omnibus libris Mss., qui nobis cogniti sunt, et editionibus veterrimis exscriptam, nec minus omnes coniecturas ab editoribus aliisque viris doctis passim prolatas, quatenus mihi quidem innotuerunt. Per codices vero nobis cognitos intelligo libros Mss. ab Havercampo, Altero et Wakefieldo collatos; nam Pii et Lambini membranas his addi non potuisse, quisque concedet, quem non fugit, quam incerta vel ambigua ratione hi viri fontes suos afferre soleant; qui tamen ubi certos quosdam libros Mss. distincte commemorant, nec hos a me neglectos lector attentus facile intelliget. Quod vero editiones antiquissimas attinet, has septem modo, utpote comparatione dignissimas a Gerardo et a me collatas, respiciendas duxi: Brixiensem, Veronensem, Venetam, Aldinam 1., Bononiensem, Iuntinam, Aldinam 2.; ita ut, ubi de *omnibus* editionibus veteribus loquutus fuero, tantum septem illas intellectas velim. Omnes

igitur editiones et codices modo commemoratos, quorum variae lectiones non allatae sunt, cum lectione recepta consentire, nisi de levissimis aberrationibus quaeratur, lector confidenter potest sumere; idemque valet de editionibus Havercampi, Wakefieldi et Eichstaedtii, quas, nisi inter se, aut a mea editione dissentiant, ad quamvis veterum librorum varietatem simul commemorari non opus videbatur. Vulgares autem editiones brevitatis causa a me vocantur omnes a Lambino usque ad Wakefieldum in lucem emissae, Creechiana igitur et Havercampiana non exceptis, utpote quae omnes plus minusve a Lambini recensione pendeant. Denique etiam Grammaticos veteres maiori, quam quae ab editoribus prioribus hac in re posita est, diligentia consulendos, omnesque locos poëtae ab iis laudatos, nisi forte unus vel alter me fugerit, accurate indicandos putavi; quod vel ab Havercampo et Wakefieldo tam raro factum esse, utique mirandum videtur, etsi probe sciam, Grammaticorum in lectionibus diiudicandis non maximam esse auctoritatem. — Grammatici vero, quorum modo mentionem feci, me monent, iam de altera re dicendum esse, cui in annotationibus meis operam navandam existimaverim. Sunt haec grammatices praecepta et quae iis adversari videantur; ita ut omnes insolentiores atque obsoletas verborum formas eorumque flectendorum rationes, omnes constructiones rariores et impeditiores, omnes denique metricas difficultates non intactas praetermittere constituerim. Qua tamen in re, ne longior essem, ad optimos et accuratissimos libros grammaticos, quos tempora recentiora progenuerunt, quosque omnibus, qui literas Latinas cum fructu tractare cupiant, ad manus esse certo sperare potui, Ruddimanni dico, Schneideri, Grotefendi, Ramshorni aliorumque opera lectores ablegare plerumque satis habui. — Denique et exegeticum

esse commentarium meum voluí; sed in maxima rerum explicandarum copia, nisi ambitum editionis meae nimis augere vellem, hic inprimis vela contrahenda esse, et pauca tantum atque maxime necessaria attingi posse facile praevidi. Sensum igitur et res ipsas a Lucretio traditas in difficillimis tantum et gravissimis locis brevibus annotationibus aut propriis aut alienis exponere mihi licuit: alienis dixi; nam quum hac editione mea id etiam efficere studuerim, ut plurimi Lucretii lectores, i. e. omnes, qui non ex professo huius poëtae operam dare, vel in singularibus libellis de eo scribere decreverint, rarissimis illis et pretiosissimis Havercampi et Wakefieldi editionibus facilius carere possent, multas annotationes, quae maximi momenti esse viderentur, aut ad verbum exscriptas, aut in brevius contractas, ex his editionibus in meam transferendas duxi, et ubi cum viris illis doctissimis mihi consentiendum fuit, eorum verba repetere, quam aliis, sed meis, eadem recognere malui; eodemque modo egi cum praestantissimis plerumque Oseldii annotatiunculis, qui in *Eclogis poëtarum Latinorum* (Turici 1822. 8.) plures eosque longiores Lucretii locos edidit, et cum animadversionibus doctissimis, quas Nobbio, Collegae coniunctissimo, *Syntagmati locorum parallelorum ex poëtis Latinis collectorum* (Lips. 1819. 8.), in quod et ipsum aliquos Lucretii locos recepit, adspergere placuit. Omnes vero has annotationes ex aliis editionibus depromtas in principio et fine signis „— — —“ et auctoris nomine addito, a meis animadversionibus distinxi, et quae ipse haud raro iis inserui, uncinis [ ] includenda curavi. Denique nemo, puto, mihi vitio vertet, quod e *Dissertatione mea de Lucretii carmine* (Lips. 1824. 8.), quae vulgarem libellorum academicorum sortem experta videtur, ut paucis modo viris doctis innotesceret, locos quosdam iisdem fere verbis repetitos in editionem

meam transtulerim. Praeterea et virorum doctorum ad alios scriptores commentarios, dissertationes et censuras in Ephemeridibus literariis repositas, quae Lucretio meo fructum aliquem promittere viderentur, a me non neglectas esse, lectorem diligentem non fugiet; quamquam multa fortasse huc spectantia acquisitioni meae elapsa esse, nec dubito nec repugno: alia vero, quae addere potuissem, fines libelli excludi iubebant. Sic, ut hoc unum afferam, in comparandis aliorum scriptorum locis parallelis vel similibus, quos v. c. Wakefieldus larga manu adiecit, admodum parcus fui: in quo tamen quam facile fuisset uberiorem esse, docet Diss. mea comm. p. 114. not. 11. et 13., ubi plures Catulli et Horatii locos cum Lucretianis, utpote fontibus suis, qui videantur, contuli; nam quod Virgilium attinet, Macrobius (Sat. VI, 1. 2.), Gellius (N. A. I, 21.), Ursinus (*Virgilius collationis scriptorum Graecorum illustratus. Antv.* 1568.; *denuo editus a Valckenario. Leov.* 1747.) aliique omnem hanc opellam superfluam reddiderunt.

Iam vero de aliis duabus rebus dicendum video, quas procul dubio maxime impugnatum iri suspicor, orthographiam dico Lucretianam et interpungendi rationem. Et in orthographia quidem, maximis difficultatibus obnoxia, in neutram partem modus excedendus, sed media via strenue sequenda videbatur. Facillimum quidem fuisset, Lucretii carmen ingenti copia archaismorum, qui dicuntur, vel antiquissimae scribendi rationis exemplis innumeris replere, ut orationis color prodiret, quem v. c. in Ennii Medea, a Planckio edita, similibusque antiquitatis reliquiis miramur. At quod in Ennii fragmentis liceat, non idem in Lucretio est licitum, qui non Naevio, Ennio, Pacuvio fuit aequalis, sed Varronis, Ciceronis, Catulli aliorumque aetate politissima vixit. Attamen negari non potest, omnem Lucretiani carminis orationem longe

magis caecam et obsoletam videri, quam illi, qui floruit auctor, aetati conveniat; cuius rei causa partim inde repetenda videtur, quod Lucretius in graviori poëseos genere praeter Ennii, Lucilii aliorumque antiquiorum poëtarum carmina, archaismis repleta, recentiora et politiora exempla non habuit, quae imitaretur, partim quod servato hoc ipso antiquitatis colore rebus a se traditis in externa etiam forma maioris dignitatis, gravitatis, maiestatis speciem conciliare cupiit. Quousque vero progrediendum sit, ut hoc auctoris consilium servata etiam antiquiori orthographia iuvetur, haec quaestio admodum difficilis videtur, ad quam alium aliter responsurum esse praesagio, imo confido. Sed quum neque codices, quorum in eiusmodi rebus minor est auctoritas, nec veteres Grammatici, quos corruptissimos ad nos pervenisse omnes norunt et dolent, una lex et norma haberi possint, ad quam conformanda sit scribendi ratio, hac in re plurimum sensui et arbitrio editoris, non illi quidem temerario et caeco, verum cauto et circumspecto, concedendum esse statuo; quo an ipse satis recte usus sim, hoc penes viros doctos sit decernere. Id tantum mihi necessarium videtur, ut archaismi, in declinationum et coniugationum formis scribendis semel recepti, constanter et per omne carmen adhibeantur, ne molesta fluctuatio oriatur, quae ipsius auctoris inconstantiam, mediam inter priorum temporum rusticitatem et serioris aetatis elegantiam, augeat magis et in lucem proferat. Optimum tamen et aptissimum putavi, praecipuos hos archaismos, quos, quia omnium diutissime et plurimis scriptoribus in usu fuisse videntur, in scribendo sequutus sum, hic ita componere, ut simul causas breviter attingam, quae ad has potissimum scribendi formas inducendas me impulerint. Et primum quidem quod casuum per declinationes flexorum terminationes attinet, genitivum primae declinationis in

ei, dativum quartae in *ŭ*, genitivum in *ēs* similesque formas, de quibus iam metri ratio dubitare non sinit, et quas plurimorum codicum consensus comprobat, hic commemorare non opus est. Praeter has vero primum antiquiorem formam *ei* pro *ī* longo in primo et tertio casu pluralis secundae declinationis retinendam duximus, in nominativo Quinctilianum Inst. I, 7, 15., Nigidium Figulum apud Gellium XIII, 25. et Velium Longum p. 2220., in dativo vero plures inscriptiones veteres, v. c. apud Gruterum p. LIX, 8. p. CCCVII, 8., apud Addum Manutium (*Orthographiae ratio*, *Ven.* 1566.) p. 146. p. 528. etc. sequuti; quum in his formis, quae sic in legendo certe melius discernerentur a genitivo singularis et ablativo pluralis, antiquior scribendi ratio diutius servata videatur, quam in reliquis. Nec hoc fortasse necessarium fuisset; quum enim *ī* longum et diphthongus *ei* prorsus eodem modo pronuntiata esse vix dubitari possit, scriptio huius soni per *ei*, utpote nullius utilitatis, iam nature prorsus repudiata videtur. (Conf. Schneideri Gramm. Lat. I. p. 62 ss.) Multo minus vero cum Planckio ad Ennii Medeam p. 77. aliisque *ī* longum ubivis in *ei* mutare mihi indulsissem, etsi me non fugit, Lucilium hoc voluisse (conf. praeter Quinct. et Vel. Longi ll. cc. Charisius p. 60. Terent. Scaur. p. 2255. P. et Lips. de recta pronunt. c. 8., quos laudat Schneid. l. c.), et ex Gruteri inscriptionibus cuiusque fere et declinationis et coniugationis formae, in *ī* longum desinentis, exempla per *ei* scripta afferri posse. (Conf. Index gramm. p. LXXXVII.) Porro, quod cum his arcte cohaeret, in iis vocibus tertiae declinationis, quae genitivum pluralis in *ium* terminant, quartum huius numeri casum scripsimus per *eis* (quod seriores, quum nunquam aliter pronuntiatum fuerit, in *ēs* mutarunt), idque Charisio p. 28. et 69. Donato edit. secund. p. 1750. P. et Servio ad Virg. Aen. I, 110. obedientes, a quibus

Varro L. L. VII, 37. 38. (p. 120. Bip.) Plinius apud Charis. p. 104. Valer. Probus apud Gellium XIII, 20. Priscian. VII, 17. §. 83 ss. (p. 774 ss. P.) et Consentius p. 2040. P. vere non discedunt, qui, quum utramque formam *is* et *es* in pluribus certe verbis promiscue in usu fuisse, et in alterutra eligenda numerum modo sive euphoniam spectandam esse doceant, illam certe formam non excludant, quam antiquiorem esse, quippe ex Graecorum *ες* exortam, nemo negabit. (Conf. etiam Schneideri Gr. Lat. II p. 269 s. et quos hic laudat viros doctos recentiorum temporum hac de re disserentes, quorum numerum supplevit amiciss. Iahn. ad Virg. Geo. I, 25.) In nominativo vero eandem formam inducere, quum unius modo Varronis l. c. adsit auctoritas, nec ullus alius Grammaticus eius mentionem fecerit, audacius videbatur. (Vid. Schneider. l. c. II. p. 238 s.) Obsoletam formam *om* (Graecorum *ον*, vel *ων*) pro *um* in terminationibus secundae declinationis non nisi post literam *v* (ut in vocibus *aevom*, I, 550. 584. 951. II, 1094. etc. *divóm*, I, 1. 57. 150. 1014. II, 434. etc.), ubi diutissime servata videtur (conf. Quinctil. Inst. I, 7, 26. Terent. Scaur. p. 2251, P. et quos Schneider affert l. c. II. p. 57 s.), aut ubi codices diserte eam tuentur, (v. c. II, 392. *olivom*, II, 937. *principiom* etc.) recipiendam duximus, fortasse tamen nimis anxii, quum codices et veteres editiones in aliis etiam haud paucis locis hanc antiquiorem formam defendere videantur. (Conf. annotata ad I, 7. 661. 834. II, 365. 771. 846. 1094. III, 392 635. (in Addendis). IV, 1226. V, 181. 242. 448. etc. atque praeterea Wakef. ad I, 146. 289. 461. 970. 1065. II, 162. III, 514. 1043. VI, 7. 1141. etc.) Ceterum de literis *o* et *u* alibi etiam permutatis infra iterum sermo instituetur. De ablativo tertiae declinationis in *i*, ubi alii scriptores non nisi terminationem *e* agnoscunt, vide quae in Commentario ad I, 977. (1104. IV, 516.

V, 928. etc.) disputavimus, (ubi addere potuissem Osanni Anal. crit. p. 123. et 192.) collata cum annotatione ad I, 806. et Addendis ad h. l. Porro quod formam *ubus* in tertio et sexto casu pluralis quartae declinationis attinet, solos codices sequuti, hanc nonnisi in voce *artus* (I, 261. III, 7. 620. 644. IV, 634. V, 1076.) admisimus, contra vero *cornibus* (V, 1324.), *fluctibus* (I, 290. V, 11. 1079. VI, 726.), *genibus* (I, 93.), *luctibus* (III, 947.), *manibus* (I, 96. 292. 210. etc.), *sensibus* (I, 690. 694. 701. II, 312. etc.) et sic porro scripsimus. (Qua de re conf. quae Schneider l. c. II. p. 335 ss. doctissime disputavit.) Denique non solum Priscianum I, 6. § 32. (p. 25. P.), inscriptiones veteres, et quod huius usus in singulis quibusdam vocibus seriora etiam tempora servarunt, respicientes, sed ipsis Lucretii codicibus permoti, gerundium et participium futuri tertiae et quartae coniugationis in iis certe vocabulis, quibus et aliorum scriptorum usus favet, vel ubi euphonia non dissuadet, (ut v. c. in *metuundus*, *tribuundus* et similibus), non in *endum* et *iendum*, sed in *undum* et *iundum* terminavimus; quamquam dolemus, in uno alterove loco nobis invitis seriorem formam in contextu remansisse. Codices autem et veteres editiones adiuvant hanc scribendi rationem inprimis ad I, 25., ubi duo modo Wakefieldi Codd. (Brit. 2. 3.) *scribendis*, ceteri omnes *scribundis* exhibent; ad I, 383., ubi in optimis et antiquissimis libris Gott. et Lugd. 2. *dicundum* invenitur; ad V, 67., ubi Cod. Viad. et omnes editt. veteres a Gerardo et me collatae formam *reddunda* tuentur; ad VI, 479., in quo loco certe editt. Ver. Ven. Ald. 1. 2. Bon. Iunt. *conveniundo* praebent, et ad alios fortasse locos, in quibus editores, eiusmodi in rebus paullo negligentiores, codicum lectiones non accurate indicarunt; quos, si Havercampi et Wakefieldi silentium aliquid probare posset, innumeris in locis vetustiori orthographiae opitu-

lari concludendum esset. Restat, ut de singulis quibusdam vocibus exponamus, quas non in terminationibus, sed in ipsis syllabis primitivis, quae dicuntur, ad antiquiorem orthographiam scribendas duximus. Et primum huc pertinent voces quaedam, in quibus vocalem *o* pro serius usitata *u* posuimus (de quarum literarum permutatione conf. Quinct. I, 4, 16. I, 7, 26. Charis. p. 57. Prisc. I, 6, 35. (p. 554.) Vel. Long. p. 2216. 2222. Terent. Scaur. p. 2251. Cassiod. p. 2278. 2290. Mar. Victor. p. 2458 s. 2461. et e recentioribus viris doctis praeter eos, quos Schneider Gr. Lat. I. p. 30 ss. II. p. 57 s. et nuper demum Obbarius in Seebodii Biblioth. crit. 1828. ch. 15. p. 115. laudarunt, Heinsius ad Virg. Geo. I, 481. ad Aen. II, 539. idemque ad Petron. c. 77. Columna ad Ennium p. 65. et 129. Planck. ad Ennii Med. p. 85. aliique. Et in iis quidem vocabulis, ubi vocalem illam consona *v* praecedit, quum non solum Lucretii, sed Quinctiliani etiam aetate literam *o* constanter usurpatam esse, e Grammaticorum locis modo allatis manifestum videatur, ne codicum quidem auctoritatem respiciendam arbitrati sumus; quamquam nec hi, vel certe editt. antiquissimae, libris scriptis aequiparandae, quas solas mihi conferre licuit, huic usui prorsus adversantur. Scripsimus igitur *volnus* (I, 35. II, 639. III, 63. 661. 663. et multis aliis in locis; quam formam ubique Ald. 1., ad III, 661. vero etiam Ver., sicut ad hunc locum Brix. et ad VI, 420. Ver. Ven. corrupta lectione *Volvere*, ad III, 663. Brix. Ver. Ven. lectione *Volucris* tuentur); *volgus* (I, 316. 944. II, 623. 920. IV, 20. V, 1168.), *volgo* (I, 239. II, 215. 337. 701. 724. IV, 73.), *volgivagus* (IV, 1067. V, 930.), *volgare* (IV, 75. V, 428.), *pervolgare* (II, 163. 346. IV, 209. V, 1161.; in qua verborum familia non minus editt. veterrimae nobiscum faciunt, siquidem I, 316. Ver. Ven., IV, 20. et V, 1138. Ald. 1. — II, 215. Brix. Ver. Ald. 1., IV, 73.

Ald. 1. — IV, 1067. omnes editt. vett. — IV, 75. Ald. 1. — II, 346. rursus omnes editt vett. assentiuntur); *avolsus* (II, 257. III, 562. IV, 141. V, 314. 316., quod in omnibus his locis praeter Ald. 1. etiam codices nonnullos exhibere, e Wakefieldi annott. ad III, 562. et V, 516. apparet); *convolsei* (III, 344.), *parvolus* (III, 322. IV, 194. 1158. VI, 305. 652.), *volpes* (III, 742. V, 861.), *volturii* (IV, 682.), *voltus* (III, 164. 294. 468. 594. 655. etc.), *volt* (III, 516. 773. VI, 406. 408.), *mavolt* (II, 657.) et similia. Pariter *o* pro *u* sequi iussimus post *qu* in vocibus *quom*, *quomque*, *quiquomque*, *quoius*, *quoi* (pro *cum*, *cunque*, *quicunque*, *cuius*, *cui*) et similibus; idque fecimus, non tantum veteribus Grammaticis (Quinct. I, 7, 5. et 27. Ter. Scaur. p. 2261 s. Mar. Vict. p. 2459 s.) et inscriptionibus (v. c. S. C. de Bacch. v. 9. et 18. Gruter. p. 206, 1. 2. p. 329, v. 14. 15. p. 202 — 206. et p. 506 — 512. saepissime, p. 629, 7. p. 942, 2. etc.), sed ipsis etiam Lucretii codicibus et antiquissimis editionibus praeeuntibus. De *quom* enim conf. annotata ad I, 381. 1076 (in Addendis). II, 194. 929. IV, 1205. V, 1339., (quibus adde, ob summam literarum similitudinem ad I, 825. Ver. Ven. praebere *quin* pro *quom*, ut contra II, 237. Brix. *quom* pro *quin*); de *quamque* vide annott. ad II, 21. et scito, Cod. Brit. 2., veteris orthographiae omnium tenacissimum, ad I, 263. praebere *quaeconque*, ad I, 326. *quaecomque*, ad I, 434. *quodcomque* etc., in Brix. Ver. Ven. autem ad I, 17. confundi *quamque* et *quomque*, in Ven. ad IV, 167. scribi *quodquumque* et s. p.; de *quoius*, *quoi* et similibus vero conf. quae diximus ad I, 424. II, 17. 1079. IV, 1229. etc.; quibus adde, ad I, 87. pro *quoi* Ver. Ven. praebere *qui*, Ald. 1. *quae*, ad I, 1093. eandem Ald. 1. *quodque* pro *quoique* etc., quae permutationes locum habere vix potuissent, si in codicibus *cum*, *cunque*, *cui* etc. scriptum fuisset. (Conf. haec de re praeter multos alios Schneider. Gr. Lat. I. p. 31 s.

et 336 s. Grotefend. Gr. Lat. II. p. 177. et Wakef. ad nostri I, 263. — Quod vero omnes has voces e communi aliqua regula scribendas attinet, nos, de rebus orthographicis in Praefatione accuratius dicturos, in Commentario non singulas quasque scribendi varietates indicasse, neme facile vituperabit.) In aliis autem vocibus, ubi alia, quam *o* vel *qu*, praecedit litera, solos libros scriptos et editiones antiquissimas audiendas putavimus; quibus freti, scripsimus v. c. *iocundus* (II, 3. 19. 399. V, 896.) et *iocunde* (II, 31. 402. V, 1393. conf. annott. ad omnes hos locos et Addenda ad II, 399.), *polverolentus* (V, 741., ubi vide annott.), *conctari* (sic enim exaravimus cum Ver. Ven. ad II, 392., Brix. et Brit. 2. [qui habet *constantior*] ad III, 193., Cant. ad III, 408. et IV, 705.; Wakef. vero cum Brit. 1. 2. Cant. et Brix. ad III, 67., Brit. 1. ad III, 408. et IV, 705., Cant. ad VI, 800. et Nonio Marcello IV, 55. *contari* scripsit, haud dubie de verbo *percontari* [*percunctari*] cogitans, quod nonnulli a vocula *centus* deducunt [conf. Corte ad Sallust. Iug. 24, 3.], adversante tamen Festo s. v. Percunctatio, nostramque scripturam [vel potius vulgarem *cunctari*] probantibus etiam Nonio ipso VII, 9. et Prisciano VIII, 5, 25. p. 797. P.) etc.; qua tamen in re non possumus, quin nosmet ipsos inconstantiae cuiusdam accusantes, profiteamur, nos, ab initio veteris orthographiae restituendae cupidiores, v. g. I, 41. e Brit. 2. et Ven. edidisse *fonde*, I, 74. e Brit. 1. *mondi*, I, 354. e Brit. 2. *troncos* etc., postea vero, quum in aliis locis, ubi eaedem voces recurrerent, veterem scribendi rationem nullo amplius libro vetere commendatam intellexerimus, ad vulgarem rationem rediisse. Porro non minus literam *e* in *o* mutavimus in *vortere* (I, 106. 212. 211. 783. etc.), *vorsus* (II, 188.), *vortex* (I, 294. II, 210. III, 1014. VI, 277. 298. etc.; discrimen enim, quod nonnulli Grammatici, inprimis Charisius p. 68.

et Velius Longus p. 2243. inter *vortex* et *vertex* intercedere statuunt, Quinctilianum potius I, 7, 25., eundem VIII, 2, 7. et Cassiodor. p. 2283. sequuti, utpote vanum sustulimus, assentientibus Wakef. ad I, 294. et Schneid. Gr. Lat. I. p. 12.), *vorsare* (II, 50. 112. 882. III, 165. 1093. etc.), *vorsabundus* (VI, 438. 582.), *vorsatilis* (V, 1435.) et cognatis vel compositis verbis; qua in re quum Grammaticos, Quinctil. ll. cc. Charis. p. 174. Priscian. IX, 1, 8. (p. 848. P.) Nonium VII, 68., cum quibus conf. Cassiodor. l. c. et Marius Victor. p. 2458., tum veteres inscriptiones (v. c. Sen. Cons. de Bacch. v. 19. et 24. Gruter. p. 204. v. 15. p. 207. n. 1. v. 12. p. 506. v. 25. 30. p. 507. v. 16. p. 508. v. 7. p. 509. v. 15. p. 511. v. 19. etc.) eo magis respiciendas putavi, quum ipsi Lucretii codices nec ab hac scribendi ratione prorsus abhorreant. Sic v. c. Lugd. 2. ad V, 653. *convortere*, omnes Codd. (praeter duos) ad VI, 277. et plures certe ad VI, 444. *vortex* exhibent; ad IV, 263. autem plures libri Mss. innuunt lectionem *unvorsum*, i. e. *universum*, et sic porro; quibuscum aliorum etiam scriptorum codices, nec antiquiorum tantum, Plauti, Terentii, Sallustii, sed longe seriorum quoque, v. c. Appuleii (vid. Oudend. ad Met. I. p. 54.), conspirare, non est ut doceam. — Pro *i* vocalem *o* nonnisi in quibusdam casibus pronominis *ille* adhibuimus, ubi hunc usum comprobant Varro L. L. VI. p. 89. Bip. Priscian. I, 6, 33. (p. 553.) Isidor. Origg. I, 34. Servius ad Virg. Aen. XI, 236. Donatus de barbarismo p. 1767. P. Paullus ad Festum s. v. Ollic, inscriptio columnae Duilianae (*olorum*) aliaeque inscriptiones veteres, v. c. apud Gruterum p. 23, 12., et optimi Codd. ad Ciceronem de legg. II, 8. et III, 3., ad Virg. Aen. I, 254. XI, 236. XII, 829. etc. (conf. etiam Columna ad Ennium p. 58 s. [p. 17. Hessel.] et Planck. ad Ennii Med. p. 78.); quibus addere possum ipsius Lucretii membranas, v. c. ad I, 673. et V,

383. (ubi vid. annott.), nec minus ad II, 63., ubi vel error Brit. 2. 3. *si tollis* pro *sit ollis* antiquiorem orthographiam tuetur, ad III, 272., ubi certe ed. Brix. *ollis* exhibet, ad V, 1389. et VI, 208., in quibus locis *olim* et *ollis*, *solis* et *ollis* confunduntur etc. Ne tamen aliquis miretur, me, qui antea in eiusmodi formis scribendis strenuam postulaverim constantiam, non in omnibus casibus hoc pronomen per *o* scripsisse, (quod fecerunt Eichstaedtius et Orellius), ideoque ipsum a regula mihi proposita deflexisse, hac de re pauca sunt addenda. Quum enim iuxta formas *olla*, *ollorum*, *ollis* etc. nusquam, quantum equidem scio, inveniantur *olle*, *ollud* et *ollius*, probe discernendae mihi videntur duae eaeque diversae voces, *ollus*, *a*, *um*, (ut *ipsus* pro seriore *ipse*) prorsus ad modum adiectivi trium terminationum declinata, et serius inductum pronomen *ille*, (*illa*), *illud*, gen. *illius*, dat. *illi*, (quod an ex semitico אלה ortum sit, ut Vossius in Etymologico censet, ideoque fortasse per bella Punica e lingua Carthaginiensium in Latinam transierit, in incerto relinquam); ita ut omnes formae, quae ab *ollus*, *a*, *um* derivari possint, per *o*, ceterae vero per *i* scribendae videantur. Quid vero? dicet aliquis; nonne saepe in antiquis monumentis tertius casus singularis *olli* scriptus invenitur? Audio; sed quid respondeam, non ignoro. Quum enim antea iam forma *olli* in casu recto pluralis uterentur, hanc, novo vocabulo *ille* in linguam recepto, etiam in dativum singularis eius transtulerunt. Quod nisi sumamus, quidni etiam *olluid* et *ollius* a veteribus dictum fuerit, prorsus non intelligitur. Ne quis igitur in hac vocula calamum a mero casu et arbitrio ductum arbitretur; in qua si erraverim, viros doctos, ut veriora me edoceant, vehementer rogatos cupio. — Quod autem de vocali *o* iam vidimus, idem denique cadit in literam *u*, quam et ipsam saepius posuimus, ubi serior aetas aliis vocalibus usa

est; et primum quidem pro *i* (cui maxime cognata fuit, siquidem *u* breve in nonnullis certe vocibus ut Franco-Gallorum *u* pronuntiabatur,) adhibuimus in superlativis *maxumus* (II, 1017. IV, 465. 817. 1155. etc.), *optumus* (III, 908. VI, 1085. 1245.), *proxumus* (II, 134. V, 104.) etc. aliisque vocibus, in quibus haec vocalis magis, quam in aliis, usurpata fuisse videtur, ut *finitumus* (IV, 583. V, 1019. VI, 644.), *lacruma* (I, 92. 126. 919. II, 977. etc.), *lacrumare* (II, 420. IV, 1173.) *inclutus* (I, 41. III, 10. V, 8.), *dissupare* (I, 351. 652. II, 210. 1003.) et similibus, hac quidem in permutatione Quinctil. I, 4, 7. et I, 7, 21. Priscian. I, 8, 6. (p. 539. P.) Donatum p. 1735. Cledonium p. 1882. Sergium p. 1827. Velium Longum p. 2216. et 2219. Ter. Scaurum p. 2259 s. Cassiodorum p. 2284. Marium Victor. p. 2458. aliosque Grammaticos, quos a Schneidero l. c. I. p. 19 ss. laudatos vides, non minus quam veteres inscriptiones (v. c. apud Gruterum p. 206, 1. p. 312, 5. p. 329. v. 1. p. 506. v. 15. p. 508. v. 3. p. 509. v. 10. 18. 19. 24. p. 511. v. 12. 20 — 23. p. 512. v. 1. 24. 27. p. 778, 1. p. 823., 7. p. 942, 2. etc.) sequuti. Pro *o* autem, et Prisciano I, 6, 35. (p. 554. P.) et plurimis certe codd. et vett. editt. obedientes, literam *u* posuimus in *Acheruntis* et reliquis casibus obliquis huius nominis (III, 37. 628. 991. 997. IV, 41. 171. VI, 251. 764.), qui tamen non a nominativo *Acheron*, sed potius ab obsoleto *Acherunis* deducendi videntur (conf. Schneider. l. l. II. p. 121 s.); porro, eundem Priscianum l. c., Charisium p. 105. et Velium Longum p. 2216. audientes, in *frundis* (ceterisque casibus, a *frus* derivandis, e. g. I, 119, 406. 888. etc.), *frundiferus* (I, 19. 257. II, 359.) *frundescere* (I, 1092.) etc.; quare fortasse etiam *funtem*, *funte* etc. rectius scribendum fuisset, quum, Varrone L. L. IV, 28. et Festo auctoribus, haec vox a *fundendo* dicta sit; nos tamen, in his quidem vocabu-

lis a codicibus prorsus deserti, longius progredi non temere veriti sumus. (Conf. autem Wakef. ad I, 119., ad II, 506. et saepius, Gifan. in indice s. v. Frundiferae, Columna ad Ennium p. 65. et 129. [p. 22. et 69. Hess.] interpp. ad Ausonii Grammaticom. (n. 349.) v. 19. Oudend. ad Caes. B. C. III, 58. aliique.) Et haec quidem de antiquioris orthographiae exemplis a nobis inductis sufficiant; de aliis enim in annotationibus iam dictum est, ut de scriptura *quur* ad I, 175. V, 221, 327. 768. et alibi, de *arquus* ad VI, 526., de *totiens* (et *quotiens*, quam scribendi rationem inscriptiones quoque tuentur, v. c. apud Gruterum p. 509. v. 4. p. 511. v. 4.) ad I, 598. et V, 329., de *fedus*, *fede*, *fedare*, *fecundus* et similibus ad I, 63. 86. etc. (quibus adde, ad I, 212. IV, 1250. et V, 211. assentiri editt. Brix. Ver. Ven., ad II, 534. vero et V, 1223. certe Brix.), de vocibus *moenera*, *moeri*, *poenire* etc. ad IV, 221. V, 1307. VI, 1240. et sic porro. Expositis vero, quos in scribendo servandos putavi, archaismis, restat, ut me excusaturus pauca addam de iis, quos non receperim, etsi ab aliis, inprimis a Wakefieldo, iam adhibitos vidissem; qui omnes fere continentur quaestione de vocibus per compositionem varie mutatis. Primum igitur quod praepositiones attinet in consonam exeuntes, quae vocibus coniunguntur ab alia consona incipientibus, a Wakefieldo discedens, qui scribit e. g. *adcedere*, *ecfundere*, *ecficere*, *conligere*, *obcidere*, *obtendere* (pro *ostendere*, quod prorsus falsum videtur, siquidem *obtendere* longe aliam habet significationem,) etc., nisi omnium, vel plurimorum certe librorum consensus contrarium efflagitaret, ubique assimilationem, quam dicunt, praepositionis cum consona sequente praetuli. Etsi enim negari nequit, editiones antiquissimas (nam de codicibus nihil certi proferre licet, quum eiusmodi varietatibus, quae vulgo leviores videntur, indicandis editores supersedere

soleant,) interdum aut omnes, aut ex parte consonam primitivam defendere (v. c. I, 71. *inritat*, 93. *submissa*, 138. *inlustrare*, 402. *conradere*, 469. *inrevocabilis*, 870. *inmixtas*, 1090. *conligat*, II, 788. *inlicit*, 1095. *inmensi*, 1124. *adsumunt*, 1141. *subcumbunt*, III, 2. *inlustrans*, 10. *subpeditas*, 23. *subpeditat*, 394. *inmixta*, 517. *inmortale*, 600. *conlabefiunt*, 869. *adcredere* etc.); hi tamen paucissimi loci decies, imo centies superantur ab iis, in quibus altera consona alteri assimilatur; cui accedit, quod Grammaticorum quoque et inscriptionum veterum auctoritas multo magis favet mutandis, quam servandis praepositionum consonis extremis, ut, licet ab initio nihil in iis mutatum esse admodum probabile sit, iam mature et diu ante Lucretii tempora in plurimis certe huius generis compositionibus (nam non omnes ad eandem normam redigendas esse probe scio,) assimilatio illa in usum inducta videatur. (Conf. Schneideri doctissima hac de re disputatio in Gramm. Lat. I. p. 515 ss.) Idem vero etiam valet de ipsis verbis cum praepositione aliqua compositis et propterea varie mutatis, in quibus primitivas vocales non minus sine periculo deserendas duxi, etsi antiquissimis temporibus hic etiam servatae videntur, cuius usus vel in codicibus et editionibus veterrimis passim exempla inveniuntur. Sic I, 14. Brit. 1. *persaltant*, I, 310. (ubi videndus Wak.) Poor. Brit. 1. 2. Ver. Ven. *dispargitur*, I, 720. Lugd. 1. 2. Gott. *adspargit*, I, 889. Brit. 1. 2. *dispartita*, II, 33. Brit. 2. *con spargunt* (pro *conspergunt*), II, 437. Brit. 2. 3. *egradiens* (et Bodl. Vind. Brit. 1. Brix. Ver. Ven. *gradiens*, pro *egrediens*), II, 1135. Brit. 1. *disspargit* exhibent etc.; quae tamen perpauca exempla communem regulam inde deducendi nondum potestatem nobis faciunt. Quapropter hac in re nimis anxii, quam iusto audaciores vocari maluimus. Nec minus porro consonas geminatas intactas retinuimus, quas ut Planckio ad Ennii Med. p. 78. Osanno Anal. crit. p. 13 ss.

aliisque ab antiquissima orthographia alienas esse concedam, Lucretii tamen aetate consonarum geminatio iam ita vulgaris fuisse videtur, ut mihi non possim persuadere, hac etiam in re poëtam nostrum ad priorem linguae ruditatem reversum esse. (Conf. diligens Schneideri disquisitio in Gramm. Lat. I. p. 393 ss., additis exemplis, quae nuperrime protulit Obbarius in Seebodii Bibl. crit. a. 1828. ch. 15. p. 114.) Ne tamen aliquid reticuisse videar, vel huic antiquissimae scribendi rationi singulos quosdam editionum antiquissimarum, Brixiensis maxime, locos favere profiteor. Quae editio praebet v. c. I, 313. *anulus* (de qua scriptura conf. annott. ad VI, 912.), 314. *stilicidii*, 568. et 571. *molia*, 681. *referet*, 726. *flamai*, 806. *vecilent*, 918. *cachinent*, 1087. *differier*, II, 162. *transcurere*, 182. *Memi*, 539. et saepius *milibus* (quae scribendi ratio cur a tot viris doctis nostrorum temporum unice vera habeatur, non perspicio; nam discrimen illud inter singularem *mille* et pluralem *milia*, a Cledonio p. 1901., Papiriano apud Cassiodor. p. 2295. et Beda p. 2339. propositum, quum omni rationi adversetur, et prioribus Grammaticis prorsus ignoretur, profecto vanum censeri debet; qua de re conf. etiam Schneider l. c. I. p. 412.) II, 860. *molia*, 965. (etiam Ver. Ven.) *solicitata*, III, 251. *medulis*, 476. *discesit*, 732. (etiam Ver. Ven.) *solicitae*, 877. *incomoda* etc.; quibus tamen neminem magnam vim tributurum puto, quum eadem Brix. I, 273. scribat *difert*, 724. *coligat*, 956. *imensum*, II, 689. *comunia*, III, 326. *comunibus*, 461. *imanis*, 670. *imortalis* et sic porro, atque omnino notum sit, quoties codices vel in iis locis, ubi de geminata consona omnino dubitari non possit, unam modo consonam ponant. Et haec quidem de orthographia hactenus.

Alterum vero, de quo dicere decrevi, est interpungendi ratio, quae et ipsa cum tot difficultatibus

fuit coniuncta, ut me omnibus in ea satisfacturum vix sperare possem. Si autem verum est, quod nemo facile negabit, iustam et idoneam verborum distinctionem ad singulos scriptorum locos recte intelligendos mirum quantum conferre, huic etiam rei diligentem operam navandam fuisse sponte apparet. Neutiquam enim in eo interpungendi modo, quam priores editores adhibuerunt, acquiescere, omnium minime vero Wakefieldianam distinguendi rationem haud mutatam servare licuit, quae tantum abest, ut cognitionem sensus faciliorem reddat, ut lectorem innumeris et prorsus superfluis interpungendi notis impediat et perturbet. Quo viri, alias de Lucretio meritissimi, exemplo deterritus, et hanc sententiam sequutus, quam paucissima distinguendi signa, sed apto loco posita, optimam facere interpunctionem, si in contrarium potius incidissem vitium, et a viris doctis in distinguendo nimis parcus fuisse censerer, non esset, quod vehementer mirarer. Hoc tamen vituperium me auditurum non vereor; obstante vel ipsa scribendi singulasque sententias nectendi ratione, quam in Lucretii carmine deprehendimus, et quae, quantumvis cupias et nitaris, paucis modo interpungendi notis contentum esse non patitur. Haec ipsa vero Lucretiana oratio, tot constructiones implicitae et contortae, tot periodi interruptae et longe inferius demum continuatae, tot sententiae in parenthesi insertae, tot insolentiores adeoque mirae transpositiones verborum, universa denique demonstrationum philosophicarum indoles et natura, haec omnia propriam fere et novam efflagitant interpungendi rationem, eamque haud paucis difficultatibus impeditam; in qua restituenda si forte ut mihi ipsi, sic peritis etiam harum rerum iudicibus minus satisfecerim, ipsius rei difficultate fretus, mitiorem certe reprehensionem sperare audeo.

Ut denique et reliquam libelli dotem breviter at-

tingam, disputatiunculam de vita et carmine Lucretii, (quae plurima debet Eichstaedtii doctissimae his de rebus commentationi,) itemque conspectum codicum hucusque adhibitorum et praecipuarum editionum, cum brevissimo de iis iudicio coniunctum, et argumenta singulorum librorum, quae, ex Eichstaedtii editione descripta, in fronte carminis colligenda curavi, non prorsus superfluas accessiones iudicatum iri suspicor. Indices rerum et verborum subiungere si statim ab initio in animo habuissem, sane non opus fuisset, ut lectores tam saepe ad similes locos, vel antea explicatos, vel postea tractandos, respicere iuberem, interdum vero etiam res iam alibi expositas breviter repeterem; quae quidem omnia cum aliquo lectorum incommodo coniuncta esse non diffiteor. Sed quia instituti Teubneriani mos et consuetudo, adhuc in omnibus scriptorum antiquorum editionibus servata, indices excludere videbatur, ad eam, quam modo dixi, rationem confugiendum erat. Nunc vero quum commentarius paullo copiosior factus esset, Teubnerus, ut est honestissimo consilio et promtissima voluntate, brevem rerum in annotationibus occurrentium indicem me subiicere lubentissime est passus. Addendis in calce libri adiectis opus fuisse doleo; sed quum dies diem doceat, meliora quaedam aut certiora, inter scribendum mihi oblata, potius in Addendis reponere, quam prorsus reticere visum est. Accedit, quod opusculo, ut fit, sub manibus mihi excrescente, fines ab initio constitutos postea inscius fere latius protuli; quare nonnulla in prioribus libris consulto omissa, quorum similia in posterioribus libris non praeteriissem, constantis aequabilitatis causa hic supplere consultius videbatur. Quae ut lectores, priusquam libro utantur, suis locis inserere vel notare velint, hoc est, quod humanissime rogo.

Restat, ut pauca quaedam vitia typographica in corrigendo praetermissa commemorem. Etsi enim in

singulis plagulis, priusquam prelo subiicerentur, perlegendis et a vitiis purgandis summa diligentia posita est, ut laude, collectioni Teubnerianae propterea undique tributa, haec etiam Lucretii editio digna videretur, tamen antiquior maxime orthographia, antequam typothetae et primus mendarum typographicarum corrector ei assuefacti fuerant, in priores plagulas vitia quaedam, si hoc nomine dicenda sunt, induxit, quae, quamquam lector attentus ipse facile animadvertet et corriget, hic tamen indicare nostrum duximus. Legas igitur I, 83. *olla*, 162. *E mare*, 201. *quei*, 355. *clusa*, 372. *queidam*, 728. *humaneis*, 935. *puereis*, II, 134. *proxuma*, 909. *toteis*, III, 906. *urgueri*, V, 714. insere comma post *Est etiam*, 970. et 1416. lege *frundibus*, VI; 136. *frundes*, 612. adde comma post *volanteis*, 811. lege *exspiret*, 987. *Nam*, 1072. *olivom*. Alios quosdam errores iam in commentario correximus.

Sic igitur hoc qualecunque opusculum in publicum emittimus bonis cum votis, ut consilium, quo susceptum est, assequatur, iisque, quibus destinavimus, speratam utilitatem afferat. Viros doctos vero, publice fortasse de eo iudicaturos, ut difficultates, quibuscum coniunctum fuit, probe considerent et perpendant, enixe rogamus; quod qui fecerint, hos de pluribus, quae in eo desiderari et reprehendi possint, mihi ipsi neutiquam ignoratis, lenius atque benignius iudicium laturos, confidenter sperare posse mihi videor. Lucretii editionem omnibus numeris absolutam quum principes in hoc literarum genere viri in lucem emittere aut cunctentur, aut aliis negotiis distracti nequeant, etiam minus docto et perito in hoc opere vires exercere licitum putavi, ut pro facultate sua aliquid certe ad literarum utilitatem et incrementum conferat. Hoc autem periculum meum si viris doctis non prorsus improbatum fuerit, serius for-

tasse, si codicum Florentiae asservatorum collationes acquirere mihi contigerit, aliam eamque maiorem Lucretii editionem, in nova recensione critica fundatam, curare non displicebit; quousque me ipsum et studia mea literarum cultoribus bene commendata cupio.

Scr. Lipsiae d. XVIII. m. Maii MDCCCXXVIII.

DE

TITI LUCRETII CARI

VITA ET CARMINE.

De vita Lucretii perpauca tantum novimus, neque haec pro certis et indubitatis affirmari possunt. Romanum se fuisse Lucretius ipse profitetur, quum I, 42. Romam patriam nuncupet, itemque I, 831. et III, 261. de lingua Latina utpote de sua et patria loquatur; praeterea vero de natalibus et morte eius unus Eusebius in Chronico hoc refert, eum Olymp. CLXXI, 2., i. e., si veram temporum rationem sequimur, a. V. C. 659. seu 95. ante Chr. n. [1]) lucem vidisse, „postea

1) Sic annum, quo natus sit, recte constituunt Bayle in Dictionnaire historique et critique II. p. 1803. ed. Roterod. Saxius in Onomast. I. p. 145. Fabricius in Bibl. Lat. I. p. 74. Creechius in Praef. ad Lucretium p. 15. Eichstaedt. in Diss. de Lucretii vita et carm. p. LV. Schaaff Encyclop. d. class. Alterthumsk. I. p. 151. Fuhrmann Handbuch d. class. Lit. d. Röm. III. p. 153. et in Anleitung zur Gesch. d. class. Lit. d. Röm. p. 153. Matthiae Grundr. d. Gesch. d. gr. u. röm. Litt. p. 155. Wachler Lehrb. d. Litteraturgesch. p. 63. aliique. — Lambinus vero annum Eusebii falso dicit fuisse a. V. C. 657. Cn. Domitio Ahenobarbo et Cn. Cassio Longino Coss. (qui potius 658. Consules fuerunt,) et Gifanius annum 658. sumit, cui L. Licinium Crassum et Q. Mucium Scaevolam Consules assignat, qui vere demum a. 659. civitati praefuerunt. Brietii autem (de poëtis Lat. p. 9.) sententia,

vero, amatorio poculo in furorem versum [2]), quum aliquot libros per intervalla insaniae conscripsisset, quos postea Cicero emendaverit, propria se manu interfecisse anno aetatis quadragesimo quarto." [3]) Donatus vero, vel quisquis antiquam illam Virgilii vitam scripsit (p. II. ed. Burm.), eo die, quo Virgilius togam virilem sumserit, i. e. a. V. C. 699. sive 55. a. Chr. n., eum obiisse dicit. Haec sunt, quae antiquiores scriptores de Lucretii vita nobis referunt. Et de anno quidem, quo in lucem editus sit, non est, ut dubitemus, quum non solum ex ipso carmine, ut infra videbimus, sed etiam e testimoniis veterum, eum Ciceronis et Catulli aequalem, illo tamen aliquot annis minorem, hoc aliquot maiorem fuisse, satis manifestum sit [4]). De mortis

---

natum esse Lucretium a. V. C. 543., mortuum a. 584., vix digna est, quae commemoretur.

2) Pomponius Sabinus ad Virg. Geo. III, 202. eum hippomanem bibisse tradit; quam potionem ex aliorum opinione prorsus incerta, qui locum quendam Hieronymi (epist. dissuasor. ad Rufin. c. 22. T. XI. p. 245. ed. Veron.) ad Lucretii vitam trahunt, Lucilia, sive uxor, sive amica, ipsi porrexit, non quo ei mentem vel vitam ipsam adimeret, sed maiorem et fervidiorem sui amorem instillaret. (Conf. etiam Eichstaedt. l. c. nota 18.)

3) i. e. Olymp. CLXXXII, 2., sive a. V. C. 703., ante Christum 51. (Conf. Eusebii Chron. fol. 77. ed. Steph. Paris. 1512.) — Lambin. et Gifan. ex arbitraria, ut solent, coniectura Lucretium a. V. C. 701. Cn. Pompeio Magno III. et Q. Caecilio Metello Pio Coss. (qui potius esset a. 702.) mortuum dicunt. Nescio, quibus argumentis alia nitatur opinio, poëtam nostrum iam Olymp. CLXXVII, 3., sive a. V. C. 684. e vita discessisse.

4) Cicero enim, iam quinquaginta annos natus, iudicavit Lucretii carmina, haud dubie nuperrime demum in publicum edita, in epist. ad Quintum fr. II, 11. (Vide infra p. XXXVIII.), Catullus autem (quem etiam Corn. Nepos in Attico c. 12. et Velleius Paterc. II, 36. Lucretio aequalem adiunxerunt, ita tamen ut post eum nominarent,) in serioribus certe carminibus suis Lucretii libros iam ante oculos habuisse et hic ibi ex iis hausisse videtur. (Conf. Diss. mea de Lucr. p. 114. not. 71.)

vero tempore utrum Eusebio, an vitae Virgilianae auctori, an neutri credendum sit, nisi novi detegantur fontes historici, vix unquam decerni poterit. Genus autem mortis, quo periisse ab Eusebio perhibetur, non minus, quam narratio illa de Cicerone, carminum eius emendatore (ad quam infra revertemur), commentum videtur, fictum fortasse ab adversariis philosophiae Epicureae, qui hunc vitae exitum principiis et dogmatibus in ipso opere propositis optime respondere censerent. De parentibus denique et familia eius, ut de reliquo vitae curriculo, nihil prorsus compertum habemus; de quibus quae Lambinus aliique nobis tradunt, in coniecturis modo lubricis et incertis vagantur [5]).

Certiora quaedam de tempore, quo Lucretius carmen suum in publicum emiserit, proferri possunt; quam rem quum in Diss. mea de Lucretio nota 75.

5) Sic v. c. Lambinus suspicatur, Lucretium nostrum, ordine equestri contentum, e familia Vespillonum aut Ofellarum fuisse, fortasse Q. Lucretii Vespillonis apud Cic. Brut. c. 48., vel alius Q. Lucretii Vespillonis apud Cic. ad Att. VIII, 4. atque Caes. B. C. I, 18. et III, 7. [quibus Eichstaedt. l. l. nota 11. tertium addit Q. Lucretium Vespillonem, ab Appiano B. C. IV, 44. et Val. Max. VI, 7, 2. commemoratum], vel etiam Q. Lucretii Ofellae in Ciceronis Brut. l. c. nominati (cuius etiam Liv. Epit. 88. 89. et Appian. B. C. I, 88. 94. 101. fit mentio) fratrem germanum aut patruelem; ut igitur duobus cognomentis aut T. Lucretius Vespillo Carus, aut T. Lucretius Ofella Carus appellaretur. Hoc autem Cari cognomen Lambinus nostro „vel propter ingenii magnitudinem et praestantiam, vel propter morum suavitatem et comitatem, vel propter aliquid tale accessisse" putat. Sed alios etiam, etsi non permultos, eosque homines ignobiles et obscuros, hoc cognomen gessisse, docent Ovid. Trist. III, 5, 17 s. ex Pont. IV, 13, 2. 39. IV, 16, 7. Martial. IX, 24. 25. XII, 25. Auson. Epitaph. XXXVII, 2. et plures inscriptiones. (Vid. Gruteri Index p. CXLVI. s. v. Carus.) Idem denique Lambinus Lucretium, Athenas profectum, philosophiam Epicuri a Zenone et Phaedro, scholae illius hoc tempore magistris celeberrimis, didicisse arbitratur; quae omnes vanae sunt coniecturae, nulli fundamento historico innitentes.

iam tractaverim, quae ibi scripserim, liceat mihi paullulum mutata hic repetere. „Epistola Ciceronis ad Quintum fratrem II, 11., qua de Lucretii carmine iudicium tulit, scripta est aut a. V. C. 698., (ut Manutius censet), aut mense Ianuario a. 699. (quemadmodum Schützius statuit in edit. Epistt. Cic. temporis ordine disposs. T. II. p. 163.). Iam vero quum, si dudum iam in lucem editum fuisset Lucretii carmen, quod attentam omnium mentem in se converteret necesse erat, non appareret, cur nuno demum Cicero sententiam suam de opere illo cum fratre communicaret, illo quidem tempore Lucretii carmina nondum diu cognita fuisse patet. Nec tamen eodem ipso anno, quo Cicero eorum mentionem fecit, a Lucretio edita esse potuerunt. Nam quum Sosiorum similiumque hominum tabernae tum nondum paterent, e quibus quemvis librum in lucem editum cupidi legendi statim sibi parare possent, oportet tempus aliquod intercessisse, antequam carmen nostrum, Memmio [6]) proprie dicatum, et propterea cum aliis haud dubie non illico communicatum, pluribus exemplis describeretur, ut a Q. Cicerone legi et super eo fratris sententia rogari posset. Quintus autem m. Maio a. 697. e Sardinia, in quam legatus rei frumentariae causa a Pompeio missus erat, redierat Romam (Cic. ad eum Epp. II, 1 — 7. coll. cum Epp. ad Div. I, 9.) atque inde statim in villam aliquam, ut videtur, literis vacaturus discesserat (Cic. ad Q. Fr. II, 8 — 12.); Marcus vero, ab exsilio revocatus, pridie Non. Sept. a. 697. Romam reversus erat. Quare videant viri docti, an coniecturam meam probare possint, Lucretii carmina circiter priori anni 697. semestri, ergo inter ipsas turbas et periculosas machinationes a Clo-

6) De quo conf. Diss. mea comm. not. 15. coll. cum emendatione numerorum quorundam in annott. ad I, 27. proposita.

dio excitatas, quum Cicero in exsilio versaretur, et Iulius Caesar in Gallia bellum gerere iam coepisset, in lucem emissa esse; cui opinioni favere videatur ipse Lucretius in exordio carminis sui, ubi, postquam v. 30 ss. Venerem precibus invocavit, ut Martem placando pacem Romanis conciliaret, v. 42 — 44. sic pergit:

Nam neque nos agere hoc patriaï tempore iniquo
Possumus aequo animo, nec Memmi clara propago
Talibus in rebus communi dèsse saluti;

quae, cum Ciceronis loco comparata, ad aliud tempus vix quadrant."

De fontibus, e quibus Lucretius hauserit, dubitari non potest. Fuerunt haec Epicuri ipsius [7]) aliorumque Epicureorum scripta, in quorum placitis carmine didactico tradendis noster Empedoclis celeberrimum περὶ φύσεως carmen, ab ipso ingente laude celebratum, (conf. I, 717—734.) exemplum sibi sumsit egregium, quod ita aemulatus est, ut simul quae Romani sui non in scenico, sed in severiori poëseos genere, ut historico et didactico, praestiterint, inprimis Ennii carmina [8]), quantum in dissimili argumento fieri posset, imitari non negligeret. Undecunque ve-

---

7) Etsi tam pauca modo Epicuri ipsius fragmenta, et e voluminibus Herculan. a Rosinio edita, et a Diog. Laërtio servata, pauciora etiam Empedoclis supersunt, cum illis tamen plures Lucretii loci comparari possunt, quos, ne quid desit, in Addendis indicavi. In ipsis enim annotationibus, quum ab initio minus amplum volumen spectarem, eiusmodi comparationes, magis ad res tractatas, quam ad orationem pertinentes, omisi.

8) Conf. v. c. annotata ad I, 1. 8. 116. 121. 134. 231. 944. 1014. 1089. II, 162. 369. 408. 593. 999. 1094. III, 222. 541. 1038. 1048. 1073. IV, 214. 406. V, 277. 1441. VI, 129. 357. etc.

ro Lucretius carminis sui tractandi rationem et eloquendi modum sumserit, ipsum certe in formulis et dictionibus vocibusque minus tritis, quid, quod interdum integris fere versibus? multi scriptores seriores, poëtae saltem, expilarunt; e quorum numero, iam a Catullo, ut videtur, incipiente [9]), inprimis nominandi sunt Virgilius [10]), Manilius, Tacitus, Ausonius, Claudianus, Iuvencus et Arnobius [11]).

Iam vero quum non sit huius loci, insignes carminis Lucretiani virtutes, ab aliis iam satis declaratas [12]), denuo explanare, vel auctorem a variis reprehensionibus, in quas immerito incurrit, defendere, de opinionibus quibusdam dicendum restat, quas viri docti de fatis, quae hoc carmen perpessum sit, temere protulerunt; in quibus refutandis quum doctissime et accuratissime versata sit Eichstaedtii, Viri Illustris, sagacitas, vix aliud mihi superest, quam ut argumenta a Viro Celeberrimo adhibita in brevius contracta repetam. Fuerunt enim, qui e Varronis L. L. IV. p. 7. Bip. verbis: „Lucretius suorum unius et viginti librorum initium fecit hoc: *Aetheris et terrae genitabile quaerere tempus*" carmen nostrum olim pluribus, quam sex, libris constitisse concluderent [13]). At in hoc Varronis loco iam Auson. Popma

9) Conf. Diss. mea de Lucretii carmine not. 71.

10) Vid. Praefationem p. X.

11) Conf. Eichstaedt. l. l. p. LXXVIII. not. 34. et Wakefieldus passim in commentario, ubi plures horum scriptorum loci simillimi comparantur, quos in Indice critico sub nominibus eorum collectos videbis.

12) Conf. Diss. mea modo comm. nota 1.

13) Ut Lil. Gyraldus dial. IV. de poëtis, Opp. T. II. p. 197. et Casp. Barthius Adverss. LII, 4. Eichstaedt. p. LXV. not. 24. addit: „Suspicati sunt alii, Lucretium praeter sex de Rerum Natura libros scripsisse opus *Caussarum naturalium*, falsi illi prava lectione loci Ovidiani Trist. II, 425. *Explicat ut caussas rapidi Lucretius ignis, Casurumque triplex vatici-*

tici aliique scriptores antiqui, testimoniis e Lucretio petitis, ut in commentario videbimus, lubentissime utentes, nullum eius librum ultra sextum commemorant, quamvis numeros librorum, unde locos allatos sumserint, saepissime adiungant, eosque hodiernis librorum numeris prorsus congruentes. Aliquot autem versus ab iis laudari, qui in sex libris nobis servatis non inveniantur, hoc opinioni illi nihil ponderis affert, quum idem aliis quoque scriptoribus acciderit, quorum libros aliquos interiisse nemo suspicetur [16]). Quibus omnibus sententiam de libris nonnullis Lucretii deperditis satis superque refutatam censemus.

Alterum vero, quod refellendum puto, Eusebii illud est commentum, Lucretii carmina a Cicerone esse limata atque emendata; quod qui verum habeat, aut Ciceronem, aut Lucretii carmen ignoret necesse est. Quis enim probabile censebit, Ciceronem, acerrimum scholae Epicureae adversarium, aucta horum carminum suavitate et elegantia cives suos eo magis ad legenda et amplectenda Epicuri dogmata allecturum fuisse? quis Ciceronem, etiamsi voluisset, id potuisse probabit, quem omnia alia potius fuisse, quam poetam, neminem lateat? quis porro, quum Ciceronem de se ipso studiisque suis satis magnifice sensisse, et quavis occasione oblata merita sua quum in civitatem tum in literas non mediocriter praedicasse constet, hunc virum de opera, Lucretii carminibus navata, in loco illo epistolarum ad Quintum fratrem, vel si serius curam iis impenderit, (quod sane statuendum putarem, si omnino hac de re cogitare liceret,) in aliis libris serius scriptis prorsus reticuisse, credibile habebit [17])? qui denique factum, ut aequales omnes vel

16) Conf. Diss. meae de Lucr. sectio III. p. 75—89., ubi plures eiusmodi locos e duplici operis recensione deducere studui.

17) Hoc argumentum inprimis urgent Meineckius in

proximorum temporum scriptores hanc rem, memoratu dignissimam, alto silentio praetermitterent?

Iam vero quamvis Eusebii narratio de Cicerone, Lucretii emendatore, probari nequeat, tamen, ut omnibus fere eiusmodi fabulis, sic et huic aliquid certe veri inesse videtur; qua observatione rem eo deductam video, ut denique duae recentiores coniecturae commemorandae sint, ab Ill. Eichstaedtio et a me ipso propositae, quarum utraque duplicem huius carminis recensionem statuit, ita tamen, ut de indole eius et ratione haec ab illa prorsus dissentiat. Eichstaedtius enim in Comment. sua p. LXXVII ss. hoc probare studet, „duas olim Lucretiani carminis recensiones „fuisse, quarum altera illud exhiberet, prout de manu „auctoris exisset, inchoatum et rude, altera limatum „a nescio quo multisque locis politum, non item con„stanti et pertinaci studio perpolitum; et hanc poste„riorem recensionem ad nostram aetatem propagatam „esse, ita tamen, prioris ut non omnia obliterata vi„deantur vestigia." Hanc vero opinionem ego in Diss. mea *de T. Lucretii Cari carmine a scriptore serioris aetatis denuo pertractato* (*Lips.* 1824. 8.) pluribus de causis impugnandam censui, qui potius variis argumentis, quae hic repetere longum foret, demonstrare conatus sum, „hanc alteram Lucretiani carminis editionem non tam a meliore et elegantiore poëta, quam

---

Diss. de Lucretio versioni suae praefixa p. 21. et Eichstaedtius in Comm. saepius laud. p. LXXXIV.; atque Meineckius quidem etiam in annott. ad VI, 395 ss. rectissime, puto, observat: „*Eine dieser sehr ähnliche Stelle steht im Cicero de div. II, 19., die es fast wahrscheinlich macht, dass Cicero den Lukrez dabey vor Augen gehabt, oder sich wenigstens dieser Stelle aus einer flüchtigen Lectüre erinnert habe. Hätte er selbst etwas an diesem Dichter gefeilt: so hätte er vermuthlich die Verse hier wörtlich angeführt, und bey dieser Gelegenheit seiner Verdienste um den Dichter rühmlich erwähnt.*"

potius ab homine a poësi prorsus alieno, sed philosophiae Epicureae deditissimo, qui corruperit magis, quam emendaverit Lucretium, circiter post medium seculum a Chr. nato secundum, aut tertio eius quadrante, Antonino Philosopho imperatore, perfectam esse." Quae quidem suspicio etiamnum mihi tam probabilis videtur, ut virorum doctorum examini rursus eam commendatam velim; quamquam in Dissertatione illa, si iam iterum edenda esset, singula quaedam mihi retractanda fore non diffiteor.

His denique subiungam ipsorum veterum scriptorum de Lucretio testimonia.

Cicero ad Quint. Fr. II, 11.

Lucretii poëmata, ut scribis, ita sunt: non multis luminibus ingenii, multae tamen artis [18]).

Corn. Nepos in Attico c. 12.

Idem L. Iulium Calidum, quem post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum poëtam nostram tulisse aetatem vere videor posse contendere, — in proscriptorum numerum — relatum, expedivit.

Vitruvius de architect. IX, 3.

Item plures, qui literarum iucunditatibus instructas habent mentes, post nostram memoriam nascentes, cum Lucretio videbuntur velut coram de Rerum Natura disputare.

---

18) Sic enim mihi cum Ernestio legendum videtur, quam rationem Eichstaedtius (quem vide in Comm. laud. p. LXXXVI ss.) Schützius, Nobbius aliique probarunt. Vulgo *non* omittitur. Victorius voluit: *non ita sunt multis* etc., Faber coni.: *non lita sunt*, Lambinus, ut solet, satis audacter: *ita sunt: multis ingenii luminibus tincta; multae tamen etiam artis.*

Ovidius Amor. I, 15, 23.

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucretii,
Exitio terras quum dabit una dies.

Idem Trist. II, 425.

Explicat ut causas rapidi Lucretius ignis,
Casurumque triplex vaticinatur opus [19]).

Propertius II, 25, 29.

Aut quid Lucretii tibi prosunt carmina lecta?
Nil iuvat in magno vester amore senex.

Velleius Patere. II, 36.

Quis enim ignorat, — floruisse hoc tempore — auctores carminum Varronem et Lucretium, neque ullo in suscepti operis forma minorem Catullum [20]).

Quinctilianus Inst. Or. I, 4.

Nec ignara philosophiae [grammatice potest esse perfecta], quum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos ex intima quaestionum naturalium subtilitate repetitos, tum vel propter Empedoclem in Graecis, Varronem ac Lucretium in Latinis; qui praecepta sapientiae versibus tradiderunt.

Idem ibidem X, 1.

Nam Macer et Lucretius legendi quidem, sed non ut phrasin, id est corpus eloquentiae, faciant: elegantes in sua quisque materia, sed alter humilis, alter difficilis.

19) Conf. supra notam 13.

20) Sic hunc locum emendavit Marklandus (pro vulgari *operis sui carmine*), quam correctionem, a Ruhnkenio (Epist. Crit. p. 201.) et Eichstaedtio (Comm. de Lucretio nota 7.) probatam, in contextum receperunt Krausius et Cludius. Wakefieldus in Testimoniis coni. *stamine*.

Tacitus dial. de oratt. c. 23.

Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus, qui Lucilium pro Horatio, et Lucretium pro Virgilio legunt.

Statius sylv. II, 7, 76.

Cedet Musa rudis ferocis Ennii,
Et docti furor arduus Lucretii.

Gellius Noct. Att. I, 21.

Non enim primus finxit hoc verbum [amaror] Virgilius insolenter: sed in carminibus Lucretii inventum est: nec est aspernatus auctoritatem poëtae ingenio et facundia praecellentis. — Non verba autem sola, sed versus prope totos et locos quoque Lucretii plurimos sectatum esse Virgilium videmus [21]).

Serenus Sammonicus de med. v. 610.

Irrita coniugii sterilis si munera languent,
Nec subolis spes est, multos iam vana per annos;
Femineo fiat vitio res, necne silebo:
Hoc poterit quartus magni monstrare Lucretii.

Praeterea etiam Seneca de tranquill. animi c. 2. idemque in Epist. 95. et 110., et Plinius Epist. IV, 18. Lucretii, nec laudati, nec reprehensi, meminerunt.

---

21) Hoc testimonium, iam ab Havercampo aliisque prolatum, nescio cur Wakef. omiserit.

BREVIS CONSPECTUS

CODICUM AB EDITORIBUS ADHIBITORUM ET EDITIONUM MEMORATU DIGNISSIMARUM.

A) CODICES.

Quum ceteri editores aut libris Mss. non usi sint, aut eos commemorare neglexerint, hic non nisi de Pii, Lambini, Havercampi, Alteri et Wakefieldi Codicibus sermo institui potest.

Et Bapt. Pius quidem tres (vel quatuor) Codices nactus est, quorum tamen nomina tantum afferre licet, *Venetum*, Hermolai cuiusdam, *Romanum* Pomponii, (eundem haud dubie, cum quo collatum erat exemplum edit. Veron., cuius Havercampo copia facta [1]) et *Mantuanum*, „non omnino malum," ut ipse dicit, quem vir quidam gentis Strotiorum possidebat. Praeter hos commemorat etiam „*Codri*, Grammatici Bononiensis, Codicem," qui scriptus liber, an veteris cuiusdam editionis exemplar fuerit, (quod mihi quidem probabilius videtur,) non liquet. De virtute singulorum horum Codicum, quos Pius in Commentario nusquam nominatim afferre soleat, nihil prorsus definiri potest; quamvis omnes non pessimae notae fuisse videantur.

1) Conf. infra nota 9.

Dion. Lambinus quinque Codices adhibuit, *Romae* tres, *Vaticanum*, *Faërnianum* (Gabrielis Faërni) et *Tettianum* (Scipionis Tettii), *Lutetiae* autem duos, *Memmianum* et *Bertinianum*, quem postremum, e coenobio D. Bertini in oppido D. Odomari, non longe a Morinis sito, Lutetiam missum, non ipse inspexit, sed a Turnebo cum vetere aliqua editione collatum in suam rem convertit. Ceterum de forma externa et aetate horum librorum nihil memoriae prodidit; de indole vero et bonitate, qua singuli inter se differant, vel alter alteri praestet, e paucis illis locis, ubi Lambinus Codicum lectiones accurate indicat, certum iudicium ferri nequit.

Sigeb. Havercampus duos Codices ipse inspexit, et aliorum duorum collationibus usus est. Illi sunt Codices *Lugdunenses*, ex Isaaci Vossii scriniis in bibliothecam academicam Lugduni Bat. translati, omnium, qui adhuc collati sunt, Lucretii Codicum antiquissimi et optimi, de quibus Havercampus in Praefatione haec refert: „Uterque membranaceus et vetustissimus; alter quidem maiori forma, in folio, ut vulgo vocant, alter in quarto, sed maiore, et quidem per columnas ita scriptus, ut antiquissima quidem scriptura nonnunquam immutata fuerit, sed superscripta modo recentiore, imo vel ipsae literae, quae viderentur superfluae vel vitiosae esse in antiquiore (unde et hic expressus erat) libro, non sublatae, sed punctulo notatae essent; ut ita permagni sit aestimandus et fidum eiusdem nobis fuerit ministerium." Accuratiorem de tempore, quo scripti videantur, et de literarum forma, qua exarati sint, narrationem aegre desideramus [2]). — Non suis oculis vidit Havercampus Co-

2) Collatione horum Codd., sed manca et negligenter facta, iam auctor edit. Londinensis a. 1712. apud I. Tonson. in variis lectionibus calci adiectis usus est.

dicem *Bodleianum*, Oxonii asservatum, cuius novam et accuratam collationem ei suppeditavit Herm. Sam. Reimarus, atque *Gottorpiensem*. Et *Bodleianus* quidem admodum recens est et omnium fere mendosissimus, quem tamen Havercampus censet „archetypa habuisse minus mendosa, quoniam eum in reconditis magis lectionibus saepius cum suis Lugd. Bat. conspirare animadverterit [3])." *Gottorpiensis* vero Codicis, optimi et antiquissimi, (quum aetatem octingentorum vel nongentorum annorum attigerit,) membranae, iam antea lacerae, siquidem cum v. 454. secundi libri desierant, per bellicas turbas iam diu interierunt, ita tamen, ut duae certe earum collationes servatae sint inter Vossianos et Gudianos thesauros, quarum utraque Havercampus usus est [4]).

Franc. Car. Alter Lucretium edidit ad Codicem in bibliotheca Caesarea *Vindobonensi* asservatum, membranaceum, seculo XV. nitidissime scriptum, sed vitiis innumeris refertum; quem tamen ex archetypo satis antiquo descriptum puto. Idem discrepantes lectiones alius Codicis ibidem repositi affert, qui in principio seculi XIV. exaratus videtur, et inter alia Lucretii quoque fragmenta quaedam, e libris II. (v. 660—1175.?) III. (v. 1—614.?) et VI. (v. 741—1285.) petita, continet [5]).

---

3) Huius quoque Codicis collationem habuit editor Londinensis, et post eum Creechius, uterque vero nec perpetuam nec accuratam. Wakefieldus queritur de inhumanissimis bibliothecae Bodleianae legibus, quae liberam illius tractationem ipsi haud permisissent; quod tamen in hoc libro non optimae notae facilius ferri potuisset.

4) Vossii collatio invenitur in bibliotheca Lugd. Bat., Gudiana vero, ad edit. Raphelengii facta, in bibliotheca Guelpherbitana.

5) Negligentiam et imperitiam huius collatoris Vindobonensis, quae sane votum excitant, ut codices illi aliquando denuo et accuratius conferantur, Wakefieldus satis severe castigat.

Gilb. Wakefielde denique hi Codices ad manum erant, de quibus ipsius verbis utar: „*Cantabrigiensis*, chartaceus, in folio, nitidissimus, vetustus et optimae notae, quum solus castigatissimis et antiquissimis exemplaribus saepiuscule consentiat [6]); tres libri Mss. *Musei Britannici*, primus forma minima, membranaceus, pulchre scriptus, seculi XV.; alter aetatis eiusdem cum priore, chartaceus, in quarto, qui deficit tamen cum v. 232. libri VI., et quamquam scatet erroribus scriptionis plurimis, orthographiae vetustioris prae ceteris omnibus tenacissimus videtur [7]); tertius chartaceus et forma simili, sed seculi sequentis, recentior igitur, quam cui, reliquis dissentientibus, tuto confidi possit, nec tamen omnino fructu suo carens; denique quintus, ab Eduardo *Poorio* ipsi communicatus, a recentiore quidem manu exaratus, sed, quum cuiusvis impressi typis libri non sit apographon, sed Codicem quendam Ms. certissime in exemplar habuerit, non spernendae auctoritatis."

B) EDITIONES.

1. Editio princeps, fol. s. l. et a. (sed Brixiae, fortasse a. 1473. in lucem emissa) per *Thomam Ferandum*, typis Romanis, sine titulo, sign. cust. et pagg., 106. foliis impressa [8]).

6) Hunc tamen Cantabrigiensem aliquoties sibi negligentius inspectum esse, Wakefieldus ipse profitetur ad II, 502.

7) Quum ex his orthographiae antiquissimae vestigiis, tum ex aliis vitiis huius codicis tam miris, ut, librarium imperitum in exemplo a se describendo quid vetustae formulae scribendive compendia sibi vellent divinare non potuisse, clare ostendere videantur, hunc Britannicum 2. e membranis admodum vetustis descriptum esse colligimus.

8) Editionem principem, e codice optimo typis exscriptam, sed rarissimam et diu incognitam, primus in notitiam adduxit

2. Veronensis a. 1486. fol., charact. Latinis, sine titulo, cust. et pagg. numeris, cum signatura a — m, 94 foliis impressa. In fine editionis quatuor versibus leguntur verba: *Paulus hunc impressit fridenberger in uerona Qui genitus est in Patavia* (Passavii) *alae magnae* (Alemanniae) *Ab incarnatione christi MCCCCLXXXVI. Die uigesimo octavo septembris calen. octobris* [9]).

Boni Lettere II. p. LXXVIII s. Conf. etiam Panzer T. IV. p. 263. et Eichstaedtii Progr.: Principem Lucretii editionem Brixiensem exstare confirmatur. Ienae 1808. fol.

9) Hanc quoque editionem e codice antiquo, sed vitiosiore, ad singulas literas descriptam esse patet; quare longe minoris est pretii, quam Brixiensis. Havercampus exemplo eius usus est in biblioth. Ultraiect. reposito, cum duobus vel tribus libris Mss. collato, cuius in calce adscriptum erat: *Castigatus fuit hic Codex cum Codice Pomponiano a Sebastiano Priolo, Protonotario Apost. ac S. D. N. Referendario ac Secretario: nec non a Francisco Cerrito Parmensi, — Romae, m. Octobris* 1492. *anno primo Pontif. Alex. VI.* Has varietates marginales, ab Io. Arentzenio sibi descriptas, Haverc. in varr. lectt. indicavit. — Mihi, ut iam dixi, ad manus fuit exemplar *Dresdense*, quod et ipsum in margine habet varias lectiones e pluribus libris (ut Ill. Ebertus in Gesch. u. Beschreib. der kön. Biblioth. zu Dresden p. 289. narrat, per Theodoricum a Werther, virum doctum eiusdem fere temporis, ut mihi vero videtur, non omnes eodem tempore et eadem manu) adscriptas. In his aperte habemus editionis principis collationem, usque ad finem libri IV. continuatam, quae in Gerardi collatione, non ubivis accurata, iudicanda et emendanda magnae mihi fuit utilitati. Ceterae varietates, quae magnam partem cum Cod. Cantabrigiensi, Iuntinae et Aldinae 2. lectionibus conspirant, nisi forte et coniecturas possessoris continent, ex pluribus libris Mss. nondum collatis, sed minoris pretii, petitae videntur.

Veronensem in editionum catalogis vulgo haec sequitur: *Lucretii Opera, cum comment. Omniboni Leoniceni. Mediolani, per Uldericum Scinzenzeler*, 1491. *fol.* (secundum Maittair. Ind. II. p. 35. et Panzer T. II. p. 65.); de qua Celeberr. Ebertus, fautor sommopere colendus, in literis ad me datis haec scripsit: „*Die Mediolanensis von* 1491 *halte ich auf jeden Fall für ein*

3. Veneta a. 1495. In titulo simpliciter legitur *Lucretius*, in fine autem: *Impressum Venetiis per theodorum de ragazonibus de asula dictum bresanum. Anno domini M. CCCC. LXXXXV. Die. IIII. septembris. Registrum. a—q. Tuti sono quaderni excepto q. chi e quinterno.* Continet 130 folia quadrata [10]).

4. Aldina I., sic inscripta: *T. Lucretii Cari Libri sex nuper emendati.* In fine: *Hieronymi Avancii Veronensis ingenio et labore. Venetiis, accuratiss. Apud Aldum, mense Decem. M. D. Non licet sic alteri cuiquam sine multa, in Oris Venetis. a—n. Quaterniones omnes. n. ternione excepto.* Constat ex 108 foliis quadratis [11]).

Unding. Ihre Existenz beruht einzig auf dem Zeugnisse des unsichern Orlandi, auf welchen sich Maittaire und Panzer beziehen. Ich habe sie in keinem einzigen Kataloge auffinden können, weiss auf keiner deutschen Bibliothek ein Exemplar von ihr, und habe sie daher als ein Nonens im Lexikon absichtlich ganz weggelassen. Bei der Arbeit am lezteren kommt es mir häufig vor, dass Katalogenverfertiger die Schlussschrift des angebundenen Buchs dem vordern gegeben und dadurch ganz neue und aller Welt unbekannte Ausgaben geschaffen haben. Orlandi hat mehrere dergleichen Sünden auf seinem Gewissen. Auch Dibdin in der Introduction to the knowledge of gr. and lat. classics T. II. p. 62. weiss nichts von der Mediolanensis; ebensowenig Beloe in den Anecdotes of scarce books und Dibdin's Bibliotheca Spenceriana."

10) A Veronensi non nisi vitiis typographicis et paucissimis parumque felicibus correctoris, quem vocant, mutationibus differt.

11) Avancius, libris Mss., ut in Praef. ipse fatetur, non usus, multos Lucretii locos et e grammaticis et ex ingenio feliciter emendavit, plures etiam temere et audacius mutavit. Wakefieldus, qui, simpliciter Aldinam laudans, ubivis intelligit Aldinam secundam, hanc priorem conferre neglexit; quo factum, ut non solum omnia, quae iam Avancius novaverit, a Pio mutata haberet, sed etiam Iuntinam ab hac Aldina priori paucis tantum locis recedere perhiberet; quod prorsus falsum esse intellexi.

5. Bononiensis: *In Carum Lucretium poëtam commentarii ab I. Bapt. Pio editi, codice Lucretiano diligenter emendato. Bononiae, Hi. Bapt. de Benedictis, cal. Maii M. D. XI.* fol. Praef. etc. 4, contextus cum comment. 224 folia implet. Iterata est haec editio *Paris. in chalcogr. Ascensiana IV. Id. Aug. M. D. XIIII.* 194 foliis formae maximae, quarum 10 Praefationem, Indicem etc., 184 vero contextum cum commentario continent [12]).

6. Iuntina: *T. Lucretii Cari de rerum natura libri VI.* (cum praef. Petri Candidi et varr. lectt. in fine adiectis.) *Florentiae sumpt. Phil. Giuntae, m. Mart. M. D. XII.* 8. Praef., argumenta et testimonia quaedam 8, contextus 125, variae lectiones et emendationes 13 folia complent [13]).

---

12) Haec iterata editio mihi ad manus fuit. Maxima ed. Bononiensis virtus in commentario, exegetico magis, quam critico, versatur, qui tamen, pro more illorum temporum, permulta continet superflua et aliena, haud pauca etiam falsa et perversa. In ipso contextu raro discedit ab Aldina 1.; quem tamen Pius in annott. e Codd. supra laudatis, ex editionibus prioribus (quarum unam a Beroaldo notis marginalibus correctam praedicat), et ex ingenio permultis locis haud infeliciter mutavit.

13) Iam dixi, falsissimum esse, quod Wakef. doceat, Iuntinam ad normam Aldinae 1. potissimum compositam esse, a qua in paucissimis recedat. Imo prorsus novam contextus recensionem continet, ita ut ab omnibus editt. prioribus quam maxime differat. Candidus enim, qui ipse profitetur, „se ex Mss. Lucretium emendatiorem dare, obelis Pontani Marullique temere inducta expungendo adhibitis", inprimis Marulli innumeras mutationes, maximam partem doctas et ingeniosas, saepissime vero etiam supervacaneas et otiosas, in contextum recepit. Variae lectiones in fine adiectae maxime priores editiones (fortasse et unum alterumve librum Ms.) respiciunt. Wakefieldus igitur vituperandus, quod hanc editionem, quam rarissime tantum, modo Iuntinae, modo Florentinae nomine, affert, tam negligenter inspexit.

7. Aldina II.: *Lucretius.* (Cura Andr. Naugerii.) *Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri, m. Ian. M.D.XV.* 8. Praef. et argumenta 7, contextus et errata 126 foliis continentur [14]).

His antiquis editionibus e serioribus non nisi praestantiores adiungo. Sequantur igitur:

8. *Lucretii de rer. nat. ll. VI. A Dion. Lambino ex auctoritate 5 codd. mss. emendati atque restituti et commentariis illustrati. Paris. et Lugd., ap. Rouillium*, 1564. 4 mai.; quae permultis locis ab auctore retractatis et emendatis iterum prodiit sic inscripta: *Lucr. de rer. nat. ll. VI. A Dion. Lamb. - - - - emendati ac fere redintegrati et comm. illustr.: nunc ab eodem recogniti et longe meliores facti, planeque in pristinam integritatem restituti: cum iisdem commentariis, plus quarta parte auctis. Lutet., ap. Io. Benenatum*, 1570. 4. (Iterata *Francof. ap. hered. Wechel.* 1583. 8. [15])).

9. — *de rer. nat. ll. VI., mendis innumerabilibus liberati et in pristinum paene, veterum potissimum li-*

---

14) Aldina 2., ad singulas paginas et singula fere verba e Iuntina descripta, a Naugerio, quem Aldus ipse „propter ipsius occupationes et importunam impressorum suorum festinationem *cursim* modo Lucretium recensuisse" fatetur, non nisi paucissimis locis mutata est.

15) Edd. Lambini, inprimis posterior, novam Lucretii recensionem suppeditant, multis locis e Codd. feliciter restitutis, multis etiam e Turnebi ingenio felicissime plerumque emendatis, multo pluribus vero ex audacissimo ipsius editoris arbitrio et temerario modo correctis, vel potius corruptis. Quare Wakef. „neminem se vidisse affirmat, qui contextum scriptoris cuiuslibet, auctoritate membranarum leviter conculcata, propriis coniecturis inferciendis, per effusiorem licentiam atque inconsultam magis temeritatem, passim praefractius vitiatum et deturpatum dederit." Commentarius tamen exegeticus magni aestimandus.

bror. ope ac fide, ab Oberto Gifanio restituti. Antverp., ap. Cp. Plantinum, 1566. 8. [16]).

10. — *de rer. nat. ll. VI., notis brevioribus illustrati, cum lexico s. indice absolutissimo. Cura et labore Dan. Parei. Francof., ap. Filzer*, 1631. 8. [17]).

11. — *de rer. nat. ll. VI. Additae sunt coniecturae et emendatt. Tanaq. Fabri, cum notis perpetuis. Salmurii, ap. Io. Lenerium*, 1662. 4. [18]).

12. — *de rer. nat. ll. VI. cum interpretatione et notis Th. Creech. Oxon., e th. Scheld.*, 1695. 8. (Iterata Lond. 1717, 8. Bas. 1770, 8. Oxon. 1807, 8. et nuper demum Oxon. 1817, 8. mai., additis ex altera Wakefieldi editione variis lectt. veterum editt. a Gerardo collectis, et Bentleii animadversionibus.) In editt. Lond. (Bas.) 1754. 8. et Lips. 1770. 8. repetitis interpretatio s. paraphrasis prosaica desideratur [19])).

13. — *de rer. nat. ll. VI. ad optimor. exempla-*

---

16) Gifanius, ingenio sagaci et iudicio limato destitutus, emendando Lucretio nihil, explicando non multum profuit. Optima pars editionis sunt „Collectanea, in quibus vocabula prisca ac dictiones elegantiores commemorantur et adductis aliorum scriptorum testimoniis saepe explicantur;“ quae tamen maximam partem non ipsius editoris, sed Fruterii, Corn. Valerii, P. Nannii aliorumque videntur, quorum adversariis et observationibus Lucretium spectantibus Gifanius usus est.

17) Parei editionem, ut Nardii (Flor. 1647. 4.) Fayi (Paris. 1680. 4.) aliasque minoris pretii, prorsus tacuissem, nisi indice uberrimo addito, in quo tamen multa iure reprehenduntur et desiderantur, illis praestaret.

18) Faber libris Mss. non usus est; multos vero locos coniecturis ingeniosissimis vere emendavit.

19) Creechius periphrasi sua prosaica ceterisque annott. doctissimis de interpretatione Lucretii optime meruit; emendando vero contextui, etsi non omnibus subsidiis criticis destitutus, minorem operam dedit, ut, paucis quibusdam locis exceptis, in repetenda Lambini recensione acquiesceret.

rium fidem recensiti. Acc. variae lectiones. Lond., ap. Tonson, 1712. fol. et 4. [20]).

14. — *de rer. nat. ll. VI. Cum notis integris Dion. Lambini, Ob. Gifanii, Tan. Fabri, Th. Creech, et selectis Io. Bapt. Pii aliorumque, curante Sigeb. Havercampo, qui et suas et Abrah. Preigeri Adnott. adiecit. Acc. interpretatio Th. Creech, varr. lectt. et indices. Lugd. Bat., ap. I. van der Aa*, 1725. 4. *II Voll. c. fig.* [21]).

15. — *de rer. nat. ll. VI. ad optimas editt. collati. Acc. varietas lectionis c. indice rarioris et obsoletae latinitatis. Biponti*, 1782. 8. mai. (*Ed. secunda, emendatior et auctior. Argent.* 1808. 8. mai. [22])).

16. — *de rer. nat. ll. VI. ad Codicem Vindobo-*

---

20) Nitidissimam hanc editionem, in contexta oratione a Creechiana vix recedentem, non nisi varr. lectt. causa commemoro, quae ex tribus (?) Codd. Vossianis, Gottorpiensi et vett. editt. sine iusto delectu exscriptae, et coniecturis quibusdam virorum doctorum, v. c. Iac. Susii, Theod. Munckeri, Nic. Heinsii, ex eorum annott. marginalibus petitis, mixtae sunt.

21) Continet haec editio splendidissima omnium, quae usque ad Havercampi tempora viri docti scripserunt ad Lucretium vel emendandum vel explicandum spectantia, fere integram, ideoque utilissimam, collectionem; cui nova accesserunt varietas lectionis e Codd. nonnullis, antea nondum collatis, inprimis utroque Vossiano, et editt. antiquis exscripta; Is. Vossii coniecturae et annotatiunculae, tum primum evulgatae, et Abr. Preigeri animadversiones doctissimae. Ipsius vero Havercampi in Lucretium merita, si a diligentia in conquirendis et digerendis aliorum copiis recesseris, admodum exigua sunt, quippe qui in magna subsidiorum criticorum affluentia non nisi paucissimis locis Lambini recensionem deseruerit, et raro tantum breves notulas adsperserit.

22) In Bipontina priori praeter contextum, e vulgatis editt. descriptum, invenis Lucretii vitam, Lambino auctore, notitiam literariam e Fabricio, varias lectiones, maximam partem ex edit. Lond., ut videtur, depromtas, et indicem rarioris et obsoletae latinitatis. In posteriori vero, quae Wakefieldianam recensionem cum Eichstaedtii mutationibus ita repetit, ut vix uno alterove loco ab hoc editore discedat, notitiam literariam habes auctam, variis lectionibus omissis.

nensem expressi. Ed. Franc. Car. Alter. Vindob., ap. Trattner, 1787. 8.[23]).

17. — *de rer. nat. libros VI. ad exemplarium mss. fidem recensitos longe emendatiores reddidit, commentariis perpetuis illustravit, indicibus instruxit, et cum animadvv. Ric. Bentleii, non ante vulgatis, aliorum subinde miscuit Gilb. Wakefield. Lond., impensis editoris, typis A. Hamilton*, 1796—97. 4. mai. III Voll. Iterum prodiit sic inscripta: *T. Lucr. Cari de rer. nat. ll. VI. ad exemplar Gilb. Wakefield, cum eiusdem notis, commentariis, indicibus, fideliter excusi. Adiectae sunt editionum quinque, in quibus principis, lectt. variantes omnes, ut et integrae Ric. Bentleii annott., illustratt., coniecturae, ex ipsius autographo. Glasguae, excud. Andr. Duncan*, 1813. 8 mai. IV Voll.[24]).

18. — *de rer. nat. ll. VI. ad optim. exemplar. fidem emendati. Cum Rich. Bentleii animadvv., Gilb. Wakefieldi praefatt. et commentariis integris, caeterorumque interpretum observv. selectis edidit, suas notas et indices copiosiss. adiecit H. C. Abr. Eichstaedt. Vol. I. Lips., ap. Wolf. et soc.*, 1801. 8. mai.[25]).

23) De Alteri editione supra iam diximus p. XLIII.

24) Omnium, quae Lucretio obtigerunt, editionum longe praestantissima, prorsus novam et priori dissimillimam contextus recensionem offerens, e pluribus libris Mss. et vett. editt. (quas tamen editor accuratius consulere debuisset) innumeris in locis emendatam, „ut (Eichstaedtio iudice) nunc demum, quem librariorum stupor atque editorum audacia nobis paene eripuissent, Lucretium in Lucretio agnoscamus.“ Hoc unum modo dolendum, Wakefieldum, nimis interdum ingenio suo indulgentem, saepe coniecturas recepisse admodum audaces minimeque necessarias. In iterata editione, Glasguae 1813., collatio editt. Brix. Ver. Ven. Ald. 1. a Gerardo quodam ad Bipontinam a. 1782. facta, et integrae Bentleii annotationes, exemplo edit. Faberianae adscriptae, quarum Wakef. ipse non nisi selectas receperat, gratissimae sunt accessiones.

25) Continet hoc Vol. I. editionis utilissimae, quam ali-

Hunc indicem finiat brevis versionum notissimarum recensio:

T. Lucr. C. von der Natur der Dinge, aus d. Lat. (in Prosa) *übers. von Fr. X. Mayr. Wien* 1784. 8. 2 Voll. — *T. Lucr. C. von der Natur. Ein Lehrgedicht in 6 Büchern. Uebersetzt u. erläutert von Ioh. Heinr. Friedr. Meineke. Leipz.* 1795. 8. mai. 2 Voll. — *T. Lucr. C. von der Natur der Dinge.* (*Uebers. von v. Knebel.*) *Leipz.* 1821. 8. mai. — *Lucr. della natura delle cose libri VI. Trad. da Alessandro Marchetti. Londra* 1717. 8. (saepius repetita.) — *Lucr. Oeuvres, trad. en françois, avec des remarques* (*par Iac. Parrain, baron de Couture s. Par.* 1692. (et ibid. 1708.) 12. 2 Voll. — *Lucrèce, traduction nouvelle, avec des notes, par L* G**** (*La Grange*). *Par.* 1768. 8. mai. 2 Voll. (et ibid. su 2. (1794.) 4. mai. 2 Voll.) — *Lucrèce de la nature des choses, trad. en vers par Ant. le Blanc de Guillet. Par.* 1788. 8. 2 Voll. — *Lucr. of the nature of things, transl. into engl. verse by Th. Creech.* Cx. 1682. 8. (Lond. 1714. et saep. 8. mai. 2 Voll.) — *Lucr. The nat. of things, a didactic poem; transl. by F. Mason Good, with the lat. text and notes. Lond.* 1805. 4. mai. 2 Voll. — *Lucr. The nat. of things, a didascalic poem, transl. from the lat., (with the text) with commentaries and a life of Epicurus, by Th. Busby. Lond.* 1813. 4 mai. 2 Voll. — *De Werken van T. Lucr. C. van het Heelal. Uit het Latyn in het Nederduitsch vertaald* (*door Ian de Wit.*) *Amst.* 1701. 8.

---

quando absolutum iri, frustra sperare videntur omnes literarum elegantiorum amatores, epistolam ad b. Weissium, Wakefieldi praefationes, doctissimam de Lucretii vita et carmine commentationem, contextum poëtae Wakefieldianum, pluribus locis emendatum coniecturisque superfluis purgatum, et indicem verborum locupletissimum.

ARGUMENTA SINGULORUM LIBRORUM.

LIBRI PRIMI.

Invocata in principio operis Venere, poëta v. 43. transit ad laudes Memmii, cui libros suos de Rerum Natura dicavit: Epicurum, cuius rationes sequitur, celebrat; ab eius doctrina impietatis invidiam amolitur; religionum, et vulgaris, et poëtarum commentis exornatae, periculosam vanitatem declarat; huiusque et sequentium librorum tum argumenta proponit, tum tractationis poëticae difficultates ostendit [v. 45 — 159]. Deinde rem ipsam aggressus, docet I) ex nihilo nihil fieri, et in nihilum nihil reverti posse [v. 160 — 265]; II) minuta esse quaedam corpora, quae, licet sub sensum non cadant, mente tamen possint concipi, et e quibus res omnes componantur [v. 266 — 329]. III) His corpusculis subiungit vacuum, seu inane spatium [v. 330 — 430]. IV) demonstrat, nihil esse praeter corpus et inane; reliqua autem, quae videantur esse, tantum coniuncta esse vel eventa, proprietates seu accidentia corporis et inanis [v. 431 — 483]. Quod sic persequitur, ut prima corpuscula doceat esse perfecte solida, [v. 484 — 528], ideoque insecabilia, minima (neque enim corpus in infinitum dividi posse,), et aeterna [v. 529 — 635]. Refutat porro philosophos, qui aliter statuerant, et quidem 1) Heraclitum, qui ignem, aliosque, qui aërem, aquam, terram, rerum omnium principium esse contenderant [v. 636 — 712]; 2) Empedoclem, cui placuerat, res e quatuor elementis componi [v. 713 — 829]; 3) Anaxagoram, qui homoeomeriam induxerat [v. 830 — 919]. Postremo magna cum gravitate progreditur ad id, ut ostendat, universum esse ex omni parte infinitum, corpuscula esse numero infinita, et inane nullis terminis comprehendi posse [v. 920 — 1050]. Ac postquam eos refellit, qui existimant, esse aliquod in universo centrum, quo gravia deorsum tendant, levia sponte sua sursum ferantur, ideoque antichthonas esse [v. 1051 — 1082], libro primo finem imponit.

LIBRI SECUNDI.

Ad studium philosophiae, quae sola leniat curas, animumque metu exsolvat, postquam Memmium suum poëta [v. 1 — 60] cohortatus est; de atomorum, seu seminum, affectionibus disputat, quarum primam in motu ponit. Moveri atomos, perpetuum incrementum atque detrimentum rerum arguit [v. 61 — 78]. Motum autem hunc atomi vel suopte ponderi debent, vel ictibus aliarum. Et moventur deorsum: quippe omnes atomi sunt graves; sed quum concurrunt solidae, necesse est quoquo versum ab se invicem dissiliant [v. 79 — 87]. Quod e natura vacui demonstratur [v. 88 — 93]. Quaedam igitur atomi implicantur aliis: quae arctius iunguntur, res duras ac densas efficiunt; quae laxius, res molles et raras, aëra et lumen [v. 94 — 107]. Quaedam vero atomi nunquam coalescunt, sed, uti ramenta pulveris videmus in radiis solis, continuo motu per inane feruntur, atque alia corpora subinde percutiunt et agitant [v. 108 — 140]. Atomorum, deorsum tendentium, summa celeritas ita declaratur, ut solaris lucis per tanta haec spatia velocissima traiectio, tanquam argumentum a minori inducatur [v. 141 — 166]. Deinde poëta per digressionem eos insectatus, qui ex corpusculorum fortuita concursione hunc mundi pulcherrimum ornatum esse perfectum, et sine divina providentia ratum et immutabilem rerum ordinem conservari negant [v. 167 — 183], redit ad superius argumentum, asseritque, atomos ferri in locum inferiorem [v. 184 — 215]; easdem a recta linea declinare minimo intervallo [v. 216 — 221]. Quod nisi declinarent, nihil unquam oriretur, quoniam adhaesio nulla et complexio locum haberet; nihil liberum hominibus esset, quum ita moveretur animus, ut atomorum motu cogeretur [v. 222 — 271]. Sed motus ille voluntarius est, distatque multum a violento et necessario [v. 272 — 293]. Feruntur denique eodem atomi motu, quo ab aeterno ferebantur; nec, quod rerum summa alta quiete torpescere videatur, idcirco quisquam huic opinioni debet adversari: necessum enim est, motus atomorum cerni nequeant, quum atomi ipsae non percipiantur, rerumque etiam, quae sub sensus cadunt, motus nostram e longinquo spectantium aciem saepe fugiat [v. 294 — 332]. Altera individuorum corpusculorum affectio in figura cernitur [v. 333 — 341]: qua quantum inter se differant, ex eo intelligitur, quod res, animatae pariter atque inanimatae, diversimode figuratae, naturaque sua et effectu diversae sunt [v. 342 — 425]. Itaque quod aliae sunt hamatae et asperae atomi, aliae leves et rotundae etc., inde explicandum, quae figurae amara, quae dulcia, quae dura, quae mollia corpora componant [v. 426 — 476]. Nec vero haec figurarum varietas est infinita; corpuscula tamen

eiusdem figurae infinita sunt: e quorum perpetuo concursu mundus perfectus est, resque gignuntur [v. 477 — 580]. Sed res neque ex uno genere principiorum, neque ex omnibus unius figurae et similibus principiis constant; sed insunt in concretis quibusvis variarum figurarum principia: quod partim historia naturali telluris, partim allegorica quadam mythi de Cybele interpretatione illustratur [v. 581 — 728]. Porro, praeter pondus et figuram, elementa rerum non habent sensibiles, quas vocamus, qualitates, colorem videlicet, saporem, frigus, calorem; nec sensu praedita sunt: quamvis res coloratae, sapidae, frigidae, calidae et sensibiles ex iis gignantur [v. 729 — 1021]. Denique infinitae atomi, per infinitum inane volitantes, infinitos mundos efficiunt: qui mundi augentur aliquando ab atomis, ex infinito delapsis, aliquando etiam, avolantibus in infinitum atomis, diminuuntur ac dissolvuntur [v. 1022 — 1149]: uti ante oculos omnia paullatim effoeta fiunt, et, quae olim laetissime adoleverant, plantae atque animalia iam nunc senescunt, et ordine suo demum interibunt [v. 1150 — 1172].

LIBRI TERTII.

Postquam Lucretius naturam et affectiones, quas dicimus, atomorum in superioribus libris explicaverat; quatuor reliquis ea, quae ex atomis istis fiunt, persequitur. Ac primas quidem partes detulit animo et animae: de quibus hoc toto libro ita disputat, ut a laudibus Epicureae doctrinae auspicetur [v. 1 — 13]. Quoniam enim Epicurus docuit primus, non a deo quodam, sed ex fortuita atomorum concursione mundum hunc omniaque esse facta; e sententia Nostri egregie perfecit, quod alii philosophi frustra conati sint, ut mortis poenarumque post mortem metu animos hominum liberaret [v. 14 — 40]. Quo metu, poëta dicit, et eos saepenumero excruciari, qui robur animi simulent [v. 41 — 58], et scelera omnia atque flagitia progigni [v. 59 — 93]. Haec ita praefatus, porro docet, animum et animam partem esse hominis, aeque ac pedes, manus, brachia, reliqua membra [v. 94 — 97], neque habitum esse vitalem totius corporis, seu omnium partium corporis intentionem atque concentum eum, quem veteres quidam philosophi harmoniam appellaverunt [v. 98 — 106]. Hanc enim opinionem partim eo labefactari, quod interdum, qui corpore doleat, animo laetetur, et qui nihil doloris in corpore sentiat, animo perturbetur [v. 107 — 112], partim hoc everti, quod etiam in somno animi sit efficientia [v. 113 — 117]. Suam autem poëta sententiam firmat duobus argumentis: primo, quod in membris etiam mutilatis vita insit [v. 118 — 121],

altero, quod calore privatus et spiritu, homo moriatur [v. 122 — 137]. Verum, ne vocabulis promiscue usurpandis minus distincte disserere videatur, ostendit, animum et animam inter se quidem iunctissime teneri, sed *animum* (τὸ λογικόν) praecipuam esse partem, eiusque domicilium esse in medio pectore, utpote in quo affectiones animi exsistant; *animam* contra (τὸ ἄλογον) per totum diffusam corpus, ad nutum animi moveri [v. 138 — 161]. Animi et animae naturam corpoream esse: quippe ab animo tangi animam, quam moveat, ab anima autem corpus: nullum vero, nisi inter corpora, contactum [v. 162 — 177]. Eum corporeum animum componi ex atomis minutissimis, subtilissimis et maxime rotundis, partim ex magna mentis mobilitate [v. 178 — 203], partim ex eo demonstratur, quod corporis mortui eadem sit, quae fuit viventis, moles, idem pondus [v. 204 — 231]. Nec vero simplex est animus, sed conflatus e calore, vento, aëre et alia insuper re, quae ex tenuissimis, minutissimis et maxime mobilibus atomis constans, sensus principium et origo est [v. 232 — 258]. Quae quatuor res ita inter se miscentur, ut unam, pro diversa animantium natura, substantiam efficiant [v. 259 — 323]. Et tanta est animae et corporis coniunctio, ut sine utriusque pernicie separari nequeant [v. 324 — 350]. Neque anima solum sentit, sed etiam corpus; seu potius totum animal, e corpore et anima compositum [v. 351 — 370]. Post haec poëta refutat opinionem Democriti, singulas animae partes singulis corporis partibus oppositas esse atque connexas asseverantis [v. 371 — 396]; et, ut antea docuerat, animum esse potiorem animalis partem, sic ab animo potius, quam ab anima, vitam pendere, salutemque conservari demonstrat [v. 397 — 417]. Deinde animos et animas nasci et interire cum corporibus, sex et viginti argumentis ostendere conatur, derisa etiam obiter transmigratione Pythagorae [v. 418 — 841]. Istis autem ex argumentis concludit, mortem esse omnium rerum finem, nec post mortem mortali animae quidquam timendum esse; imo, si animae immortalitas concedatur, mortem tamen nihil esse, quum anima, corpore seiuncta, non meminerit, se unquam antea exstitisse [v. 842 — 882]. Proinde ridet vanum mortis metum, et inanem hominum de sepultura sollicitudinem [v. 883 — 906]; docetque, mortem non esse malum, quia mortui non indigeant bonis, quibus vivi gaudeant, neque istis doloribus crucientur, qui miseros mortales affligant [v. 907 — 943], vitam etiam ipsam non esse desiderabilem, quippe quae nihil novi afferat, sed easdem semper voluptates usque ad nauseam subministret [v. 944 — 988]. Tum et terrificas fabulas, quas poëtae sunt de inferis et poenis post mortem commenti, allegorica quadam interpretatione elevat [v. 989 — 1036], ad consolandam vitae fragilitatem etiam

historiae voce usus, quae sapientissimos pariter atque potentissimos homines vim dirae necessitatis sensisse admoneat [v. 1037 — 1057]. Denique mortales ait vitam sollicitam et inquietam agere, quod mortis iustam contemplationem refugiant [v. 1058 — 1088]; stulteque et inepte votis omnibus eam vitam expetere, quam aliquando amissuri sint, quae nullam novam voluptatem ferat, innumeris vero doloribus et periculis obnoxia sit; praesertim quum vivendo et metuendo nihil detrahant de tempore mortis, quae omnes maneat aeterna [v. 1089 — 1107].

LIBRI QUARTI.

Lucretius post magnificum exordium, quo et attentionem lectoris, et suum ipsius spiritum resuscitat [v. 1 — 25], libri quarti argumentum cum superioribus connectit. Postquam enim primo et secundo libro docuerat, quae et qualia sint rerum primordia, quibus figuris distincta, quo motu ferantur, qua ratione ceteras res procreent, libro autem tertio animae atque animi naturam explicarat; aggreditur nunc ad disputationem de sensibus, incipiens a *simulacris* seu *imaginibus* Epicureis, quibus sensus omnes moveantur [v. 26 — 45]. Docet itaque, a rerum superficie tenuissima quaedam et subtilissima simulacra mitti, quae passim per aëra volitantia, singillatim sub visum non cadant, sed collecta et a speculis aut aqua repulsa, in oculos incurrant [v. 46 — 108]. Deinde tenuitatem horum simulacrorum demonstrat, simul primordiorum exiguitatem confirmans [v. 109 — 129]. Duplex autem simulacrorum distinguit genus; alterum eorum, quae sponte sua generentur in aëre, qualia nonnunquam videamus exsistere in nubibus, varias rerum figuras imitantibus; alterum eorum, quae a rerum superficie avolent, quasi tenues quaedam exuviae, facileque et perpetuo oriantur, et ea motus celeritate per aëra ferantur, ut luminis solaris iactum exsuperent [v. 130 — 216]. Sed quia visus omnium sensuum primus habetur, ab eo sic exorditur poëta, ut ex simulacrorum incursu eum gigni ostendat [v. 217 — 239]. Tum explicatis iis, quae ad visus causas spectant, varia de eo problemata, inprimis quae ad speculi imagines et lucis atque umbrae rationem pertinent, proponit et solvit [v. 240 — 379]. Porro sensus non esse incertos monet, quorum fidem multa temere existimentur labefactare; sed ex opinatu animorum nasci falsa illorum iudicia [v. 380 — 469]. Ne quis igitur ex illis problematis fallaciae arguat sensus, horum dignitatem demonstrat, refutatis etiam Academicis [v. 470 — 478], omnemque omnino veritatem fide et auctoritate sensuum niti, copiosius asserit [v. 479 — 523]. His ita de visu

disputatis, ad ceteros sensus progreditur. *Vocem* et *sonum* corporeas esse imagines, quae aurem pariter feriant et auditum efficiant [v. 524 — 544]; vocis quae sit natura, et quo modo formetur [v. 545 — 565]; cur eadem vox simul percipiatur a multis [v. 566 — 574]; quid sit echo, et unde oriatur [v. 575 — 597]; quo modo sonus per corpora multa penetret [v. 598 — 605], et in omnes partes diffundatur [v. 606 — 617]. De *sapore* docet, quid sit, et unde tanta eius diversitas [v. 618 — 675]; de *odore*, quo modo exsistat, et cur aliis alius magis sit aptus [v. 676 — 689]; comparat eundem cum ceteris sensibus [v. 690 — 708], inprimis cum visu, quem species atque colores rerum eodem modo afficiant [v. 709 — 724]. Tum de *imaginatione* atque *cogitatione* agit: quae exsistant per sensus externos, tenuissimis rerum simulacris horum ope in mentem incurrentibus [v. 725 — 759]. Inde explicanda somniorum ratio [v. 760 — 779]; inde solvenda quaestio, quare, quod cuique libuerit, id cogitet [v. 780 — 809]; inde fraus intelligenda, in quam, simulacris aut parum acute cognitis, aut inter se permutatis, saepe inducimur [v. 810 — 824]. Tum docet, linguam, oculos, aures, nares, omnia denique sensuum instrumenta prius nata esse, quam eorum usum: secus vero in artificiosis rebus, quae prodeant ex praevisa indigentia [v. 825 — 878]. Etiam motus animalium voluntarii causam esse in simulacris quibusdam ad meandum aptis, quae impulsu suo voluntatem movendi in animo excitent [v. 879 — 908]. Ab simulacris denique uberius repetit et somnum [v. 909 — 964], et insomnia, quorum varias causas enumerat [v. 965 — 1035], adiecta de amore, libidine eiusque affectibus elegantissima digressione [v. 1036 — 1283].

LIBRI QUINTI.

Exorsus poëta ab Epicuri laudibus, cui propter repertam explicatamque philosophiam plus debeant mortales, quam reliquis omnibus, qui de genere humano bene meruerint [v. 1 — 54], argumentum tum libri praecedentis repetit [v. 55 — 67], tum novi adiungit [v. 68 — 91]. Ac primum docet fore, universum mundum una ut diruat dies [v. 92 — 110]. Nam terram, mare, coelum, sidera esse mortalia; non esse, quod Stoici putarunt, animata deique ipsius partes, nec, quod vulgus existimet, sedem ac domicilium deorum [v. 111 — 156]. Ne quis autem hanc mundi compagem a diis, vel hominum causa, vel in suam ipsorum utilitatem oblectationemve, factam esse, atque ideo immortalem credat; Lucretius contrariae sententiae argumenta tum a natura deorum, tum a vitiosa mundi constructione, tum ab eo petit,

quod omnes eius partes subinde intereant [v. 157—235]. Nam sicut quatuor, e quibus constat, elementa, terra, aqua, aër et ignis, et nata sint et exstinguantur: ita mundum ipsum aliquando initium habuisse, aliquando finem habiturum esse [v. 236—324]. Initium eius patere tum ex principio historiae [v. 325 — 330], tum ex artium recens adinventarum ratione [v. 331 — 351]; finem autem cognosci partim ex eo, quod aeternitatis notio in mundum non cadat [v. 352 — 380], partim e continua pugna elementorum [v. 381 — 394]; et mythorum considerationem eo nos ducere, ut hanc compagem nec ab aeterno exstitisse, nec fore sempiternam putemus [v. 395 — 416]. Sequitur cosmogonia Epicuri [v. 417 — 432]; secundum quam poëta de ortu singularum mundi partium ex indigesta quadam mole pronuntiat, eisdemque, prout graviores levioresque sunt, sedes suas et locos attribuit [v. 433 — 509]: deinde de coeli siderumque motibus duas affert opiniones [v. 510 — 534]: docet porro, quo modo terrae huius compages, quum corpus grave sit, nullo fundamento innixa, pendeat [v. 535 — 564]: tum solem et lunam metitur, eaque nec maiora nec minora esse, quam nobis appareant, iudicat [v. 565 — 584]; sed stellas perparvum quiddam mutare videri lineamentum vel extremitatem in alterutram partem [v. 585 — 591]: simul refutat eos, qui ex tantulo sole tantum illorum calorem et lumen, per universum, quaque patet, aethera diffusum, emanare vix posse autumant [v. 592 — 612]: denique de solis ac lunae conversionibus, seu de solstitio aestivo hiemalique, disputans, varias utriusque causas reddit [v. 613 — 648]; et quo modo nox fiat [v. 649—654], quo modo, aurora solem praecedente, dies oriatur [v. 655 — 678]; cur dies et noctes vicissim se superent [v. 679 — 702]; cur luna vultum et figuram variet [v. 703 — 749]; cur sol et luna defectum patiantur [v. 750 — 777], adiungit. Post haec, e coelo descendens, herbarum, arborum, avium, brutorum, hominum origines a terra repetit, quae creatas res profuderit olim [v. 778 — 823], nunc sterilis facta et effeta [v. 824 — 834]. Sed quod fortuito sint omnia nata, ideo putandum esse, in principio mundi alia quaedam innumerabilia animalia miranda specie et magnitudine exstitisse, sed permanere non potuisse, quippe cibi sumendi coëundique facultate carentia: quapropter monstra et mutila quaedam et imperfecta animalia concedit, sed Chimaeras, Centauros, Scyllas reliquaque poëtarum portenta ridet [v. 835 — 922]. Primorum hominum rudis vita, rude ingenium [v. 923 — 1009]; paullo post initia culturae [v. 1010 — 1026], inventusque sermo [v. 1027 — 1089]. Tandem, post ignem in terras a fulmine delatum, humanior vita et victus mollior [v. 1090 — 1106]: facta hominum societas: reges constituti: agri divisi: post seditionem

denique res publica orta [v. 1107 — 1159]. His declaratis, Lucretius de origine religionis disputat, quam naturae divinae et causarum naturalium ignorantiae refert acceptam [v. 1160 — 1239]; ac postremo metallorum, inprimis ferri, inventionem et usum, primas bellandi artes, textorii artificii, agriculturae, musices, poëseos et aliarum artium, vel necessitati vel oblectationi inservientium, initia et progressionem describit [v. 1240 — 1456].

LIBRI SEXTI.

Celebratis Epicuri Atheniensis meritis [v. 1 — 42], argumentisque superiorum librorum breviter repetitis [v. 43 — 81], ultimi libri materiem poëta explicat [v. 82 — 95]. Ac de meteoris disputaturus a *tonitru* incipit, cuius varias rationes affert. Nempe fieri istum fragorem, sive, quod nubes, adversis ventis pulsae, collidantur [v. 96 — 107]; seu, quod ventorum vi dirumpantur [v. 108 — 115]; seu, quod nubes nubis alterius latus radat [v. 116 — 120]; seu, quod aër, in nube inclusus, facto impetu erumpat [v. 121 — 131]; seu, quod nubium se partes eminentes ac proiectae invicem fricent [v. 132 — 136]; seu, quod ventus ex adverso in nubem impingatur [v. 137 — 141]; seu, quod nubila in aëre, ceu fluctus in mari, cum aestu frangantur [v. 142 — 144]; seu, quod ignis fulmineus, e nube arida excussus, in nubem humidam, tanquam candens ferrum, demergatur [v. 145 — 149], ipsamque saepe nubem accendat [v. 150 — 155]; seu, quod multa glaciei fragmina et grando e congelatis nubibus decidant [v. 156 — 159]. Deinde de *fulgure* inquirit: quod vel ex induratis nubibus inter se collisis exprimatur [v. 160 — 161], et, quia lux sono sit velocior, ideo fulgur prius cernatur, quam tonitru audiatur [v. 162 — 172]; vel ab aëre exsistat, circumrotato in nubibus celeriterque ex iis erumpente [v. 173 — 203]; vel oriatur ex ignis seminibus, quae nubes ipsae contineant, iisque aut ab aëre cum sonitu expressis [v. 204 — 213], aut decidentibus leniter, diductis et distractis nubium partibus [v. 214 — 218]. Tum dicit de fulminis et natura, quae igne subtilissimo constet, et maxima mobilitate [v. 219 — 230], et mira vi in vasa vino repleta [v. 231 — 238]. Emicant fulmina e nubibus densis, alteque exstructis, et vento igneque plenis [v. 239 — 273], et ortus illorum quadruplex est. Sive enim ignea materia et ventus ita iunguntur in nube, ut fulmen veluti quodam calido fornace intus fabricetur et excudatur [v. 274 — 294]; sive ventus extrinsecus impingens nubem rumpit, maturumque fulmen elicit [v. 295 — 299]; sive ventus, sine igne e nube erumpens, longo cursu et pernici motu incalescit et accenditur [v. 300 — 308]; sive im-

petus venti ex re perculsa semina ignis excitat [v. 309 — 322]. Porro Lucretius mobilitatis, quae est in fulmine, causas expromit. Nam ventus, nube inclusus, quando omnia eius latera pertentavit, tandemque erumpit, velocissime evolet necesse est [v. 323—329]; praesertim quum e minutis constet levibusque elementis, ideoque per inanes meatus aëris facile transeat [v. 330 — 334]. Accedit eius gravitas, eaque ictu maxime adaucta [v. 335—339]. Et quod e longinquo cadit, idcirco plures celeritatis gradus momento quolibet acquirit, forsan etiam ab ipso aëre iuvatur [v. 340 — 347]. Sed varia est ac multiplex vis, quam fulmen in corpora exserit; cuius rei rationes declarantur [v. 348 — 356]; addita causa, cur auctumno et vere crebriora sint tonitrua et fulmina [v. 357 — 378]. Denique eos poëta ridet, qui neglectis fulminis causis naturalibus, ex eo signa voluntatis incognitae indagant [v. 379 — 422]. Fulmini affinis est *prester*, cuius brevis explicatio adiungitur [v. 423 — 450]. Tum de *nubibus* disserit, quo pacto gignantur in caelo [v. 451 — 458], in montibus [v. 459 — 469], in mari [v. 470 — 480], per aestum aetheris aliasque res, quae extrinsecus veniunt, et in aëre coalescunt [v. 481 — 494]. Porro de *aqua pluvia* [v. 495 — 516], inprimisque de *imbribus* [v. 517 — 523] de *iride* [v. 524 — 526], aliisque *naturae phaenomenis* [v. 527 — 535], quae possint aliquam de diis et providentia opinionem facere, disputat. In his memorabiles sunt motus terrae: quae aut inclinatione quadam in latera nutat [v. 536 — 576], aut succussione sursum deorsum quatitur [v. 577 — 607]. Memorabile etiam, quod tot fluviis in mare decurrentibus, mare tamen nihilo maius fiat [v. 608 — 639]. Maiorem mirationem ignaris causarum Aetnae ignes iniiciunt [v. 640 — 712], et Nili ab aestivo solstitio ad aequinoctium usque auctumnale exundatio, quae et ipsa e quatuor causis naturalibus deducitur [v. 713 — 738]. Quemadmodum vero beneficum deum non agnoscit poëta: ita iratum negat; et ut coeli, aëris terraeque phaenomena diis superis, ita noxia quaedam et in terris admiranda diis inferis eripit. Hoc consilio et de avernis aliisque terrae tractibus exitialibus [v. 739 — 840], et de puteis variisque benignis fontibus [v. 841 — 907] dicit, adiuncta lapidis, quem *magnetem* vocant, explicatione [v. 908 — 921]. Cuius lapidis insignem virtutem, Herculis beneficio fere tributam, ut rectius explicet, quatuor capita praemittit: unum, effluere continuo corpuscula quaedam ex omnibus rebus [v. 922 — 936]; alterum, nullum esse corpus adeo solidum, quin inania spatiola intercepta contineat [v. 937 — 959]; tertium, emissa corpuscula non omnibus rebus eadem ratione congruere [v. 960 — 979]; quartum, inania spatiola non eiusdem esse in omnibus rebus figuras et circumscriptionis, quare nec eadem quibuslibet

corpusculis accommodari [v. 980 — 1000]. His praemissis, vim magnetis attrahendi ferrum exponit partim ex eo, quod, quum effluant ex magnete corpuscula, inane spatium exsistat, quod ab aëre comprimatur [v. 1001 — 1054], partim e natura extremarum partium, quae in magnete quidem hamos, in ferro autem annulos referant [v. 1055 — 1088]. Postremo ortum et rationem morborum declarat [v. 1089 — 1136]; et pulcherrimam pestis illius, quae temporibus belli Peloponnesiaci Athenis acerrime saeviit, descriptionem, ex Thucydide expressam, subiungit [v. 1137 — 1285].

T. LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBRI SEX.

T. LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBER PRIMUS.

Aeneadûm genetrix, hominum divômque voluptas,
Alma Venus, cœli subter labentia signa
Quae mare navigerum, quae terras frugiferenteis
Concelebras; per te quoniam genus omne animantum
Concipitur visitque exortum lumina solis:
Te, Dea, te fugiunt venti, te nubila coeli,
Adventumque tuum; tibi suaveis daedala tellus
Summittit flores; tibi rident aequora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine coelum.
Nam simul ac species patefacta est verna diei,
Et reserata viget genitalis aura Favoni,
Aëriae primum volucres te, Diva, tuumque
Significant initum, perculsae corda tua vi.
Inde ferae pecudes persultant pabula laeta,
Et rapidos tranant amneis: ita, capta lepore,
[Illecebrisque tuis omnis natura animantum]
Te sequitur cupide, quo quamque inducere pergis.
Denique per maria ac monteis fluvioseque rapaceis
Frondiferasque domos avium camposque virenteis
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis, ut cupide generatim saecla propagent.
Quae quoniam rerum naturam sola gubernas,
Nec sine te quidquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit laetum neque amabile quidquam;
Te sociam studeo scribundeis versibus esse,
Quos ego de RERUM NATURA pangere conor
Memmiadae nostro: quem tu, Dea, tempore in omni

Omnibus ornatum voluisti excellere rebus.
Quo magis aeternum da dicteis, Diva, leporem.
Effice, ut interea fera moenera militiai
Per maria ac terras omneis sopita quiescant.
Nam tu sola potes tranquilla pace iuvare
Mortaleis: quoniam belli fera moenera Mavors
Armipotens regit, in gremium qui saepe tuum se
Reiicit, aeterno devictus volnere amoris:
Atque ita, suspiciens tereti cervice reposta,
Pascit amore avidos, inhians in te, Dea, visus,
Eque tuo pendet resupini spiritus ore.
Hanc tu, Dira, tibi rectibantem corpore sancto
Circumfusa super, suaveis ex ore loquelas
Fonde, petens placidam Romaneis, incluta, pacem.
Nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
Possumus aequo animo, nec Memmi clara propago
Talibus in rebus communi desse saluti.
Quod superest, vacuas aureis mihi, Memmius, et te,
Semotum a curis, adhibe veram ad rationem;
Ne mea dona, tibi studio disposta fideli,
Intellecta prius quam sint, contemta relinquas.
Nam tibi de summa coeli ratione deumque
Disserere incipiam, et rerum primordia pandam,
Unde omneis natura creet res, auctet alatque,
Quoque eadem rursum natura peremta resolvat;
Quae nos materiem et genitalia corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, et semina rerum
Appellare soemus, et haec eadem usurpare
Corpora prima, quod ex ellis sunt omnia primis.
[Omnis enim per se divom natura necesse est
Immortali aevo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus seiunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.]
Humana ante oculos foede quoma vita iaceret
In terris, oppressa gravi sub Religione,
Quae caput a coeli regionibus ostendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans;
Primum Graius homo mortaleis tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra:
Quem neque fama deum, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit coelum; sed eo magis acrem
Irritat virtutem animi, confringere ut arcta
Naturae primus portarum claustra cupiret.

Ergo vivida vis animi pervicit, et extra
Processit longe flammantia moenia mundi,
Atque omne immensum peragravit mente animoque:
Unde refert nobis victor, quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique,
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens.
Quare Religio, pedibus subiecta, vicissim
Obteritur; nos exaequat victoria coelo.
Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
Impia te rationis inire elementa, viamque
Indugredi sceleris; quod contra saepius illa
Religio peperit scelerosa atque impia facta.
Aulide quo pacto Triviai virginis aram
Iphianassaeo turparunt sanguine fede
Ductores Danaûm delectei, prima virorum.
Quoi simul infula, virgineos circumdata comtus,
Ex utraque pari malarum parte profusa est,
Et maestum simul ante aras adstare parentem
Sensit, et hunc propter ferrum celare ministros,
Aspectuque suo lacrumas effundere civeis;
Muta metu terram, genibus summissa, petebat:
Nec miserae prodesse in tali tempore quibat,
Quod patrio princeps donarat nomine regem.
Nam sublata virûm manibus tremebundaque ad aras
Deducta est; non ut, solemni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari hymenaeo;
Sed, casta inceste, nubendi tempore in ipso
Hostia concideret mactatu maesta parentis,
Exitus ut classi felix faustusque daretur.
Tantum religio potuit suadere malorum!
Tutemet a nobis iam quovis tempore, vatum
Terriloquis victus dictis, desciscere quaeres?
Quippe etenim quam multa tibi iam fingere possum
Somnia, quae vitae rationes vortere possint,
Fortunasque tuas omneis turbare timore.
Et merito: nam si certam finem esse viderent
Aerumnarum homines, aliqua ratione valerent
Religionibus atque minis obsistere vatum:
Nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas,
Aeternas quoniam poenas in morte timendum.
Ignoratur enim, quae sit natura animai;
Nata sit, an contra nascentibus insinuetur;
Et simul intereat nobiscum, morte dirempta,
An tenebras Orci visat vastasque lacunas;
An pecudes alias divinitus insinuet se,

Ennius ut noster cecinit, qui primus amoeno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per gentis Italas hominum quae clara clueret:
Etsi praeterea tamen esse Acherusia templa
Ennius aeternis exponit versibus edens,
Quo neque permanent animae, neque corpora nostra,
Sed quaedam simulacra, modis pallentia miris:
Unde sibi exortam semper florentis Homeri
Commemorat speciem lacrumas effundere salsas
Coepisse, et rerum naturam expandere dictis.
Quapropter, bene quom superis de rebus habenda
Nobis est ratio, solis lunaeque meatus
Qua fiant ratione, et qua vi quaeque gerantur
In terris; tunc cum primis ratione sagaci,
Unde anima atque animi constet natura, videndum
Et quae res, nobis vigilantibus obvia, menteis
Terrificet, morbo affecteis somnoque sepulteis;
Cernere uti videamus eos audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta
Difficile illustrare Latinis versibus esse;
Multa novis verbis praesertim quom sit agundum,
Propter egestatem linguae et rerum novitatem:
Sed tua me virtus tamen et sperata voluptas
Suavis amicitiae quemvis efferre laborem
Suadet, et inducit noctes vigilare serenas,
Quaerentem, dictis quibus et quo carmine demum
Clara tuae possim praepandere lumina menti,
Res quibus occultas penitus conviscre possis.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est
Non radici solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species, ratioque:
Quoius principium hinc nobis exordia sumet,
Nullam rem e nihilo gigni divinitus unquam.
Quippe ita formido mortalcis continet omneis,
Quod multa in terris fieri coeloque tuentur,
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur.
Quas ob res, ubi viderimus nil posse creari
De nihilo, tum, quod sequimur, iam rectius inde
Perspiciemus, et unde queat res quaeque creari,
Et quo quaeque modo fiant opera sine divûm.
Nam, si de nihilo fierent, ex omnibu' rebus
Omne genus nasci posset: nil semine egeret.
E mare primum homines, e terra posset oriri

Squamigerum genus et volucres; erumpere coelo
Armenta atque alias pecudes; genus omne ferarum
Incerto partu culta ac deserta tenerent:
Nec fructus idem arboribus constare solerent,
Sed mutarentur: ferre omnes omnia possent.
Quippe, ubi non essent genitalia corpora quoique,
Qui posset mater rebus consistere certa?
At nunc, seminibus quia certis quaeque creantur,
Inde enascitur atque oras in luminis exit,
Materies ubi inest quoiusque et corpora prima:
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quod certis in rebus inest secreta facultas.
Praeterea, quur vere rosam, frumenta calore,
Viteis auctumno fundi suadente videmus;
Si non, certa suo quia tempore semina rerum
Quom confluxerunt, patefit quodquomque creatur,
Dum tempestates adsunt, et vivida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras?
Quod si de nihilo fierent, subito exorerentur
Incerto spatio, atque alienis partibus anni:
Quippe ubi nulla forent primordia, quae genitali
Concilio possent arceri tempore inique.
Nec porro augendis rebus spatio foret usus
Seminis ad coitum, e nihilo si crescere possent.
Nam fierent iuvenes subito ex infantibu' parvis,
E terraque, exorta repente, arbusta salirent.
Quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
Paullatim crescunt, ut par est, semine certo;
Crescundoque genus servant: ut noscere possis
Quaeque sua de materia grandescere alique.
Huc accedit, uti sine certis imbribus anni
Laetificos nequeat fetus summittere tellus:
Nec porro, secreta cibo, natura, animantum
Propagare genus possit vitamque tueri:
Ut potius multeis communia corpora rebus
Multa putes esse, ut verbeis elementa videmus,
Quam sine principiis ullam rem existere posse.
Denique quur homines tantos natura parare
Non potuit, pedibus quibus pontum per vada possent
Transire, et magnos manibus divellere montis,
Multaque vivendo vitalia vincere secla;
Si non, materies quia rebus reddita certa est
Gignundeis, e qua constat quid possit oriri?
Nil igitur fieri de nilo posse fatendum est;
Semine quando opus est rebus, quo quaeque creatae

Aëris in teneras possent proferrier auras.
Postremo, quoniam incultcis praestare videmus
Culta loca, et manibus meliores reddere fetus,
Esse videlicet in terris primordia rerum;
Quae nos, fecundas vortentes vomere glebas,
Terraique solum subigentes, cimus ad ortus.
Quod si nulla forent, nostro sine quaeque labore
Sponte sua multo fieri meliora videres.
Hùc accedit, uti quaeque in sua corpora rursum
Dissolvat natura, neque ad nihilum interimat res.
Nam, si quid mortale e cunctis partibus esset,
Ex oculis res quaeque repente erepta periret;
Nulla vi foret usus enim, quae partibus eius
Discidium parere et nexus exsolvere posset.
Quod nunc, aeterno quia constant semine quaeque,
Donec vis obiit, quae res diverberet ictu,
Aut intus penetret per inania, dissoluatque,
Nullius exitium patitur natura videri.
Praeterea, quaequomque vetustate amovet aetas,
Si penitus perimit, consumens materiem omnem,
Unde animale genus generatim in lumina vitae
Reducit Venus; et reductum daedala tellus
Unde alit atque auget, generatim pabula praebens?
Unde mare, ingenuei fontes, aeternaque longe
Flumina suppeditant? unde aether sidera pascit?
Omnia enim debet, mortali corpore quae sunt,
Infinita aetas consumse ante acta diesque.
Quod si in eo spatio atque ante acta aetate fuere,
E quibus haec rerum consistit summa refecta;
Immortali sunt natura praedita certe:
Haud igitur possunt ad nilum quaeque revorti.
Denique res omneis eadem vis causaque volgo
Conficeret, nisi materies aeterna teneret
Inter se nexu minus aut magis indupedita:
Tactus enim leti satis esset causa profecto;
Quippe ubi nulla forent aeterno corpore, quorum
Contextum vis deberet dissolvere quaeque.
At nunc, inter se quia nexus principiorum
Dissimiles constant, aeternaque materies est,
Incolumi remanent res corpore, dum satis acris
Vis obeat pro textura quoiusque reperta.
Haud igitur redit ad nihilum res ulla, sed omnes
Discidio redeunt in corpore materiai.
Postremo, pereunt imbres, ubi eos pater Aether
In gremium matris Terrai praecipitavit;

At nitidae surgunt fruges, ramique virescunt
Arboribus; crescunt ipsae, fetuque gravantur.
Hinc alitur porro nostrum genus atque ferarum;
Hinc laetas urbeis puerûm florere videmus,
Frondiferasque novis avibus canere undique sylvas;
Hinc fessae pecudes pingues per pabula laeta
Corpora deponunt, et candens lacteus humor
Uberibus manat distentis: hinc nova proles
Artubus infirmis teneras lasciva per herbas
Ludit, lacte mero mentcis perculsa novellas.
Haud igitur penitus pereunt quaequomque videntur:
Quandq alid ex alio reficit natura, nec ullam
Rem gigni patitur, nisi morte adiuta aliena.
Nunc age, res quoniam docui non posse creari
De nihilo, neque itcm genitas ad nil revocari;
Ne qua forte tamen coeptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum primordia cerni;
Accipe praeterea, quae corpora tute necesse est
Confiteare esse in rebus, nec posse videri.
Principio, venti vis verberat incita pontum,
Ingenteisque ruit naveis, et nubila differt;
Interdum, rapido percurrens turbine, campos
Arboribus magnis sternit monteisque supremos
Sylvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, saevitque minaci murmure pontus.
Sunt igitur ventei nimirum corpora caeca,
Quae mare, quae terras, quae denique nubila coeli
Verrunt, ac subito vexantia turbine raptant.
Nec ratione fluunt alia stragemque propagant,
Ac quom mollis aquae fertur natura repente
Flumine abundanti, quem largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decursus aquai,
Fragmina coniiciens sylvarum arbustaque tota:
Nec validei possunt pontes venientis aquai
Vim subitam tolerare; ita, magno turbidus imbri,
Molibus incurrit validis cum viribus amnis;
Dat sonitu magno stragem, volvitque sub undis
Grandia saxa; ruit qua quidquam fluctibus obstat.
Sic igitur debent venti quoque flamina ferri:
Quae, veluti validum quom flumen procubuere
Quamlibet in partem, trudunt res ante, ruuntque
Impetibus crebris; interdum vortice torto
Corripiunt, rapideique rotanti turbine portant.
Quare etiam atque etiam sunt ventei corpora caeca:
Quandoquidem factis et moribus aemula magnis

Omnibus inveniuntur, aperto corpore quei sunt.
Tum porro varios rerum sentimus odores,
Nec tamen ad nareis venientеis cernimus unquam:
Nec validos aestus timur, nec frigora quimus
Usurpare oculis, nec voces cernere sucmus;
Quae tamen omnia corpora constare necesse est
Natura; quoniam sensus impellere possunt:
Tangere enim aut tangi, nisi corpus, nulla potest res.
Denique fluctifrago suspensae in litore vestes
Uvescunt; eaedem dispansae in sole serescunt:
At neque, quo pacto persederit humor aquai,
Visum est, nec rursum quo pacto fugerit aestu.
In parvas igitur parteis dispergitur humor,
Quas oculei nulla possunt ratione videre.
Quin etiam, multis solis redeuntibus annis,
Annulus in digito subtertenuatur habendo:
Stillicidi casus lapidem cavat: uncus aratri
Ferreus occulte decrescit vomer in arvis:
Strataque iam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conspicimus: tum portas propter ahena
Signa manus dextras ostendunt attenuari
Saepe salutantum tacta praeterque meantum.
Haec igitur minui, quom sint detrita, videmus;
Sed, quae corpora decedant in tempore quoque,
Invida praeclusit speciem natura videndi.
Postremo, quaequomque dies naturaque rebus
Paullatim tribuit, moderatim crescere cogens,
Nulla potest oculorum acies contenta tueri;
Nec porro quaequomque aevo macieque senescunt:
Nec, mare quae impendent, vesco sale saxa perena
Quid quoque amittant in tempore, cernere possis.
Corporibus caecis igitur natura gerit res.
Nec tamen undique corporea stipata tenentur
Omnia natura; namque est in rebus inane:
Quod tibi cognosse in multis erit utile rebus;
Nec sinet errantem dubitare, et quaerere semper
De summa rerum, et nostreis diffidere dicteis.
Quapropter locus est intactus, inane, vacanseque.
Quod si non esset, nulla ratione moveri
Res possent; namque, officium quod corporis extat,
Officere atque obstare, id in omni tempore adesset
Omnibus: haud igitur quidquam procedere posset,
Principium quoniam cedendi nulla daret res.
At nunc per maria ac terras sublimaque coeli
Multa modis multis varia ratione moveri

Cernimus ante oculos: quae, si non esset inane,
Non tam sollicito motu privata carerent,
Quam genita omnino nulla ratione fuissent:
Undique materies quoniam stipata quiesset.
Praeterea, quamvis solidae res esse putentur,
Hinc tamen esse licet rare cum corpore cernas.
In saxis ac speluncis permanat aquarum
Liquidus humor, et uberibus flent omnia guttis:
Dissipat in corpus sese cibus omne animantum:
Crescunt arbusta, et fetus in tempore fundunt,
Quod cibus in totas, usque ab radicibus imis,
Per troncos ac per ramos diffunditur omnis:
Inter sancta meant voces, et clausa domorum
Transvolitant: rigidum permanat frigus ad ossa.
Quod, nisi inania sint, qua possent corpora quaeque
Transire, haud ulla fieri ratione videres.
Denique, quur alias aliis praestare videmus
Pondere res rebus, nihilo maiore figura?
Nam, si tantundem est in lanae glomere, quantum
Corporis in plumbo est, tantundem pondere par est;
Corporis officium est quoniam premere omnia deorsum:
Contra autem natura manet sine pondere inanis.
Ergo, quod magnum est aeque, leviusque videtur,
Nimirum plus esse sibi declarat inanis:
At contra gravius plus in se corporis esse
Dedicat, et multo vacuum minus intus habere.
Est igitur nimirum id, quod ratione sagaci
Quaerimus, admixtum rebus; quod inane vocamus.
Illud, in his rebus ne te deducere vero
Possit, quod quidam fingunt, praecurrere cogor.
Cedere squamigeris latices nitentibus aiunt,
Et liquidas aperire vias, quia post loca pisces
Linquant, quo possint cedentes confluere undae:
Sic alias quoque res inter se posse moveri,
Et mutare locum, quamvis sint omnia plena.
Scilicet id falsa totum ratione receptum est.
Nam quo squamigeri poterunt procedere tandem,
Ni spatium dederint latices? concedere porro
Quo poterunt undae, quom pisces ire nequibunt?
Aut igitur motu privandum est corpora quaeque,
Aut esse admixtum dicundum est rebus inane;
Unde initum primum capiat res quaeque movendi.
Postremo, duo de concurso corpora lata
Si cita dissiliant, nempe aër omne necesse est,
Inter corpora quod fiat, possidat inane.

Is porro quamvis, circum celerantibus auris,
Confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
Compleri spatium: nam primum quemque necesse est
Occupet ille locum, deinde omnia possideantur.
Quod si forte aliquis, quom corpora dissiluere,
Tum putat id fieri, quia se condensceat aër,
Errat: nam vacuum tum fit, quod non fuit ante,
Et repletur item, vacuum quod constitit ante;
Nec tali ratione potest denserier aër,
Nec, si iam posset, sine inani posset, opinor,
Ipse in se trahere, et parteis conducere in unum.
Quapropter, quamvis causando multa moreris,
Esse in rebus inane tamen fateare necesse est.
Multaque praeterea tibi possum commemorando
Argumenta fidem dicteis conradere nostreis:
Verum animo satis haec vestigia parva sagaci
Sunt, per quae possis cognoscere cetera tute.
Namque canes ut montivagae persaepe ferai
Naribus inveniunt intectas frunde quietes,
Quom semel institerunt vestigia certa viai:
Sic alid ex alio per te tute ipse videre
Talibus in rebus poteris, caecasque latebras
Insinuare omneis, et verum protrahere inde.
Quod si pigraris, paullumve recesseris abs re,
Hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
Usque adeo largos haustus e fontibu' magnis
Lingua meo suavis diti de pectore fundet,
Ut verear, ne tarda prius per membra senectus
Serpat, et in nobis vitai claustra resolvat,
Quam tibi de quavis una re versibus omnis
Argumentorum sit copia missa per aureis.
Sed nunc, ut repetam coeptum pertexere dictis.
Omnis, ut est, igitur per se natura duabus
Constitit in rebus: nam corpora sunt, et inane,
Haec in quo sita sunt, et qua divorsa moventur.
Corpus enim per se communis dedicat esse
Sensus: quoi nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit, occultis de rebus quo referentes
Confirmare animos quidquam ratione queamus.
Tum porro locus, ac spatium, quod inane vocamus,
Si nullum foret, haud quaquam sita corpora possent
Esse, neque omnino quoquam divorsa meare:
Id quod iam supra tibi paullo ostendimus ante.
Praeterea nihil est, quod possis dicere ab omni
Corpore seiunctum secretumque esse ab inani;

Quod quasi tertia sit numero natura reperta.
Nam quodquomque erit, esse aliquid debebit id ipsum,
Augmine vel grandi, vel parvo denique dum sit;
Quom si tactus erit quamvis levis exiguusque,
Corporis augebit numerum, summamque sequetur:
Sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
Rem prohibere queat per se transire meantem;
Scilicet hoc id erit vacuum, quod inane vocamus.
Praeterea per se quodquomque erit, aut faciet quid,
Aut aliis fungi debebit agentibus ipsum;
Aut erit, ut possint in eo res esse gerique:
At facere et fungi sine corpore nulla potest res,
Nec praebere locum porro, nisi inane vacansque.
Ergo praeter inane et corpora tertia per se
Nulla potest rerum in numero natura relinqui;
Nec quae sub sensus cadat ullo tempore nostros,
Nec ratione animi quam quisquam possit apisci.
Nam quaecumque cluent, aut his coniuncta duabus
Rebus ea invenies, aut horum eventa videbis.
Coniunctum est id, quod nunquam sine perniciali
Discidio potis est seiungi seque gregari,
Pondus uti saxi, calor ignis, liquor aquai,
Tactus corporibus cunctis, intactus inani.
Servitium contra, paupertas, divitiaeque,
Libertas, bellum, concordia, cetera, quorum
Adventu manet incolumis natura abituque;
Haec solitei sumus, ut par est, eventa vocare.
Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
Consequitur sensus, transactum quid sit in aevo;
Tum, quae res instet; quid porro deinde sequatur:
Nec per se quemquam tempus sentire fatendum est
Semotum ab rerum motu placidaque quiete.
Denique, Tyndaridem raptam, belloque subactas
Troiugenas gentis quom dicunt esse, videndum est,
Ne forte haec per se cogant nos esse fateri;
Quando ea secla hominum, quorum haec eventa fuerunt,
Irrevocabilis abstulerit iam praeterita aetas.
Namque aliud terreis, aliud legionibus ipseis
Eventum dici poterit, quodquomque erit actum.
Denique materies si rerum nulla fuisset,
Nec locus ac spatium, res in quo quaeque geruntur;
Nunquam Tyndaridis formae conflatus amore
Ignis, Alexandri Phrygio sub pectore gliscens,
Clara accendisset saevi certamina belli;
Nec clam durateus Troianis Pergama partu

Inflammasset equus nocturno Graiugenarum:
Perspicere ut possis, res gestas funditus omneis
Non ita, uti corpus, per se constare, neque esse:
Nec ratione cluere eadem, qua constat inane:
Sed magis ut merito possis eventa vocare
Corporis atque loci, res in quo quaeque gerantur.
Corpora sunt porro partim primordia rerum,
Partim concilio quae constant principiorum.
Sed, quae sunt rerum primordia, nulla potest vis
Stringere; nam solido vincunt ea corpore demum;
Etsi difficilé esse videtur, fors ita quidquam
In rebus solido reperiri corpore posse:
Transit enim fulmen coeli per saepta domorum,
Clamor ut ac voces; ferrum candescit in igni;
Dissiliuntque fere ferventi saxa vapore;
Collabefactatus rigor auri solvitur aestu;
Tum glacies aeris, flamma devicta, liquescit;
Permanat calor argentum penetraleque frigus,
Quando utrumque manu, retinentes pocula rite,
Sensimus, infuso lympharum rore superne:
Usque adeo in rebus solidi nihil esse videtur.
Sed quia vera tamen ratio naturaque rerum
Cogit, ades, paucis dum versibus expediamus,
Esse ea, quae solido atque aeterno corpore constent;
Semina quae rerum primordiaque esse docemus:
Unde omnis rerum nunc constet summa creata.
Principio, quoniam duplex natura duarum
Dissimilis rerum longe constare reperta est,
Corporis, atque loci, res in quo quaeque geruntur;
Esse utramque sibi per se puramque necesse est:
Nam quaquomque vacat spatium, quod inane vocamus,
Corpus ea non est: qua porro quomque tenet se
Corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.
Sunt igitur solida ac sine inani corpora prima.
Praeterea, quoniam genitis in rebus inane est
Materiem circum solidam constare necesse est:
Nec res ulla potest vera ratione probari
Corpore inane suo celare atque intus habere,
Si non, quod cohibet, solidum constare relinquas.
Id porro nihil esse potest, nisi materiai
Concilium, quod inane queat tectum cohibere.
Materies igitur, solido quae corpore constat,
Esse aeterna potest, quum cetera dissolvantur.
Tum porro, si nil esset, quod inane vacaret,
Omne foret solidum: nisi contra corpora certa

Essent, quae loca complerent, quaequomque tenerent;
Omne, quod est, spatium, vacuum constaret inane.
Alterais igitur nimirum corpus inani
Distinctum; quoniam nec plenum gnaviter exstat,
Nec porro vacuum: sunt ergo corpora certa,
Quae spatium pleno possint distinguere inane.
Haec neque dissolvi plagis, extrinsecus icta,
Possunt, nec porro, penitus penetrata, retexi;
Nec ratione queunt alia tentata labare:
Id quod iam supra tibi paullo ostendimus ante.
Nam neque collidi sine inani posse videtur
Quidquam, nec frangi, nec findi in bina secando;
Nec capere humorem, neque item manabile frigus,
Nec penetralem ignem; quibus omnia conficiuntur.
Et quo quaeque magis cohibet res intus inane,
Tam magis his rebus penitus tentata labascit.
Ergo, si solida ac sine inani corpora prima
Sunt, ita uti docui, sint haec aeterna necesse est.
Praeterea, nisi materies aeterna fuisset,
Antehac ad nihilum penitus res quaeque redissent;
De nihiloque renata forent, quaequomque videmus.
At quoniam supra docui, nil posse creari
De nihilo, neque, quod genitum est, ad nil revocari;
Esse immortali primordia corpore debent,
Dissolvi quo quaeque supremo tempore possint,
Materies ut suppeditet rebus reparandeis.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,
Nec ratione queunt alia, servata per aevom,
Ex infinito iam tempore res reparare.
Denique, si nullam finem natura parasset
Frangundeis rebus, iam corpora materiai
Usque redacta forent, aevo frangente priore,
Ut nihil ex ollis a certo tempore posset,
Conceptum, summum aetatis pervadere finem;
Nam quidvis citius dissolvi posse videmus,
Quam rursus refici: quapropter longa diei
Infinita aetas anteacti temporis omnis,
Quod fregisset adhuc, disturbans dissoluensque,
Nunquam id relicuo reparari tempore posset:
At nunc nimirum frangundi reddita finis
Certa manet, quoniam refici rem quamque videmus,
Et finita simul generatim tempora rebus
Stare, quibus possint aevi contingere florem.
Huc accedit, uti solidissima materiai
Corpora quom constant, possint tamen omnia reddi

Mollia, quae fiant, aër, aqua, terra, vapores,
Quo pacto fiant, et qua vi quomque gerantur:
Admixtum quoniam simul est in rebus inane.
At contra, si mollia sint primordia rerum,
Unde queant validei silices ferrumque creari,
Non poterit ratio reddi: nam funditus omnis
Principio fundamenti natura carebit.
Sunt igitur solida pollentia simplicitate;
Quorum condenso magis omnia conciliatu
Arctari possunt, validasque ostendere vireis.
Porro, si nulla est frangundeis reddita finis
Corporibus, tamen ex aeterno tempore quaeque
Nunc etiam superare necesse est corpora rebus,
Quae nondum cluerant ullo tentata periclo.
At quoniam fragili natura praedita constant,
Discrepat, aeternum tempus potuisse manere
Innumerabilibus plagis vexata per aevom.
Denique, iam quoniam generatim reddita finis
Crescundeis rebus constat vitamque tenendi,
Et quid quaeque queant, per foedera naturai,
Quid porro nequeant, sancitum quandoquidem exstat;
Nec commutatur quidquam; quin omnia constant
Usque adeo, variae volucres ut in ordine cunctae
Ostendant maculas generaleis corpore inesse:
Immutabile materiae quoque corpus habere
Debent nimirum. Nam si primordia rerum
Commutari aliqua possent ratione revicta,
Incertum quoque iam constet, quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens;
Nec totiens possent generatim secla referre
Naturam, motus, victum, moresque parentum.
Tum porro, quoniam est extremum quodque cacumen
Corporis illius, quod nostri cernere sensus
Iam nequeunt; id nimirum sine partibus exstat,
Et minuma constat natura: nec fuit unquam
Per se secretum, neque post haec esse valebit;
Alterius quoniam est ipsum pars primaque et ima:
Inde aliae atque aliae similes ex ordine partes
Agmine condenso naturam corporis explent.
Quae, quoniam per se nequeunt constare, necesse est
Haerere; unde queant nulla ratione revelli.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,
Quae minumis stipata cohaerent partibus arcte;
Non ex ullorum conventu conciliata,

Sed magis aeterna pollentia simplicitate:
Unde neque avelli quidquam, neque diminui iam
Concedit natura, reservans semina rebus.
Praeterea, nisi erit minumum, parvissima quaeque
Corpora constabunt ex partibus infinitis:
Quippe ubi dimidiae partis pars semper habebit
Dimidiam partem, nec res praefiniet ulla.
Ergo rerum inter summam minumamque quid escit?
Nil erit, ut distent: nam quamvis funditus omnis
Summa sit infinita, tamen, parvissima quae sunt,
Ex infinitis constabunt partibus aeque.
Quod, quoniam ratio reclamat vera, negatque
Credere posse animum, victus fateare necesse est,
Esse ea, quae nullis iam praedita partibus exstent,
Et minuma constent natura: quae quoniam sunt,
Olla quoque esse tibi solida atque aeterna fatendum.
Denique, ni minumas in parteis cuncta resolvi
Cogere consuesset rerum natura creatrix,
Iam nihil ex ollis eadem reparare valeret:
Propterea, quia, quae nullis sunt partibus aucta,
Non possunt ea, quae debet genitalis habere
Materies, varios connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus, per quos res quaeque geruntur.
Quapropter, quei materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere solo,
Magno opere a vera lapsei ratione videntur.
Heraclitus init quorum dux proelia primus,
Clarus ob obscuram linguam magis inter inaneis,
Quamde graveis inter Graios, quei vera requirunt.
Omnia enim stolidei magis admirantur amantque,
Inversis quae sub verbis latitantia cernunt;
Veraque constituunt, quae belle tangere possunt
Aureis, et lepido quae sunt fucata sonore.
Nam quur tam variae res possent esse, requiro,
Ex uno si sunt igni puroque creatae?
Nil prodesset enim calidum denserier ignem,
Nec rarefieri, si partes ignis eandem
Naturam, quam totus habet super ignis, haberent.
Acrior ardor enim conducteis partibus esset,
Languidior porro disiecteis disque supateis.
Amplius hoc fieri nihil est quod posse rearis
Talibus in causis; nedum variantia rerum
Tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.
Id quoque, si faciant admixtum rebus inane,
Denseri poterunt ignes, rareique relinqui:

Sed, quia multa sibi cernunt contraria inesse,
Et fugitant in rebus inane relinquere purum;
Ardua dum metuunt, amittunt vera viai:
Nec rursum cernunt exemtum rebus inane,
Omnia denseri, fierique ex omnibus unum
Corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,
Aestifer ignis uti lumen iacit atque vaporem;
Ut videas non e stipatis partibus esse.
Quod si forte ulla credunt ratione potesse
Ignem in coetu stingui, mutareque corpus;
Scilicet ex nulla facere id si parte reparcent,
Occidet ad nihilum nimirum funditus ardor
Omnis, et ex nihilo fient quaecuomque creantur.
Nam quodquomque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante;
Proinde aliquid superare necesse est incolume ollis,
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes,
De nihiloque renata virescat copia rerum.
Nunc igitur, quoniam certissima corpora quaedam
Sunt, quae conservant naturam semper eandem,
Quorum abitu aut aditu, mutatoque ordine, mutant
Naturam res, et convortunt corpora sese;
Scire licet, non esse haec ignea corpora rerum.
Nil referret enim, quaedam discedere, abire,
Atque alio attribui, mutarique ordine quaedam,
Si tantum ardoris naturam cuncta tenerent:
Ignis enim foret omnimodis, quodquomque crearet.
Verum, ut opinor, ita est: sunt quaedam corpora, quorum
Concursus, motus, ordo, positura, figurae
Efficiunt igneis, mutatoque ordine mutant
Naturam; neque sunt igni simulata, neque ullas
Praeterea rei, quae corpora mittere possit
Sensibus, et nostros adiectu tangere tactus.
Dicere porro ignem res omneis esse, neque ullam
Rem veram in numero rerum constare, nisi ignem,
Quod facit hic idem, perdelirum esse videtur.
Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat,
Et labefactat eos, unde omnia credita pendent;
Unde hic cognitus est ipsi, quem nominat ignem.
Credit enim sensus ignem cognoscere vere;
Cetera non credit, quae nilo clara minus sunt:
Quod mihi quom vanum, tum delirum esse videtur.
Quo referemus enim? Quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest? Qui vera ac falsa notemus?
Praeterea, quare quisquam magis omnia tollat,

Et velit ardoris naturam linquere solam,
Quam neget esse igneis, summam tamen esse relinquat?
Aequa videtur enim dementia dicere utrumque.
Quapropter, quei materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere posse;
Et quei principium gignundeis aëra rebus
Constituere; aut humorem queiquomque putarunt
Fingere res ipsum per se, terramve creare
Omnia, et in rerum naturas vortier omneis;
Magnopere a vero longei dérrasse videntur.
Adde etiam, quei conduplicant primordia rerum,
Aëra iungentes igni terramque liquori;
Et quei quatuor ex rebus posse omnia rentur,
Ex igni, terra atque anima, procrescere, et imbri.
Quorum Agragantinus cum primis Empedocles est;
Insula quem triquetris terrarum gessit in oris,
Quam fluitans circum magnis amfractibus aequor
Ionium glaucis adspergit virus ab undis,
Angustoque fretu rapidum mare dividit undis
Aeoliae terrarum oras a finibus eius:
Hic est vasta Charybdis, et hic Aetnaea minantur
Murmura, flammarum rursum se colligere iras,
Faucibus eruptos iterum vis ut vomat igneis,
Ad coelumque ferat flammai fulgura rursum.
Quae quom magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, visundaque fertur,
Rebus opima bonis, multa munita virûm vi:
Nil tamen hoc habuisse viro praeclarius in se,
Nec sanctum magis et mirum carumque, videtur.
Carmina quin etiam divini pectoris eius
Vociferantur, et exponunt praeclara reperta;
Ut vix humana videatur stirpe creatus.
Hic tamen et, supra quos diximus, inferiores
Partibus egregie multis, multoque minores,
Quamquam, multa bene ac divinitus invenientes,
Ex adyto tanquam cordis responsa dedere
Sanctius, et multo certa ratione magis, quam
Pythia, quae tripode ex Phoebi lauroque profatur;
Principiis tamen in rerum fecere ruinas,
Et graviter magnei magno cecidere ibi casu:
Primum, quod motus, exemto rebus inani,
Constituunt, et res molleis rarasque relinquunt,
Aëra, solem, ignem, terras, animalia, fruges;
Nec tamen admiscent in eorum corpus inane.
Deinde, quod omnino finem non esse secandeis

Corporibus faciunt, neque pansam stare fragori;
Nec prorsum in rebus minumum consistere quidquam:
Quom videamus id extremum quoiusque cacumen
Esse, quod ad sensus nostros minumum esse videtur;
Coniicere ut possis ex hoc, quod cernere non quis,
Extremum quod habent, minumum consistere rebus.
Huc accedit item, quoniam primordia rerum
Mollia constituunt, quae nos nativa videmus
Esse, et mortali cum corpore funditus: atqui
Debeat ad nihilum iam rerum summa revorti,
De nihiloque renata vigescere copia rerum:
Quorum utrumque quid a vero iam distet, habebas.
Deinde inimica modis multis sunt atque venena
Ipsa sibi inter se: quare aut congressa peribunt,
Aut ita diffugient, ut, tempestate coacta,
Fulmina diffugere atque imbreis ventosque videmus.
Denique, quatuor ex rebus si cuncta creantur,
Atque in eas rursum res omnia dissoluuntur,
Qui magis olla queunt rerum primordia dici,
Quam contra res ollorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim, mutantque colorem
Et totam inter se naturam tempore ab omni.
Sin ita forte putas ignis terraeque coire
Corpus et aërias auras roremque liquorum,
Nil in concilio naturam ut mutet eorum;
Nulla tibi ex ollis poterit res esse creata,
Non animans, non exanimo cum corpore, ut arbos;
Quippe suam quidque in coetu variantis acervi
Naturam ostendet, mixtusque videbitur aër
Cum terra simul et quodam cum rore manere:
At primordia gignundis in rebus oportet
Naturam clandestinam caecamque adhibere;
Emineat ne quid, quod contra pugnet et obstet,
Quo minus esse queat proprie, quodquomque creatur.
Quin etiam repetunt a coelo atque ignibus eius;
Et primum faciunt ignem se vortere in auras
Aëris; hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri; retroque a terra cuncta revorti,
Humorem primum, post aëra, deinde calorem;
Nec cessare haec inter se mutare, meare
A coelo ad terram, de terra ad sidera mundi:
Quod facere haud ullo debent primordia facto.
Immutabile enim quiddam superare necesse est;
Ne res ad nihilum rediganter funditus omnes.
Nam quodquomque suis mutatum finibus exit,

Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Quapropter, quoniam quae paullo diximus ante,
In commutatum veniunt, constare necesse est
Ex aliis ea, quae nequeant convortier usquam:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Quin potius, tali natura praedita, quaedam
Corpora constituas; ignem si forte crearint,
Posse eadem, demtis paucis, pauciscque tributis,
Ordine mutato et motu, facere aëris auras:
Sic aliàs aliis rebus mutarier omneis.
At manifesta palam res indicat, inquis, in auras
Aëris e terra res omneis crescere alique;
Et, nisi tempestas indulget tempore fausto,
Imbribus et tabe nimborum arbusta vacillant;
Solque sua pro parte fovet, tribuitque calorem;
Crescere non possint fruges, arbusta, animantes.
Scilicet; et nisi nos cibus aridus et tener humor
Adiuvet, amisso iam corpore, vita quoque omnis
Omnibus e nervis atque ossibus exsoluatur:
Adiutamur enim dubio procul atque alimur nos
Certis ab rebus, certis aliae atque aliae res:
Nimirum, quia multimodis communia multis
Multarum rerum in rebus primordia multa
Sunt; ideo variis variae res rebus aluntur.
Atque eadem magni refert primordia saepe
Cum quibus et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus accipiantque.
Namque eadem coelum, mare, terras, flumina, solem
Constituunt, eadem fruges, arbusta, animanteis:
Verum aliis alioque modo commixta moventur.
Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides, multis communia verbis:
Quom tamen inter se versus ac verba necesse est
Confiteare et re et sonitu distare sonanti:
Tantum elementa queunt, permutato ordine solo!
At rerum quae sunt primordia, plura adhibere
Possunt, unde queant variae res quaeque crearì.
Nunc et Anaxagorae scrutemur ὁμοιομέρειαν,
Quam Graiei memorant, nec nostra dicere lingua
Concedit nobis patrii sermonis egestas:
Sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis,
Principium rerum, quam dicit ὁμοιομέρειαν,
Ossa videlicet e pauxillis atque minutis
Ossibu', sic et de pauxillis atque minutis
Visceribus viscus gigni, sanguemque creari

Sanguinis inter se multis coëuntibu' guttis;
Ex aurique putat micis consistere posse
Aurum, et de terris terram concrescere parvis;
Ignibus ex igneis, humorem humoribus esse.
Cetera consimili fingit ratione putatque.
Nec tamen esse ulla parte idem in rebus inane
Concedit, neque corporibus finem esse secandeis.
Quare in utraque mihi pariter ratione videtur
Errare; atque ollis iuxta, quos diximus ante.
Adde, quod imbecilla nimis primordia fingit;
Si primordia sunt, simili quae praedita constant
Natura atque ipsae res sunt; aequeque laborant,
Et pereunt, neque ab exitio res ulla refraenat.
Nam quid in oppressu valido durabit eorum,
Ut mortem effugiat, leti sub dentibus ipsis?
Ignis? an humor? an aura? quid horum? sanguis an? anne os?
Nil, ut opinor; ubi ex aequo res funditus omnis
Tam mortalis erit, quam quae manifesta videmus
Ex oculis nostris, aliqua vi victa, perire.
At neque recidere ad nihilum res posse, neque autem
Crescere de nihilo, testor res ante probatas.
Praeterea, quoniam cibus auget corpus alitque,
Scire licet, nobis venas et sanguen et ossa
Et nervos alienigenis ex partibus esse:
Sive cibos omneis commixto corpore dicent
Esse, et habere in se nervorum corpora parva,
Ossaque, et omnino venas parteisque cruoris;
Fiet, uti cibus omnis et aridus, et liquor ipse,
Ex alienigenis rebus constare putentur,
Ossibus et nervis venisque et sanguine mixta.
Praeterea, quaequomque e terra corpora crescunt,
Si sunt in terris, terram constare necesse est
Ex alienigenis, quae terris exoriuntur.
Transfer item, totidem verbis utare licebit:
In lignis si flamma latet fumusque cinisque,
Ex alienigenis consistant ligna necesse est.
Linquitur hic quaedam latitandi copia tenvis,
Id quod Anaxagoras sibi sumit; ut omnibus omneis
Res putet immixtas rebus latitare, sed illud
Apparere unum, quoius sint plurima mixta,
Et magis in promtu primaque in fronte locata:
Quod tamen a vera longe ratione repulsum est.
Conveniebat enim, fruges quoque saepe, minaci
Robore quom saxi franguntur, mittere signum
Sanguinis, aut aliquid, nostro quae corpore aluntur;

[Quom lapidem in lapidem terimus, manare cruorem.]
Consimili ratione herbas quoque saepe decebat
Et laticis dulceis guttas similique sapore
Mittere, lanigerae quales sunt ubere lactis:
Scilicet; et glebis terrarum saepe friatis
Herbarum genera et fruges frondeisque videri
Dispertita, ac in terram latitare minute:
Postremo in lignis cinerem fumumque videri,
Quom praefracta forent, igneisque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
Scire licet, non esse in rebus res ita mixtas;
Verum semina multimodis immixta latere
Multarum rerum in rebus communia debent.
At saepe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina summa terantur
Inter se, validis facere id cogentibus austris,
Donec flammai fulserunt flore coorto:
Scilicet; et non est lignis tamen insitus ignis,
Verum semina sunt ardoris multa, terendo
Quae quom confluxere, creant incendia sylvis.
Quod si facta foret sylvis abscondita flamma,
Non possent ullum tempus celarier ignes;
Conficerent volgo sylvas, arbusta cremarent.
Iamne vides igitur, paullo quod diximus ante,
Permagni referre, eadem primordia saepe
Cum quibus et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus accipiantque?
Atque eadem, paullo inter se mutata, creare
Igneis e lignis? quo pacto verba quoque ipsa
Inter se paullo mutatis sunt elementis,
Cum ligna atque igneis distincta voce notemus.
Denique, iam quaequomque in rebus cernis apertis,
Si fieri non posse putas, quin materiai
Corpora consimili natura praedita fingas,
Hac ratione tibi perunt primordia rerum.
Fiet, uti risu tremulo concussa cachinnent,
Et lacrumis salsis humectent ora genasque.
Nunc age, quod superest, cognosce et clarius audi:
Nec me animi fallit, quam sint obscura; sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suavem mi in pectus amorem
Musarum: quo nunc instinctus mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo; iuvat integros accedere fonteis,
Atque haurire; iuvatque novos decerpere flores,

Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musae.
Primum, quod magnis doceo de rebus, et arctis
Religionum animum nodis exsolvere pergo:
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Musaeo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur;
Sed, veluti pueris absinthia tetra medentes
Quom dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum aetas improvida ludificetur
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius, tali facto recreata, valescat:
Sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Musaeo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, qua constet comta figura.
Sed quoniam docui, solidissima materiai
Corpora perpetuo volitare invicta per aevom;
Nunc age, summai quaedam sit finis eorum,
Necne sit, evolvamus: item, quod inane repertum est,
Seu locus ac spatium, res in quo quaeque gerantur,
Pervideamus, utrum finitum funditus omne
Constet, an immensum pateat vasteque profundum.
Omne quod est, igitur, nulla regione viarum
Finitum est; namque extremum debebat habere:
Extremum porro nullius posse videtur
Esse, nisi ultra sit quod finiat; ut videatur,
Quo non longius haec sensus natura sequatur.
Nunc extra summam quoniam nihil esse fatendum est,
Non habet extremum; caret ergo fine modoque:
Nec refert, quibus adsistas regionibus eius:
Usque adeo, quem quisque locum possedit, in omneis
Tantundem partеis infinitum omne relinquit.
Praeterea, si iam finitum constituatur
Omne, quod est, spatium, si quis procurrat ad oras
Ultimus extremas, iaciatque volàtile telum,
Id validis utrum contortum viribus ire,
Quo fuerit missum, mavis, longeque volare;
An prohibere aliquid censes obstareque posse?

Alterutrum fatearis enim summasque necesse est,
Quorum utrumque tibi effugium praecludit, et omne
Cogit ut exemta concedas fine patere.
Nam sive est aliquid, quod prohibeat efficiatque,
Quo minu', quo missum est, veniat, finique locet se;
Sive foras fertur, non est a fine profectum.
Hoc pacto sequar, atque, oras ubiquomque locaris
Extremas, quaeram, quid telo denique fiat.
Fiet, uti nusquam possit consistere finis;
Effugiumque fugae prolatet copia semper.
Praeterea spatium summai totius omne
Undique si inclusum certis consisteret oris,
Finitumque foret; iam copia materiai
Undique ponderibus solidis confluxet ad imum;
Nec res ulla geri sub coeli tegmine posset;
Nec foret omnino coelum, neque lumina solis:
Quippe ubi materies omnis cumulata iaceret
Ex infinito iam tempore subsidendo.
At nunc nimirum requies data principiorum
Corporibus nulla est; quia nil est funditus imum,
Quo quasi confluere, et sedeis ubi ponere possint;
Semper in assiduo motu res quaeque geruntur
Partibus in cunctis, infernaque suppeditantur,
Ex infinito cita, corpora materiai.
Postremo ante oculos res rem finire videtur:
Aër dissaepit colleis, atque aëra montes;
Terra mare, et contra mare terras terminat omneis:
Omne quidem vero nihil est, quod finiat, extra.
Est igitur natura loci spatiumque profundi,
Quod neque clara suo percurrere flumina cursu
Perpetuo possint aevi labentia tractu;
Nec prorsum facere, ut restet minus ire, meando:
Usque adeo passim patet ingens copia rebus,
Finibus exemtis, in cunctas undique parteis.
Ipsa modum porro sibi rerum summa parare
Ne possit, natura tenet: quia corpus inani,
Et, quod inane autem est, finiri corpore cogit:
Ut sic alternis infinita omnia reddat.
Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum,
Simplice natura, ut pateat tamen immoderatum:
Nec mare, nec tellus, neque coeli lucida templa,
Nec mortale genus, nec divom corpora sancta
Exiguum possent horai sistere tempus.
Nam dispulsa suo de coetu, materiai
Copia ferretur magnum per inane soluta;
Sive adeo potius nunquam concreta creasset

Ullam rem, quoniam cogi disiecta nequisset.
Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt;
Nec, quos quaeque darent motus, pepigere profecto:
Sed, quia multa, modis multis mutata, per omne
Ex infinito vexantur percita plagis,
Omne genus motus et coetus experiundo
Tandem deveniunt in taleis dispositūras,
Qualibus haec rebus consistit summa creata:
Et multos etiam magnos servata per annos,
Ut semel in motus coniecta est convenientеis,
Efficit, ut largis avidum mare fluminis undis
Integrent amnes, et solis terra vapore
Fota novet fetus, summa quoque gens animantum
Floreat, et vivant labentes aetheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, nisi materiaï
Ex infinito suboriri copia posset,
Unde amissa solent reparare in tempore quaeque.
Nam veluti, privata cibo, natura animantum
Diffluit, amittens corpus; sic omnia debent
Dissolvi, simul ac defecit suppeditare
Materies, aliqua ratione avorsa viaï.
Nec plagae possunt extrinsecus undique summam
Conservare omnem, quaequomque est conciliata:
Cudere enim crebro possunt, partemque morari,
Dum veniant aliae, ac suppleri summa queatur.
Interdum resilire tamen coguntur, et una
Principiеis rerum spatium tempusque fugaï
Largiri, ut possint a coetu libera ferri.
Quare etiam atque etiam suboriri multa necesse est:
Et tamen, ut plagae quoque possint suppetere ipsae,
Infinita opus est vis undique materiaï.
Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
In medium summae, quod dicunt, omnia niti;
Atque ideo mundi naturam stare sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse resolvi.
Summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa:
Ipsum si quidquam posse in se sistere credis;
Et, quae pondera sunt sub terris, omnia sursum
Nitier, in terraque retro requiescere posta;
Ut per aquas quae nunc rerum simulacra videmus:
Et simili ratione animalia suppa vagari
Contendunt, neque posse e terris in loca coeli
Recidere inferiora magis, quam corpora nostra
Sponte sua possint in coeli templa volare:
Ollei quom videant solem, nos sidera noctis

Cernere, et alternis nobiscum tempora coeli
Dividere, et nocteis parileis agitare diebus.
Sed vanus stolidis haec omnia finxerit error,
Amplexei quod habent perverse prima viai.
Nam medium nihil esse potest, ubi inane locusque
Infinita: neque omnino, si iam medium sit,
Possit ibi quidquam hac potius consistere causa,
Quam quavis alia longe ratione manere.
Omnis enim locus ac spatium, quod inane vocamus,
Per medium, per non medium, concedere debet
Aequis ponderibus, motus quaquomque feruntur.
Nec quisquam locus est, quo corpora quom venere,
Ponderis amissa vi, possint stare in inani:
Nec, quod inane autem est, alli subsistere debet,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat:
Haud igitur possunt tali ratione teneri
Res in concilium, medii cupedine victae.
Praeterea, quoniam non omnia corpora fingunt
In medium niti, sed terrarum atque liquoris,
Humorem ponti magnasque e montibus undas,
Et quasi terreno quae corpore contineantur:
At contra tenueis exponunt aëris auras
Et calidos simul a medio differrier igneis;
Atque ideo totum circumtremere aethera signis,
Et solis flammam per coeli caerula pasci,
Quod calor, a medio fugiens, ibi colligat omnis:
[Quippe etiam vesci e terra mortalia secla;]
Nec prorsum arboribus summos frondescere ramos
Posse, nisi a terris paullatim quoique cibatum
Terra det: at supra circumtegere omnia coelum,
Ne, volucri ritu flammarum, moenia mundi
Diffugiant subito magnum per inane soluta;
Et ne cetera consimili ratione sequantur,
Neve ruant coeli tonitralia templa superne,
Terraque se pedibus raptim subducat, et omnes,
Inter permixtas rerum coelique ruinas,
Corpora solventes, abeant per inane profundum:
Temporis ut puncto nihil exstet reliquiarum,
Desertum praeter spatium et primordia caeca.
Nam, quaquomque prius de parti corpora desse
Constitues, haec rebus erit pars ianua leti:
Hac se turba foras dabit omnis materiai.
Haec si pernosces, parva perductus opella,
(Namque alid ex alio clarescet,) nec tibi caeca
Nox iter eripiet, quin ultima naturai
Pervideas: ita res accendent lumina rebus.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER SECUNDUS.

Suave, mari magno turbantibus aequora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem;
Non, quia vexari quemquam est iocunda voluptas,
Sed, quibus ipse malis careas, quia cernere suave est.
Per campos instructa, tua sine parte pericli,
Suave etiam, belli certamina magna tueri.
Sed nil dulcius est, bene quam munita tenere,
Edita doctrina sapientum, templa serena;
Despicere unde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palanteis quaerere vitae,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Nocteis atque dies niti praestante labore
Ad summas emergere opes, rerumque potiri.
O miseras hominum menteis! o pectora caeca!
Qualibus in tenebris vitae quantisque periclis
Degitur hoc aevi, quodquomque est! Nonne videre est,
Nil aliud sibi naturam latrare, nisi ut, quoi
Corpore seiunctus dolor absit, mente fruatur
Iocundo sensu, cura semota metuque?
Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
Esse opus omnino, quae demant quomque dolorem,
Delicias quoque uti multas substernere possint;
Gratius interdum neque natura ipsa requirit.
Si non aurea sunt iuvenum simulacra per aedeis,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturneis epuleis ut suppeditentur;
Nec domus argento fulgēt auroque renidet;

Nec citharae reboant laqueata auratasque templa:
Quom tamen inter se, prostratei in gramine molli,
Propter aquae rivum, sub ramis arboris altae,
Non magnis opibus iocunde corpora curant:
Praesertim quom tempestas arridet, et anni
Tempora conspergunt viridanteis floribus herbas.
Nec calidae citius decedunt corpore febres,
Textilibus si in picturis ostroque rubenti
Iactaris, quam si plebeia in veste cubandum est.
Quapropter, quoniam nil nostro in corpore gazae
Proficiunt, neque nobilitas, nec gloria regni;
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum:
Si non forte tuas legiones per loca campi
Fervere quom videas, belli simulacra cieteis;
[Fervere quom videas classem lateque vagari;]
His tibi cum rebus timefactae religiones
Effugiunt animo pavidae, mortisque timores
Tum vacuum tempus linquunt curaque solutum.
Quod si ridicula haec ludibriaque esse videmus,
Re veraque metus hominum curaeque sequaces
Nec metuunt sonitus armorum, nec fera tela;
Audacterque inter reges rerumque potenteis
Versantur, neque fulgorem reverentur ab auro,
Nec clarum vestis splendorem purpureai:
Quid dubitas, quin omni' sit haec rationi' potestas,
Omnis quom in tenebris praesertim vita laboret?
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
In tenebris metuunt: sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quae sunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est
Non radiei solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species, ratioque.
Nunc age, quo motu genitalia materiai
Corpora res varias gignant, genitasque resolvant,
Et qua vi facere id cogantur, quaeve sit olleis
Reddita mobilitas magnum per inane meandi,
Expediam: tu te dicteis praebere memento.
Nam certe non inter se stipata cohaeret
Materies, quoniam minui rem quamque videmus,
Et quasi longinquo fluere omnia cernimus aevo,
Ex oculisque vetustatem subducere nostris;
Quom tamen incolomis videatur summa manere;
Propterea, quia, quae decedunt corpora quoique,
Unde abeunt, minuunt, quo venere, augmine adaugent:

Olla senescere, at haec contra florescere cogunt.
Nec remoratur ibi: sic rerum summa novatur
Semper, et inter se mortales mutua vivunt.
Augescunt aliae gentes, aliae minuuntur;
Inque brevi spatio mutantur secla animantum,
Et, quasi cursores, vitai lampada tradunt.
Si cessare putas rerum primordia posse,
Cessandoque novos rerum progignere motus;
Avius a vera longe ratione vagaris.
Nam, quoniam per inane vagantur, cuncta necesse est
Aut gravitate sua ferri primordia rerum,
Aut ictu forte alterius: nam quom, cita saepe,
Obvia conflixere, fit, ut divorsa repente
Dissiliant: neque enim mirum, durissima quae sint,
Ponderibus solidis, neque quidquam a tergo ibus obstet.
Et quo iactari magis omnia materiai
Corpora pervideas, reminiscere, quietius imum
Nil esse in summa; neque habere, ubi corpora prima
Consistant: quoniam spatium sine fine modoque est,
Immensumque patere in cunctas undique parteis,
Pluribus ostendit; certa et ratione probatum est.
Quod quoniam constat, nimirum nulla quies est
Reddita corporibus primeis per inane profundum;
Sed magis, assidue varioque exercita motu,
Partim intervallis magnis conflicta resultant,
Pars etiam brevibus spatiis nexantur ab ictu.
Et quaequomque, magis condenso conciliatu,
Exiguis intervallis convecta resultant,
Indupedita suis perplexis ipsa figuris;
Haec validas saxi radices et fera ferri
Corpora constituunt, et cetera de genere horum
Paucula: quae porro magnum per inane vagantur,
Cetera dissiliunt longe, longeque recursant
In magnis intervallis: haec aëra rarum
Sufficiunt nobis et splendida lumina solis.
Multaque praeterea magnum per inane vagantur,
Conciliis rerum quae sunt reiecta, nec usquam
Consociare etiam motus potuere recepta.
Quoius, uti memoro, rei simulacrum et imago
Ante oculos semper nobis vorsatur et instat.
Contemplator enim, quom solis lumina quomque
Insertum fundant radios per opaca domorum:
Multa minuta modis multis per inane videbis
Corpora misceri radiorum lumine in ipso,
Et, velut aeterno certamine, proelia pugnasque

Edere, turmatim certantia; nec dare pausam,
Conciliis et discidiis exercita crebris:
Coniicere ut possis ex hoc, primordia rerum,
Quale sit, in magno iactari semper inani.
Dumtaxat rerum magnarum parva potest res
Exemplare dare et vestigia notitiai.
Hoc etiam magis haec animum te advortere par est
Corpora, quae in solis radiis turbare videntur;
Quod tales turbae motus quoque materiai
Significant clandestinos caecosque subesse.
Multa videbis enim plagis ibi percita caecis
Commutare viam, retroque repulsa revorti,
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas undique parteis.
Scilicet hic a principiis est omnibus error:
Prima moventur enim per se primordia rerum;
Inde ea, quae parvo sunt corpora conciliatu,
Et quasi proxima sunt ad vireis principiorum,
Ictibus ollorum caecis impulsa cientur,
Ipsaque, quae porro paullo maiora, lacessunt.
Sic a principiis ascendit motus et exit
Paullatim nostros ad sensus; ut moveantur
Olla quoque, in solis quae lumine cernere quimus;
Nec quibus id faciant plagis apparet aperte.
Nunc, quae mobilitas sit reddita materiai
Corporibus, paucis licet hinc cognoscere, Memmi.
Primum, Aurora novo quom spargit lumine terras,
Et variae volucres, nemora avia pervolitantes,
Aëra per tenerum liquidis loca vocibus opplent,
Quam subito soleat sol ortus tempore tali
Convestire sua perfundens omnia luce,
Omnibus in promtu manifestumque esse videmus.
At vapor is, quem sol mittit, lumenque serenum
Non per inane meat vacuum; quo tardius ire
Cogitur, aërias quod sic diverberat undas:
Nec singillatim corpuscula quaeque vaporis,
Sed complexa meant inter se conque globata:
Quapropter simul inter se retrahuntur, et extra
Officiuntur, uti cogantur tardius ire.
At, quae sunt solida primordia simplicitate,
Quom per inane meant vacuum, nec res remoratur
Ulla foris, atque ipsa, suis e partibus unum,
Unum, in quem coepere locum, connixa feruntur;
Debent nimirum praecellere mobilitate,
Et multo citius ferri, quam lumina solis,
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem

Tempore, quo solis pervolgant fulgura coelum
Nam neque consilio debent tardata morari,
Nec persectari primordia singula quaeque,
Ut videant, qua quidque geratur cum ratione.
At queidam contra haec ignarei, materiaï
Naturam non posse deûm sine numine reddi
Tantopere humaneis rationibus admoderate;
Tempora mutare annorum, frugesque creare;
Et iam cetera, mortaleis quae suadet adire,
Ipsaque deducit dux vitae, dia Voluptas,
Ut res per Veneris blanditim secla propagent,
Ne genus occidat humanum: quorum omnia causa
Constituisse deos quom fingunt, omnibu' rebus
Magnopere a vera lapsei ratione videntur.
Nam quamvis rerum ignorem primordia quae sint,
Hoc tamen ex ipsis coeli rationibus ausim
Confirmare aliisque ex rebus reddere mulcis,
Nequaquam nobis divinitus esse creatam
Naturam mundî: quamquam haec sint praedita culpa;
Quae tibi posterius, Memmi, faciemus aperta.
Nunc id, quod superest, de motibus expediemus.
Nunc locus est, ut opinor, in his illud quoque rebus
Confirmare tibi, nullam rem posse sua vi
Corpoream sursum ferri sursumque meare.
Ne tibi dent in eo flammarum corpora fraudem;
Sursus enim vorsus gignuntur et augmina sumunt;
Et sursum nitidae fruges arbustaque crescunt,
Pondera, quantum in se est, quom deorsum cuncta ferantur.
Nec, quom subsiliunt ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma degustant tigna trabeisque,
Sponte suâ facere id sine vi subigente putandum est:
Quod genus, e nostro quom missus corpore sanguis
Emicat, exsultans alte, spargitque cruorem.
Nonne vides etiam, quanta vi tigna trabeisque
Respuat humor aquae? Non, quo magis ursimus altum
Directa, et magnâ vi multei pressimus aegre,
Tam cupide sursum revomit magis atque remittit;
Plus ut parte foras emergant exsiliantque?
Nec tamen haec, quantum est in se, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.
Sic igitur debent flammae quoque posse per auras
Aëris, expressae sursum, succedere; quamquam
Pondera, quantum in se est, deorsum deducere pugnent:
Nocturnasque faceis, coeli sublime volanteis,
Nonne vides longos flammarum ducere tractus,

In quasquomque dedit parteis natura meatum?
Non cadere in terram stellas et sidera cernis?
Sol etiam summo de vortice dissupat omneis
Ardorem in parteis, et lumine conserit arva:
In terras igitur quoque solis vergitur ardor.
Transvorsosque volare per imbreis fulmina cernis;
Nunc hinc, nunc illinc abruptei nubibus ignes
Concursant; cadit in terras vis flammea volgo.
Illud in his quoque te rebus cognoscere avemus:
Corpora, quom deorsum rectum per inane feruntur,
Ponderibus propriis incerto tempore ferme,
Incertisque locis, spatio depellere paullum:
Tantum, quod minumum mutatum dicere possis.
Quod nisi declinare solerent, omnia deorsum,
Imbris uti guttae, caderent per inane profundum;
Nec foret offensus natus, nec plaga creata
Principieis: ita nil unquam natura creasset.
Quod si forte aliquis credit, graviora potesse
Corpora, quo citius rectum per inane feruntur,
Incidere e supero levioribus, atque ita plagas
Gignere, quae possint genitalēis reddere motus;
Avius a vera longe ratione recedit.
Nam per aquas quaequomque cadunt atque aëra deorsum,
Haec pro ponderibus casus celerare necesse est:
Propterea, quia corpus aquae naturaque tenvis
Aëris haud possunt aeque rem quamque morari;
Sed citius cedunt, gravioribus exsuperata.
At contra nulli, de nulla parte, neque ullo
Tempore inane potest vacuum subsistere rei;
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per inane quietum
Aeque, ponderibus non aequis, concita ferri.
Haud igitur poterunt levioribus incidere unquam
Ex supero graviora, neque ictus gignere per se,
Quei varient motus, per quos natura gerat res.
Quare etiam atque etiam paullum inclinare necesse est
Corpora, nec plus quam minumum; ne fingere motus
Obliquos videamur, et id res vera refutet.
Namque hoc in promtu manifestumque esse videmus,
Pondera, quantum in se est, non posse obliqua meare,
Ex supero quom praecipitant, quod cernere possis.
Sed nihil omnino recta regione viai
Declinare, quis est, qui possit cernere, sese?
Denique si semper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur semper novus ordine certo,

Nec declinando faciunt primordia motus
Principium quoddam, quod fati foedera rumpat,
Ex infinito ne causam causa sequatur:
Libera per terras unde haec animantibus exstat,
Unde est haec, inquam, fatis avolsa voluntas,
Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas;
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, sed uti ipsa tulit mens?
Nam dubio procul his rebus sua quoique voluntas
Principium dat; et hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides etiam, patefactis tempore puncto
Carceribus, non posse tamen prorumpere equorum
Vim cupidam tam de subito, quam mens avet ipsa?
Omnis enim totum per corpus materiai
Copia conquiri debet, concita per artus
Omneis, ut studium mentis connexa sequatur:
Ut videas initum motus a corde creari,
Ex animique voluntate id procedere primum;
Inde dari porro per totum corpus et artus.
Nec simile est, ut quom impulsei procedimus ictu,
Viribus alterius magnis magnoque coactu;
Nam tum materiem totius corporis omnem
Perspicuum est nobis invitis ire rapique,
Donec eam refrenavit per membra voluntas.
Iamne vides igitur, quamquam vis extera multos
Pellat, et invitos cogat procedere saepe
Praecipiteisque rapi, tamen esse in pectore nostro
Quiddam, quod contra pugnare obstareque possit;
Quoius ad arbitrium quoque copia materiai
Cogitur interdum flecti per membra, per artus
Et proiecta refrenatur retroque residit?
Quare in seminibus quoque idem fateare necesse est,
Esse aliam praeter plagas et pondera causam
Motibus, unde haec est ollis innata potestas:
De nihilo quoniam fieri nil posse videmus.
Pondus enim prohibet, ne plagis omnia fiant,
Externa quasi vi: sed ne mens ipsa necessum
Intestinum habeat cunctis in rebus agundis,
Et, devicta quasi, cogatur ferre patique:
Id facit exiguum clinamen principiorum
Nec regione loci certa, nec tempore certo.
Nec stipata magis fuit unquam materiai
Copia, nec porro maioribus intervallis:
Nam neque adaugescit quidquam, neque deperit inde.
Quapropter, quo nunc in motu principiorum

Corpora sunt, in eodem aate acta aetate fuere,
Et post haec semper simili ratione ferentur;
Et quae consuerunt gigni, gignentur eadem
Conditione; et erunt et crescent inque valebunt,
Quantum quoique datum est per foedera naturai:
Nec rerum summam commutare ulla potest vis.
Nam, neque quo possit genus ullum materiai
Effugere ex omni, quidquam est, neque rursus, in omne
Unde coorta queat nova vis irrumpere, et omnem
Naturam rerum mutare et vertere motus.
Illud in his rebus non est mirabile, quare,
Omnia quom rerum primordia sint in motu,
Summa tamen summa videatur stare quiete,
Praeterquam si quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longe nostris ab sensibus infra
Primorum natura iacet: quapropter, ubi ipsam
Cernere iam nequeas, motus quoque surpere debent;
Praesertim quom, quae possimus cernere, colent
Saepe tamen motus, spatio diducta locorum.
Nam saepe in colli, tondentes pabula laeta,
Lanigerae reptant pecudes, quo quamque vocantes
Invitant herbae gemmantes rore recenti;
Et satiatei agnei ludunt, blandeque coruscant:
Omnia quae nobis longe confusa videntur,
Et veluti in viridi candor consistere colli.
Praeterea, magnae legiones quom loca cursu
Camporum complent, belli simulacra cientes,
Fulgur ibi ad coelum se tollit, totaque circum
Aere renidescit tellus, subterque virûm vi
Excitur pedibus sonitus, clamoreque montes
Ictei reiectant voces ad sidera mundi;
Et circumvolitant equites, mediosque repente
Tramittunt, valido quatientes impete, campos:
Et tamen est quidam locus altis montibus, unde
Stare videntur, et in campis consistere fulgur.
Nunc age, iam deinceps cunctarum exordia rerum
Qualia sint, et quam longe distantia formis,
Percipe; multigenis quam sint variata figuris:
Non, quo multa parum simili sint praedita forma,
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Nec mirum: nam quom sit eorum copia tanta,
Ut neque finis, ut docui, neque summa sit ulla;
Debent nimirum non omnibus omnia prorsum
Esse pari file similique affecta figura.
Praeterea genus humanum, mutaeque natantes

Squamigerûm pecudes, et laeta armenta ferasque,
Et variae volucres, laetantia quae loca aquarum
Concelebrant circum ripas fonteisque lacusque,
Et quae pervolgant nemora avia pervolitantes;
Quorum unum quodvis generatim sumere perge:
Invenies tamen inter se differre figuris.
Nec ratione alia proles cognoscere matrem,
Nec mater posset prolem; quod posse videmus,
Nec minus, atque homines, inter se nota cluere.
Nam saepe ante deûm vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen:
At mater, virideis saltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis,
Omnia convisens oculis loca, si queat usquam
Conspicere amissum fetum; completque querelis
Frundiferum nemus, adsistens; et crebra revisit
Ad stabulum, desiderio perfixa iuvenci;
Nec tenerae salices, atque herbae rore vigentes,
Fluminaque ulla queunt, summis labentia ripis,
Oblectare animum, subitamque avortere curam;
Nec vitulorum aliae species per pabula laeta
Derivare queunt animum curaque levare:
Usque adeo quiddam proprium notumque requirit.
Praeterea tenerci tremulis cum vocibus haedei
Cornigeras norunt matres, agnique petulci
Balatum pecudes: ita, quod natura reposcit,
Ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis.
Postremo quodvis frumentum, non tamen omne,
Quidque suo genere, inter se simile esse videbis,
Quin intercurrat quaedam distantia formeis;
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, qua mollibus undis
Litoris incurvi bibulam pavit aequor arenam.
Quare etiam atque etiam simili ratione necesse est,
Natura quoniam constant, neque facta manu sunt
Unius ad certam formam primordia rerum,
Dissimili inter se quadam volitare figura.
Perfacile est animi ráfione exsolvere nobis,
Quare fulmineus multo penetralior ignis,
Quam noster, fluat, e taedis terrestribus ortus.
Dicere enim possis, coelestem fulminis ignem
Subtilem magis e parvis constare figuris;
Atque ideo transire foramina, quae nequit ignis
Noster hic, e lignis ortus taedaque creatus.

Praeterea lumen per cornum transit; at imber
Respuitur. Quare? nisi laminis illa minora
Corpora sunt, quam de quibus est liquor almus aquarum.
Et quamvis subito per colum vina videmus
Perfluere; at contra tardum conctatur olivom:
Aut quia nimirum maioribus est elementis,
Aut magis hamatis inter se perque plicatis;
Atque ideo fit, uti non tam deducta repente
Inter se possint primordia singula quaeque
Singula per quoiusque foramina permanare.
Huc accedit, uti mellis lactisque liquores
Iocundo sensu linguae tractentur in ore;
At contra tetra absinthi natura ferique
Centauri fedo pertorquent ora sapore;
Ut facile agnoscas, e levibus atque rotundis
Esse ea, quae sensus iocunde tangere possunt;
At contra, quae amara atque aspera quomque videntur,
Haec magis hamatis inter se nexa teneri;
Proptereaque solere vias rescindere nostris
Sensibus, introituque suo perrumpere corpus.
Omnia postremo bona sensibus, et mala tactu,
Dissimili inter se pugnant perfecta figura:
Ne tu forte putes, serrae stridentis acerbum
Horrorem constare elementis levibus aeque,
Ac Musaea mele, per chordas organici quae
Mobilibus digitis expergefacta figurant:
Neu simili penetrare putes primordia forma
In nareis hominum, quom tetra cadavera torrent,
Et quom scena croco Cilici perfusa recens est,
Araque Panchaeos exhalat propter odores:
Neve bonos rerum simili constare colores
Semine constituas, oculos quei pascere possunt,
Et quei compungunt aciem, lacrumareque cogunt,
Aut feda specie tetrei turpesque videntur.
Omnis enim, sensus quae mulcet quomque videntum,
Haud sine principiali aliquo levore creata est:
At contra, quaequomque molesta atque aspera constat,
Non aliquo sine materiae squalore reperta est.
Sunt etiam, quae iam nec levia iure putantur
Esse, neque omnino flexis mucronibus unca;
Sed magis angellis paullum prostantibus, et quae
Titillare magis sensus, quam laedere, possint:
Faecula iam quo de genere est inulaeque sapores.
Denique iam calidos igneis gelidamque pruinam,
Dissimili dentata modo, compungere sensus

Corporis, indicio nobis est tactus uterque.
Tactus enim, tactus, pro divom numina sancta!
Corporis est sensus, vel quom res extera sese
Insinuat, vel quom laedit, quae in corpore nata est,
Aut iuvat egrediens genitalcis per Veneris res:
Aut, ex offensu quom turbant corpore in ipso
Semina, confundunt inter se concita sensum:
Ut, si forte manu quamvis iam corporis ipse
Tute tibi partem ferias, atque experiare.
Quapropter longe formas distare necesse est
Principiis, varios quae possint edere sensus.
Denique, quae nobis durata ac spissa videntur,
Haec magis hamatis inter sese esse necesse est,
Et quasi ramosis alte compacta teneri:
In quo iam genere in primis adamantina saxa
Prima acie constant, ictus contemnere sueta,
Et validei silices, ac duri robora ferri,
Aeraque, quae claustris restantia vociferantur.
Olla quidem debent ex levibus atque rotundis
Esse magis, fluido quae corpore liquida constant;
[Namque papaveris haustus item est facilis quod aquarum:]
Nec retinentur enim inter se glomeramina quaeque,
Et procursus item in proclive volubilis exstat.
Omnia postremo, quae puncto tempore cernis
Diffugere, ut fumum, nebulas, flammasque, necesse est,
Si minus omnia sunt e levibus atque rotundis,
At non esse tamen perplexis indupedita;
Pungere uti possint corpus, penetrareque saxa:
Nec tamen haerere inter se, quod quisque videmus
Sentibus esse datum: facile ut cognoscere possis,
Non e perplexis, sed acutis esse elementis.
Sed quod amara vides eadem, quae fluvida constant,
Sudor uti maris est, minume mirabile quoiquam.
Nam quod fluvidum est, e levibus atque rotundis
Est; et levibus atque rotundis mixta doloris
Corpora: nec tamen haec retinere hamata necessum:
Scilicet esse globosa tamen, quom squalida constent,
Provolvi simul ut possint et laedere sensus.
Et quod mixta putes magis aspera levibus esse
Principiis, unde est Neptuni corpus acerbum;
Est ratio secernundi seorsumque videndi.
Humor dulcis, ubi per terras crebrius idem
Percolatur, ut in foveam fluat ac mansuescat.
Linquit enim supra tetri primordia viri
Aspera, quo magis in terris haerescere possint.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quae
Ex hoc apta fidem ducit: primordia rerum
Finita variare figurarum ratione.
Quod si non ita sit, rursum iam semina quaedam
Esse infinito debebunt corporis auctu.
Nam, quod eadem una quoiusvis in brevitate
Corporis, inter se multum variare figurae
Non possunt: face enim, minumis e partibus esse
Corpora prima; tribus, vel paullo pluribus, auge;
Nempe ubi eas parteis unius corporis omneis,
Summa atque ima, locans, transmutans dextera laevis,
Omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
Formarum speciem totius corporis eius;
Quod superest, si forte voles variare figuras,
Addendum parteis alias erit; inde sequetur
Adsimili ratione, alias ut postulet ordo,
Si tu forte voles etiam variare figuras.
Ergo formarum novitatem corporis augmen
Subsequitur: quare non est ut credere possis,
Esse infinitis distantia semina formis;
Ne quaedam cogas immani maxumitate
Esse: supra quod iam docui non esse probare.
Iam tibi barbaricae vestes Meliboeaque fulgens
Purpura, Thessalico concharum tincta colore, et
Aurea pavonum ridenti imbuta lepore
Secla, novo rerum superata colore, iacerent;
Contemtus sudor smyrnae mellisque sapores;
Et cycnea mele Phoebeaque, daedala chordis,
Carmina consimili ratione oppressa silerent;
Namque aliis aliud praestantius exoreretur.
Cedere item retro possent in deteriores
Omnia sic parteis, ut diximus in meliores:
Namque aliis aliud retro quoque tetrius esset
Naribus, auribus, atque oculis, orisque sapori.
Quae quoniam non sunt, quin rebus reddita certa
Finis utrinque tenet summas; fateare necesse est,
Materiam quoque finitis differre figuris.
Denique ab ignibus ad gelidas hiemisque pruinas
Finitum est, retroque pari ratione remensum est.
Omnis enim calor ac frigus; mediique tepores
Inter utrasque iacent, explentes ordine summam.
Ergo finita distant ratione creata;
Ancipiti quoniam mucrone utrinque notantur,
Hinc flammis, illinc rigidis insessa pruinis.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quae

Ex hoc apta fidem ducit: primordia rerum,
Inter se simili quae sunt perfecta figura,
Infinita cluere: etenim distantia quom sit
Formarum finita, necesse est, quae similes sint,
Esse infinitas; aut summam materiai
Finitam constare: id quod non esse probavi.
Quod quoniam docui, nunc suaviloquis, age, paucis
Versibus ostendam, corpuscula materiai
Ex infinito summam rerum usque tenere,
Undique protelo plagarum continuato.
Nam quod rara vides magis esse animalia quaedam,
Fecundamque magis naturam cernis in ollis;
At regione, locoque alio, terrisque remotis,
Multa licet genere esse in eo, numerumque repleri:
Sic, uti quadrupedum cum primis esse videmus
In genere anguimanos elephantos, India quorum
Millibus e multis vallo munitur eburno,
Ut penitus nequeat penetrari: tanta ferarum
Vis est; quarum nos perpauca exempla videmus.
Sed tamen, id quoque uti concedam, quam libet esto
Unica res quaedam, nativo corpore sola,
Quoi similis toto terrarum non sit in orbi;
Infinita tamen nisi erit vis materiai,
Unde ea progigni possit concepta, creari
Non poterit, neque, quod superest, procrescere alique.
Quippe etenim sumant oculei, finita per omne
Corpora iactari unius genitalia rei;
Unde, ubi, qua vi, et quo pacto congressa coibunt
Materiae tanto in pelago turbaque aliena?
Non, ut opinor, habent rationem conciliandi:
Sed, quasi naufragiis magnis multisque coortis,
Disiectare solet magnum mare transtra, cavernas,
Antemnas, proram, malos, tonsasque, natanteis;
Per terrarum omneis oras finitantia aplustra
Ut videantur, et indicium mortalibus edant,
Infidi maris insidias virosque dolumque
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola quom ridet placidi pellacia ponti:
Sic tibi, si finita semel primordia quaedam
Constitues, aevom debebunt sparsa per omnem
Disiectare aestus divorsi materiai:
Nunquam in concilium ut possint compulsa coire,
Nec remorari in concilio, nec crescere adaucta:
Quorum utrumque palam fieri manifesta docet res,
Et res progigni, et genitas procrescere posse.

Esse igitur genere in quovis primordia rerum
Infinita palam est, unde omnia suppeditantur.
Nec superare queunt motus itaque exitiales
Perpetuo, neque in aeternum sepelire salutem;
Nec porro rerum genitales auctificeique
Motus perpetuo possunt servare creata.
Sic aequo geritur certamine principiorum
Ex infinito contractum tempore bellum.
Nunc hic, nunc illic superant vitalia rerum,
Et superantur item: miscetur funere vagor,
Quem puerei tollunt, visentes luminis oras;
Nec nox ulla diem, neque noctem aurora sequuta est,
Quae non audierit mixtos vagitibus aegris
Ploratus, mortis comites et funeris atri.
Illud in his obsignatum quoque rebus habere
Convenit, et memori mandatum mente tenere:
Nil esse, in promtu quorum natura videtur,
Quod genere ex uno consistat principiorum:
Nec quidquam, quod non permixto semine constet.
Et quaequomque magis vis multas possidet in se
Atque potestates, ita plurima principiorum
In sese genera ac varias docet esse figuras.
Principio, tellus habet in se corpora prima,
Unde mare imminensum volventes frigora fontes
Assidue renovent; habet, ignes unde oriantur.
Nam multis succensa locis ardent sola terrae;
Eximiis vero furit ignibus impetus Aetnae.
Tum porro nitidas fruges arbustaque laeta
Gentibus humaneis habet unde extollere possit;
Unde etiam fluidas frondeis et pabula laeta
Montivago generi possit praebere ferarum:
Quare magna deûm mater, materque ferarum,
Et nostri genetrix haec dicta est corporis una.
Hanc veteres Graiûm doctei cecinere poëtae
Sedibus in curru biiugos agitare leones;
Aëris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque posse in terra sistere terram.
Adiunxere feras; quod, quamvis effera, proles
Officiis debet molliri victa parentum:
Muralique caput summum cinxere corona;
Eximiis munita locis quod sustinet urbeis:
Quo nunc insigni per magnas praedita terras
Horrifice fertur divinae Matris imago.
Hanc variae gentes antiquo more sacrorum
Idaeam vocitant matrem, Phrygiasque catervas

Dant comites, quia primum ex ollis finibus edunt
Per terrarum orbeis fruges coepisse creari.
Gallos attribuunt; quia, numen quei violarint
Matris, et ingratei genitoribus inventei siat,
Significare volunt indignos esse putandos,
Vivam progeniem quei in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmeis et cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio stimulat numero cava tibia menteis;
Telaque praeportant, violenti signa furoris,
Ingratos animos atque impia pectora volgi
Conterrere metu quae possint numine divae.
Ergo quom primum, magnas invecta per urbeis,
Munificat tacita mortaleis muta salute;
Aere atque argento sternunt iter omne viarum,
Largifica stipe ditantes, ninguntque rosarum
Floribus, umbrantes Matrem comitumque catervam.
Hic armata manus, Curetas nomine Graecei
Quos memorant Phrygios, inter se forte catenas
Ludunt, in numerumque exsultant, sanguine fletei;
Terrificas capitum quatientes numine cristas,
Dictaeos referunt Curetas, quei Iovis ollum
Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur;
Quom pueriei circum puerum pernice chorea
Armatei in numerum pulsarent aeribus aera,
Ne Saturnus eum maleis mandaret adeptus,
Aeternumque daret matri sub pectore volnus.
Propterea magnam armatei Matrem comitantur:
Aut, quia significant divam praedicere, ut armis
Ac virtute velint patriam defendere terram;
Praesidioque parent decorique parentibus esse.
Quae, bene et eximie quamvis disposta ferantur,
Longe sunt tamen a vera ratione repulsa.
Omnis enim per se divôm natura necesse est
Immortali aevo summa cum pace fruatur,
Semota a nostris rebus seiunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Terra quidem vero caret omni tempore sensu;
Sed, quia multarum potitur primordia rerum,
Multa modis multis effert in lumina solis.
Hic si quis mare Neptunum, Cereremque vocare
Constituet fruges, et Bacchi nomine abuti
Mavolt, quam laticis proprium proferre vocamen;

Concedamus, ut hic terrarum dicitur orbem
Esse deûm matrem, dum vera re tamen ipse.
Saepe itaque, ex uno tondentes gramina campo,
Lanigerae pecudes et equorum ducllica proles
Bucerlaeque greges, eodem sub tegmine coeli,
Ex unoque sitim sedantes flumine aquai,
Dissimili vivant specie, retinente parentem
Naturam, et mores generatim quaeque imitantur:
Tanta est in quovis genere herbae materiai
Dissimilis ratio, tanta est in flumine quoque.
Hinc porro quemvis animantem ex omnibus una
Ossa, cruor, venae, calor, humor, viscera, nervei
Constituunt; quae sunt porro, distantia longe,
Dissimili perfecta figura principiorum.
Tum porro quaequomque igni flammata cremantur,
Si nil praeterea, tamen haec in corpore aluntur,
Unde ignem iacere et lumen summittere possint,
Scintillasque agere, ac late differre favillam.
Cetera consimili mentis ratione peragrans,
Invenies igitur multarum semina rerum
Corpore celare, et varias cohibere figuras.
Denique multa vides, quibus èt color et sapor una
Reddita sunt cum odore; inprimis plexaque dona,
Religione animum turpi quom tangere pacto.
Haec igitur variis debent constare figuris:
Nidor enim penetrat, qua sucus non it in artus;
Sucus item seorsum, et seorsum sapor insinuatur
Sensibus; ut noscas primis differre figuris.
Dissimiles igitur formae glomeramen in unum
Conveniunt, et res permixto semine constant.
Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides multis communia verbis;
Quom tamen inter se versus ac verba necesse est
Confiteare alia ex aliis constare elementis:
Non, quo multa parum communis litera currat,
Aut nulla inter se duo sint ex omnibus eadem;
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Sic aliis in rebus item communia multa,
Multarum rerum quom sint primordia, longe
Dissimili tamen inter se consistere summa
Possunt: ut merito ex aliis constare feratur
Humanum genus et fruges arbustaque laeta.
Nec tamen omnimodis connecti posse putandum est
Omnia: nam volgo fieri portenta videres;
Semiferas hominum species exsistere; et altos

Interdum rictus e gigni corpore vivo;
Multaque connecti terrestria membra marinis;
Tum flammam tetro spirantis ore Chimaeras
Pascere naturam per terras omniparentis.
Quorum nil fieri manifestum est; omnia quando
Seminibus certis certa genetrice creata
Conservare genus crescentia posse videmus.
Scilicet id certa fieri ratione necesse est:
Nam sua quoique cibis ex omnibus intus in artus
Corpora discedunt; connexaque convenientis
Efficiunt motus: at contra aliena videmus
Reiicere in terras naturam; multaque caecis
Corporibus fugiunt e corpore percita plagis;
Quae neque connecti quoquam potuere, neque inter
Vitalis motus consentire atque animari.
Sed ne forte putes animalia sola teneri
Legibus his, quaedam ratio disterminat omneis.
Nam, veluti tota natura dissimiles sunt
Inter se genitae res quaeque, ita quamque necesse est
Dissimili constare figura principiorum:
Non, quo multa parum simili sint praedita forma;
Sed quod non volgo paria omnibus omnia constent.
Semina quom porro distent, differre necesse est
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus; quae non animalia solum
Corpora seiungunt, sed terras ac mare totum
Secernunt, coelumque a terris omne retentant.
Nunc age, dicta meo dulci quaesita labore
Percipe: ne forte haec albis ex alba rearis
Principiis esse, ante oculos quae candida cernis;
Aut ea, quae nigrant, nigro de semine nata;
Neve alium quemvis quae sunt imbuta colorem,
Propterea gerere hunc credas, quod materiai
Corpora consimili sint eius tincta colore.
Nullus enim color est omnino materiai
Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar.
In quae corpora si nullus tibi forte videtur
Posse animi iniectus fieri, procul avius erras.
Nam quom caecigenei, solis qui lumina nunquam
Despexere, tamen cognoscant corpora tactu,
Ex incunte aevo nullo coniuncta colore;
Scire licet, nostrae quoque menti corpora posse
Vorti in notitiam, nullo circumlita fuco.
Denique nos ipsei, caecis quaequomque tenebris
Tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.

Quod, quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim color omnino mutatur in omneis;
Quod facere haud ullo debent primordia pacto:
Immutabile enim quiddam superare necesse est,
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodquomque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde colore cave contingas semina rerum;
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Praeterea, si nulla coloris principiis est
Reddita natura, et variis sunt praedita formis,
E quibus omnigenos gignunt variantque colores;
Praeterea, magni quod refert, semina quaeque
Cum quibus et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus accipiantque:
Perfacile extemplo rationem reddere possis,
Cur ea, quae nigro fuerint paullo ante colore,
Marmoreo fieri possint candore repente:
Ut mare, quom magnei commorunt aequora venti,
Vortitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim possis nigrum, quod saepe videmus,
Materies ubi permixta est illius, et ordo
Principiis mutatus, et addita demtaque quaedam;
Continuo id fieri ut candens videatur et album.
Quod si caeruleis constarent aequora ponti
Seminibus, nullo possent albescere pacto:
Nam quoquomque modo perturbes, caerula quae sint,
Nunquam in marmoreum possint migrare colorem.
Sin alio atque alio sunt semina tincta colore,
Quae maris efficiant unum purumque nitorem:
Ut saepe ex aliis formis variisque figuris
Efficitur quiddam quadratum, unaque figura:
Conveniebat, uti in quadrato cernimus esse
Dissimileis formas; ita cernere in aequore ponti,
Aut alio in quovis uno puroque nitore,
Dissimileis longe inter se variosque colores.
Praeterea, nihil officiunt obstantque figurae
Dissimiles, quo quadratum minus omne sit extra:
At varici rerum impediunt prohibentque colores,
Quo minus esse uno possit res tota nitore.
Tum porro, quae ducit et inlicit, ut tribuamus
Principiis rerum nonumquam, causa, colores,
Occidit; ex albis quoniam non alba creantur,
Nec, quae nigra cluent, de nigris, sed variis ex.
Quippe etenim multo proclivius exorientur

Candida de nullo, quam nigro, nata colore,
Aut alio quovis, qui contra pugnet et obstet.
Praeterea, quoniam nequeunt sine luce colores
Esse, neque in lucem exsistunt primordia rerum;
Scire licet, quam sint nullo velata colore.
Qualis enim caecis poterit color esse tenebreis,
Lumine qui in ipso mutatur, propterea quod,
Recta aut obliqua percussus luce, refulget?
Pluma columbarum quo pacto in sole videtur,
Quae sita cervices circum collumque coronat:
Namque alia fit, uti claro sit rubra pyropo;
Interdum quodam sensu fit, uti videatur
Inter caeruleum virideis miscere smaragdos;
Caudaque pavonis, larga quom luce repleta est,
Consimili mutat ratione obvorsa colores.
Quei quoniam quodam gignuntur luminis ictu,
Scire licet, sine eo fieri non posse putandum.
Et quoniam plagae quoddam genus excipit in se
Pupula, quom sentire colorem dicitur album,
Atque aliud porro, nigrum quom et cetera sentit;
Nec refert, ea quae tangis, quo forte colore
Praedita sint, verum quali magis apta figura:
Scire licet, nil principieis opus esse colores,
Sed variis formis varianteis edere tactus.
Praeterea, quoniam non certeis certa figureis
Est natura coloris, et omnia principiorum
Formamenta queunt in quovis esse nitore:
Quur ea, quae constant ex ollis, non pariter sunt
Omnigenis perfusa coloribus in genere omni?
Conveniebat enim, corvos quoque saepe volanteis
Ex albis album pennis iactare colorem,
Et nigros fieri nigro de semine cycnos,
Aut alio quovis uno varioque colore.
Quin etiam, quanto in parteis res quaeque minutas
Distrahitur magis, hoc magis est, ut cernere possis
Evanescere paullatim stinguique colorem;
Ut fit, ubi in parvas parteis discerpitur aurum,
Purpura, poeniceusque color clarissimu' multo,
Filatim quom distracta'st, disperditur omnis:
Noscere ut hinc possis, prius omnem efflare colorem
Particulas, quam discedant ad semina rerum.
Postremo, quoniam non omnia corpora vocem
Mittere concedis, neque odorem; propterea fit,
Ut non omnibus attribuas sonitus et odores:
Sic, oculis quoniam non omnia cernere quimus,

Scire licet, quaedam tam constare orba colore,
Quam sine odore ullo quaedam, sonituque remota;
Nec minus haec animum cognoscere posse sagacem,
Quam quae sunt aliis rebus privata notisque.
Sed ne forte putes, solo spoliata colore
Corpora prima manere; etiam secreta teporis
Sunt ac frigoris omnino calidique vaporis;
Et sonitu sterila et suco ieiuna feruntur;
Nec iaciunt ullum proprium de corpore odorem.
Sicut amaracini blandum stactaeque liquorem
Et nardi florem, nectar qui naribus halat,
Quom facere instituas; cumprimis quaerere par est,
Quoad licet ac possis reperire, inolentis olivi
Naturam, nullam quae mittat naribus auram;
Quam minume ut possit mixtos in corpore odores
Concoctosque suo contactos perdere viro.
Propterea tandem debent primordia rerum
Non adhibere suum gignundis rebus odorem,
Nec sonitum; quoniam nihil ab se mitterè possunt,
Nec simili ratione saporem denique quemquam,
Nec frigus, neque item calidum tepidumque vaporem.
Cetera, quae quom ita sunt tamen, ut mortalia constent,
Molli lenta, fragosa putri, cava corpore raro,
Omnia sint a principiis seiuncta necesse est;
Immortalia si volumus subiungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur summa salutis:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Nunc ea, quae sentire videmus quomque, necesse est,
Ex insensilibus tamen omnia confiteare
Principiis constare: neque id manifesta refutant,
Nec contra pugnant, in promtu cognita quae sunt;
Sed magis ipsa manu ducunt et credere cogunt,
Ex insensilibus, quod dico, animalia gigni.
Quippe videre licet, vivos exsistere vermeis
Stercore de tetro, putorem quom sibi nacta est
Intempestivis ex imbribus humida tellus;
Praeterea cunctas itidem res vortere sese.
Vortunt se fluviei in frundeis, et pabula laeta
In pecudes; vortunt pecudes in corpora nostra
Naturam; et nostro de corpore saepe ferarum
Augescunt vires et corpora pennipotentum.
Ergo omneis natura cibos in corpora viva
Vortit, et hinc sensus animantum procreat omneis;
Non alia longe ratione, atque arida ligna
Explicat in flammas, et in igneis omnia vorsat.

Iamne vides igitur, magni primordia rerum
Referre in quali sint ordine quaeque locata,
Et commixta quibus dent motus accipiantque?
Tum porro, quid id est, animum quod percutit ipsum,
Quod movet, et varios sensus expromere cogit,
Ex insensilibus ne credas sensile gigni?
Nimirum lapides et ligna et terra, quod una
Mixta, tamen nequeunt vitalem reddere sensum.
Illud in his igitur foedus meminisse decebit,
Non ex omnibus omnino, quaecuomque creant res,
Sensile et extemplo me gigni dicere sensus:
Sed magni referre, ea primum quantula constent,
Sensile quae faciunt, et qua sint praedita forma;
Motibus, ordinibus, posituris denique, quae sint:
Quarum nil rerum in lignis glebisque videmus.
Et tamen haec, quom sunt quasi putrefacta per imbreis,
Vermiculos pariunt, quia corpora materiai,
Antiquis ex ordinibus permota nova re,
Conciliantur ita, ut debent animalia gigni.
Deinde, ex sensilibus quom sensile posse creari
Constituunt, porro, ex aliis sentire suëtci,
Mollia tum faciunt: nam sensus iungitur omnis
Visceribus, nerveis, veneis, quaequomque videmus
Mollia mortali consistere corpore creta.
Sed tamen esto iam, posse haec aeterna manere;
Nempe tamen debent aut sensum partis habere,
Aut similes totis animalibus esse putari.
At, nequeant per se partes sentire, necesse est.
Namque alios sensus membrorum respuit omnis:
Nec manus a nobis potis est secreta, neque ulla
Corporis omnino sensum pars sola tenere.
Linquitur, ut toteis animalibus adsimilentur;
Vitali ut possint consentire undique sensu.
Qui poterunt igitur rerum primordia dici,
Et leti vitare vias, animalia quom sint,
Atque, animalibus in mortalibus, una eademque?
Quod tamen ut possint, ab coetu concilioque
Nil facient praeter volgum turbamque animantum;
Scilicet, ut nequeant homines, armenta, feraeque
Inter sese ullam rem gignere conveniundo.
Sic itidem, qua sentimus, sentire necesse est.
Quod si forte suum dimittunt corpore sensum,
Atque alium capiunt; quid opus fuit attribui id, quod
Detrahitur? Tum praeterea, quo fugimus ante,
Quatenus in pullos animaleis vortier ova

Cerninus alituum, vermeisque effervere, terram
Intempestivos quom putror cepit ob imbreis;
Scire licet gigni posse ex non sensibu' sensus.
Quod si forte aliquis dicet, dumtaxat oriri
Posse ex non sensu sensus mutabilitate,
Ante, aliquo tanquam partu, quam proditur extra;
Huic satis illud erit planum facere atque probare,
Non fieri partum, nisi concilio ante coacto,
Nec quidquam commutari sine conciliatu
Principiom; nequeunt ullius corporis esse
Sensus ante ipsam genitam naturam animantis:
Nimirum, quia materies disiecta tenetur
Aëre, fluminibus, terris, terraque creatis;
Nec, congressa modo, vitaleis convenienteis
Contulit inter se motus, quibus omne tuentes
Accensei sensus animantem quamque tuentur.
Praeterea quamvis animantem grandior ictus,
Quam patitur natura, repente affligit, et omneis
Corporis atque animi pergit confundere sensus.
Dissolvuntur enim positurae principiorum,
Et penitus motus vitales impediuntur;
Donec materies, omneis concussa per artus,
Vitaleis animae nodos e corpore solvit,
Dispersamque foras per caulas eicit omneis.
Nam quid praeterea facere ictum posse reamur
Oblatum, nisi discutere ac dissolvere quaeque?
Fit quoque, uti soleant, minus oblato acriter ictu,
Reliquiae motus vitalis vincere saepe;
Vincere, et ingenteis plagae sedare tumultus,
Inque suos quidquid rursus revocare meatus;
Et quasi iam leti dominantem in corpore motum
Discutere, ac paene amissos accendere sensus.
Nam, qua re potius leti iam limine ab ipso
Ad vitam possint, conieeta mente, revorti,
Quam, quo decursum prope iam siet, ire et abire?
Praeterea, quoniam dolor est, ubi materiai
Corpora, vi quadam per viscera viva, per artus
Sollicitata, suis trepidant in sedibus intus;
Inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas:
Scire licet, nullo primordia posse dolore
Tentari, nullamque voluptatem capere ex se:
Quandoquidem non sunt ex ollis principiorum
Corporibus, quorum motus novitate laborent,
Aut aliquem fructum capiant dulcedinis almae;
Haud igitur debent esse ullo praedita sensu.

Denique, uti possint sentire animalia quaeque,
Principiis si iam est sensus tribuendus eorum;
Quid? genus humanum propritim de quibus auctum est,
Scilicet et risu tremulo concussa cachinnant,
Et lacrumis spargunt rorantibus ora genasque;
Multaque de rerum mixtura dicere callent,
Et, sibi proporro quae sint primordia, quaerunt.
Quandoquidem toteis mortalibus assimilata,
Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis;
Inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis.
Quippe sequar, quodquomque loqui ridereque dices,
Et sapere, ex aliis, eadem haec facientibus, ut sit.
Quod si delira haec furiosaque cernimus esse:
Et ridere potest non ex ridentibus auctus,
Et sapere, et doctis rationem reddere dictis,
Non ex seminibus sapientibus atque disertis:
Qui minus esse queant ea, quae sentire videmus,
Seminibus permixta carentibus undique sensu?
Denique coelesti sumus omnes semine oriundei;
Omnibus ille idem pater est, unde alma liqueteis
Humoris guttas mater quom terra recepit,
Feta parit nitidas fruges arbustaque laeta
Et genus humanum, parit omnia secla ferarum;
Pabula quom praebet, quibus omnes corpora pascunt,
Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant:
Quapropter merito maternum nomen adepta est.
Cedit item retro, de terra quod fuit ante,
In terras; et quod missum est ex aetheris oris,
Id rursum coeli relatum templa receptant:
Nec sic interimit mors res, ut materiai
Corpora conficiat, sed coetum dissupat olleis:
Inde alieis aliud coniungit, et efficit, omnes
Res ita convortant formas, mutentque colores,
Et capiant sensus, et puncto tempore reddant;
Ut nescas referre, eadem primordia rerum
Cum quibus et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus accipiantque:
Neve putes aeterna parum residere potesse
Corpora prima, quod in summis fluitare videmus
Rebus, et interdum nasci, subitoque perire:
Quin etiam refert nostris in versibus ipsis,
Cum quibus et quali sint ordine quaeque locata.
Namque eadem coelum, mare, terras, flumina, solem
Significant, eadem fruges, arbusta, animanteis:
Si non omnia sint, at multo maxuma para est

Consimilis; verum positura discrepitant res.
Sic ipsis in rebus item iam materiai
Intervalla, viae, connexus, pondera, plagae,
Concursus, motus, ordo, positura, figurae
Quom permutantur, mutari res quoque debent.
Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
Nam tibi vehementer nova res molitur ad auris
Accidere, et nova se species ostendere rerum.
Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
Difficilis magis ad credundum constet; itemque
Nil adeo magnum, neque tam mirabile quidquam,
Quod non paullatim minuant mirarier omnes.
Principio coeli clarum purumque colorem,
Quemque in se cohibent palantia sidera passim,
Lunai et solis praeclara luce niterem:
Omnia quae nunc si primum mortalibus essent,
Ex improviso si sint obiecta repente;
Quid magis his rebus poterat mirabile dici,
Aut minus ante quod auderent fore credere gentes?
Nil, ut opinor; ita haec species miranda fuisset,
Quam tibi iam nemo, fessus satiate videndi,
Suspicere in coeli dignatur lucida templa.
Desine quapropter, novitate exterritus ipsa,
Exspuere ex animo rationem: sed magis acri
Iudicio perpende, et, si tibi vera videntur,
Dede manus; aut, si falsum est, accingere contra.
Quaerit enim ratione animus, quoms summa loci sit
Infinita foris haec extra moenia mundi,
Quid sit ibi porro, quo prospicere usque velit mens,
Atque animi iactus liber quo pervolet ipse.
Principio nobis in cunctas undique partes,
Et latere ex utroque, infraque superque, per omne
Nulla est finis, uti docui, res ipsaque per se
Vociferatur, et elucet natura profundi.
Nullo iam pacto veri simile esse putandum est,
Undique quom vorsum spatium vacet infinitum,
Seminaque innumero numero summaque profunda
Multimodis volitent, aeterno percita motu,
Hunc unum terrarum orbem coelumque creatum;
Nil agere olla foris tot corpora materiai:
Quom praesertim hic sit natura factus, et ipsa
Sponte sua forte offensando semina rerum
Multimodis, temere, incassum, frustraque coacta,
Tandem coaluerint ea, quae, conlecta repente,
Magnarum rerum fierent exordia semper,

Weichert Poet. Lelp

Terrai, maris, et coeli, generisque animantum.
Quare etiam atque etiam taleis fateare necesse est
Esse alios alibi congressus materiai,
Qualis hic est, avido complexu quem tenet aether.
Praeterea, quom materies est multa parata,
Quom locus est praesto, nec res, nec causa moratur
Ulla; geri debent nimirum et confieri res.
Nunc, et seminibus si tanta est copia, quantam
Enumerare aetas animantum non queat omnis;
Visque eadem et natura manet, quae semina rerum
Conlocere in loca quaeque queat, simili ratione
Atque hoc sunt conlecta; necesse est confiteare,
Esse alios aliis terrarum in partibus orbeis,
Et varias hominum genteis, et secla ferarum.
Huc accedit, uti in summa res nulla sit una,
Unica quae gignatur, et unica solaque crescat;
Quin aliquoius siet secli, permultaque eodem
Sint genere: in primis animalibus indice mente
Invenies sic montivagum genus esse ferarum,
Sic hominum geminam prolem, sic denique mutas
Squamigerûm pecudes, et corpora cuncta volantum.
Quapropter coelum simili ratione fatendum est,
Terramque, et solem, lunam, mare, cetera, quae sunt,
Non esse unica, sed numero magis innumerali;
Quandoquidem vitae depactus terminus alte
Tam manet haec, et tam nativo corpore constant,
Quam genus omne, quod his generatim rebus abundans.
Quae bene cognita si teneas, natura videtur
Libera continuo, dominis privata superbis,
Ipsa sua per se sponte omnia dîs agere expers.
Nam, pro sancta deûm tranquilla pectora pace
Quae placidum degunt aevom multamque serenum!
Quis regere immensi summam, quis habere profundi
Indû manu validas potis est moderanter habenas?
Quis pariter coelos omneis convortere, et omneis
Ignibus aetheriis terras suffire feraceis;
Omnibus inve locis esse omni tempore praesto,
Nubibus ut tenebras faciat, coelique serena
Concutiat sonitu? tum fulmina mittat, et aedeis
Saepe suas disturbet; et in deserta recedens
Saeviat, exercens telum, quo saepe nocenteis
Praeterit, exanimatque indignos inque merenteis?
Multaque post mundi tempus genitale, diemque
Primigenum maris, et terrae solisque coortum,
Addita corpora sunt extrinsecus, addita circum

Semina, quae magnum iaculando contulit omne;
Unde mare et terrae possent augescere, et unde
Appareret spatium coeli domus, altaque tecta
Tolleret a terris procul, et consurgeret aër.
Nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora distribuuntur, et ad sua seçla recedunt:
Humor ad humorem, terreno corpore terra
Crescit, et ignem ignes procudunt aetheraque aether:
Denique ad extremum crescendi perfica finem
Omnia perduxit rerum natura creatrix:
Ut fit, ubi nihilo iam plus est, quod datur intra
Vitaleis venas, quam quod fluit atque recedit.
Omnibus his aetas debet consistere rebus;
Hic natura suis refrenat viribus auctum.
Nam quaecumque vides hilarem grandescere ad auctum
Paullatimque gradus aetatis scandere adultae,
Plura sibi assumunt, quam de se corpora mittunt;
Dum facile in venas cibus omneis inditur, et dum
Non ita sunt late dispersa, ut multa remittant,
Et plus dispendi faciant, quam vescitur aetas.
Nam certe fluere atque recedere corpora rebus
Multa, manus dandum est; sed plura accedere debent,
Donec alescendi summum tetigere cacumen.
Inde minutatim vireis et robur adultum
Frangit, et in partem peiorem liquitur aetas.
Quippe etenim, quanto est res amplior, augmine ademto,
Et quo latior est, in cunctas undique parteis
Plura modo dispergit, et a se corpora mittit;
Nec facile in venas cibus omnis diditur ei:
Nec satis est, pro quam largos exaestuat aestus,
Unde queant tantum suboriri ac suppeditare,
[Quantum opus est, et, quod satis est, natura novare.]
Iure igitur pereunt, quom rarefacta fluundo
Sunt, et quom externeis succumbunt omnia plagеis:
Quandoquidem grandi cibus aevo denique defit;
Nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam
Corpora conficere, et plagis infesta domare.
Sic igitur magni quoque circum moenia mundi
Expugnata dabunt labem putreisque ruinas.
Omnia debet enim cibus integrare novando,
Et fulcire cibus, cibus omnia sustentare.
Nequidquam; quoniam nec venae perpetiuntur,
Quod satis est, neque, quantum opus est, natura ministrat.
Iamque adeo fracta est aetas, effetaque tellus
Vix animalia parva creat, quae cuncta creavit

Secla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud, ut opinor, enim mortalia secla superne
Aurea de coelo demisit funis in arva,
Nec mare, nec fluctus, plangentes saxa, crearunt;
Sed genuit tellus eadem, quae nunc alit ex se.
Praeterea nitidas frugeis vinetaque laeta
Sponte sua primum mortalibus ipsa creavit;
Ipsa dedit dulceis fetus per pabula laeta,
Quae nunc vix nostro grandescunt aucta labore;
Conterimusque boves, et vireis agricolarum
Conficimus, sereis vix arveis suppeditatei:
Usque adeo pereunt fetus, augentque labore!
Iamque, caput quassans, grandis suspirat arator,
Crebrius in cassum magnum cecidisse laborem:
Et, quom tempora temporibus praesentia confert
Praeteriteis, laudat fortunas saepe parentis.
Tristis item vetulae vitis sator [atque fatiscens]
Temporis incusat momen, coelumque fatigat;
Et cropat, antiquum genus ut, pietate repletum,
Perfacile angustis tolerarit finibus aevom,
Quom minor esset agri multo modus ante viritim:
Nec tenet, omnia paullatim tabescere et ire
Ad capulum, spatio aetatis defessa vetusto.

it] v. Comment. mea de Aausat. p. 18. et Funkhaenel in
hr. f. d. Alterthumsw. 1844. p. 705. 706. cum nota.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER TERTIUS.

E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vitae,
Te sequor, o Graiae gentis decus! inque tuis nunc
Ficta pedum pono pressis vestigia signis;
Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,
Quod te imitari aveo. Quid enim contendat hirundo
Cycneis? aut quidnam tremulis facere artubus haedi
Consimile in cursu possint, et fortis equi vis?
Tu, Pater, es rerum inventor; tu patria nobis
Suppeditas praecepta, tuisque ex, inclute, chartis,
Floriferis ut apes in saltibus omnia limant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetua semper dignissima vita.
Nam simul ac ratio tua coepit vociferari
Naturam rerum, divina mente coortam,
Diffugiunt animi terrores; moenia mundi
Discedunt; totum video per inane geri res;
Apparet divum numen sedesque quietae,
Quas neque concutiunt venti, nec nubila nimbis
Adspergunt, neque nix, acri concreta pruina,
Cana cadens violat; semper innubilus aether
Integer et large diffuso lumine ridet.
Omnia suppeditat porro natura, neque ulla
Res animi pacem delibat tempore in ullo.
At contra nusquam apparent Acherusia templa;
Nec tellus obstat, quin omnia despiciantur,
Sub pedibus quaecumque infra per inane geruntur.

His ibi me rebus quaedam divina voluptas
Percipit atque horror; quod sic natura, tua vi
Tam manifesta patens, ex omni parte retecta est.
Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint, et quam variis distantia formis
Sponte sua volitent, aeterno percita motu,
Quoque modo possint res ex his quaeque creari;
Hasce secundum res animi natura videtur
Atque animae claranda meis iam versibus esse;
Et metus ille foras praeceps Acheruntis agundus,
Funditus humanam qui vitam turbat ab imo,
Omnia suffundens mortis nigrore, neque ullam
Esse voluptatem liquidam puramque relinquit.
Nam, quod saepe homines morbos magis esse timendos
Infamemque ferunt vitam, quam Tartara leti;
Et se scire animae naturam, sanguinis esse,
Aut etiam venti, si fert ita forte voluntas,
Nec prorsum quidquam nostrae rationis egere;
Hinc licet advortas animum, magis omnia laudis
Iactari causa, quam quod res ipsa probetur:
Exterres idem patria longeque fugatei
Conspectu ex hominum, fedatei crimine turpi,
Omnibus aerumnis affectei denique vivunt;
Et quoquomque tamen miserei venere, parentant,
Et nigras mactant pecudes, et manibu' diveis
Inferias mittunt; multoque in rebus acerbis
Acrius advortunt animos ad religionem.
Quo magis in dubiis hominem spectare periclis
Convenit, advorsisque in rebus noscere, quid sit.
Nam verae voces tum demum pectore ab imo
Eliciuntur, et eripitur persona, manet res.
Denique avarities et honorum caeca cupido,
Quae miseros homines cogunt transcendere fineis
Iuris, et interdum, socios scelerum atque ministros,
Nocteis atque dies niti praestante labore
Ad summas emergere opes: haec volnera vitae
Non minumam partem mortis formidine aluntur.
Turpis enim ferme contemtus et acris egestas
Semota ab dulci vita stabilique videntur,
Et quasi iam leti portas conctarier ante.
Unde homines, dum se, falso terrore coactei,
Effugisse volunt longe, longeque remosse,
Sanguine civili rem conflant, divitiasque
Conduplicant avidei, caedem caede accumulantes;
Crudeles gaudent in tristi funere fratris;

Et consanguineam mensam odere timentque.
Consimili ratione ab eodem saepe timore
Macerat invidia: ante oculos ollum esse potentem,
Ollum adspectari, claro qui incedit honore;
Ipsei se in tenebris volvi coenoque queruntur.
Intereunt partim statuarum et nominis ergo;
Et saepe usque adeo mortis formidine vitae
Percipit humanos odium lucisque videndae,
Ut sibi consciscant moerenti pectore letum,
Obliti, fontem curarum hunc esse timorem;
Hunc vexare pudorem; hunc vincula amicitiai
Rumpere; et in summa pietatem evortere suadet.
Nam iam saepe homines patriam carosque parentis
Prodiderunt, vitare Acherusia templa petentes.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
In tenebris metuunt; sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quae sunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque, necesse est,
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species, ratioque.
Primum animum dico, mentem quem saepe vocamus,
In quo consilium vitae regimenque locatum est,
Esse hominis partem nihilo minus, ac manus et pes
Atque oculei partes animantis totius exstant.
Quamvis multa quidem sapientum turba putarunt,
Sensum animi certa non esse in parte locatum;
Verum habitum quendam vitalem corporis esse,
Ἁρμονίαν Graici quam dicunt, qui facit nos
Vivere cum sensu, nulla quom in parte siet mens:
Ut bona saepe valetudo quom dicitur esse
Corporis, et non est tamen haec pars ulla valentis;
Sic animi sensum non certa parte reponunt:
Magnopere in qua mi diversei errare videntur.
Saepe itaque in promtu corpus, quod cernitur, aegrum,
Quom tamen ex alia laetamur parte latenti;
Et retro fit, uti contra sit saepe vicissim,
Quom miser ex animo laetatur corpore toto;
Non alio pacto, quam si, pes quom dolet aegri,
In nullo caput interea sit forte dolore.
Praeterea molli quom somno dedita membra,
Effusumque iacet sine sensu corpus onustum;
Est aliud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, et omneis accipit in se
Laetitiae motus, ac curas cordis inanes.

Nunc animam quoque ut in membris cognoscere possis
Esse, neque harmoniam corpus retinere solere;
Principio fit, uti, detracto corpore multo,
Saepe tamen nobis in membris vita moretur;
Atque eadem rursum, quom corpora pauca caloris
Diffugere, forasque per os est editus aër,
Deserit extemplo venas, atque ossa relinquit;
Noscere ut hinc possis, non aequas omnia parteis
Corpora habere, neque ex aequo fulcire salutem;
Sed magis haec, venti quae sunt calidique vaporis
Semina, curare in membris ut vita moretur.
Est igitur calor ac ventus vitalis in ipso
Corpore, qui nobis moribundos deserit artus.
Quapropter, quoniam est animi natura reperta
Atque animae, quasi pars hominis; redde harmoniai
Nomen, ab organicis alto delatum Heliconi,
Sive aliunde ipsei porro traxere et in ollam
Transtulerunt, proprio quae tum res nomine egebat;
Quidquid is est, habeant; tu cetera percipe dicta.
Nunc animum atque animam dico coniuncta teneri
Inter se, atque unam naturam conficere ex se;
Sed caput esse quasi, et dominari in corpore toto
Consilium, quod nos animum mentemque vocamus:
Idque situm media regione in pectoris haeret.
Hic exsultat enim pavor ac metus; haec loca circum
Laetitiae mulcent; hic ergo mens animusque est.
Cetera pars animae, per totum dissita corpus,
Paret, et ad numen mentis momenque movetur:
Idque sibi solum per se sapit, et sibi gaudet,
Quom neque res animam, neque corpus commovet una.
Et quasi quom caput aut oculus, tentante dolore,
Laeditur in nobis, non omni concruciamur
Corpore; sic animus nonnunquam laeditur ipse,
Laetitiaque viget, quom cetera pars animai
Per membra atque artus nulla novitate cietur.
Verum, ubi vehementi magis est commota metu mens,
Consentire animam totam per membra videmus,
Sudoresque ita palloremque exsistere toto
Corpore, et infringi linguam vocemque aboriri,
Caligare oculos, sonere aureis, succidere artus.
Denique concidere ex animi terrore videmus
Saepe homines: facile ut quivis hinc noscere possit,
Esse animam cum animo coniunctam; quae, quom animi vi
Percussa est, exin corpus propellit et icit.
Haec eadem ratio naturam animi atque animai

Weichert Poet. Rel. p. 317 not.

Corpoream docet esse: ubi enim propellere membra,
Corripere ex somno corpus, mutareque vultum,
Atque hominem totum regere ac versare videtur:
Quorum nil fieri sine tactu posse videmus,
Nec tactum porro sine corpore; nonne fatendum est,
Corporea natura animum constare animamque?
Praeterea pariter fungi cum corpore et una
Consentire animum nobis in corpore cernis.
Si minus offendit vitam vis horrida teli,
Ossibus ac nervis discluseis, intus adacta;
At tamen insequitur languor terraeque petitus
Suavis, et in terra mentis qui gignitur aestus,
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas.
Ergo corpoream naturam animi esse, necesse est;
Corporeis quoniam telis ictuque laborat.
Is tibi nunc animus quali sit corpore, et unde
Constiterit, pergam rationem reddere dictis.
Principio esse aio persubtilem, atque minutis
Perquam corporibus factum constare: id ita esse,
Hinc, licet advertas animum, ut pernoscere possis.
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quam si mens fieri proponit, et inchoat ipsa.
Ocius ergo animus, quam res se perciet ulla,
Ante oculos quorum in promtu natura videtur.
At, quod mobile tantopere est, constare rotundis
Perquam seminibus debet perquamque minutis;
Momine uti parvo possint impulsa moveri.
Namque movetur aqua, et tantillo momine fluctat,
Quippe volubilibus parvisque creata figuris.
At contra mellis constantior est natura,
Et pigrei latices magis, et conctantior actus.
Haeret enim inter se magis omnis material
Copia; nimirum quia non tam levibus extat
Corporibus, neque tam subtilibus atque rotundis.
Namque papaveris, aura potest suspensa levisque
Cogere, ut ab summo tibi diffluat altus acervus;
At contra lapidum coniectum spicarumque
Nenu potest: igitur parvissima corpora pro quam
Et levissima sunt, ita mobilitate fruuntur.
At contra, quaequomque magis cum pondere magno
Asperaque inveniuntur, eo stabilita magis sunt.
Nunc igitur, quoniam est animi natura reperta
Mobilis egregie, perquam constare necesse est
Corporibus parvis et levibus atque rotundis.
Quae tibi cognita res in multis, o bone, rebus

Utilis invenietur, et opportuna cluebit.
Haec quoque res etiam naturam dedicat eius,
Quam tenui constet textura; quamque loco se
Contineat parvo, si possit conglomerari:
Quod, simul atque hominem leti secura quies est
Indepta, atque animi natura animaeque recessit,
Nil ibi libatum de toto corpore cernas
Ad speciem, nihil ad pondus: mors omnia praestat,
Vitalem praeter sensum calidumque vaporem.
Ergo animam totam perparvis esse necesse est
Seminibus, nexam per venas, viscera, nervos:
Quatenus, omnis ubi e toto iam corpore cessit,
Extima membrorum circumcaesura tamen se
Incolumem praestat, nec defit ponderis hilum:
Quod genus est, Bacchi quom flos evanuit, aut quom
Spiritus unguenti suavis diffugit in auras,
Aut aliquo quom iam sucus de corpore cessit:
Nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur
Propterea, neque detractum de pondere quidquam;
Nimirum, quia multa minutaque semina sucos
Efficiunt et odorem in toto corpore rerum.
Quare etiam atque etiam mentis naturam animaeque
Scire licet perquam pauxillis esse creatam
Seminibus; quoniam fugiens nil ponderis aufert.
Nec tamen haec simplex nobis natura putanda est:
Tenvis enim quaedam moribundos deserit aura
Mixta vapore; vapor porro trahit aëra secum;
Nec calor est quisquam, quoi non sit mixtus et aër.
Rara quod eius enim constat natura, necesse est
Aëris inter eum primordia multa moveri.
Iam triplex animi est igitur natura reperta.
Nec tamen haec satsunt ad sensum cuncta creandum;
Nil horum quoniam recipit mens posse creare
Sensiferos motus, quaedam quei mente volutant.
Quarta quoque his igitur quaedam natura necesse est
Attribuatur: ea est omnino nominis expers:
Qua neque mobilius quidquam neque tenvius exstat,
Nec magis est parvis et levibus ex elementis;
Sensiferos motus quae didit prima per artus.
Prima cietur enim, parvis perfecta figuris;
Inde calor motus et venti caeca potestas
Accipit; inde aër, inde omnia mobilitantur:
Concutitur sanguis, tum viscera persentiscunt
Omnia; postremis datur ossibus atque medullis,
Sive voluptas est, sive est contrarius ardor.

Nec temere huc dolor usque potest penetrare, neque aere
Permanare malum, quin omnia perturbentur:
Usque adeo vitae defit locus, atque animai
Diffugiunt partes per caulas corporis omneis.
Sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
Motibus: hanc ob rem vitam retinere valemus.
Nunc, ea quo pacto inter sese mixta, quibusque
Comta modis vigeant, rationem reddere aventem
Abstrahit invitum patrii sermonis egestas:
Sed tamen, ut potero summatim attingere, tangam.
Inter enim cursant primordia principiorum
Motibus inter se, nihil ut secernier unum
Possit; nec spatio fieri divisa potestas;
Sed quasi multae vis unius corporis exstant.
Quod genus, in quo vis animantum visere volgo,
Est odor et quidam calor et sapor; et tamen ex his
Omnibus est unum perfectum corporis augmen.
Sic calor atque aër et vehti caeca potestas
Mixta creant unam naturam, et mobilis olla
Vis, initum motus ab se quae dividit olleis;
Sensifer unde oritur primum per viscera motus.
Nam penitus prorsum latet haec natura, subestque;
Nec magis hac infra quidquam est in corpore nostro;
Atque anima est animae proporro totius ipsa:
Quod genus in nostris membris et corpore toto
Mixta latens animi vis est animaeque potestas;
Corporibus quia de parvis paucisque creata est.
Sic tibi nominis haec expers vis, facta minutis
Corporibus, latet; atque animae quasi totius ipsa
Proporro est anima, et dominatur corpore toto.
Consimili ratione necesse est, ventus et aër
Et calor inter se vigeant commixta per artus,
Atque alicis aliud subsit magis eminetque;
Ut quiddam fieri videatur ab omnibus unum:
Ne calor ac ventus seorsum, seorsumque potestas
Aëris interimant sensum, diductaque solvant.
Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira,
Quom fervescit, et ex oculis micat acrius ardor.
Est et frigida multa, comes formidinis, aura,
Qua ciet horrorem membris, et concitat artus.
Est etiam quoque pacati status aëris ille,
Pectore tranquillo fit qui voltuque sereno.
Sed calidi plus est olleis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facile effervescit in ira:
Quo genere in primis vis est violenta leonum,

Pectora quei fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
At ventosa magis cervorum frigida mens est,
Et gelidas citius per viscera concitat auras,
Quae tremulum faciunt membris exsistere motum.
At natura boum placido magis aëre vivit,
Nec minus irai fax nunquam subdita percit
Fumida, suffundens caecae caliginis umbram;
Nec gelidis torpet telis perfixa vaporis:
Inter utrasque sita est, cervos saevosque leones.
Sic hominum genus est: quamvis doctrina politos
Constituat pariter quosdam, tamen olla relinquit
Naturae quoiusque animi vestigia prima:
Nec radicitus evelli mala posse putandum est,
Quin protlivins hic iras decurrat ad acreis;
Ille metu citius paullo tentetur; at ille
Tertius accipiat quaedam clementius aequo;
Inque aliis rebus multis differre necesse est
Naturas hominum varias moresque sequaceis:
Quorum ego nunc nequeo caecas exponere causas,
Nec reperire figurarum tot nomina, quot sunt
Principieis, unde haec oritur variantia rerum.
Illud in his rebus videor firmare potesse,
Usque adeo naturarum vestigia linqui
Parvola, quae nequeat ratio depellere dictis;
Ut nihil impediat dignam dis degere vitam.
Haec igitur natura tenetur corpore ab omni,
Ipsaque corporis est custos, et causa salutis;
Nam communibus inter se radicibus haerent,
Nec sine pernicie divelli posse videntur.
Quod genus, e turis glebis evellere odorem
Haud facile est, quin intereat natura quoque eius.
Sic animi atque animae naturam corpore toto
Extrahere haud facile est, quin omnia dissoluantur:
Implexis ita principiis ab origine prima
Inter se fiunt consorti praedita vita;
Nec sibi quaeque, sine alterius vi, posse videtur
Corporis atque animi, seorsum sentire potestas:
Sed communibus inter eos conflatur utrinque
Motibus accensus nobis per viscera sensus.
Praeterea, corpus per se nec gignitur unquam,
Nec crescit, neque post mortem durare videtur.
Non enim, ut humor aquae, dimittit saepe vaporem,
Qui datus est, neque ea causa convellitur ipse,
Sed manet incolumis: non, inquam, sic animai

Discidium possunt artus perferre relictei;
Sed penitus pereunt convolsei, conque putrescunt.
Ex inounte aevo sic corporis atque animai
Mutua vitaleis discunt contagia motus,
Maternis etiam membris, alvoque reposto;
Discidium ut nequeat fieri sine peste maloque:
Ut videas, quoniam coniuncta est causa salutis,
Coniunctam quoque naturam consistere eorum.
Quod superest, si quis corpus sentire refutat,
Atque animam credit, permixtam corpore toto,
Suscipere hunc motum, quem sensum nominitamus;
Vel manifestas res contra verasque repugnat.
Quid sit enim corpus sentire, quis afferet unquam,
Si non ipsa palam quod res dedit ac docuit nos?
At, dimissa anima, corpus caret undique sensu:
Perdit enim, quod non proprium fuit eius in aevo;
[Multaque praeterea perdit, quom expellitur aevo.]
Dicere porro, oculos nullam rem cernere posse,
Sed per eos animum ut foribus spectare reclusis,
Difficile est, contra quom sensus ducat eorum;
Sensus enim trahit, atque acies detrudit ad ipsas:
Fulgida praesertim quom cernere saepe nequimus,
Lumina luminibus quia nobis praepediuntur;
Quod foribus non fit: neque enim, qua cernimus ipsei,
Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.
Praeterea, si pro foribus sunt lumina nostra,
Iam magis, exemtis oculis, debere videtur
Cernere res animus, sublatis postibus ipsis.
Illud in his rebus nequaquam sumere possis,
Democriti quod sancta viri sententia ponit,
Corporis atque animi primordia singula, priveis
Apposita, alternis variare ac nectere membra.
Nam quom multo sunt animai elementa minora,
Quam quibus et corpus nobis et viscera constant,
Tum numero quoque concedunt, et rara per artus
Dissita sunt, dumtaxat ut hoc promittere possis,
Quantula prima queant, nobis iniecta, ciere
Corpora sensiferos motus in corpore, tanta
Intervalla tenere exordia prima animai.
Nam neque pulveris interdum sentimus adhaesum
Corpore, nec membris incussam sidere cretam;
Nec nebulam noctu, neque aranei tenvia fila
Obvia sentimus, quando obretimur euntes;
Nec supera caput eiusdem cecidisse vietam
Vestem, nec plumas avium papposque volanteis,

Quei nimia levitate cadunt plerumque gravatim;
Nec repentis itum quoiusvisquomque animantis
Sentimus, nec prima pedum vestigia quaeque,
Corpore quae in nostro culices et cetera ponunt.
Usque adeo prius est in nobis multa ciendum,
Quam primordia sentiscant concussa animai,
Semina, corporibus nostreis immixta per artus,
Et, quantis intervallis tuditantia! possint
Concursare, coire, et dissultare vicissim.
Et magis est animus vitai claustra coërcens,
Et dominantior ad vitam, quam vis animai.
Nam sine mente animoque nequit residere per artus
Temporis exiguam partem pars ulla animai:
Sed comes insequitur facul, et discedit in auras,
Et gelidos artus in leti frigore linquit.
At manet in vita, quoi mens animusque remansit,
Quamvis est circum caesis lacer undique membris:
Truncus, ademta anima circum, membrisque remotus,
Vivit et aetherias vitaleis suscipit auras;
Si non omnimodis, at magna parte, animai
Privatus, tamen in vita conctatur et haeret.
Ut lacerato oculo circum, si pupula mansit
Incolumis, stat cernundi vivata potestas;
Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,
Sed circumcidas aciem, solamque relinquas;
Id quoque enim sine pernicie non fiet eorum:
At, si tantula pars oculi media illa peresa est,
Occidit extemplo lumen, tenebraeque sequuntur;
Incolumis quamvis alioqui splendidus orbis.
Hoc anima atque animus inactei sunt foedere semper.
Nunc age, nativos animantibus et mortaleis
Esse animos, animasque leveis, ut noscere possis;
Conquisita diu, dulcique reperta labore,
Digna tua pergam disponere carmina vita.
Tu face utramque uno subiungas nomine eorum,
Atque animam verbi causa quom dicere pergam,
Mortalem esse docens; animum quoque dicere credas:
Quatenus est unum inter se, coniunctaque res est.
Principio, quoniam tenuem constare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus esse
Principiis factam, quam liquidus humor aquai, l. aquaïst
Aut nebula, aut fumus: nam longe mobilitate
Praestat, et a tenui causa magis icta movetur;
Quippe ubi imaginibus fumi nebulaeque moventur:
Quod genus, in somnis sopitei, ubi cernimus alta

Exhalare vapore altaria, ferreque fumum:
Nam procul haec dubio nobis simulacra genuntur:
Nunc igitur quoniam, quassatis undique vasis,
Diffluere humorem et laticem discedere cernis;
Et nebula ac fumus quoniam discedit in auras;
Credo, animam quoque diffundi, multoque perire
Ocius, ac citius dissolvi in corpora prima,
Quom semel ex hominis membris ablata recessit.
Quippe etenim corpus, quod vas quasi constitit eius,
Quam cohibere nequit, conquassatum ex aliqua re
Ac rarefactum, detracto sanguine veneis,
Aëre qui credas posse hanc cohiberier ullo?
Corpore qui nostro rarus magis incohibessit?
Praeterea, gigni pariter cum corpore et una
Crescere sentimus, pariterque senescere mentem.
Nam velut infirmo puerei teneroque vagantur
Corpore, sic animi sequitur sententia tenvis:
Inde, ubi robustis adolevit viribus aetas,
Consilium quoque maius et auctior est animi vis:
Post, ubi iam validis quassatum est viribus aevi
Corpus, et obtusis ceciderunt viribus artus;
Claudicat ingenium, delirat linguaque mensque,
Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt.
Ergo dissolvi quoque convenit omnem animai
Naturam, ceu fumus in altas aëris auras:
Quandoquidem gigni pariter, pariterque videmus
Crescere, et, ut docui, simul aevo fessa fatisci.
Huc accedit, uti videamus, corpus ut ipsum
Suscipere immaneis morbos durumque laborem;
Sic animum curas acreis luctumque metumque.
Quare participem leti quoque convenit esse.
Quin etiam morbis in corporis avius errat
Saepe animus; dementit enim, deliraque fatur;
Interdumque gravi lethargo fertur in altum
Aeternumque soporem, oculis nutuque cadenti;
Unde neque exaudit voces, nec noscere voltus
Ollorum potis est, ad vitam quei revocantes
Circumstant, lacrumis rorantes ora genasque.
Quare animum quoque dissolvi fateare necesse est,
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi.
Nam dolor ac morbus leti fabricator uterque est;
Multorum exitio perdocti quod sumus ante.
Denique, cor hominum quem vini vis penetravit
Acris, et in venas discessit diditus ardor,
Consequitur gravitas membrorum, praepediuntur

Crura vacillanti, tardescit lingua, madet mens,
Nant oculei; clamor, singultus, iurgia gliscunt;
Et iam cetera de genere hoc, quaequomque sequuntur:
Quur ea sunt, nisi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam consuevit corpore in ipso?
At, quaequomque queunt conturbari inque pediri,
Significant, paullo si durior insinuarit
Causa, fore ut pereant, aevo privata futuro.
Quin etiam subito, vi morbi saepe coactus,
Ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
Concidit, et spumas agit, ingemit, et tremit artus,
Desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat
Inconstanter, et in iactando membra fatigat:
Nimirum, quia vis morbi, distracta per artus,
Turbat agens animam, spumanti ut in aequore salso
Ventorum validis fervescunt viribus undae.
Exprimitur porro gemitus, quia membra dolore
Afficiuntur, et omnino quod semina vocis
Eliciuntur, et ore foras glomerata feruntur,
Qua quasi consuerunt, et sunt munita viai.
Desipientia fit, quia vis animi atque animai
Conturbatur et, ut docui, divisa seorsum
Disioctatur, eodem ollo distracta veneno.
Inde ubi iam morbi reflexit causa, reditque
In latebras acer corrupti corporis humor;
Tum, quasi vacillans, primum consurgit, et omneis
Paullatim redit in sensus, animamque receptat.
Haec igitur tantis ubi morbis corpore in ipso
Iactentur, miserisque modis distracta laborent;
Quur eadem credis sine corpore in aëre aperto
Cum validis ventis aetatem degere posse?
Et quoniam mentem sanari, corpus ut aegrum,
Cernimus, et flecti medicina posse videmus;
Id quoque praesagit, mortalem vivere mentem.
Addere enim parteis, aut ordine traiicere, aequum est,
Aut aliquid prorsum de summa detrahere hilum,
Commutare animum quiquomque adoritur et infit;
Aut aliam quamvis naturam flectere quaerit.
At neque transferri sibi parteis nec tribui volt,
Immortale quod est, quidquam, neque desinere hilum.
Nam quodquomque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Ergo animus, sive aegrescit, mortalia signa
Mittit, ut edocui; seu flectitur a medicina:
Usque adeo falsae rationis vera videtur

Res occurrere, et effugium praecludere eunti,
Ancipitique refutatu convincere falsum.
Denique saepe hominem paullatim cernimus ire,
Et membratim vitalem depercdere sensum:
In pedibus primum digitos livescere et ungueis;
Inde pedes et crura mori; post inde per artus
Ire alios tractim gelidi vestigia leti.
Scinditur, atque animo quoniam natura, nec uno
Tempore sincera exsistit, mortalis habenda est.
Quod si forte putas, ipsam se posse per artus
Introrsum trahere, et parteis conducere in unum,
Atque ideo cunctis sensum deducere membris;
At locus ille tamen, quo copia tanta animai
Cogitur, in sensu debet maiore videri.
Qui quoniam nusquam est, nimirum, ut diximus ante,
Dilaniata foras dispergitur: interit ergo.
Quin etiam, si iam libeat concedere falsum,
Et dare, posse animam glomerari in corpore eorum,
Lumina quei linquunt moribundei particulatim;
Mortalem tamen esse animam fateare necesse est:
Nec refert, utrum pereat dispersa per auras,
An contracta suis e partibus obbrutescat;
Quando hominem totum magis ac magis undique sensus
Deficit, et vitae minus et minus undique restat.
Et quoniam mens est hominis pars una, locoque
Fixa manet certo, velut aures atque oculei sunt,
Atque aliei sensus, quei vitam quomque gubernant;
Et veluti manus, atque oculus, naresve seorsum,
Secreta ab nobis, nequeunt sentire, neque esse:
Secta etenim parvo liquuntur tempore tabi:
Sic animus per se non quit sine corpore et ipso
Esse homine, illius quasi quod vas esse videtur,
Sive aliud quid vis potius connexius ei
Fingere; quandoquidem connexu corpus adhaeret.
Denique corporis atque animi vivata potestas,
Inter se coniuncta, valent, vitaque fruuntur:
Nec sine corpore enim vitaleis edere motus
Sola potest animi per se natura; nec autem
Cassum anima corpus durare, et sensibus uti.
Scilicet avolsus radicibus ut nequit ullam
Dispicere ipse oculus rem seorsum corpore toto;
Sic anima atque animus per se nil posse videtur:
Nimirum, quia per venas et viscera mixtim,
Per nervos atque ossa tenentur corpore ab omni:
Nec magnis intervallis primordia possunt

Libera dissultare; ideo conclusa moventur
Sensiferos motus; quos extra corpus, in auras
Aëris, haud possunt post mortem, ejecta, movere:
Propterea, quia non simili ratione tenentur.
Corpus enim atque animam serit aër, si cohibere
Sese anima, atque in eos poterit concludere motus,
Quos ante in nervis et in ipso corpore agebat.
Quare etiam atque etiam, resoluto corporis omni
Tegmine, et ejectis extra vitalibus auris,
Dissolvi sensus animi fateare, necesse est,
Atque animam; quoniam coniuncta est causa duobus.
Denique, quom corpus nequeat perferre animai
Discidium, quin in tetro tabescat odore;
Quid dubitas, quin, ex imo penitusque exorta,
Emanarit, uti fumus, diffusa animae vis?
Atque ideo tanta mutatum putre ruina
Conciderit corpus penitus, quia mota loco sunt
Fundamenta, foras manant animaeque per artus,
Perque viarum omneis flexus, in corpore quei sunt,
Atque foramina? multimodis ut noscere possis
Dispertitam animae naturam exisse per artus;
Et prius esse sibi distractam corpore in ipso,
Quam, prolapsa foras, enaret in aëris auras?
Quin etiam, fineis dum vitae vortitur intra,
Saepe aliqua tamen e causa labefacta videtur
Ire anima, et toto solvi de corpore mentem;
Et quasi supremo languescere tempore voltus,
Molliaque exsangui cadere omnia corpore membra.
Quod genus est, animo male factum quom perhibetur,
Aut animam liquisse, ubi iam trepidatur, et omnes
Extremum cupiunt vitae reprehendere vinclum.
Conquassatur enim tum mens animaeque potestas
Omnis; et haec ipso cum corpore collabefiunt:
Ut gravior paullo possit dissolvere causa.
Quid dubitas, tandem quin extra prodita corpus
Imbecilla foras, in aperto, tegmine demto,
Non modo non omnem possit durare per aevum,
Sed minumum quodvis nequeat consistere tempus?
Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur,
Ire foras animam incolumem de corpore toto;
Nec prius ad iugulum et superas succedere fauceis;
Verum deficere in certa regione locatam:
Ut sensus alios, in parti quemque sua, scit
Dissolvi: quod, si immortalis nostra foret mens,
Non tam se moriens dissolvi conquereretur;

Sed magis ire foras, vestemque relinquere, ut anguis,
[Gauderet, praelonga senex aut cornua cervus.]
Denique quur animi nunquam mens consiliumque
Gignitur in capite, aut pedibus, manibusve, sed unis
Sedibus et certis regionibus omnibus haeret;
Si non certa loca ad nascundum reddita quoique
Sunt, et ubi quidquid possit durare creatum;
Atque ita multimodis pro totis artubus esse,
Membrorum ut nunquam exsistat praeposterus ordo?
Usque adeo sequitur res rem; neque flamma creari
Fluminibus solita est, nequein igni gignier algor.
Praeterea, si immortalis natura animai est,
Et sentire potest, secreta a corpore nostro;
Quinque, ut opinor, eam faciundum est sensibus auctam:
Nec ratione alia nosmet proponere nobis
Possumus infernas animas Acherunte vagare.
Pictores itaque et scriptorum secla priora
Sic animas introduxerant sensibus auctas.
At neque seorsum oculei, neque nares, nec manus ipsa
Esse potest anima, neque seorsum lingua, neque aures
Auditum per se possunt sentire, neque esse.
Et quoniam toto sentimus corpore inesse
Vitalem sensum, et totum esse animale videmus;
Si subito medium celeri praeciderit ictu
Vis aliqua, ut seorsum partem secernat utramque,
Dispertita procul dubio quoque vis animai,
Et discissa simul cum corpore, disiicietur.
At quod scinditur, et parteis discedit in ullas,
Scilicet aeternam sibi naturam abnuit esse.
Falciferos memorant currus abscidere membra
Saepe ita de subito, permixta caede calenteis,
Ut tremere in terra videatur ab artubus id quod
Decidit abscisum; quom mens tamen atque hominis vis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem;
Et simul in pugnae studio quod dedita mens est,
Corpore cum reliquo pugnam caedcisque petessit:
Nec tenet, amissam laevam cum tegmine saepe
Inter equos abstraxe rotas falceisque rapaceis;
Nec cecidisse alius dextram, quom scandit et instat.
Inde alius conatur ademto surgere crure,
Quom digitos agitat propter moribundus humi pes;
Et caput, abscisum cadit, viventeque trunco,
Servat humi voltum vitalem oculosque patenteis,
Donec reliquias animai reddidit omneis.
Quin etiam, tibi si, lingua vibrante, minanti

Serpentis cauda et procero corpore, utrumque
Sit lubitum in multas parteis discidere ferro;
Omnia iam seorsum cernes, amcisa recenti
Volnere, tortari, et terram conspergere tabo;
Ipsam seque retro partem petere ore priorem,
Volneris ardenti, ut morsu premat, icta dolore.
Omnibus esse igitur totas dicemus in ollis
Particulis animas? At ea ratione sequetur,
Unam animantem animas habuisse in corpore multas.
Ergo divisa est ea, quae fuit una simul cum
Corpore: quapropter mortale utrumque putandum est;
In multas quoniam parteis disciditur aeque.
Praeterea, si immortalis natura animai
Constat, et in corpus nascentibus insinuatur;
Cur super ante actam aetatem meminisse nequimus,
Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
Nam si tantopere est animi mutata potestas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum;
Non, ut opinor, id ab leto iam longiter errat.
Quapropter fateare necesse est, quae fuit ante,
Interiisse, et, quae nunc est, nunc esse creatam.
Praeterea, si, iam perfecto corpore, nobis
Inferri solita est animi vivata potestas
Tum, quom gignimur et vitae quom limen inimus;
Haud ita conveniebat, uti cum corpore et una
Cum membris videatur in ipso sanguine cresse:
Sed, velut in cavea, per se sibi vivere solam
Convenit, ut sensu corpus tamen affluat omne.
Quare etiam atque etiam neque originis esse putandum est
Experteis animas, nec leti lege solutas.
Nam neque tantopere annecti potuisse putandum est
Corporibus nostreis, extrinsecus insinuatas;
(Quod fieri totum contra manifesta docet res:
Namque ita connexa est per venas, viscera, nervos,
Ossaque, uti dentes quoque sensu participentur;
Morbus ut indicat, et gelidai stringor aquai,
Et lapis oppressus subitis e frugibus asper;)
Nec, tam contextae quom sint, exire videntur
Incolumes posse, et salvas exsolvere sese
Omnibus e nervis atque ossibus articulisque.
Quod si forte putas, extrinsecus insinuatam
Permanare animam nobis per membra solere;
Tanto quoique magis, cum corpore fusa, peribit.
Quod permanat enim, dissolvitur: interit ergo.
Dispertita ergo per caulas corporis omneis,

Ut cibus in membra atque artus quom diditur omneis,
Disperit, atque alium nataram sufficit ex se;
Sic anima atque animus, quamvis integra recens in
Corpus eunt, tamen in manando dissoluuntur,
Dum, quasi per caulas, omneis diduntur in artus
Particulae, quibus haec animi natura creatur,
Quae nunc in nostro dominatur corpore, nata
Ex olla, quae tunc peritat, partita per artus.
Quapropter neque natali privata videtur
Esse die natura animae, nec funeris expers.
Semina praeterea linquuntur, necne, animai
Corpore in exanimo? Quod si linquuntur et insunt,
Haud erit, ut merito immortalis possit haberi;
Partibus amissis quoniam libata recessit.
Sin ita, sinceris membris ablata, profugit,
Ut nullas parteis in corpore liquerit ex se;
Unde cadavera rancenti iam viscere vermeis
Exspirant? atque unde animantum copia tanta
Exos et exsanguis tumidos perfluctuat artus?
Quod si forte animas extrinsecus insinuari
Vermibus, et priva si in corpora posse venire
Credis; nec reputas, quur millia multa animarum
Conveniant, unde una recesserit: hoc tamen est, ut
Quaerandum videatur et in discrimen agendum:
Utrum tandem animae venentur semina quaeque
Vermiculorum, ipsaeque sibi fabricentur, ubi sint;
An iam corporibus perfecteis insinuentur.
At neque, quur faciant ipsae, quareve laborent,
Dicere suppeditat; neque enim, sinecorpore quom sunt,
Sollicitae volitant morbis alguque fameque.
Corpus enim magis his vitiis et fine laborat;
Et mala cuncta animus contagi fungitur eius.
Sed tamen his esto quamvis facere utile corpus,
Quod subeant; at, qua possint, via nulla videtur.
Haud igitur faciunt animae sibi corpora et artus.
Nec tamen est, qui cum perfecteis insinuentur
Corporibus: neque enim poterunt subtiliter esse
Connexae; neque consensu contagia fient.
Denique quur acris violentia triste leonum
Seminium sequitur, volpeis dolus, et fuga cerveis
A patribus datur, et patrius pavor incitat artus?
Et iam cetera de genere hoc, quur omnia membris
Ex ineunte aevo generascunt ingenioque;
Si non, certa suo quia semine seminioque
Vis animi pariter crescit cum corpore quoque?

Quod si immortalis foret, et mutare soleret
Corpora, permixtis animantes moribus essent:
Effugeret canis Hyrcano de semine saepe
Cornigeri incursum cervi; tremeretque per auras
Aëris accipiter fugiens, veniente columba; Virg. ecl. 9, 13.
Desiperent homines, saperent fera secla ferarum.
Illud enim falsa fertur ratione, quod aiunt,
Immortalem animam mutato corpore flecti:
Quod mutatur enim, dissolvitur: interit ergo.
Trajiciuntur enim partes, atque ordine migrant;
Quare dissolvi quoque debent posse per artus,
Denique ut intereant una cum corpore cunctae.
Sin animas hominum dicent in corpora semper
Ire humana; tamen quaeram, quur e sapienti
Stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus,
Nec tam doctus equae pullus, quam fortis equi vis?
Si non, certa suo quia semine seminioque
Vis animi pariter crescit cum corpore quoque.
Scilicet in tenero tenerascere corpore mentem
Confugient; quod si iam fit, fateare necesse est,
Mortalem esse animam, quoniam, mutata per artus
Tantopere, amittit vitam sensumque priorem.
Quove modo poterit, pariter cum corpore quoque
Confirmata, cupitum aetatis tangere florem
Vis animi, nisi erit consors in origine prima?
Quidve foras sibi volt membris exire senectis?
An metuit conclusa manere in corpore putri?
An, domus aetatis spatio ne fessa vetusto
Obruat? At non sunt iam immortali ulla pericla.
Denique connubia ad Veneris partusque ferarum
Esse animas praesto, deridiculum esse videtur;
Exspectare immortalis mortalia membra
Innumero numero, certareque praeproperanter
Inter se, quae prima potissimaque insinuetur:
Si non forte ita sunt animarum foedera pacta,
Ut, quae prima volans advenerit, insinuetur
Prima, neque inter se contendant viribus hilum.
Denique in aethere non arbor, non aequore in alto
Nubes esse queunt, nec pisces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, nec saxeis sucus inesse.
Certum ac dispositum est, ubi quidquid crescat et insit:
Sic animi natura nequit sine corpore oriri
Sola, neque a nervis et sanguine longius esse.
Quod si possit enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus esse

Posset, et innasci quavis in parte soleret,
Quamde in eodem homine atque in eodem vase manere.
Quod quoniam nostro quoque constat corpore certum
Dispositumque videtur, ubi esse et crescere possit
Seorsum anima atque animus; tanto magis inficiandum,
Totum posse extra corpus durare genique.
Quare, corpus ubi interiit, periisse necesse est
Confiteare animam, distractam in corpore toto.
Quippe etenim mortalem aeterno iungere, et una
Consentire putare, et fungi mutua posse,
Desipere est; quid enim divorsius esse putandum est,
Aut magis inter se disiunctum discrepitansque,
Quam mortale quod est, immortali atque perenni
Iunctum, in concilio saevas tolerare procellas?
Praeterea, quaequomque manent aeterna, necesse est
Aut, quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat arctas
Dissociare intus parteis; ut materiai
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante:
Aut ideo durare aetatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia: sicut inane est,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut ideo, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere dissoluique:
Sicuti summarum summa est aeterna, neque extra
Quis locus est, quo diffugiant; neque corpora sunt, quae
Possint incidere, et valida dissolvere plaga.
At neque, uti docui, solido cum corpore mentis
Natura est, quoniam admixtum est in rebus inane:
Nec tamen est ut inane; neque autem corpora desunt,
Ex infinito quae possint forte coorta
Prorucre hanc mentis violento turbine molem,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli:
Nec porro natura loci spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possit vis animai,
Aut alia quavis possit vi pulsa perire.
Haud igitur leti praeclusa est ianua menti.
Quod si forte ideo magis immortalis habenda est,
Quod vitalibus ab rebus munita tenetur;
Aut quia non veniunt omnino aliena salutis;
Aut quia, quae veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulsa prius, quam, quid noceant, sentire queamus:
[Scilicet a vera longe ratione remotum est.]
Praeter enim quam quod morbis tum corporis aegrit,
Advenit id, quod eam de rebus saepe futuris

Macerat, inque metu male habet, curisque fatigat;
Praeteritisque male admissis peccata remordent.
Adde furorem animi proprium atque oblivia rerum;
Adde, quod in nigras lethargi mergitur undas.
Nil igitur mors est, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura animi mortalis habetur.
Et velut ante acto nil tempore sensimus aegri,
Ad confligundum venientibus undique Poenis;
Omnia quom, belli trepido concussa tumultu,
Horrida contremuere sub altis aetheris auris;
In dubioque fuere, utrorum ad regna cadundum
Omnibus humaneis esset terraque marique:
Sic, ubi non erimus, quom corporis atque animai
Discidium fuerit, quibus e sumus uniter aptei,
Scilicet haud nobis quidquam, quei non erimus tum,
Accidere omnino poterit, sensumque movere;
Non si terra mari miscebitur, et mare coelo.
Et si iam nostro sentit de corpore, postquam
Distracta est animi natura animaeque potestas;
Nil tamen est ad nos, quei comtu coniugioque
Corporis atque animae consistimus uniter aptei.
Nec, si materiam nostram collegerit aetas
Post obitum, rursumque redegerit, ut sita nunc est,
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitae;
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum,
Interrupta semel quom sit repetentia nostreis;
Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
Quei fuimus; nec iam de ollis nos afficit angor,
[Quos de materia nostra nova proferet aetas.]
Nam quom respicias immensi temporis omne
Praeteritum spatium; tum motus materiai
Multimodei quam sint; facile hoc accredere possis,
Semina saepe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta:
Nec memori tamen id quimus reprehendere mente;
Inter enim iecta est vitai pausa, vageque
Derrarunt passim motus ab sensibus omnes.
Debet enim, misere est quoi forte aegreque futurum,
Ipse quoque esse in eo tum tempore, quoi male possit
Accidere: id quoniam mors eximit, esseque prohibet
Ollum, quoi possint incommoda conciliari
Haec eadem, quibus e nunc nos sumus, ante fuisse;
Scire licet nobis nihil esse in morte timendum;
Nec miserum fieri, qui non est, posse; neque hilum
Differre, an ullo fuerit iam tempore natus;
Mortalem vitam mors quom immortalis ademit.

Proinde, ubi se videas hominem indignarier ipsum,
Post mortem fore, ut aut putrescat corpore posto,
Aut flammis interfiat, malisve ferarum;
Scire licet, non sincerum sonere, atque subesse
Caecum aliquem cordi stimulum; quamvis neget ipse
Credere se, quemquam sibi sensum in morte futurum.
Non, ut opinor, enim dat, quod promittit et unde,
Nec radicitus e vita se tollit et eicit;
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
Vivus enim sibi quom proponit quisque, futurum,
Corpus uti volucres lacerent in morte feraeque;
Ipse sui miseret: neque enim se dividit hilum,
Nec removet satis a proiecto corpore; et illud
Se fingit, sensuque suo contaminat adstans.
Hinc indignatur, se mortalem esse creatum;
Nec videt, in vera nullum fore morte alium se,
Qui possit vivus sibi se lugere peremtum,
Stansque, iacentem se lacerari urive, dolere.
Nam si in morte malum est, malis morsuque ferarum
Tractari; non invenio, qui non sit acerbum,
Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
Aut in melle situm suffocari; atque rigere
Frigore, quom summo gelidi cubat aequore saxi;
Urgerive, superne obtritum, pondere terrae.
„Nam iam non domus accipiet te laeta, neque uxor
„Optuma, nec dulces occurrent oscula natei
„Praeripere, et tacita pectus dulcedine tangent.
„Non poteris facteis florentibus esse, tuisque
„Praesidium: misero misere," aiunt, „omnia ademit
„Una dies infesta tibi tot praemia vitae."
Illud in his rebus non addunt: „Nec tibi earum
„Iam desiderium rerum insidet insuper una."
Quod bene si videant animo, dictisque sequantur;
Dissolvant animi magno se angore metuque.
Tu quidem, ut es, lecto sopitus, sic eris, aevi
Quod superest, cunctis privatu' doloribus aegris:
At nos horrifico cinefactum te prope busto
Insatiabiliter deflebimus; aeternumque
Nulla dies nobis moerorem e pectore demet.
Illud ab hoc igitur quaerundum est, quid sit amari
Tantopere, ad somnum si res redit atque quietem,
Cuur quisquam aeterno possit tabescere luctu?
Hoc etiam faciunt, ubi discubuere, tenentque
Pocula saepe homines, et inumbrant ora coronis,
Ex animo ut dicant: „Brevis hic est fructus homulleis:

„Iam fuerit; neque post unquam revocare licebit!“
Tanquam in morte mali cumprimis hoc sit eorum,
Quod sitis exurat miseros atque arida torreat;
Aut aliae quoius desiderium insideat rei.
Nec sibi enim quisquam tum se vitamque requiret,
Quom pariter mens et corpus sopita quiescunt:
Nam licet aeternum per nos sic esse soporem:
Nec desiderium nostri nos attigit ullum.
Et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
Longe ab sensiferis primordia motibus errant;
Quin correptus homo ex somno se colligit ipse.
Multo igitur mortem minus ad nos esse putandum est;
Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus.
Maior enim turbae disiectus materiai
Consequitur leto; nec quisquam expergitus exstat,
Frigida quem semel est vitai pausa sequuta.
Denique, si vocem rerum natura repente
Mittat, et hoc aliquoi nostrûm sic increpet ipsa:
„Quid tibi tantopere est, mortalis, quod nimis aegreis
„Luctibus indulges? quid mortem congemis ac fles?
„Nam gratum fuerit tibi vita ante acta prierque,
„Et non omnia, pertusum congesta quasi in vas,
„Commoda perfluxere, atque ingrata interiere;
„Quur non, ut plenus vitae conviva, recedis,
„Aequo animoque capis securam, stulte, quietem?
„Sin ea, quae fructus quomque es, periere profusa,
„Vitaque in offenso est; quur amplius addere quaeris,
„Rursum quod pereat, mali, et ingratum occidat omne?
„Non potius vitae finem iacis atque laboris?
„Nam tibi praeterea, quod machiner inveniamque,
„Quod placeat, nihil est: eadem sunt omnia semper.
„Si tibi non annis corpus iam marcet, et artus
„Confectei languent; eadem tamen omnia restant,
„Omnia si pergas vivendo vincere secla,
„Atque etiam potius, si nunquam sis moriturus:“
Quid respondemus, nisi iustam intendere litem
Naturam, et veram verbis exponere causam?
At qui obitum lamentetur miser amplius aequo,
Non merito inclamet magis, et voce increpet acri?
„Aufer abhinc lacrumas, barathre, et compesce querelas.“
Grandior hic vero si iam seniorque queratur:
„Omnia perfunctus vitai praemia, marces;
„Sed quia semper aves, quod abest, praesentia temnis,
„Imperfecta tibi elapsa est ingrataque vita,
„Et nec opinanti Mors ad caput adstitit ante,

„Quam satur ac plenus possis discedere rerum.
„Nunc aliena tua tamen aetate omnia mitte,
„Aequo animoque, agedum, magneis concede: necesse est.“
Iure, ut opinor, agat, iure increpet inciletque:
Cedit enim, rerum novitate extrusa, vetustas
Semper, et ex aliis aliud reparare necesse est;
Nec quisquam in barathrum, nec Tartara deditur atra.
Materies opus est, ut crescant postera secla;
Quae tamen omnia te, vita perfuncta, sequentur:
Nec minus ergo ante haec, quam tu, cecidere cadentque.
Sic alid ex alio nunquam desistet oriri;
Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.
Respice item, quam nil ad nos ante acta vetustas
Temporis aeterni fuerit, quam nascimur ante.
Hoc igitur speculum nobis natura futuri
Temporis exponit post mortem denique nostram.
Num quid ibi horribile apparet? Num triste videtur
Quidquam? Non omni somno securius exstat?
Atque animarum etiam, quaequomque Acheruste profundo
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis:
Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus, ut fama est, casea formidine torpens;
Sed magis in vita divôm metus urguet inanis
Mortaleis; casumque timent, quem quoique ferat fors.
Nec Tityon volucres ineunt, Acherunte iacentem,
Nec, quid sub magno scrutentur pectore, quidquam
Perpetuam aetatem possunt reperire profecto,
Quamlibet immani proiectu corporis exstet,
Qui non sola novem dispersis iugera membris
Obtineat, sed qui terrai totius orbem:
Non tamen aeternum poterit perferre dolorem,
Nec praebere cibum proprio de corpore semper:
Sed Tityos nobis hic est, in amore iacentem
Quem volucres lacerant, atque exest anxius angor;
Aut alia quavis scindunt turpedine curae.
Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
Qui petere a populo fasceis saevasque secureis
Imbibit, et semper victus tristisque recedit.
Nam petere imperium, quod inane est, nec datur unquam,
Atque in eo semper durum sufferre laborem;
Hoc est adverso nixantem trudere monte
Saxum, quod tamen a summo iam vertice rursum
Volvitur, et plani raptim petit aequora campi.
Deinde animi ingratam naturam pascere semper,
Atque explere bonis rebus, satiareque nunquam:

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER QUARTUS.

Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo; iuvat integros accedere fonteis,
Atque haurire; iuvatque novos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musae.
Primum, quod magnis doceo de rebus, et arctis
Religionum animos nodis exsolvere pergo;
Deinde, quod obscura de re tam lucida pando
Carmina, Musaeo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur;
Nam veluti puereis absinthia tetra medentes
Quom dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum aetas improvida ludificetur
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius, tali attactu recreata, valescat:
Sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Musaeo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere,
Versibus in nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum, ac persentis utilitatem.
Sed quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint, et quam variis distantia formis

Sponte sua volitent, aeterno percita motu;
Quoque modo possint res ex his quaeque creari:
Atque animi quoniam docui natura quid esset,
Et quibus e rebus cum corpore comta vigeret;
Quove modo distracta rediret in ordia prima:
Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
Attinet, esse ea, quae rerum simulacra vocamus;
Quae, quasi membranae summo de corpore rerum
Dereptae, volitant ultro citroque per auras;
Atque eadem, nobis vigilantibus obvia, menteis
Terrificant, atque in somnis, quom saepe figuras
Contuimur miras simulacraque luce carentum,
Quae nos horrifice, languenteis saepe sopore,
Excierunt: ne forte animas Acherunte reamur
Effugere, aut umbras inter vivos volitare;
Neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
Quom corpus simul atque animi natura perempta,
In sua discessum dederunt primordia quaeque.

Dico igitur, rerum effigias tenueisque figuras
Mittier ab rebus, summo de corpore, earum
Quae quasi membranae vel cortex nominitanda est,
Quod speciem ac formam similem gerit eius imago,
Quoiusquomque cluet de corpore fusa vagari.

Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde:
Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multae, partim diffusa solutae,
Robora ceu fumum mittunt, ignesque vaporem;
Et partim contexta magis condensaque, ut olim
Quom teretes ponunt tunicas aestate cicadae,
Et vitulei quom membranas de corpore summo
Nascentes mittunt; et item quom lubrica serpens
Exuit in spinis vestem: nam saepe videmus
Ollorum spoliis vepreis volitantibus auctas.
Quae quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
Ab rebus mitti, summo de corpore rerum.
Nam, quur illa cadant magis, ab rebusque recedant,
Quam quae tenvia sunt, hiscundi est nulla potestas;
Praesertim, quom sint in summis corpora rebus
Multa minuta, iaci quae possint ordine eorum,
Quo fuerint, et formai servare figuram;
Et multo citius, quanto minus indupediri
Pauca queunt, et sunt in prima fronte locata.

Nam certe iacere ac perciri multa videmus,
Non solum ex alto penitusque, ut diximus ante,
Verum de summis ipsum quoque saepe colorem:

Et volgo faciunt id lutea russaque vela
Et ferrugina, quom, magneis intenta theatreis,
Per malos volgata trabeisque, trementia fluctant:
Namque ibi consessum caveai subter et omnem
Scenalem speciem, patrum matrumque Deorumque,
Inficiunt, coguntque suo fluitare colore:
Et, quanto circum mage sunt inclusa theatri
Moenia, tam magis haec intus, perfusa lepore,
Omnia corrident correpta luce diei.
Ergo lintea, de summo quom corpore fucum
Mittunt, effigias quoque debent mittere tenveis
Res quaeque; ex summo quoniam iaculantur utraeque.
Sunt igitur iam formarum vestigia certa,
Quae volgo volitant, subtili praedita filo,
Nec singillatim possunt secreta videri.
Praeterea omnis odos, fumus, vapor, atque aliae res
Consimiles ideo diffusae rebus abundant,
Ex alto quia, dum veniunt extrinsecus, ortae,
Scinduntur per iter flexum; nec recta viarum
Ostia sunt, quae contendunt exire coortae.
At contra, tenuis summi membrana coloris
Quom iacitur, nihil est, quod eam discerpere possit;
In promtu quoniam est, in prima fronte locata.
Postremo speculis, in aqua, splendoreque in omni
Quaequomque apparent nobis simulacra, necesse est,
Quandoquidem simili specie sunt praedita rerum,
Esse in imaginibus missis consistere eorum.
Nam quae illa cadant magis ab rebusque recedant
Corpora, res multae quae mittunt corpore aperto,
Quam quae tenvia sunt, hiscundi est nulla potestas.
Sunt igitur tenues formarum dissimilesque
Effigies, singillatim quas cernere nemo
Quom possit, tamen, assiduo crebroque repulsu
Reiectae, reddunt speculorum ex aequore visum:
Nec ratione alia servari posse videntur
Tantopere, ut similes reddantur quoique figurae.
Nunc age, quam tenui natura constet imago,
Percipe; et in primis, quoniam primordia tantum
Sunt infra nostros sensus, tantoque minora,
Quam quae primum oculei coeptant non posse tueri.
Nunc tamen, id quoque uti conformem, exordia rerum
Cunctarum quam sint subtilia, percipe paucis.
Primum, animalia sunt iam partim tantula, ut horum
Tertia pars nulla possit ratione videri.
Horum intestinum quodvis quale esse putandum est?

Quid cordis globus, aut oculei? quid membra? quid artus?
Quantula sunt? quid praeterea, primordia quaeque,
Unde anima atque animi constet natura necessum est,
Nonne vides, quam sint subtilia quamque minuta?
Praeterea, quaequomque suo de corpore odorem
Exspirant acrem, panaces, absinthia tetra,
Abrotoneique graves et tristia centaurea:
Quorum unumquodvis leviter si forte ciebis,
Quin potius noscas rerum simulacra vagare
Multa modis multis, nulla vi, cassaque sensu:
[Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.]
Sed, ne forte putes, ea demum sola vagari,
Quaequomque ab rebus rerum simulacra recedunt;
Sunt etiam, quae sponte sua gignuntur, et ipsa
Constituuntur in hoc coelo, qui dicitur aër;
Quae, multis formata modis, sublime feruntur,
Nec speciem mutare suam liquentia cessant,
Et quoiusque modi formarum vortere in oras.
Ut nubeis facere interdum, quom crescere in altum
Cernimus, et mundi speciem violare serenam,
Aëra mulcenteis motu: nam saepe Gigantum
Ora volare videntur, et umbram ducere late;
Interdum magnei montes avolsaque saxa
Montibus anteire, et solem succedere propter;
Inde alios trahere atque inducere bellua nimbos.
Nunc ea quam facili et celeri ratione gerantur,
Perpetuoque fluant ab rebus, lapsaque cedant.
Semper enim summum quidquid de rebus abundat,
Quod iaculentur; et hoc, alias quom pervenit in res,
Transit, ut in primis vestem; sed, ubi aspera saxa
Aut in materiem ligni pervenit, ibi iam
Scinditur, ut nullum simulacrum reddere possit.
At quom, splendida quae constant, opposta fuerunt,
Densaque, ut in primis speculum est; nihil accidit horum:
Nam neque, uti vestem, possunt transire, neque ante
Scindi, quam meminit levor praestare salutem.
Quapropter fit, ut hinc nobis simulacra redundent:
Et quamvis subito, quovis in tempore, quamque
Rem contra speculum ponas, apparet imago:
Perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
Texturas rerum tenueis, tenueisque figuras.
Ergo multa brevi spatio simulacra geruntur,
Ut merito celer his rebus dicatur origo.
Et quasi multa brevi spatio summittere debet

Lumina sol, ut perpetuo sint omnia plena;
Sic a rebus item simili ratione necesse est
Temporis in puncto rerum simulacra ferantur
Multa modis multis in cunctas undique parteis:
Quandoquidem, speculum quoquomque obvertimus oreis,
Res ibi respondent simili forma atque colore.
Praeterea, modo quom fuerit liquidissima coeli
Tempestas, perquam subito fit turbida fede
Undique, uti tenebras omneis Acherunta rearis
Liquisse, et magnas coeli complesse cavernas.
Usque adeo, tetra nimborum nocte coorta,
Impendent atrae Formidinis ora superne.
Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.
Nunc age, quam celeri motu simulacra ferantur,
Et quae mobilitas ollcis, tranantibus auras,
Reddita sit, longo spatio ut brevis hora teratur,
In quem quaeque locum divorso numine tendunt,
Suavidicis potius, quam multis, versibus edam:
Parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in aetheriis dispersus nubibus Austri.
Principio, persaepe leveis res atque minutis
Corporibus stanteis celereis licet esse videre.
In quo iam genere est solis lux, et vapor eius;
Propterea, quia sunt e primis facta minutis;
Quae quasi cuduntur, perque aëris intervallum
Non dubitant transire, sequenti concita plaga.
Suppeditatur enim confestim lumine lumen,
Et quasi protelo stimulatur fulgure fulgur.
Quapropter simulacra pari ratione necesse est
Immemorabile per spatium transcurrere posse
Temporis in puncto; primum, quod parvola causa
Est procul a tergo, quae provehat atque propellat;
Deinde, quod usque adeo textura praedita rara
Mittuntur, facile ut quasvis penetrare queant res,
Et quasi permanare per aëris intervallum.
Praeterea si, quae penitus corpuscula rerum
Ex altoque foras mittuntur, solis uti lux
Ac vapor, haec puncto cernuntur lapsa diei
Per totum coeli spatium diffundere sese,
Perque volare mare ac terras, coelumque rigare,
Quod super est; ubi tam volucri levitate feruntur:
Quid? quae sunt igitur iam prima fronte parata,
Quom iaciuntur, et emissum res nulla moratur,
Quone vides citius debere et longius ire,

Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis pervolgant lumina coelum?
Hoc etiam in primis specimen verum esse videtur,
Quam celeri motu rerum simulacra ferantur:
Quod, simul ac primum sub diu splendor aquai
Ponitur, extemplo, coelo stellante sereno,
Sidera respondent in aqua radiantia mundi.
Iamne vides igitur, quam puncto tempore imago
Aetheris ex oris in terrarum accidit oras?
Quare etiam atque etiam mira fateare necesse est
Corpora, quae feriant oculos visumque lacessant,
Perpetuoque fluant certis ab rebus oborta;
Frigus ut a fluviis, calor ab sole, aestus ab undis
Aequoris, exesor moerorum litora circum;
Nec variae cessant voces volitare per auras;
Denique in os salsi venit humor saepe saporis,
Quom mare versamur propter; dilutaque contra
Quom tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
Usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique partes;
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluundi;
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
Cernere, odorari licet, et sentire sonare.
Praeterea, quoniam manibus tractata figura
In tenebris quaedam cognoscitur esse eadem, quae
Cernitur in luce et claro candore; necesse est
Consimili causa tactum visumque moveri.
Nunc igitur, si quadratum tentamus, et id nos
Commovet in tenebris; in luci quae poterit res
Accidere ad speciem, quadrata nisi eius imago?
Esse in imaginibus quapropter causa videtur
Cernundi, neque posse sine his res ulla videri.
Nunc ea, quae dico, rerum simulacra feruntur
Undique, et in cunctas iaciuntur didita partes:
Verum, nos oculis quia solis cernere quimus,
Propterea fit, uti, speciem quo vortimus, omnes
Res ibi eam contra feriant forma atque colore.
Et, quantum quaeque ab nobis res abiit, imago
Efficit, ut videamus, et internoscere curat.
Nam quom mittitur, extemplo procudit agitque
Aëra, qui inter se quomque est oculosque locatus;
Isque ita per nostras acies perlabitur omnis,
Et quasi pertergit pupillas, atque ita transit.
Propterea fit, uti videamus, quam procul abeit
Res quaeque; et quanto plus aëris ante agitatur,

Et nostros oculos perterget longior aura,
Tam procul esse magis res quaeque remota videtur.
Scilicet haec summe celeri ratione geruntur,
Quale sit, ut videamus, et una, quam procul absit.
Illud in his rebus minume mirabile habendum est,
Quur, ea, quae feriant oculos simulacra, videri
Singula quom nequeant, res ipsae perspiciantur.
Ventus enim quoque paullatim quom verberat, et quom
Acre fluit frigus, non primam quamque solemus
Particulam venti sentire et frigoris eius,
Sed magis unvorsum: fierique perinde videmus
Corpore tum plagas in nostro, tanquam aliquae res
Verberet, atque sui det sensum corporis extra.
Praeterea, lapidem digito quom tundimus, ipsum
Tangimus extremum saxi, summumque colorem;
Nec sentimus eum tactu, verum magis ipsam
Duritiem penitus saxi sentimus in alto.
Nunc age, quur ultra speculum videatur imago,
Percipe: nam certe penitus remota videtur.
Quod genus olla, foris quae vere transpiciuntur,
Ianua quom per se transpectum praebet apertum,
Multa facitque foris ex aedibus ut videantur:
Is quoque enim duplici geminoque fit aëre visus.
Primus enim citra posteis concernitur aër;
Inde fores ipsae dextra laevaque sequuntur;
Post extraria lux oculos pertinget, et aër
Alter, et olla, foris quae vere transpiciuntur.
Sic, ubi se primum speculi proiecit imago,
Dum venit ad nostras acies, procudit agitque
Aëra, qui inter se quomque est oculosque locatus,
Et facit, ut prius hunc omnem sentire queamus,
Quam speculum: sed, ubi in speculum quoque sensimus ipsum,
Continuo a nobis in eum, quae fertur, imago
Pervenit, et nostros oculos reiecta revisit;
Atque alium prae se propellens aëra volvit,
Et facit, ut prius hunc, quam se, videamus: eoque
Distare a speculo tantum remota videtur.
Quare etiam atque etiam minume mirarier est par
Illis, quae reddunt speculorum ex aequore visum,
Aëribus binis; quoniam res confit utraque.
Nunc ea, quae nobis membrorum dextera pars est,
In speculis fit uti laeva videatur, eo quod
Planitiem ad speculi veniens quom offendit imago,
Non convortitur incolumis; sed recta retrorsum
Sic elliditur, ut si quis, prius arida quam sit

Cretea persona, allidat pilaeve trabive;
Atque ea continuo rectam si fronte figuram
Servet, et elisam retro sese exprimat ipsa:
Fiet, ut, ante oculos fuerit qui dexter, hic idem
Nunc sit laevus, et e laevo sit mutua dexter.
Fit quoque, de speculo in speculum ut tradatur imago;
Quinque, etiam sex, ut fieri simulacra suërint.
Nam quaequomque retro parte interiore latebit,
Inde tamen, quamvis torte penitusque remota,
Omnia, per flexos aditus educta, licebit
Pluribus haec speculis videantur in aedibus esse.
Usque adeo e speculo in speculum tralucet imago;
Et, quom laeva data est, fit rursum, ut dextera fiat;
Inde retro rursum redit, et convortit eodem.
Quin etiam, quaecquomque latuscula sunt speculorum
Assimili lateris flexura praedita nostri,
Dextera ea propter nobis simulacra remittunt:
Aut quia de speculo in speculum transfertur imago,
Inde ad nos, elisa bis, advolat; aut etiam quod
Circumagitur, quom venit imago, propterea quod
Flexa figura docet speculi convortier ad nos.
Indugredi porro pariter simulacra, pedemque
Ponere, nobiscum credas, gestumque imitari;
Propterea quia, de speculi qua parte recedas,
Continuo nequeunt illinc simulacra revorti:
Omnia quandoquidem cogit natura referri,
Ac resilire ab rebus, ad aequos reddita flexus.
Splendida porro oculei fugitant, vitantque tueri;
Sol etiam caecat, contra si tendere pergas:
Propterea quia vis magna est ipsius; et alte
Aëra per purum graviter simulacra feruntur,
Et feriunt oculos, turbantia composituras.
Praeterea splendor, quiquomque est acer, adurit
Saepe oculos; ideo, quod semina possidet ignis
Multa, dolorem oculeis quae gignunt insinuando.
Lurida praeterea fiunt, quaecquomque tuentur
Arquatei; quia luroris de corpore eorum
Semina multa fluunt, simulacreis obvia rerum;
Multaque sunt oculis in eorum denique mixta,
Quae contage sua palloribus omnia pingunt.
E tenebris autem, quae sunt in luce, tuemur
Propterea, quia, quom propior caliginis aër
Ater init oculos prior, et possedit apertos;
Insequitur candens confestim lucidus aër,
Qui quasi purgat eos, ac nigras discutit umbras

Aëris illius: nam multis partibus hic est
Mobilior, multisque minutior, et magis pollens.
Qui simul atque vias oculorum luce replevit,
Atque patefecit, quas ante obsederat ater;
Continuo rerum simulacra adaperta sequuntur,
Quae sita sunt in luce, lacessuntque, ut videamus.
Quod contra facere in tenebris e luce nequimus,
Propterea quia posterior caliginis aër
Crassior insequitur, qui cuncta foramina complet,
Obsiditque vias oculorum, ne simulacra
Possint ullarum rerum contecta moveri.
Quadratasque procul turreis quom cernimus urbis,
Propterea fit, uti videantur saepe rotundae,
Angulus obtusus quia longe cernitur omnis,
Sive etiam potius non cernitur, ac perit eius
Plaga, nec ad nostras acies perlabitur ictus;
Aëra per multum quia dum simulacra feruntur,
Cogit hebescere eum crebris offensibus aër.
Hoc, ubi suffugit sensum simul angulus omnis,
Fit, quasi ut ad tornum saxorum structa tuantur;
Non tamen, ut coram quae sunt, vereque rotunda,
Sed quasi adumbratim paullum simulata videntur.
Umbra videtur item nobis in sole moveri,
Et vestigia nostra sequi, gestumque imitari:
Aëra si credis, privatum lumine, posse
Indugredi, motus hominum gestumque sequentem.
Nam nihil esse potest aliud, nisi lumine cassus
Aër, id, quod nos umbram perhibere suëmus.
Nimirum, quia terra locis ex ordine certis
Lumine privatur solis, quaquomque meantes
Officimus; repletur item, quod liquimus eius.
Propterea fit, uti videatur, quae fuit umbra
Corporis, e regione eadem nos usque sequuta.
Semper enim nova se radiorum lumina fundunt,
Primaque disperdunt, quasi in ignem lana trahatur.
Propterea facile et spoliatur lumine terra,
Et repletur item, nigrasque sibi abluit umbras.
Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum.
Nam, quoquomque loco sit lux atque umbra, tueri
Ollorum est: eadem vero sint lumina, necne,
Umbraque, quae fuit hic, eadem num transeat illuc,
An potius fiat, paullo quod diximus ante;
Hoc animi demum ratio discernere debet,
Nec possunt oculei naturam noscere rerum.
Proinde animi vitium hoc oculeis affingere noli.

Qua vehimur navi, fertur, quom stare videtur,
Quae manet in statione, ea praeter creditur ire;
Et fugere ad puppim colles campeique videntur,
Quos agimus praeter navem, velisque volamus.
Sidera cessare aetherieis affixa caverneis
Cuncta videntur; et assiduo sunt omnia motu;
Quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
Quom permensa suo sunt coelum corpore claro;
Solque pari ratione manere et luna videtur
In statione; ea, quae ferri res indicat ipsa.
Exstantesque procul medio de gurgite montes,
Classibus inter quos liber patet exitus; ingens
Insula coniunctis tamen ex his una videtur.
Atria versari et circumcursare columnae,
Usque adeo fit, uti puereis videantur, ubi ipsei
Desierunt vorti, vix ut iam credere possint,
Non supra sese ruere omnia tecta minari.
Iamque rubrum tremulis iubar ignibus erigere alte
Quom coeptat natura, supraque extollere monteis;
Quos tibi tum supra sol monteis esse videtur,
Comminus ipse suo contingens fervidus igni,
Vix absunt nobis missus bis mille sagittae,
Vix etiam cursus quisagentos saepe veruti.
Inter eos solemque iacent immania ponti
Aequora, substrata aetherieis ingentibus oreis;
Interiectaque sunt terrarum millia multa,
Quae variae retinent gentes et secla ferarum.
At coniectus aquae, digitum non altior unum,
Qui lapides inter sistit per strata viarum,
Despectum praebet sub terras impete tanto,
A terris quantum coeli patet altus hiatus;
Nubila despicere et coelum ut videare videre, et
Corpora mirande sub terras abdita coelo.
Denique, ubi in medio nobis equus acer obhaesit
Flumine, et in rapidas amnis despeximus undas;
Stantis equi corpus transvorsum ferre videtur.
Vis, et in advorsum flumen contrudere raptim;
Et, quoquomque oculos traiecimus, omnia ferri
Et fluere assimili nobis ratione videntur.
Porticus aequali quamvis est denique ductu,
Stansque in perpetuum paribus suffulta columnis;
Longa tamen, parte ab summa quom tota videtur,
Paullatim trahit angusti fastigia coni,
Tecta solo iungens, atque omnia dextera laeveis,
Donec in obscurum coni conduxit acumen.

In pelago nautis, ex undis ortus, in undis
Sol fit uti videatur obire et condere lumen;
Quippe ubi nil aliud, nisi aquam coelumque tuentur:
Ne leviter credas labefactari undique sensus.
At maris ignaris in portu clauda videntur
Navigia aplustris, fractas obnitier undas:
Nam quaequomque supra rorem salis edita pars est
Remorum, recta est, et recta superne guberna:
Quae demersa liquore obeunt, refracta videntur
Omnia convorti, sursumque supina reverti,
Et reflexa prope in summo fluitare liquore.
Raraque per coelum tum ventei nubila portant
Tempore nocturno, quom splendida signa videntur
Labier adversum nimbos, atque ire superne
Longe alium in partem, quam quo ratione feruntur.
At, si forte oculo manus uni subdita, subter
Pressit eum, quodam sensu fit, uti videantur
Omnia, quae tuimur, fieri tum bina tuendo;
Bina lucernarum florentia lumina flammis,
Binaque per totas aedeis geminare supellex,
Et duplices hominum facies, et corpora bina.
Denique, quom suavi devinxit membra sopore
Somnus, et in summa corpus iacet omne quiete;
Tum vigilare tamen nobis et membra movere
Nostra videntur, et in noctis caligine caeca
Cernere censemus solem lumenque diurnum,
Concluseque loco coelum, mare, flumina, montis
Mutare et campos pedibus transire videmur,
Et sonitus audire, severa silentia noctis
Undique quom constent, et reddere dicta tacentes.
Cetera de genere hoc mirande multa videmus,
Quae violare fidem quasi sensibus omnia quaerunt:
Nequidquam; quoniam pars horum maxuma fallit
Propter opinatus animi, quos addimus ipsei,
Pro visis ut sint, quae non sunt sensibus visa.
Nam nihil aegrius est, quam res secernere apertas
Ab dubiis, animus quas ab se protinus abdit.
Denique, nil sciri si quis putat, id quoque nescit,
An sciri possit, quo se nil scire fatetur.
Hunc igitur contra mittam contendere causam,
Qui capite ipse suo in statuit vestigia sese.
Et tamen hoc quoque uti concedam scire, at id ipsum
Quaeram, quom in rebus veri nil viderit ante,
Unde sciat, quid sit scire et nescire vicissim?
Notitiam veri quae res falsique crearit,

Et dubium certo quae res differre probarit?
Invenies, primis ab sensibus esse creatam
Notitiam veri, neque sensus posse refelli:
Nam maiore fide debet reperirier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
Quid maiore fide porro, quam sensus, haberi
Debet? an ab sensu falso ratio orta valebit
Dicere eos contra, quae tota ab sensibus orta est?
Quei nisi sint verei, ratio quoque falsa fit omnis.
An poterunt oculos aures reprehendere? an aureis
Tactus? an hunc porro tactum sapor arguet oris?
An confutabunt nares, oculeive revincent?
Non, ut opinor, ita est: nam seorsum quoique potestas
Divisa est; sua vis quoique est: ideoque necesse est,
Et, quod molle sit et gelidum fervensve, videri;
Et seorsum varios rerum sentire colores,
Et quaecuomque colorib' sint coniuncta, necesse est.
Seorsus item sapor oris habet vim, seorsus odores
Nascuntur, seorsum sonitus: ideoque necesse est,
Non possint alios alici convincere sensus.
Nec porro poterunt ipsei reprehendere sese;
Aequa fides quoniam debebit semper haberi.
Proinde, quod in quoque est his visum tempore, verum est.
Et, si non poterit ratio dissolvere causam,
Quur ea, quae fuerint iuxtim quadrata, procul sint
Visa rotunda; tamen praestat rationis egenfem
Reddere mendose causas utriusque figurae,
Quam manibus manifesta suis emittere quoquam,
Et violare fidem primam, et convellere tota
Fundamenta, quibus nixatur vita salusque.
Non modo enim ratio ruat omnis, vita quoque ipsa
Concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis,
Praecipiteisque locos vitare, et cetera, quae sint
In genere hoc fugienda; sequi, contraria quae sint.
Olla tibi est igitur verborum copia cassa
Omnis, quae, contra sensus instructa, parata est.
Denique, ut in fabrica, si prava est regula prima,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua si ex parti claudicat hilum;
Omnia mendose fieri atque obstipa, necessum est,
Prava, cubantia, prona, supina, atque absona tecta;
Iam ruere ut quaedam videantur velle, ruantque,
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis.
Sic igitur ratio tibi rerum prava necesse est
Falsaque sit, falsis quaecuomque ab sensibus orta est.

Nunc aliei sensus quo pacto quisque suam rem
Sentiat, haudquaquam ratio scruposa relicta est.
Principio, auditur sonus et vox omnis, in aureis
Insinuata suo pepulere ubi corpore sensum.
Corpoream quoque enim vocem constare fatendum est,
Et sonitum; quoniam possunt impellere sensum.
Propterea radit vox fauceis saepe, facitque
Asperiora foras gradiens arteria clamor.
Quippe per angustum, turba maiore coorta,
Ire foras ubi coeperunt primordia vocum,
Scilicet expletis quoque ianua redditur oris
Rauca viis, et iter laedit, qua vox it in auras.
Haud igitur dubium est, quin voces verbaque constent
Corporeis e principiis, ut laedere possint.
Nec te fallit item, quid corporis auferat, et quid
Detrahat ex hominum nervis ac viribus ipsis
Perpetuus sermo, nigrai noctis ad umbram
Aurorae perductus ab exoriente nitore;
Praesertim, si cum summo est clamore profusus:
Ergo corpoream vocem constare necesse est,
Multa loquens quoniam amittit de corpore partem.
Nec simili penetrant aurcis primordia forma,
Quom tuba depresso graviter sub murmure mugit,
Et revocat rancum retro cita barbara bombum;
Vallibus et cycnei, nece tortei, ex Heliconis
Quom liquidam tollunt lugubri voce querelam.
Hasce igitur penitus voces, quom corpore nostro
Exprimimus, rectoque foras emittimus ore,
Mobilis articulat verborum daedala lingua,
Formaturaque labrorum pro parte figurat.
Asperitas autem vocis fit ab asperitate
Principiorum, et item levor levore creatur.
Hoc, ubi non longum spatium est, unde una profecta
Perveniat vox quaeque, necesse est, verba quoque ipsa
Plane exaudiri, discernique articulatim:
Servat enim formaturam, servatque figuram.
At si interpositum spatium sit longius aequo,
Aëra per multum confundi verba necesse est,
Et conturbari vocem, dum travolat auras.
Ergo fit, sonitum ut possis sentire, neque ollam
Internoscere, verborum sententia quae sit:
Usque adeo confusa venit vox inque pedita.
Praeterea, verbum saepe unum perciet aureis
Omnibus, in populo missum praeconis ab ore:
In multas igitur voces vox una repente

Diffugit, in privas quoniam se dividit aureis,
Obsignans formam verbis charumque sonorem.
At, quae pars vocum non aureis incidit ipsas,
Praeterlata perit frustra, diffusa per auras:
Pars solideis allisa, lapis reiecta, sonorem
Reddit, et interdum frustratur imagine verbi.
Quae, bone, quom videas, rationem reddere possis
Tute tibi atque aliceis, quo pacto per loca sola
Saxa pareis formas verborum ex ordine reddant,
Palanteis comites quom monteis inter opacos
Quaerimus, et magna dispersos voce ciemus.
Sex etiam, aut septem, loca vidi reddere voces,
Unam quom iacerес: ita colles collibus ipsei
Verba repulsantes iterabant dicta referri.
Haec loca capripedes Satyros Nymphasque tenere
Finitumei fingunt; et Faunos esse loquuntur,
Quorum noctivago strepitu ludoque iocanti
Affirmant volgo taciturna silentia rumpi,
Chordarumque sonus fieri dulceisque querelas,
Tibia quas fundit, digitis pulsata canentum:
Et genus agricolûm late sentiscere, quom Pan,
Pinea semiferi capitis vallamina quassans,
Unco saepe labro calamos percurrit hianteis,
Fistula sylvestrem ne cesset fundere musam.
Cetera de genere hoc monstra ac portenta loquuntur,
Ne loca, deserta ab divis quoque, forte putentur
Sola tenere: ideo iactant miracula dictis;
Aut aliqua ratione alia ducuntur; ut omne
Humanum genus est avidum nimis auricularum.
Quod superest, non est mirandum, qua ratione
Per loca, qua nequeunt oculei res cernere apertas,
Haec loca per voces veniant, aureisque lacessant:
Colloquium clusis foribus quoque saepe videmus.
Nimirum, quia vox per flexa foramina rerum
Incolumis transire potest, simulacra remutant:
Perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant;
Qualia sunt vitri, species quae travolat omnis.
Praeterea, parteis in cunctas dividitur vox,
Ex aliis aliae quoniam gignuntur; ubi nasa
Dissiluit semel in multas, exorta quasi ignis
Saepe solet scintilla suos se spargere in igneis.
Ergo replentur loca vocibus, abdita retro
Omnia quae circum fuerunt, sonituque cientur.
At simulacra viis de rectis omnia tendunt,
Ut sunt missa semel: quapropter cernere nemo

Saepta supra potis est, at voces accipere extra.
Et tamen ipsa quoque haec, dum transit clusa viarum,
Vox obtunditur, atque aureis confusa penetrat;
Et sonitum potius, quam verba, audire videmur.
Hoc, qui sentiquus sucum, lingua atque palatum,
Plusculum habeat in se rationis, plus operaeque.
Principio, sucum sentimus in ore, cibum quom
Mandundo exprimimus: ceu plenam spongiam aquai
Si quis forte manu premere ac siccare coëpit.
Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
Diditur, et rarae perplexa foramina linguae.
Hoc, ubi levia sunt manantis corpora suci,
Suaviter attingunt, et suaviter omnia tractant,
Humida linguai circum sudantia templa.
At contra pungunt sensum lacerantque coorta,
Quanto quaeque magis sunt asperitate repleta.
Deinde, voluptas est e suco fine palati;
Quom vero deorsum per fauceis praecipitavit,
Nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus:
Nec refert quidquam, quo victu corpus alatur,
Dummodo, quod capias, concoctum didere possis
Artubus, et stomachi humectum servare tenorem.
Nunc, alicis alius qui sit cibus, ut videamus,
Expediam; quareve, alicis quod triste et amarum est,
Hoc tamen esse alicis possit perdulce videri.
Tantaque in his rebus distantia differitasque est,
Ut, quod alis cibus est, alicis fuat acre venenum.
Est itaque, ut serpens, hominis quae tacta salivis,
Disperit, ac sese mandundo conficit ipsa.
Praeterea, nobis veratrum est acre venenum,
At capreis adipes et coturnicibus auget.
Id quibus ut fiat rebus cognoscere possis,
Principio meminisse decet, quae diximus ante,
Semina multimodis in rebus mixta teneri.
Porro omnes, quaequomque cibum capiunt, animantes,
Ut sunt dissimiles extrinsecus, et generatim
Extima membrorum circumcaesura coërcet,
Proinde et seminibus constant, variantque figura.
Semina quom porro distent, differre necesse est
Intervalla viasque, foramina quae perhibemus,
Omnibus in membris, et in ore, ipsoque palato.
Esse minora igitur quaedam maioraque debent;
Esse triquetra alicis, alicis quadrata necesse est,
Multa rotunda, modis multis multangula quaedam.
Namque figurarum ratio ut motusque reposcunt,

Proinde foraminibus debent differre figurae,
Et variare viae, proinde ac textura coërcet.
Hoc, ubi quod suave est alicis, alicis fit amarum,
Illi, quoi suave est, levissima corpora debent
Contractabiliter caulas intrare palati:
At contra, quibus est eadem res intus acerba,
Aspera nimirum penetrant hamataque fauceis.
Nunc facile est ex his rebus cognoscere quaeque.
Quippe, ubi quoi febris, bili superante, coorta est,
Aut alia ratione aliqua est vis excita morbi;
Perturbatur ibi iam totum corpus, et omnes
Commutantur ibi posituraе principiorum:
Fit, prius ad sensum quae corpora conveniebant,
Nunc non conveniant, et cetera sint magis apta,
Quae penetrata queunt sensum progignere acerbum.
Utraque enim sunt in mellis commixta sapore;
Id quod iam supera tibi saepe ostendimus ante.
Nunc age, quo pacto narcis adiectus odoris
Tangat, agam. Primum, res multas esse necesse est,
Unde fluens volvat varius se fluctus odorum;
Et fluere, et mitti volgo, spargique, putandum est.
Verum alicis alius magis est animantibus aptus,
Dissimileis propter formas: ideoque per auras
Mellis apes, quamvis longe, ducuntur odore,
Volturieique cadaveribus; tam, fissa ferarum
Ungula quo tulerit gressum, permissa canum vis
Ducit; et humanum longe praesentit odorem
Romulidarum arcis servator, candidus anser.
Sic alicis alius nidor datus ad sua quemque
Pabula ducit, et a tetro resilire veneno
Cogit; eoque modo servantur secla ferarum.
Hic odor ipse igitur, narcis quiquomque lacessit,
Est alio ut possit permitti longius alter:
Sed tamen haud quisquam tam longe fertur eorum,
Quam sonitus, quam vox; mitto iam dicere, quam res,
Quae feriunt oculorum acies, visumque lacessunt.
Errabundus enim tarde venit, ac perit ante
Paullatim, facileis distractus in aëris auras;
Ex alto primum quia vix emittitur ex re.
Nam penitus fluere atque recedere rebus odorem
Significat, quod fracta magis redolere videntur
Omnia, quod contrita, quod igni collabefacta.
Deinde videre licet, maioribus esse creatum
Principiis, quam vox; quoniam per saxea saepta
Non penetrat, qua vox volgo sonitusque feruntur.

Quare etiam quod dicet, non tam facile esse videbis
Investigare, in qua sit regione locatum.
Refrigescit enim conctando plaga per auras;
Nec calida ad sensum decurrunt, nuntia rerum,
Errant saepe canes itaque, et vestigia quaerunt.
Nec tamen hoc solis in odoribus atque saporum
In genere est; sed item species rerum atque colores
Non ita conveniant ad sensus omnibus omnes,
Ut non sint alicis quaedam magis acria visu.
Quin etiam gallum, noctem explodentibus alis,
Auroram clara consuetum voce vocare,
Nemo queunt rapidei contra constare leones,
Inque tueri: ita continuo meminere fugai:
Nimirum, quia sunt gallorum in corpore quaedam
Semina, quae, quom sunt oculeis immissa leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
Praebent, ut nequeant contra durare feroces;
Quom tamen haec nostras acies nil laedere possint:
Aut quia non penetrant, aut quod penetrantibus offit
Exitus ex oculis liber datur, in remorando
Laedere ne possint ex ulla lumina parte.
Nunc age, quae moveant animum res, accipe; et unde,
Quae veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.
Principio hoc dico, rerum simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique partes
Tenvia, quae facile inter se iunguntur in auris,
Obvia quom veniunt; ut aranea bracteaque auri.
Quippe etenim multo magis haec sunt tenvia textu,
Quam quae percipiunt oculos, visumque lacessunt;
Corporis haec quoniam penetrant per rara, cientque
Tenvem animi naturam intus, sensumque lacessunt.
Centauros itaque et Scyllarum membra videmus,
Cerbereasque canum fauceis, simulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur ossa:
Omne genus, quoniam passim simulacra feruntur,
Partim sponte sua quae fiunt aëre in ipso,
Partim quae variis ab rebus quomque recedunt,
Et quae conficiunt ex horum facta figuris.
Nam certe ex vivo Centauri non fit imago,
Nulla fuit quoniam talis natura animai:
Verum ubi equi atque hominis casu convenit imago,
Haerescit facile extemplo, quod diximus ante,
Propter subtilem naturam et tenvia texta.
Cetera de genere hoc eadem ratione creantur.
Quae quom mobiliter summa levitate feruntur,

Ut prius ostendi, facile uno commovet ictu
Quaelibet una animum nobis subtilis imago.
Tenvis enim mens est et mire mobilis ipsa.
Haec fieri, ut memoro, facile hinc cognoscere possis;
Quatenus hoc simile est illi, quod mente videmus
Atque oculis, simili fieri ratione necesse est.
Nunc igitur, docui quoniam, me forte leonum
Cernere per simulacra, oculos quaequomque lacessunt;
Scire licet, mentem simili ratione moveri
Per simulacra leonum, cetera, quae videt aeque,
Nec minus, atque oculei; nisi quod mage tenvia cernit.
Nec ratione alia, quom somnus membra profudit,
Mens animi vigilat, nisi qua simulacra lacessunt
Haec eadem nostros animos, quae, quom vigilamus:
Usque adeo, certe ut videamur cernere eum, quem,
Reddita vita, iam mors et terra potita est.
Hoc ideo fieri cogit natura, quod omnes
Corporis offectei sensus per membra quiescunt,
Nec possunt falsum veris convincere rebus.
Praeterea, meminisse iacet, languetque sopore;
Nec dissentit, eum mortis letique potitum
Iam pridem, quem mens vivum se cernere credit.
Quod superest, non est mirum, simulacra moveri,
Brachiaque in numerum iactare et cetera membra.
Nam fit, ut in somnis facere hoc videatur imago.
Hoc, ubi prima perit, alioque est altera nata
Inde statu, prior hic gestum mutasse videtur.
Scilicet id fieri celeri ratione putandum est:
Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta,
Tantaque sensibili quovis est tempore in uno
Copia particularum, ut possit suppeditare.
Multaque in his rebus quaeruntur, multaque nobis
Clarandum est, plane si res exponere avemus.
Quaeritur in primis, quare, quod quoique libido
Venerit, extemplo mens cogitet eius id ipsum.
Anne voluntatem nostram simulacra tuentur,
Et, simulac volumus, nobis occurrit imago?
Si mare, si terram, cordi est, si denique coelum,
Conventus hominum, pompam, convivia, pugnas,
Omnia sub verbone creat natura paratque?
Quom praesertim alieis eadem in regione locoque
Longe dissimileis animus res cogitet omneis?
Quid porro, in numerum procedere quom simulacra
Cernimus in somnis, et mollia membra movere;
Mollia mobiliter quom alternis brachia mittunt,

Et repetunt oculis gestum pede convenienti?
Scilicet arte madent simulacra, et docta vagantur,
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?
Au magis illud erit verum, quia tempore in uno
Consentimus id, ut, quom vox emittitur una,
Tempora multa latent, ratio quae comperit esse?
Propterea fit, uti quovis in tempore quaeque
Praesto sint simulacra locis in quosque parata:
Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta:
Hoc, ubi prima perit, alioque est altera nata
Inde statu, prior hic gestum mutasse videtur.
Et, quia tenvia sunt, nisi quae contendit, acute
Cernere non potis est animus; proinde omnia, quae sunt
Praeterea, pereunt, nisi sic sese ipse paravit.
Ipse parat sese porro, speratque futurum,
Ut videat, quod consequitur, rem quamque: fit ergo.
Nonne vides, oculos etiam, quom, tenvia quae sunt,
Cernere coeperunt, contendere se atque parare,
Nec sine eo fieri posse, ut cernamus acute?
Et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
Si non advortas animum, proinde esse, quasi omni
Tempore semotum fuerit longeque remotum.
Quar igitur mirum est, animus si cetera perdit,
Praeter quam quibus est in rebus deditus ipse?
Deinde, adopinamur de signis maxuma parvis,
Ac nos in fraudem induimus frustraminis ipsei.
Fit quoque, ut interdum non suppeditetur imago
Eiusdem generis; sed femina, quae fuit ante,
In manibus, vir uti factus videatur adesse;
Aut alia ex alia facies aetasque sequatur:
Quod ne miremur, sopor atque oblivia curant.
Illud in his rebus vitium vehementer inesse
Effugere errorem, vitareque praemetuenter,
Lumina ne facias oculorum clara creata,
Prospicere ut possimus; et, ut proferre viai
Proceros passus, ideo fastigia posse
Surarum ac feminum, pedibus fundata, plicari;
Brachia tum porro, validis ex apta lacertis,
Esse manusque datas, utraque a parte ministras,
Ut facere ad vitam possemus quae foret usus.
Cetera de genere hoc, inter quaequomque pretantur,
Omnia perversa praepostera sunt ratione:
Nil ideo quoniam natum est in corpore, ut uti
Possemus; sed, quod natum est, id procreat usum.
Nec fuit ante videre oculorum lumina nata;

Nec dictis orare prius, quam lingua creata est:
Sed potius longe linguae praecessit origo
Sermonem; multoque creatae sunt prius aures,
Quam sonus est auditus; et omnia denique membra
Ante fuere, ut opinor, eorum quam foret usus.
Haud igitur potuere utundi crescere causa.
At contra conferre manu certamina pugnae,
Et lacerare artus, fedareque membra cruore
Ante fuit multo, quam lucida tela volarent:
Et volnus vitare prius natura coëgit,
Quam daret obiectum parmai laeva per artem.
Scilicet et fessum corpus mandare quieti
Multo antiquius est, quam lecti mollia strata;
Et sedare sitim prius est, quam pocula, natum.
Haec igitur possunt utundi cognita causa
Credier, ex usu quae sunt vitaque reperta.
Olla quidem, seorsum sunt omnia quae prius ipsa
Nata, dedere suae post notitiam utilitatis:
Quo genere in primis sensus et membra videmus.
Quare etiam atque etiam procul est, ut credere possis,
Utilitatis ob officium potuisse creari.
Illud item non est mirandum, corporis ipsa
Quod natura cibum quaerit quoiusque animantis.
Quippe etenim fluere atque recedere corpora rebus
Multa modis multis docui: sed plurima debent
Ex animalibus; haec quia sunt exercita motu;
Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur;
Multa per os exhalantur, quom languida anhelant.
His igitur rebus rarescit corpus, et omnis
Subruitur natura; dolor quam consequitur rem.
Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus,
Et recreet vireis interdatus, atque patentem
Per membra ac venas ut amorem obturet edundi.
Humor item discedit in omnia, quae loca quomque
Poscunt humorem; glomerataque multa vaporis
Corpora, quae stomacho praebent incendia nostro,
Dissupat advenieus liquor, ac restinguit, ut ignem,
Urere ne possit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
Abluitur, sic erpletur ieiuna cupido.
Nunc qui fiat, uti passus proferre queamus,
Quom volumus, vareque datum sit membra movere,
Et quae res tantum hoc oneris profudere nostri
Corporis insuerit, dicam: tu percipe dicta.
Dico, animo nostro primum simulacra meandi

Accidere, atque animum pulsare, ut diximus ante.
Inde voluntas fit: neque enim facere incipit ullam
Rem quisquam, quam mens providit, quid velit, ante.
Id, quod providet, illius rei constat imago.
Ergo, animus quom sese ita commovet, ut velit ire
Inque gredi, ferit extemplo, quae in corpore toto
Per membra atque artus animai dissita vis est:
Et facile est factum, quoniam coniuncta tenetur.
Inde ea proporro corpus ferit; atque ita tota
Paullatim moles protruditur atque movetur.
Praeterea, tum rarescit quoque corpus, et aër
Scilicet, ut debet, qui semper mobilis exstat,
Per patefacta venit, penetratque foramina largus,
Et dispargitur ad partes ita quasque minutas
Corporis: hic igitur rebus fit utrinque duabus,
Corpus uti, ac navis velis ventoque, feratur.
Nec tamen illud in his rebus mirabile constat,
Tantula quod tantum corpus corpuscula possint
Conterquere, et onus totum convertere nostrum.
Quippe etenim ventus, subtili corpore tenvis,
Trudit agens magnam magno molimine navem;
Et manus una regit quantovis impete euntem;
Atque gubernaclum conterquet quelibet unum;
Multaque per trochleas et tympana pondere magno
Commovet, atque levi sustollit machina nixu.
Nunc, quibus ille modis somnus per membra quietem
Irriget, atque animi curas e pectore solvat,
Suavidicis potius, quam multis, versibus edam:
Parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in aetheriis dispersus nubibus austri.
Tu mihi da tenueis aureis animumque sagacem,
Ne fieri negites, quae dicam, posse, retroque
Vera repulsanti discedas pectore dicta;
Tutemet in culpa quom sis, neque cernere possis.
Principio, somnus fit, ubi est distracta per artus
Vis animae; partimque foras eiecta recessit,
Et partim contrusa magis concessit in altum.
Dissolvuntur enim tum demum membra, fluuntque.
Nam dubium non est, animai quia opera sit
Sensus hic in nobis, quem quom sopor impedit esse,
Tum nobis animam perturbatam esse putandum est,
Eiectamque foras: non omnem; namque iaceret
Aeterno corpus perfusum frigore leti,
Quippe ubi nulla latens animai pars remaneret
In membris, cinere ut multa latet obrutus ignis;

Unde reconflari sensus per membra repente
Possit, et ex igni caeco consurgere flamma.
Sed, quibus haec rebus novitas conflatur, et unde
Perturbari anima et corpus languescere possit,
Expediam: tu fac, ne venteis verba profundam.
Principio, externa corpus de parte necessum est,
Aëriis quoniam vicinum tangitur auris,
Tundier, atque eius crebro pulsarier ictu:
Proptereaque fere res omnes aut corio sunt,
Aut etiam conchis, aut callo, aut cortice tectae.
Interiorem etiam partem spirantibus aër
Verberat hic idem, quom ducitur atque reflatur.
Quare utrinque secus quem corpus vapulet, et quem
Perveniant plagae per parva foramina nobis
Corporis ad primas parteis elementaque prima;
Fit quasi paullatim nobis per membra ruina:
Conturbantur enim positurae principiorum
Corporis atque animi, sic ut pars inde animai
Eliciatur, et introrsum pars abdita cedat;
Pars etiam, distracta per artus, non queat esse
Coniuncta inter se, neque motu mutua fungi:
Inter enim saepit coetus natura viasque;
Ergo sensus abit, mutatis motibus, alte.
Et quoniam non est, quasi quod suffulciat artus,
Debile fit corpus, languescuntque omnia membra;
Brachia palpebraeque cadunt, poplitesque cubanti
Saepe tama summittuntur, vireisque resolvunt.
Deinde cibum sequitur somnus, quia, quae facit aër,
Haec eadem cibus, in venas dum diditur omneis,
Efficit: et multo soper ille gravissumus exstat,
Quem satur aut lassus capias; quia plurima tum se
Corpora conturbant, magno contusa labore.
Fit ratione eadem coniectus parte animai
Altior, atque foras eiectus largior eius,
Et divisior inter se ac distractior intus.
Et, quo quisque fere studio defunctus adhaeret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Atque in ea ratione fuit contenta magis mens;
In somnis eadem plerumque videmur obire:
Causidicei causas agere et componere leges;
Iuduperatores pugnare ac proelia obire;
Nautae contractum cum ventis degere bellum;
Nos agere hoc autem, et naturam quaerere rerum
Semper, et inventam patriis exponere chartis.
Cetera sic studia atque artes plerumque videntur

In somnis animos hominum frustrata tenere:
Et, quicquomque dies multos ex ordine ludeis
Assiduas dederint operas, plerumque videmus,
Quom iam destiterunt ea sensibus usurpare,
Relicuas tamen esse vias in mente patenteis,
Qua possint eadem rerum simulacra venire.
Permultos itaque olla dies eadem obvorsantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere saltanteis et mollia membra moventeis,
Et citharae liquidum carmen chordasque loquenteis
Auribus accipere; et consessum cernere eundem,
Scenaique simul varios splendere decores.
Usque adeo magni refert studium atque voluntas,
Et quibus in rebus consuerint esse operatei
Non homines solum, sed vero animalia cuncta.
Quippe videbis equos forteis, quom membra iacebunt
In somnis, sudare tamen spirareque semper,
Et quasi de palma summas contendere vireis,
Aut quasi carceribus patefactis saepe quiete.
Venantumque canes in molli saepe quiete
Iactant crura tamen subito, vocesque repente
Mittunt, et crebro reducunt naribus auras,
Ut vestigia si teneant inventa ferarum;
Expergefacteique sequuntur inania saepe
Cervorum simulacra, fugae quasi dedita cernant;
Donec discussis redeant erroribus ad se.
At consueta domu catulorum blanda propago
Discutere et corpus de terra corripere instant;
Proinde quasi ignotas facies atque ora tuantur.
Et, quo quaeque magis sunt aspera seminiorum,
Tam magis in somnis eadem saevire necessum est.
At variae fugiunt volucres, pinnisque repente
Sollicitant divom nocturno tempore lucos,
Accipitres somno in leni si proelia pugnasque
Edere sunt persectantes visaeque volantes.
Porro, hominum mentes, magnis quae motibus edunt,
Magna itidem saepe in somnis faciuntque geruntque,
Reges expugnant, capiuntur, proelia miscent,
Tollunt clamorem, quasi si iugulentur ibidem.
Multei depugnant, gemitusque doloribus edunt,
Et quasi pantherae morsu saevive leonis
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent.
Multei de magnis per somnum rebu' loquuntur,
Indicioque sui facti persaepe fuere.
Multei mortem obeunt; multei, de montibus altis

Ut quei praecipitent ad terram, corpore toto
Exterrentur, et ex somno, quasi mentibu'. captei,
Vix ad se redeunt, promotei corporis aestu.
Flumen item sitiens aut fontem propter amoenum
Adsidet, et totum prope faucibus occupat amnem.
Purei saepe lacum propter se ac dolia curta,
Somno devinctei, credunt extollere vestem;
Totius humorem saccatum corpori' fundunt,
Quom Babylonica, magnifico splendore, rigantur.
Tum, quibus aetatis freta primitus insinuantur,
Semen ubi ipsa dies membris matura creavit,
Conveniunt simulacra foris e corpore quoque,
Nuntia praeclari voltus pulchrique coloris,
Qui ciet irritans loca turgida semine multo;
Ut, quasi transactis saepe omnibu' rebu', profundant
Fluminis ingenteis fluctus, vestemque cruentent.
Sollicitatur id in nobis, quod diximus ante,
Semen, adulta aetas quom primum roborat artus.
Namque alias aliud res commovet atque lacessit;
Ex homine humanum semen ciet una hominis vis.
Quod simul atque suis eiectum sedibus exit,
Per membra atque artus decedit corpore toto,
In loca conveniens nervorum certa, cietque
Continuo parteis genitaleis corporis ipsas:
Irritata tument loca semine, fitque voluntas
Eiicere id, quo se contendit dira libido;
Idque petit corpus mens, unde est saucia amore.
Namque omnes plerumque cadunt in volnus; et ollam
Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu;
Et, si comminus est, hostem ruber occupat humor.
Sic igitur, Veneris qui telis accipit ictus,
Sive puer membris muliebribus hunc iaculatur,
Seu mulier, toto iactans e corpore amorem,
Unde feritur, eo tendit, gestitque coire,
Et iacere humorem in corpus de corpore ductum;
Namque voluptatem praesagit multa cupido.
Haec Venus est nobis: hinc ductum est nomen Amoris;
Hinc olla et primum Veneris dulcedinis in cor
Stillavit gutta, et succesit fervida cura.
Nam, si abest, quod ames, praesto simulacra tamen sunt
Illius, et nomen dulce obvorsatur ad aureis.
Sed fugitare decet simulacra, et pabula amoris
Absterrere sibi, atque alio convortere mentem;
Et iacere humorem coniectum in corpora quaeque,
Nec retinere, semel convorsum unius amore,

Et servare sibi curam certumque dolorem.
Ulcus enim vivescit et inveterascit alendo,
Inque dies gliscit furor, atque aerumna gravescit,
Si non prima novis conturbes volnera plagis,
Volgivagaque vagus Venere ante recentia cures,
Aut alio possis animi traducere motus.
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem;
Sed potius, quae sunt sine poena, commoda sumit.
Nam certe pura est sanois magis inde voluptas,
Quam misereis: etenim potiundi tempore in ipso
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum;
Nec constat, quid primum oculis manibusque fruantur.
Quod petiere, premunt arcte, faciuntque dolorem
Corporis, et denteis illudunt saepe labelleis,
Osculaque affligunt, quia non est pura voluptas:
Et stimulei subsunt, quei instigant laedere id ipsum,
Quodquomque est, rabies unde ollae germina surgunt.
Sed leviter poenas frangit Venus inter amorem,
Blandaque refrenat morsus admixta voluptas.
Namque in eo spes est, unde est ardoris origo,
Restingui quoque posse ab eodem corpore flammam;
Quod fieri contra totum natura repugnat:
Unaque res haec est, quoius quo plurima habemus,
Tam magis ardescit dira cupedine pectus.
Nam cibus atque humor membris assumitur intus;
Quae quoniam certas possunt obsidere parteis,
Hoc facile expletur laticum frugumque cupido:
Ex hominis vero facie pulchroque colore
Nil datur in corpus praeter simulacra fruendum
Tenvia; quae vento spes rapta est saepe misella.
Ut bibere in somnis sitiens quom quaerit, et humor
Non datur, ardorem qui membris stinguere possit;
Sed laticum simulacra petit, frustraque laborat,
In medioque sitit torrenti flumine potans:
Sic in amore Venus simulacris ludit amanteis;
Nec satiare queunt spectando corpora coram,
Nec manibus quidquam tenereis abradere membreis
Possunt, errantes incertei corpore toto.
Denique quom, membris collatis, flore fruuntur
Aetatis, iam quom praesagit gaudia corpus,
Atque in eo est Venus, ut muliebria conserat arva;
Affigunt avide corpus, iunguntque salivas
Oris, et inspirant, pressantes dentibus ora:
Nequidquam; quoniam nihil inde abradere possunt,
Nec penetrare et abire in corpus corpore toto.

Nam facere interdum velle et certare videntur;
Usque adeo cupide in Veneris compagibus haerent,
Membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
Tandem, ubi se erupit nervis conjecta cupido,
Parva fit ardoris violenti pausa parumper;
Inde redit rabies eadem, et furor ille revisit,
Quom sibi, quod cupiant ipsei, contingere quaerunt;
Nec reperire malum id possunt quae machinevincat:
Usque adeo incertei tabescunt volnere caeco.
Adde, quod absumunt nervos, percuntque labore:
Adde, quod alterius sub nutu degitur aetas.
Labitur interea res, et vadimonia fiunt;
Languent officia, atque aegrotat fama vacillans.
Unguenta et pulchra in pedibus Sicyonia rident
Scilicet; et grandes viridi cum luce smaragdei
Auro includuntur, teriturque thalassina vestis
Assidue, et Veneris sudorem exercita potat;
Et bene parta patrum fiunt anademata, mitrae;
Interdum in pallam atque Alidensia Chiaque vortunt;
Eximia veste et victu convivia, ludei,
Pocula crebra, unguenta, coronae, serta parantur:
Nequidquam; quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat;
Aut quom conscius ipse animus se forte remordet,
Desidiose agere aetatem, lustrisque perire;
Aut quod in ambiguo verbum jaculata reliquit,
Quod, cupido affixum cordi, vivescit, ut ignis;
Aut nimium jactare oculos, aliumve tueri
Quod putat, in voltuque videt vestigia risus.
Atque in amore male haec proprio summeque secundo
Inveniuntur; in adverso vero atque inopi sunt,
Prendere quae possis, oculorum lumine aperto,
Innumerabilia: ut melius vigilare sit, ante
Qua docui ratione, cavereque, ne illiciaris.
Nam vitare, plagas in Amoris ne jaciamur,
Non ita difficile est, quam captum retibus ipsis
Exire, et validos Veneris perrumpere nodos.
Et tamen implicitus quoque possis inque peditus
Effugere infestum, nisi tute tibi obvius obstes,
Et praetermittas animi vitia omnia primum,
Ut quae corpori' sunt eius, quam perpetis ac vis.
Nam faciunt homines plerumque, cupidine caeci,
Et tribuunt ea, quae non sunt heis commoda vere.
Multimodis igitur pravas turpesque videmus
Esse in deliciis, summoque in honore vigere.

Atque alios alii irrident, Veneremque sudent
Ut placent, quoniam fedo afflictentur amore;
Nec sua respiciunt miserei mala maxuma saepe.
Nigra, *μελίχροος* est; immunda ac fetida, *ἄκοσμος*.
Caesia, *Παλλάδιον* nervosa et lignea, *Δορκάς*.
Parvola, pumilio, *Χαρίτων μία*, tota merum sal;
Magna atque immanis, *καταπληξις*, plenaque honoris;
Balba, loqui non quit? *τραυλίζει*: muta, pudens est;
At flagrans, odiosa, loquacula, *Λαμπάδιον* fit;
Ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, quom vivere non quit
Prae macie; *ὁαδινὴ* veto est, iam mortua tussi;
At gemina et mammosa, Ceres est ipsa ab Iacchо;
Simula, *Σιληνὴ* ac *Σατύρα* est; labiosa, *φίληµα*.
Cetera de genere hoc, longum est, si dicere coner.
Sed tamen esto iam quantovis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe aliae quoque sunt; nempe hac sine vivimus ante;
Nempe eadem facit, et scimus facere omnia turpeis;
Et miseram tetris se saffit oderibus ipsa,
Quam famulae longe fugitant, furtimque cachinnant.
At miserumans exclusus amator limina saepe
Floribus et sertis operit, postesque superbos
Unguit amaracino, et foribus miser oscula figit.
Quem si iam immissum, venientem offenderit aura
Una modo, causas abeundi quaerat honestas,
Et meditata diu cadat, alte sumta, querela;
Stultitiaque ibi se damnet, tribuisse quod illi
Plus videat, quam mortali concedere par est.
Nec Veneres nostras hoc fallit; quo magis ipsae
Omnia summopere hos vitae posteenia celant,
Quos retinere volunt, adscriptosque esse in amore:
Nequidquam; quoniam tu animo tamen omnia poases
Protrahere in lucem, atque omneis inquirere risus:
Et, si bello animo est, et non odiosa vicissim,
Praetermittere humaneis concedere rebus.
Nec mulier semper ficto suspirat amore,
Quae complexa viri corpus cum corpore iungit,
Et tenet assuctis humectans oscula labris.
Nam facit ex animo saepe; et communia quaerens
Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris.
Nec ratione alia volucres, armenta feraeque,
Et pecudes et equae maribus subsidere possent,
Si non, ipsa quod ollorum subat, ardet abundans
Natura, et venerem salientum iacta retractant.
Nonne vides, Memmi, quos mutua saepe voluptas

Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis quom saepe canes, discedere aventes,
Divorsei cupide summis ex viribu' tendunt,
Quom interea validis Veneris compagibus haerent?
Quod facerent nunquam, nisi mutua gaudia nossent,
Quae iacere in fraudem possent, vinctosque tenere.
Quare etiam atque etiam, ut dico, est communi' voluptas.
Et commiscendo quom semine forte virili
Femina vim mulxit subita vi, corripuitque;
Tum similes matrum materno semine fiunt,
Ut patribus patrio: sed quos utriusque figurae
Esse vides iuxtim, miscenteis volta parentum,
Corpore de patrio ac materno sanguine crescunt;
Semina quom, Veneris stimulis excita per artus,
Obvia conflixit conspirans mutuus ardor,
Et neque utrum superavit eorum, nec superatum est.
Fit quoque, ut interdum similes exsistere avorum
Possint, et referant proavorum saepe figuras;
Propterea quia multa modis primordia multis
Mixta suo celant in corpore saepe parentes,
Quae patribus patres tradunt a stirpe profecta.
Inde Venus varia producit sorte figuras,
Maiorumque refert voltus vocesque comasque:
Quandoquidem nihilo minus haec de semine certo
Fiunt, quam facies et corpora membraque nobis.
Et muliebre oritur patrio de semine seclum,
Maternoque mares exsistunt corpore cretei.
Semper enim partus duplici de semine constat:
Atque, utri simile est magis id, quodquomque creatur,
Eius habet plus parte aequa, quod cernere possis,
Sive virûm suboles, sive est muliebris origo.
Nec divina satum genitalem numina quoiquam
Absterrent, pater a gnatis ne dulcibus unquam
Appelletur, et ut sterili Venere exigat aevom;
Quod plerumque putant, et multo sanguine moestei
Conspergunt aras, adolentque altaria donis,
Ut gravidas reddant uxores semine largo.
Nequidquam divôm numen sorteisque fatigant.
Nam steriles nimium crasso sunt semine partim,
Et liquido praeter iustum tenuique vicissim.
Tenve, locis quia non potis est affigere adhaesum,
Liquitur extemplo, et revocatum cedit abortu.
Crassius hic porro, quoniam concretius aequo
Mittitur, aut non tam prolixo provolat ictu,
Aut penetrare locos aeque nequit, aut penetratum

Aegre admiscetur muliebri semine semen.
Nam multum harmoniae Veneris differre videntur;
Atque alias alici complent magis, ex aliisque
Suscipiunt aliae pondus magis, inque gravescunt.
Et multae steriles Hymenaeis ante fuerunt
Pluribus, et nactae post sunt tamen, unde puellos
Suscipere et partu possent ditescere dulci;
Et, quibus ante domi fecundae saepe nequissent
Uxores parere, inventa est olleis quoque compar
Natura, ut possent natis munire senectam.
Usque adeo magni refert, ut semina possint
Seminibus commisceri genitaliter apta,
Crassaque conveniant liquideis, et liquida crasseis.
Atque in eo refert, quo victu vita colatur:
Namque aliis rebus concrescunt semina membris,
Atque aliis extenvantur tabesque vicissim.
Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
Id quoque permagni refert: nam more ferarum,
Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur
Concipere uxores, quia sic loca sumere possunt,
Pectoribus positis, sublatis semina lumbis.
Nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum:
Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
Clunibus ipsa viri Venerem si iacta retractet,
Atque exossato ciet omni pectore fluctus.
Eicit enim sulcum recta regione viaque
Vomeris, atque locis avertit seminis ictum.
Idque sua causa consuerunt scorta moveri,
Ne complerentur crebro, gravidaeque iacerent,
Et simul ipsa vireis Venus ut concinnior esset:
Coniugibus quod nil nostreis opus esse videtur.
Nec divinitus interdum Venerisque sagittis
Deteriore fit ut forma muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum femina factis
Morigerisque modis et mundo corpore culta,
Ut facile insuescat secum vir degere vitam.
Quod superest, consuetudo concinnat amorem.
Nam, leviter quamvis, quod crebro tunditur ictu,
Vincitur id longo spatio tamen, atque labascit.
Nonne vides, etiam guttas, in saxa cadentes,
Humoris longo in spatio pertundere saxa?

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER QUINTUS

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum maiestate hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, qui fingere laudes
Pro meritis eius possit, qui talia nobis,
Pectore parta suo quaesitaque, praemia liquit?
Nemo, ut opinor, erit mortali corpore cretus.
Nam si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,
Dicundum est, Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi,
Qui princeps vitae rationem invenit eam, quae
Nunc appellatur Sapientia; quique per artem
Fluctibus e tantis vitam tantisque tenebris
In tam tranquillo et tam clara luce locavit.
Confer enim divina aliorum antiqua reperta:
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse;
Quom tamen his posset sine rebus vita manere;
Ut fama est, aliquas etiam nunc vivere genteis:
At bene non poterat sine puro pectore vivi.
Quo magis hic merito nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam, per magnas didita genteis,
Dulcia permulcent animos solatia vitae.
Herculis antistare autem si facta putabis,
Longius a vera multo ratione ferere.
Quid Nemeaeus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille leonis obesset, et horrens Arcadius sus?
Denique quid Cretae taurus, Lernacaque pestis,
Hydra, venenatis posset vallata colubris?

Quidve tripectora tergemini vis Geryonai?
Et Diomedis equei, spirantes naribus ignem,
Thraciam Bistoniasque plagas atque Ismara propter,
Tantopere officerent nobis, [uncisque timendae
Unguibus, Arcadiae volucres] Stymphala colentes?
Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala,
Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
Arboris amplexus stirpem, quid denique obesset,
Oceanum propter litus pelagique severa,
Quo neque noster adit quisquam, nec barbarus audet?
Cetera de genere hoc quae sunt portenta peremta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
Nil, ut opinor: ita ad satiatem terra ferarum
Nunc etiam scatit; et trepido terrore repleta est
Per nemora ac montis magnos sylvasque profundas:
Quae loca vitandi plerumque est nostra potestas.
At nisi purgatum est pectus, quae proelia nobis
Atque pericula sunt ingratis insinuandum?
Quantae tum scindunt hominem cupidinis acres
Sollicitum curae? quanteique perinde timores?
Quidve superbia, spurcitia ac petulantia, quantas
Efficiunt cladeis? quid luxus desidiaeque?
Haec igitur qui cuncta subegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit,
Hunc hominem numero divûm dignarier esse?
Quom bene praesertim multa ac divinitus ipsis
Immortalibu' de divis dare dicta suërit,
Atque omnem rerum naturam pandere dictis.
Quoius ego ingressus vestigia, dum rationes
Persequor, ac doceo dictis, quo quaeque creata
Foedere sint, in eo quam sit durare necessum,
Nec validas valeant aevi rescindere leges.
Quo genere in primis animi natura reperta est,
Nativo primum consistere corpore creta,
Nec posse incolumem magnum durare per aevom:
Sed simulacra solere in somnis fallere mentem,
Cernere quom videamur eum, quem vita reliquit.
Quod superest, nunc huc rationis detulit ordo,
Ut mihi, mortali consistere corpore mundum,
Nativumque simul, ratio reddunda sit, esse:
Et quibus ille modis congressus materiai
Fundarit terram, coelum, mare, sidera, solem,
Lunaïque globum; tum, quae tellure animantes
Extiterint, et quae nullo sint tempore natae:
Quove modo genus humanum variante loquela

Coeperit inter se vesci per nomina rerum:
Et quibus ille modis divûm metus insinuarit
Pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur
Fana, lacus, lucos, aras simulacraque divûm.
Praeterea, solis cursus lunaeque meatus,
Expediam, qua vi flectat Natura gubernans:
Ne forte haec inter coelum terramque reamur
Libera sponte sua cursus lustrare perennes,
Morigera ad fruges augendas atque animantes:
Neve aliqua divûm volvi ratione putemus.
Nam, bene quei didicere, deos securum agere aevom,
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quaeque geri possint, praesertim rebus in ollis,
Quae supra caput aetheriis cernuntur in oris;
Rursus in antiquas referuntur religiones,
Et dominos acreis adsciscunt, omnia posse
Quos miserei credunt, ignarei, quid queat esse,
Quid nequeat, finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens,
Quod superest, ne te in promissis plura moremur,
Principio maria ac terras coelumque tuere:
Quorum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
Treis species tam dissimileis, tria talia texta,
Una dies dabit exitio, multosque per annos
Sustentata, ruet moles et machina mundi.
Nec me animi fallit, quam res nova mirague mentî
Accidat, exitium coeli terraeque futurum;
Et quam difficile id mihi sit pervincere dictis:
Ut fit, ubi insolitam rem apportes auribus ante,
Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu,
Nec iacere indu manus, via qua munita fidei
Proxuma fert humanum in pectus templaque mentis.
Sed tamen effabor: dicteis dabit ipsa fidem res
Forsitan, et graviter, terrarum motibus ortis,
Omnia conquassari in parvo tempore cernes:
Quod procul a nobis flectat Fortuna gubernans;
Et ratio potius, quam res persuadeat ipsa,
Succidere horrisono posse omnia victa fragore.
Qua prius aggrediar quam de re fundere fata
Sanctius, et multo certa ratione magis, quam
Pythia, quae tripode e Phoebi lauroque profatur;
Multa tibi expediam doctis solatia dictis:
Religione refrenatus ne forte rearis,
Terras, et solem, coelum, mare, sidera, lunam
Corpore divino debere aeterna meare;

Propterea quae pates ritu par esse Gigantum,
Pendere eos poenas immani pro scelere omneis,
Qui ratione sua disturbent moenia mundi,
Praeclarumque velint coeli restinguere solem,
Immortalia mortali sermone notantes.
Quae procul usque adeo divino ab numine distent,
Inque deûm numero quae sint indigna videri;
Notitiam potius praebere ut posse putentur,
Quid sit vitali motu sensuque remotum.
Quippe etenim non est, cum quovis corpore ut esse
Posse animi natura putetur consiliumque:
Sicut in aethere non arbor, non aequore salso
Nubes esse queunt, neque pisces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, neque saxeis sucus inesse:
Certum ac dispositum est, ubi quidquid crescat et insit:
Sic animi natura nequit sine corpore oriri
Sola, neque a nervis et sanguine longius esse.
Quod si posset enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus esse
Posset, et innasci quavis in parte soleret,
Quamde in eodem homine atque in eodem vase manere.
Quod quoniam nostro quoque constat corpore certum,
Dispositumque videtur, ubi esse et crescere possit
Seorsum anima atque animus; tanto magis inficiandum,
Totum posse extra corpus formamque animalem
Putribus in glebis terrarum, aut solis in igni,
Aut in aqua durare, aut altis aetheris oris.
Haud igitur constant divino praedita sensu,
Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.
Illud item non est ut possis credere, sedeis
Esse deûm sanctas in mundi partibus ullis.
Tenvis enim natura deûm, longeque remota
Sensibus ab nostris, animi vix mente videtur.
Quae quoniam manuum tactum suffugit et ictum,
Tactile nil nobis quod sit, contingere debet.
Tangere enim non quit, si tangi non licet ipsum,
Quare etiam sedes quoque nostreis sedibus esse
Dissimiles debent, tenues, de corpore eorum.
Quae tibi posterius largo sermone probabo.
Dicere porro, hominum causa voluisse parare
Praeclaram mundi naturam, propterea que
Allaudabile opus divûm laudare decere,
Aeternumque putare atque immortale futurum,
Nec fas esse, deûm quod sit ratione vetusta
Gentibus humanis fundatum perpetuo aevo,

Sollicitare suis ulla vi ex sedibus unquam,
Nec verbis vexare, et ab imo evortere summa:
Cetera de genere hoc affingere et addere, Memmi,
Desipere est: quid enim immortalibus atque beatis
Gratia nostra queat largirier emolumenti,
Ut nostra quidquam causa gerere aggrediantur?
Quidve novi potuit tanto post ante quietos
Illicere, ut cuperent vitam mutare priorem?
Nam gaudere novis rebus debere videtur,
Quoi veteres obsunt; sed, quoi nil accidit aegri
Tempore in ante acto, quom pulchre degeret aevom,
Quid potuit novitatis amorem accendere tali?
An, credo, in tenebris vita ac moerore iacebat,
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
Natus enim debet, quicquomque est, velle manere
In vita, donec retinebit blanda voluptas.
Qui nunquam vero vitae gustavit amorem,
Nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?
Exemplum porro gignundis rebus, et ipsa
Notities hominum dis unde est insita primum,
Quid vellent facere, ut scirent, animoque viderent?
Quove modo est unquam vis cognita principiorum,
Quidque inter sese permutato ordine possent,
Si non ipsa dedit specimen Natura creandi?
Namque ita multimodis multis primordia rerum
Ex infinito iam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quaecquomque inter se possint congressa creare;
Ut non sit mirum, si in taleis disposituras
Deciderunt quoque, et in taleis venere meatus,
Qualibus haec rerum geritur nunc summa novando.
Quod si iam rerum ignorem primordia quae sint,
Hoc tamen ex ipsis coeli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum: tanta stat praedita culpa.
Principio, quantum coeli tegit impetus ingens,
Inde avidam partem montes sylvaeque ferarum
Possedere, tenent rupes vastaeque paludes
Et mare, quod late terrarum distinet oras.
Inde duas porro prope parteis fervidus ardor,
Assiduusque goli casus, mortalibus aufert.
Quod superest arvi, tamen id natura sua vi

Sentibus obducat, ni vis humana resistat,
Vitai causa valido consueta bidenti
Ingemere, et terram pressis proscindere aratris:
Si non, fecundas vertentes vomere glebas,
Terraique solum subigentes, cimus ad ortus;
Sponte sua nequeant liquidas exsistere in auras.
Et tamen interdum magno quaesita labore,
Quom iam per terras frondent atque omnia florent,
Aut nimiis torret fervoribus aetherius sol,
Aut subitei perimunt imbres gelidaeque pruinae,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.
Praeterea, genus horriferum Natura ferarum,
Humanae genti infestum, terraque marique
Quur alit atque auget? quur anni tempora morbos
Apportant? quare Mors immatura vagatur?
Tum porro puer, ut saevis proiectus ab undis
Navita, nudus humi iacet, infans, indigus omni
Vitali auxilio, quom primum in luminis oras
Nixibus ex alvo matris Natura profudit;
Vagituque locum lugubri complet, ut aequum est,
Quoi tantum in vita restet transire malorum.
At variae crescunt pecudes, armenta, feraeque:
Nec crepitacillis opus est, nec quoiquam adhibenda est
Almae nutricis blanda atque infracta loquela;
Nec varias quaerunt vestis pro tempore coeli.
Denique non armis opus est, non moenibus altis,
Quei sua tutentur, quando omnibus omnia large
Tellus ipsa parit Naturaque daedala rerum.
Principio, quoniam terrai corpus et humor
Auraramque leves animae calideique vapores,
E quibus haec rerum consistere summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant;
Debet eadem omnis mundi natura putari.
Quippe etenim, quorum parteis et membra videmus
Corpore nativo in mortalibus esse figuris,
Haec eadem ferme mortalia corpora esse
Et nativa simul. Quapropter maxuma mundi
Quom videam membra ac partes consumta regigni;
Scire licet, coeli quoque idem terraeque fuisse
Principiale aliquod tempus, clademque futuram.
Illud in his rebus ne corrupisse reatu,
Memmi, quod terram atque ignem mortalia sensu
Esse; neque humorem dubitavi auramque perire;
Atque eadem gigni, rursumque augescere dixi:
Principio, pars terrai nonnulla, perusta

Solibus assiduis, multa pulsata pedum vi,
Pulveris exhalat nebulam nubeisque volantcis,
Quas validei toto dispergunt aëre ventei:
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus, et ripas radentia flumina rodunt.
Praeterea, pro parte sua, quodquomque alid auget,
Roditur: et quoniam dubio procul esse videtur
Omniparens eadem rerum commune sepulcrum;
Ergo terra tibi libatur, et aucta recrescit.
Quod superest, humore novo mare, flumina, fonteis
Semper abundare, et latices manare perennes,
Nil opus est verbis; magnus decursus aquarum
Undique declarat: sed primum, quidquid aquai
Tollitur, in summaque fit, ut nihil humor abundet;
Partim, quod validei, verrentes aequora, ventei
Demiuuunt, radiisque retexens aetherius sol;
Partim, quod subter per terras diditur omneis.
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Convenit; inde super terras fluit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.
Aëra nunc igitur dicam, quid corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas:
Semper enim, quodquomque fluit de rebus, id omne
Aëris in magnum fertur mare; qui nisi contra
Corpora retribuat rebus, recreetque fluentcis,
Omnia iam resoluta forent et in aëra versa.
Haud igitur cessat gigni de rebus et in res
Recidere assidue; quoniam fluere omnia constat.
Largus item liquidi fons luminis, aetherius sol,
Irrigat assidue coelum candore recenti,
Suppeditatque novo confestim lumine lumen.
Nam primum quidquid fulgoris diserit ei,
Quoquomque accidit: id licet hinc cognoscere possis,
Quod, simul ac primum nubes succedere soli
Coepere, et radios inter quasi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum diserit omnis,
Terraque inumbratur, qua nimbei quomque feruntur;
Ut noscas, splendore novo res semper egere,
Et primum iactum fulgoris quemque perire;
Nec ratione alia res posse in sole videri,
Perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.
Quin etiam nocturna tibi, terrestria quae sunt,
Lumina, pendentes lychnei, clarêque coruscis
Fulguribus, pingues multa fuligine tedae

Consimili properant ratione, ardore ministro,
Suppeditare novum lumen, tremere iguibus instant;
Instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit:
Usque adeo properanter ab omnibus ignibus ei
Exitium celeri celeratur origine flammae.
Sic igitur solem, lunam stellasque putandum
Ex alio atque alio lucem iactare subortu,
Et primum quidquid flammarum perdere semper;
Inviolabilia haec ne credas forte vigere.
Denique, non lapides quoque vinci cernis ab aevo?
Non altas turreis ruere, et putrescere saxa?
Non delubra deûm simulacraque fessa fatisci?
Nec sanctum numen fati protollere fineis
Posse? neque adversus naturae foedera niti?
Denique, non monimenta virûm dilapsa videmus?
Quaerere proporro sibi quomque senescere credas.
Non ruere avolsos silices a montibus altis,
Nec validas aevi vireis perferre patique
Finiti? neque enim cadereat avolsa repente,
Ex infinito quae tempore pertolerassent
Omnia tormenta aetatis, privata fragore.
Denique, iam tuere hoc circum supraque, quod omne
Continet amplexu terrarum; procreat ex se
Omnia, quod quoidam memorant, recipitque perempta:
Totum nativum mortali corpore constat.
Nam, quodquomque alias ex se res auget alitque,
Deminui debet, recreari quom recipit res.
Praeterea, si nulla fuit genitalis origo
Terrarum et coeli, semperque aeterna fuere;
Quur supra bellum Thebanum et funera Troiae
Non alias alii quoque res cecinere poëtae?
Quo tot facta virûm toties cecidere? neque usquam,
Aeterneis famae monimenteis insita, florent?
Verum, ut opinor, habet novitatem summa recensque
Natura mundi est, neque pridem exordia cepit.
Quare etiam quaedam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam augescunt: nunc addita navigieis sunt
Multa; modo organici melicos peperere sonores.
Denique natura haec rerum ratioque reperta est
Nuper; et hanc, primus cum primis ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possim vortere voceis.
Quod si forte fuisse antehac eadem omnia credis,
Sed periisse hominum torrenti secla vapore,
Aut cecidisse urbeis magno vexamine mundi,
Aut ex imbribus assiduis exisse rapaceis

Per terras amneis, ac oppida cooperuisse;
Tanto quique magis victus fateare necesse est,
Exitium quoque terrarum coelique futurum.
Nam, quom res tantis morbis tantisque periclis
Tentarentur, ibi si tristior incubuisset
Causa, darent late cladem magnasque ruinas.
Nec ratione alia mortales esse videmur
Inter nos, nisi quod morbis aegrescimus idem,
Atque ollei, quos a vita natura removit.
Praeterea, quaequomque manent aeterna, necesse est,
Aut, quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat arctas
Dissociare intus parteis: ut materiai
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante:
Aut ideo durare aetatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut inane est,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum;
Aut etiam, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere dissoluique:
Sicut summarum summa est aeterna, neque extra
Qui locus est, quo dissiliant; neque corpora sunt, quae
Possint incidere, et valida dissolvere plaga.
At neque, uti docui, solido cum corpore mundi
Natura est, quoniam admixtum est in rebus inane;
Nec tamen est ut inane; neque autem corpora desunt,
Ex infinito quae possint forte coorta
Corruere hanc rerum violento turbine summam,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli.
Nec porro natura loci spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possint moenia mundi;
Aut alia quavis possunt vi pulsa perire.
Haud igitur leti praeclusa est ianua coelo,
Nec soli terraeque, neque alteis aequoris undeis;
Sed patet immani et vasto respectat hiatu.
Quare etiam nativa necessum est confiteare
Haec eadem: neque enim, mortali corpore quae sunt,
Ex infinito iam tempore adhuc potuissent
Immensi validas aevi contemnere vireis.
Denique, tantopere inter se quom maxuma mundi
Pugnent membra, pio nequaquam concita bello;
Nonne vides, aliquam longi certaminis olleis
Posse dari finem? vel quom sol et vapor omnis,
Omnibus epotis humoribus, exsuperarint;
Quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur:
Tantum suppeditant amnes, ultroque minantur

Omnia diluviare ex alto gurgite ponti:
Nequidquam; quoniam verrentes aequora venti
Deminuunt, radiisque retexens aetherius sol;
Et siccare prius confidunt omnia posse,
Quam liquor incepti possit contingere finem.
Tantum spirantes aequo certamine bellum,
Magnis de rebus inter se cernere certant;
Quom semel in terra fuerit superantior ignis,
Et semel, ut fama est, humor regnarit in arvis.
Ignis enim superavit, et ambens multa perussit,
Avia quom Phaëthonta rapax vis solis equorum
Aethere raptavit toto terrasque per omneis.
At pater omnipotens, ira tum percitus acri,
Magnanimum Phaëthonta repenti fulminis ictu
Deturbavit equis in terram; Solque, cadenti
Obvius, aeternam suscepit lampada mundi,
Disiectosque redegit equos, iunxitque trementeis;
Inde suum per iter recreavit cuncta gubernans:
Scilicet, ut veteres Graiûm cecinere poëtae;
Quod procul a vera nimis est ratione repulsum.
Ignis enim superare potest, ubi materiai
Ex infinito sunt corpora plura coorta;
Inde cadunt vires, aliqua ratione revictae;
Aut pereunt res, exustae torrentibus auris.
Humor item quondam coepit superare coortus,
Ut fama est, hominum multos quando obruit undis.
Inde, ubi vis, aliqua ratione avorsa, recessit,
Ex infinito fuerat quaequomque coorta,
Constiterunt imbres, et flumina vim minuerunt.
Sed, quibus ille modis coniectus materiai
Fundarit terram et coelum pontique profunda,
Solis, lunaï cursus, ex ordine ponam.
Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt;
Nec, quos quaeque darent motûs, pepigere profecto:
Sed quia multa modis multis primordia rerum,
Ex infinito iam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quaequomque inter se possent congressa creare;
Propterea fit, uti, magnum volgata per aevom,
Omnigenos coetus et motus experiundo,
Tandem conveniant ea, quae conventa repente
Magnarum rerum fiunt exordia saepe,
Terraï, maris et coeli generisque animantum.

Hic neque tum solis rota cerni, lumine largo,
Altivolans poterat; nec magni sidera mundi,
Nec mare, nec coelum, nec denique terra, nec aër,
Nec similis nostreis rebus res ulla videri:
Sed nova tempestas quaedam molesque coorta.
Diffugere inde loci partes coepere, paresque
Cum paribus iungi res, et discludere mundum,
Membraque dividere, et magnas disponere parteis
Omnigenis e principiis; discordia quorum
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus conturbât, proelia miscens,
Propter dissimileis formas variasque figuras;
Quod non omnia sic poterant coniuncta manere,
Nec motus inter sese dare convenienteis.
Hoc est a terris altum secernere coelum,
Et seorsum mare uti secretum humorque pateret,
Seorsus item purei secreteique aetheris ignes.
Quippe etenim primum terraï corpora quaeque,
Propterea quod erant gravia et perplexa, coibant
In medio, atque imas capiebant omnia sedeis;
Quae, quanto magis inter se perplexa coibant,
Tam magis expressere ea, quae mare, sidera, solem
Lunamque efficerent et magni moenia mundi.
Omnia enim magis haec e levibus atque rotundis
Seminibus, multoque minoribu' sunt elementis,
Quam tellus: ideo per rara foramina terrae
Partibus erumpens primus se sustulit aether
Ignifer, et multos secum levis abstulit igneis:
Non alia longe ratione, ac saepe videmus,
Aurea quom primum gemmanteis rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina solis,
Exhalantque lacus nebulam fluvieique perennes,
Ipsaque et interdum tellus fumare videtur:
Omnia quae, sursum quom conciliantur in alto,
Corpore concreto subtexunt nubila coelum.
Sic igitur tum se levis ac diffusilis aether,
Corpore concreto circumdatus undique, saepsit,
Et, late diffusus in omneis undique parteis,
Omnia sic avido complexu cetera saepsit.
Hunc exordia sunt solis lunaeque sequuta, et
Inter utrasque globei quorum vortuntur in auris,
Quae neque terra sibi adscivit, nec maximus aether;
Quod neque tam fuerint gravia, ut depressa sederent,
Nec levia, ut possent per summas labier oras;
Et tamen inter utrasque ita sunt, ut corpora viva

Vorsent, et partes ut mundi totius exstent.
Quod genus in nobis quaedam licet in statione
Membra manere, tamen quom sint ea, quae moveantur.
His igitur rebus retractis, terra repente,
Maxuma qua nunc se ponti plaga caerula tendit,
Succidit, et salso suffodit gurgite fossas:
Inque dies quanto circum magis aetheris aestus
Et radici solis cogebant undique terram
Verberibus crebris, extrema ad limina apertam,
In medio ut propulsa suo condensa coiret;
Tam magis expressus salsus de corpore sudor
Augebat mare manando camposque natanteis:
Et tanto magis olla, foras elapsa, volabant
Corpora multa vaporis et aëris, altaque coeli
Densabant procul a terris fulgentia templa:
Sidebant campei, crescebant montibus altis
Ascensus: neque enim poterant subsidere saxa,
Nec pariter tantundem omnes succumbere partes.
Sic igitur terrae concreto corpore pondus
Constitit, atque omnis mundi quasi limus in imum
Confluxit gravis, et subsedit funditus, ut faex.
Inde mare, inde aër, inde aether ignifer ipse
Corporibus liquidis sunt omnia pura relicta;
Et leviora aliis alia et liquidissimus aether:
Atque levissimus aërias super influit auras;
Nec liquidum corpus turbantibus aëris auras
Commisci: sinit haec violentis omnia verti
Turbinibus; sinit incertis turbare procellis:
Ipse suos igneis certo fert impete labens.
Nam modice fluere atque uno posse aethera nixu,
Significat Ponto mare, certo quod fluit aestu,
Unum labundi conservans usque tenorem.
Motibus astrorum nunc quae sit causa, canamus.
Principio, magnus coeli si vortitur orbis,
Ex utraque polum parte premere aëra, nobis
Dicundum est, extraque tenere, et cludere utrinque;
Inde alium supra fluere, atque intendere eodem,
Quo volvunda micant aeterni sidera mundi;
Ast alium subter, contra qui subvehat orbem;
Ut fluvios vorsare rotas atque haustra videmus.
Est etiam quoque, uti possit coelum omne manere
In statione, tamen quom lucida signa ferantur:
Sive quod inclusei rapidi sunt aetheris aestus,
Quaerentesque viam circumvorsantur, et igneis
Passim per coeli volvunt immania templa;

Sive aliunde finem aliquunde extrinsecus aër
Vorsat agens igneis; sive ipsei serpere possunt,
Quo quoiusque cibus vocat atque invitat eunteis,
Flammea per coelum pasceateis corpora passim.
Nam quid in hoc mundo sit eorum, ponere certum
Difficile est: sed, quid possit fiatque per omne,
In variis mundis, varia ratione creatis,
Id doceo; plurcisque sequor disponere causas
Motibus astrorum, quae possint esse per omne:
E quibus una tamen sit et haec quoque causa necesse est,
Quae vegeat motum signis; sed, quae sit earum,
Praecipere, haud quaquam est pedetentim progredientis.
Terraque ut in media mundi regione quiescat,
Evanescere paullatim et decrescere pondus
Convenit; atque aliam naturam subter habere,
Ex incunte aevo coniunctam, atque uniter aptam
Partibus aëricis mundi, quibus insita vivit.
Propterea non est oneri, neque deprimit auras;
Ut sua quoique homini nullo sunt pondere membra,
Nec caput est oneri collo, nec denique totum
Corporis in pedibus pondus sentimus inesse.
At, quaequomque foris veniunt, impostaque nobis
Pondera sunt, laedunt permulto saepe minora:
Usque adeo magni refert, quid quaeque queat res.
Sic igitur tellus non est aliena repente
Allata, atque aureis aliunde obiecta alieneis;
Sed pariter primis concepta ab origine mundi,
Certaque pars eius; quasi nobis membra videntur.
Praeterea, grandi tonitru concussa, repente
Terra, supra se quae sunt, concutit omnia motu:
Quod facere haud ulla posset ratione, nisi esset
Partibus aëriis mundi coeloque revincta;
Nam communibus inter se radicibus haereat,
Ex incunte aevo coniuncta, atque uniter aucta.
Nonne vides etiam, quam magno pondere nobis
Sustineat corpus tenuissima vis animai;
Propterea quia tam coniuncta atque uniter apta est?
Denique, iam saltu pernici tollere corpus
Quis potis est, nisi vis animae, quae membra gubernat?
Iamne vides, quantum tenuis natura valere
Possit, ubi est coniuncta gravi cum corpore; ut aër
Coniunctus terreis, et nobis est animi vis?
Nec nimio solis maior rota, nec minor ardor
Esse potest, nostreis quam sensibus esse videtur.
Nam quibus e spatiis quomque ignes lumina possunt

Allicere, et calidum membreis affiare vaporem,
Nil missus intervallis de corpore librant
Flammarum, nihil ad speciem est contractior ignis.
Proinde, calor quoniam solis lumenque profusum
Perveniunt nostros ad sensus, et loca fulgent;
Forma quoque hinc solis debet filumque videri,
Nil adeo, ut possis plus, aut minus, addere, vera.
Lunaque, sive notho fertur loca lumine lustrans,
Sive suo proprio iactat de corpore lucem;
Quidquid id est, nihilo fertur maiore figura,
Quam nostreis oculeis, qua cernimus, esse videtur.
Nam prius omnia, quae longe semota tuemur
Aëra per multum, specie confusa videntur,
Quam minui filum: quapropter luna necesse est,
Quandoquidem claram speciem certamque figuram
Praebet, ut est oris extremis quoque notata,
Quantaque quanta est, hinc nobis videatur, in alto.
Postremo, quosquomque vides hinc aetheris igneis,
Quandoquidem, quosquomque in terris cernimus igneis,
Dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum,
Perparvum quiddam interdum mutare videtur
Alteram utram in partem filum, quo longius absit;
Scire licet, perquam pauxillo posse minores
Esse, vel exigua maiores parte brevique.
Illud item non est mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantam sol mittere lumen,
Quod maria ac terras omneis coelumque rigando
Compleat, et calido perfundat cuncta vapore.
Nam licet hinc mundi patefactum totius unum
Largifluum fontem scatere, atque erumpere lumen;
Ex omni mundo quia sic elementa vaporis
Undique conveniunt, et sic coniecta eorum
Confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor.
Noane vides etiam, quam late parvus aquai
Prata riget fons interdum, campisque redundet?
Est etiam quoque, uti non magno solis ab igni
Aëra percipiat calidis fervoribus ardor;
Opportunus ita est si forte et idoneus aër,
Ut queat accendi, parvis ardoribus ictus:
Quod genus interdum segetes stipulamque videmus
Accidere ex una scintilla incendia passim.
Forsitan et rosea sol alte lampade lucens
Possideat multum caecis fervoribus ignem
Circum se, nullo qui sit fulgore notatus,
Aestifer in tantum radiorum exaugeat ictum.

Nec ratio solis simplex aut recta patescit,
Quo pacto aestivis e partibus Aegocerotis
Brumalcis adeat flexus, atque, inde revortens,
Cancris ut vortat metas ad solstitialeis;
Lunaque mensibus id spatium videatur obire,
Annua sol in quo consumit tempora cursu:
Non, inquam, simplex heis rebus reddita causa est.
Nam fieri vel cum primis id posse videtur,
Democriti quod sancta viri sententia ponit:
Quanto quaeque magis sint terram sidera propter,
Tanto posse minus cum coeli turbine ferri.
Evanescere enim rapidas illius, et acreis
Imminui subter vireis: ideoque relinqui
Paullatim solem cum posterioribu' signis,
Inferiōr multum quod sit, quam fervida signa:
Et magis hoc lunam; quanto demissior eius
Cursus abest procul a coelo, terreisque propinquat,
Tanto posse minus cum signis tendere cursum.
Flaccidiore etiam quanto iam turbine fertur,
Inferior quam sol, tanto magis omnia signa
Hanc adipiscuntur circum, praeterque feruntur.
Propterea fit, ut haec ad signum quodque revorti
Mobilius videatur, ad hanc quia signa revisunt.
Fit quoque, ut e mundi transvorsis partibus aēr
Alternis certo fluere alter tempore possit,
Qui queat aestivis solem detrudere signis
Brumalcis usque ad flexus gelidumque rigorem;
Et qui reiiciat gelidis ab frigoris umbris
Aestiferas usque in parteis et fervida signa.
Et ratione pari lunam stellasque putandum est,
Quae volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aēribus posse alternis e partibus ire.
Nonne vides etiam divorsis nubila ventis
Divorsas ire in parteis, inferna supernis?
Qui minus olla queant per magnos aetheris orbeis
Aestibus inter se divorsis sidera ferri?
At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut, ubi de longo cursu sol ultima coeli
Impulit, atque suos efflavit languidus igneis,
Concussos itere, et labefactos aēre multo;
Aut, quia sub terras cursum convortere cogit
Vis eadem, supra terras quae pertulit, orbem.
Tempore item certo roseam Matuta per oras
Aetheris Auroram defert, et lumina pandit;
Aut, quia sol idem sub terras ille revortens

Anticipat coelum, radiis accendere tentans;
Aut, quia conveniunt ignes, et semina multa
Confluere ardoris consuerunt tempore certo,
Quae faciunt solis nova semper lumina gigni.
Quod genus Idaeis fama est e montibus altis
Dispersos igneis orienti lumine cerni,
Inde coire globum quasi in unum, et conficere orbem.
Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Esse, quod haec ignis tam certo tempore possint
Semina confluere, et solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo quae tempore fiunt
Omnibus in rebus: florescunt tempore certo
Arbusta, et certo dimittunt tempore florem.
Nec minus in certo dentes cadere imperat aetas
Tempore, et impubem molli pubescere veste,
Et pariter mollem malis demittere barbam.
Fulmina postremo, nix, imbres, nubila, ventei
Non nimis incertis fiunt in partibus anni.
Namque, ubi sic fuerunt causarum exordia prima,
Atque ita res mundi cecidere ab origine prima,
Consequiae quodque est iam rerum ex ordine certo.
Crescere itemque dies licet, et tabescere noctes,
Et minui luces, quom sumant augmina noctes;
Aut, quia sol idem, sub terras atque superne
Imparibus currens anfractibus, aetheris oras
Partit, et in parteis non aequas dividit orbem;
Et, quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Eius in advorsa tanto plus parte, relatus;
Donec ad id signum coeli pervenit, ubi anni
Nodus nocturnas exaequat lucibus umbras:
(Nam medio cursu flatus Aquilonis et Austri
Distinet aequato coelum discrimine metas,
Propter signiferi posituram totius orbis,
Annua sol in quo contundit tempora serpens,
Oblique terras et coelum lumine lustrans;
Ut ratio declarat eorum, quei loca coeli
Omnia, dispositis signis ornata, notarunt:)
Aut, quia crassior est certis in partibus aër,
Sub terris ideo tremulum lubar haesitat igni,
Nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus;
Propterea noctes hiberno tempore longas
Cessant, dum veniat radiatum insigne diei:
Aut etiam, quia sic alternis partibus anni
Tardius et citius consuerunt confluere ignes,
Quei faciunt solem certa desurgere parte.

Luna potest, solis radiis percussa, nitere;
Inque dies maius lumen convertere nobis
Ad speciem, quantum solis secedit ab orbe,
Donec eum contra pleno bene lumine fulsit,
Atque oriens obitus eius super edita vidit:
Inde minutatim retro quasi condere lumen
Debet item, quanto propius iam solis ad ignem
Labitur ex alia signorum parte per orbem:
Ut faciunt, lunam quei fingunt esse pilaï
Consimilem, cursusque viam sub sole tenere:
[Propterea fit, uti videantur dicere verum.]
Est etiam, quare proprio cum lumine possit
Volvier, et varias splendoris reddere formas.
Corpus enim licet esse aliud, quod fertur et una
Labitur, omnimodis occursans officiensque,
Nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
Vorsarique potest, globus ut si forte pilaï
Dimidia ex parte candenti lumine tinctus,
Vorsandoque globum varianteis edere formas.
Denique, eam partem, quaequomque est ignibus aucta,
Ad speciem vortit nobis, oculosque patenteis:
Inde minutatim retro conterquet et aufert
Luciferam partem glomeraminis atque pilaï;
Ut Babylonica Chaldaeùm doctrina, refutans
Astrologorum artem, contra convincere tendit:
Proinde quasi id fieri nequeat, quod pugnat uterque,
Aut minus hoc illo sit quur amplectier ausis.
Denique, quur nequeat semper nova luna creari
Ordine formarum certo certisque figuris,
Inque dies privos aborisci quaeque creata,
Atque alia illius reparari in parte locoque;
Difficile est ratione docere et vincere verbis;
Ordine quom videas tam certo multa creari.
It Ver et Venus, et, Veris praenuntius, ante
Pennatus graditur Zephyrus, vestigia propter
Flora quibus mater praespargens ante viai
Cuncta coloribus egregiis et odoribus opplet:
Inde loci sequitur Calor aridus, et comes una
Polverulenta Ceres, et Etesia flabra Aquilonum:
Inde Auctumnus adit; graditur simul Evius Evan;
Inde aliae Tempestates Ventcique sequuntur,
Altitonans Volturnus, et Auster fulmine pollens:
Tandem Bruma niveis affert, pigrumque rigorem
Reddit; Hiems sequitur, crepitans ac dentibus Alga.
Quo minus est mirum, si certo tempore luna

Gignitur, et certo deletur tempore rursus;
Quom fieri possint tam certo tempore multa.
Solis item quoque defectus lunaeque latebras
Pluribus e causis fieri tibi posse putandum est.
Nam, quur luna queat terram secludere, poscis,
Lumine, et a terris altum caput obstruere ei,
Obiiciens caecum radieis ardentibus orbem?
Tempore eodem aliud facere id non posse putetur
Corpus, quod cassum labatur lumine semper?
Solque suos etiam dimittere languidus igneis
Tempore quur certo nequeat, recreareque lumen,
Quom loca praeteriit, flammeis infesta, per auras,
Quae faciunt igneis interstingui atque perire?
Et quur terra queat lunam spoliare vicissim
Lumine, et oppressum solem super ipsa tenere,
Menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras;
Tempore eodem aliud nequeat succurrere lunae
Corpus, vel supra solis perlabier orbem,
Quod radios interrumpat lumenque profusum?
Et tamen, ipsa suo si fulget luna nitore,
Quur nequeat certa mundi languescere parte,
Dum loca luminibus proprieis inimica per exit?
Quod superest, quoniam, magni per caerula mundi
Qua fieri quidquid posset ratione, resolvi:
Solis uti varios cursus lunaeque meatus
Noscere possemus quae vis et causa cieret;
Quove modo soleant offecto lumine obire,
Et nec opinanteis tenebris obducere terras;
Quom quasi connivent, et aperto lumine rursum
Omnia convisunt clara loca candida luce:
Nunc redeo ad mundi novitatem et mollia terrae
Arva; novo fetu quid primum in luminis oras
Tollere et incerteis creduint committere venteis.
Principio, genus herbarum viridemque nitorem
Terra dedit circum colleis; camposque per omneis
Florida fulserunt viridanti prata colore:
Arboribusque datum est varieis exinde per auras
Crescundi magnum immissis certamen habenis.
Ut pluma atque pilei primum setaeque creantur
Quadrupedum membris et corpore pennipotentum;
Sic nova tum tellus herbas virgultaque primum
Sustulit: inde loci mortalia corda creavit
Multa modis multis, varia ratione coorta.
Nam neque de coelo cecidisse animalia possunt,
Nec terrestria de salsis exisse lacunis.

Linquitur, ut merito maternum nomen adepta
Terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
Multaque nunc etiam exsistunt animalia terris,
Imbribus et calido solis concreta vapore.
Quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta
Et maiora, nova tellure atque aethere adulta.
Principio, genus alituum variaeque volucres
Ova relinquebant, exclusae tempore verno:
Folliculos ut nunc tereteis aestate cicadae
Liaquunt sponte sua, victum vitamque petentes.
Tum tibi terra dedit primum mortalia secla:
Multus enim calor atque humor superabat in arvis.
Hoc, ubi quaeque loci regio opportuna dabatur,
Crescebant uterei terrae radicibus aptei:
Quos ubi tempore maturo patefecerat aetas
Infantum, fugiens humorem, auraeque petissens,
Convortebat ibi Natura foramina terrae,
Et sucum venis cogebat fundere apertis,
Consimilem lactis: sicut nunc femina quaeque,
Quom peperit, dulci repletur lactæ, quod omnis
Impetus in mammas convortitur ille alimenti.
Terra cibum puereis, vestem vapor, herba cubile
Praebebat, multa et molli lanugine abundans.
At novitas mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios aestus, nec magnis viribus auras.
Omnia enim pariter crescunt et robora sumunt.
Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
Terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit
Humanum, atque animans prope certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibu' passim,
Aëriasque simul volucreis variantibu' formis.
Sed, quia finem aliquam pariundi debet habere,
Destitit, ut mulier, spatio defessa vetusto.
Mutat enim mundi naturam totius aetas,
Ex alioque alius status excipere omnia debet,
Nec manet ulla sui similis res: omnia migrant,
Omnia commutat Natura, et vortere cogit.
Namque aliud putrescit et, aevo debile, languet;
Porro aliud concrescit, et e contemtibus exit.
Sic igitur mundi naturam totius aetas
Mutat, et ex alio terram status excipit alter;
Quod potuit, nequeat; possit, quod non tulit ante.
Multaque tum tellus etiam portenta creare
Conata est, mira facie membrisque coorta:
Androgynem inter utras, nec utramque, utrinque remotum;

Orba pedum partim, manuum vidnata vicissim;
Muta sine ore etiam, sine voltu caeca reperta;
Vinctaque membrorum per totum corpus adhaesu;
Nec facere ut possent quidquam, nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec sumere, quod foret usus.
Cetera de genere hoc monstra ac portenta creabat:
Nequidquam; quoniam Natura absterruit auctum;
Nec potuere cupitum aetatis tangere florem,
Nec reperire cibum, nec iungi per Veneris res.
Multa, videmus, enim rebus concurrere debent,
Ut propagando possint producere secla.
Pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
Semina, quae possint membris manare remissis;
Feminaque ut maribus coniungi possit, habere
Mutua, qui nectant inter se gaudia uterque.
Multaque tum interiisse animantum secla necesse est,
Nec potuisse propagando procudere prolem.
Nam, quaequomque vides vesci vitalibus auris,
Aut dolus, aut virtus, aut denique mobilitas est
Ex incunte aevo genus id tutata, reservans.
Multaque sunt, nobis ex utilitate sua quae
Commendata manent, tutelae tradita nostrae.
Principio, genus acre leonum saevaque secla
Tutata est virtus, volpeis dolus, ut fuga cervos.
At levisomna canum fidò cum pectore corda,
Et genus omne, quod est veterino semine partum,
Lanigeraeque simul pecudes et bucera secla,
Omnia sunt hominum tutelae tradita, Memmi.
Nam cupide fugere feras, pacemque sequutae
Sunt, et larga suo sine pabula parta labore;
Quae damus utilitatis eorum praemia causa.
At, queis nil horum tribuit Natura, neque ipsa
Sponte sua possent ut vivere, nec dare nobis
Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
Praesidio nostro pasci genus, esseque tutum?
Scilicet haec aliis praedae lucroque iacebant
Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
Donec ad interitum genus id Natura redegit.
Sed neque Centaurei fuerunt, nec tempore in ullo
Esse queunt; duplici natura et corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas,
Hinc illinc par vis ut non sic esse potissit.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
Principio, circum tribus actis impiger annis
Floret equus; puer haud quaquam, quin saepe etiam nunc

Ubera mammarum in somnis lactantia quaeret
Post, ubi equum validae vires, aetate senecta,
Membraque deficiunt, fugienti languida vita;
Tum demum, puerili aevo florente, iuventas
Officit, et molli vestit lanugine malas:
Ne forte ex homine et veterino semine equorum
Confieri credas Centauros posse, neque esse;
Aut, rabidis canibus succinctas, semimarinis
Corporibus Scyllas, et cetera de genere horum,
Inter se quorum discordia membra videmus:
Quae neque florescant pariter, nec robora sumunt
Corporibus, neque perficiant aetate senecta,
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis
Conveniunt, nec sunt eadem iocunda per artus.
Quippe videre licet pinguescere saepe cicuta
Barbigeras pecudes, homini quae est acre venenum.
Ignea flamma quidem quom corpora fulva leonum
Tam soleat torrere atque urere, quam genus omne
Visceris, in terris quodquomque et sanguinis exstet:
Qui fieri potuit, triplici cum corpore ut una,
Prima leo, postrema draco, media ipsa, Chimaera
Ore foras acrem flaret de corpore flammam?
Quare, etiam tellure nova caeloque recenti,
Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc uno novitatis nomine inani;
Multa licet simili ratione effutiat ore.
Aurea tum dicat per terras flumina volgo
Fluxisse, et gemmis florere arbusta sucesse:
Aut hominem tanto membrorum esse impete natum,
Trans maria alta pedum nixus ut pandere posset,
Et manibus totum circum se vertere caelum.
Nam, quod multa fuere in terris semina rerum,
Tempore quo primum tellus animalia fudit;
Nil tamen est signi, mixtas potuisse creari
Inter se pecudes, compactaque membra animantum:
Propterea quia, quae de terris nunc quoque abundant
Herbarum genera ac fruges arbustaque laeta,
Non tamen inter se possunt complexa creari.
Sed si quaeque suo ritu procedit, et omnes,
Foedere naturae certo, discrimina servant.
Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset;
Et maioribus et solidis magis ossibus intus
Fundatum, validis aptum per viscera nervis;
Nec facile ex aestu, nec frigore quod caperetur,

Nec novitate cibi, nec labi corporis ulla.
Multaque per coelum solis volventia lustra
Volgivago vitam tractabant more ferarum.
Nec robustus erat curvi moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva,
Nec nova defodere in terram virgulta, neque altis
Arboribus veteres decidere falcibu' ramos.
Quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum:
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque; et, quae nunc hiberno tempore cernis,
Arbuta puniceo fieri matura colore,
Plurima tum tellus, etiam maiora, ferebat;
Multaque praeterea novitas tum florida mundi
Pabula dira tulit, miseris mortalibus ampla.
At sedare sitim fluvii fontesque vocabant;
Ut nunc montibus e magnis decursus aquai
Clara' citat late sitientia secla ferarum.
Denique, nota vagis, sylvestria templa tenebant
Nympharum, quibus excibant humore fluenta
Lubrica, proluvie larga lavere humida saxa,
Humida saxa, super viridi stillantia musco:
Et partim plano scatere atque erumpere campo.
Necdum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, et spoliis corpus vestire ferarum:
Sed nemora atque cavos montes sylvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare imbreisque coactei.
Nec commune bonum poterant spectare, neque ullis
Moribus inter se scibant nec legibus uti.
Quod quoique obtulerat praedae fortuna, ferebat,
Sponte sua sibi quisque valere et vivere doctus.
Et Venus in sylvis iungebat corpora amantum:
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta viri vis atque impensa libido,
Vel pretium, glandes atque arbuta, vel pira lecta.
Et manuum mira freti virtute pedumque,
Consectabantur sylvestria secla ferarum
Missilibus saxis et magno pondere clavae;
Multaque vincebant, vitabant panca latebris;
Setigereisque pares subus sylvestria membra
Nudabant terrae, nocturno tempore captei,
Circum se foliis ac frondibus involuentes.
Nec plangore diem magno solemque per agros
Quaerebant pavidei, palantes noctis in umbris:

Sed tacitei respectabant somnoque sepultei,
Dum rosea face sol inferret lumina coelo.
A parvis quod enim consuerant cernere semper,
Alterno tenebras et lucem tempore gigni,
Non erat, ut fieri posset, mirarier unquam,
Nec diffidere, ne terras aeterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine solis.
Sed magis illud erat curae, quod secla ferarum
Infestam miscreis faciebant saepe quietem;
Eiecteique domo, fugiebant saxea tecta
Spumigeri suis adventu validique leonis;
Atque intempesta cedebant nocte paventes
Hospitibus saeveis instrata cubilia fronde.
Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia secla
Dulcia linquebant lamentis lumina vitae.
Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viva fereis praebebat, dentibus haustus;
Et nemora ac monteis gemitu sylvasque replebat,
Viva videns vivo sepeliri viscera busto.
At quos effugium servarat, corpore adeso,
Posterius, tremulas super ulcera tetra tenentes
Palmas, horriferis accibant vocibus Orcum:
Denique eos vita privarunt vermina saeva,
Experteis opis, ignaros quid volnera vellent.
At non multa vitûm sub signis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Aequora laedebant naveis ad saxa virosque:
Nec temere incassum frustra mare saepe coortum
Saevibat, leviterque minas ponebat inaneis;
Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis;
Improba navigii ratio tum caeca iacebat. *i.e. navigationis.*
Tum penuria deinde cibi languentia leto
Membra dabat: contra nunc rerum copia mersat.
Ollei imprudentes ipsei sibi saepe venenum
Vergebant; nunc dant alicis sollertius ipsei.
Inde casas postquam ac pelleis ignemque pararunt,
Et mulier, coniuncta viro, concessit in unum,
Castaque privatae Veneris conubia laeta
Cognita sunt, prolemque ex se videre creatam;
Tum genus humanum primum mollescere coepit.
Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus
Non ita iam possent coeli sub tegmine ferre:
Et Venus imminuit vireis; puereique parentum
Blanditiis facile ingenium fregere superbum.

Tunc et amicitiam coeperunt iungere habentes
Finitimei inter se, nec laedere, nec violare;
Et pueros commendarunt muliebreque seclum
Vocibus et gestu; quom balbe significarent,
Imbecillorum esse aequum misererier omni.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni:
Sed bona magnaque pars servabant foedera, castei;
Aut genus humanum iam tum foret omne peremptum,
Nec potuisset adhuc perducere secla propago.
At varios linguae sonitus natura subegit
Mittere, et utilitas expressit nomina rerum:
Non alia longe ratione, atque ipsa videtur
Protrahere ad gestum pueros infantia linguae;
Quom facit, ut digito, quae sint praesentia, monstrent.
Sentit enim vim quisque suam quod possit abuti.
Cornua nata prius vitulo quam frontibus exstent,
Ollis iratus petit atque infestus inurguet:
At catulei pantherarum scymnique leonum
Unguibus ac pedibus iam tum morsuque repugnant,
Vix etiam quom sunt dentes unguesque createi.
Alituum porro genus alis omne videmus
Fidere, et a pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare, aliquem tum nomina distribuisse
Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,
Desipere est: nam quur hic posset cuncta notare
Vocibus, et varios sonitus emittere linguae,
Tempore eodem alii facere id non quisse putentur?
Praeterea, si non alii quoque vocibus usei
Inter se fuerant, unde insita notities est?
Utilitas etiam, unde data est huic prima potestas,
Quid vellet facere, ut sciret animoque videret?
Cogere item plureis unus, victosque domare
Non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent;
Nec ratione docere ulla, suadereque surdis,
Quid sit opus facto; faciles neque enim paterentur,
Nec ratione ulla sibi ferrent amplius aureis
Vocis inauditos sonitus obtundere frustra.
Postremo, quid in hac mirabile tantopere est re,
Si genus humanum, quoi vox et lingua vigeret,
Pro vario sensu varias res voce notaret;
Quom pecudes mutae, quom denique secla ferarum
Dissimileis soleant voces variasque ciere,
Quom metus, aut dolor est, et quom iam gaudia gliscunt?
Quippe etenim licet in rebus cognoscere apertis.
Irritata canum quom primum magna Molossum

Mollia ricta fremunt, duros nudantia dentes,
Longe alio sonitu rabies districta minatur,
Et quom iam latrant, et vocibus omnia complent.
At catulos blande quom lingua lambere tentant,
Aut ubi eos lactant pedibus, morsuque petentes
Suspensis teneros imitantur dentibus haustus,
Longe alio pacto gannita vocis adulant,
Et quom desertei baubantur in aedibus, aut quom
Plorantes fugiunt, summisso corpore, plagas.
Denique non hinnitus item differre videtur,
Inter equas ubi equus florenti aetate iuvencus
Pinnigeri saevit calcaribus ictus Amoris,
Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma,
Et quom sic alias, concussis artubus, hinnit?
Postremo, genus altitum variaeque volucres,
Accipitres atque ossifragae mergeique, marinis
Fluctibus in salso victum vitamque petentes,
Longe alias alio iaciunt in tempore voces,
Et quom de victu certant, praedaque repugnant.
Et partim mutant cum tempestatibus una
Raucisonos cantus cornicum saecla vetusta
Corvorumque greges; ubi aquam dicuntur et imbreis
Poscere, et interdum ventos aurasque vocare.
Ergo, si varii sensus animalia cogunt,
Muta tamen quom sint, varias emittere voces;
Quanto mortaleis magis aequum est tum potuisse
Dissimileis alia atque alia res voce notare?
Illud in his rebus tacitus ne forte requiras,
Fulmen detulit in terras mortalibus ignem
Primitus; inde omnis flammarum diditur ardor.
Multa videmus enim, coelestibus incita flammis,
Fulgere, quom coeli donavit plaga vapores.
Et ramosa tamen quom, ventis pulsa, vacillans
Aestuat, in ramos incumbens arboris, arbor,
Exprimitur, validis extritus viribus, ignis:
Emicat interdum flammai fervidus ardor,
Mutua dum inter se ramei stirpesque teruntur;
Quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem.
Inde cibum coquere ac flammae mollire vapore
Sol docuit; quoniam mitescere multa videbant,
Verberibus radiorum atque aestu victa, per agros.
Inde dies magis invictum vitamque priorem
Commutare novis monstrabant rebus et igni,
Ingenio qui praestabant, et corde vigebant.
Condere coeperant urbeis, arcemque locare

Praesidium reges ipsei sibi perfugiumque:
Et pecudes et agros divisere, atque dedere
Pro facie quoiusque et viribus ingenioque.
Nam facies multum valuit, viresque vigebant:
Posterius res inventa est, aurumque repertum,
Quod facile et valideis et pulchreis demsit honorem.
Divitioris enim sectam plerumque sequuntur
Quamlibet et fortes, et pulchro corpore cretei.
Quod si quis vera vitam ratione gubernat,
Divitiae grandes homini sunt, vivere parce
Aequo animo; neque enim est unquam penuria parvi.
At claros homines voluerunt se atque potenteis,
Ut fundamento stabili fortuna maneret,
Et placidam possent opulentei degere vitam:
Nequidquam; quoniam ad summum succedere honorem
Certantes, iter infestum fecere viai.
Et tamen e summo, quasi fulmen, deiicit ictos
Invidia interdum contemtim in Tartara tetra:
Ut satius multo iam sit parere quietum,
Quam regere imperio res velle, et regna tenere.
Proinde sine, incassum defessei, sanguine sudent,
Angustum per iter luctantes ambitionis:
Invidia quoniam, ceu fulmine, summa vaporant
Plerumque, et quae sunt altis magis edita quoque:
Quandoquidem sapiunt alieno ex ore, petuntque
Res ex auditis potius, quam sensibus ipsis:
Nec magis id nunc est, nec erit mox, quam fuit ante.
Ergo, regibus occisis, subversa iacebat
Pristina maiestas soliorum et sceptra superba;
Et capitis summi praeclarum insigne cruentum
Sub pedibus volgi magnum lugebat honorem:
Nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
Res itaque ad summam faecem turbasque redibat,
Imperium sibi quom ac summatum quisque petebat.
Inde magistratum partim docuere creare,
Iuraque constituere, ut vellent legibus uti.
Nam genus humanum, defessum vi colere aevom,
Ex inimicitiis languebat; quo magis ipsum
Sponte sua cecidit sub leges arctaque iura.
Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus aequis;
Hanc ob rem est homines pertaesum vi colere aevom.
Inde metus maculat poenarum praemia vitae.
Circumretit enim vis atque iniuria quemque,
Atque, unde exorta est, ad eum plerumque revertit;

Nec facile est placidam ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia foedera pacis.
Etsi fallit enim divûm genus humanumque,
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet:
Quippe ubi se multei, per somnia saepe loquentes,
Aut morbo delirantes, protraxe ferantur,
Et celata diu in medium peccata dedisse.
Nunc, quae causa deûm per magnas numina gentes
Pervolgarit, et ararum compleverit urbeis,
Suscipiendaque curarit sollennia sacra,
Quae nunc in magnis florent sacra rebu' locisque:
Unde etiam nunc est mortalibus insitus horror,
Qui delubra deûm nova toto suscitat orbi
Terrarum, et festis cogit celebrare diebus:
Non ita difficile est rationem reddere verbis.
Quippe etenim iam tum divûm mortalia secla
Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in somnis, mirando corporis auctu.
Heis igitur sensum tribuebant, propterea quod
Membra movere videbantur, vocesque superbas
Mittere pro facie praeclara et viribus amplis:
Aeternamque dabant vitam, quia semper eorum
Suppeditabatur facies, et forma manebat;
Et tamen omnino, quod tantis viribus auctos
Non temere ulla vi convinci posse putabant.
Fortunisque ideo longe praestare putabant,
Quód mortis timor haud quemquam vexaret eorum,
Et simul in somnis quia multa et mira videbant
Efficere, et nullum capere ipsos inde laborem.
Praeterea, coeli rationes ordine certo
Et varia annorum cernebant tempora vorti;
Nec poterant quibus id fieret cognoscere causis.
Ergo perfugium sibi habebant, omnia diveis
Tradere, et ollorum nutu facere omnia flecti.
In coeloque deûm sedeis et templa locarunt,
Per coelum volvi quia nox et luna videtur,
Luna, dies, et nox, et noctis signa severa,
Noctivagaeque faces coeli, flammaeque volantes,
Nubila, sol, imbres, nix, ventei, fulmina, grando,
Et rapidei fremitus, et murmura magna minarum.
O genus infelix humanum! talia diveis
Quom tribuit facta, atque iras adiunxit acerbas:
Quantos tum gemitus ipsei sibi, quantaque nobis
Volnera, quas lacrumas peperere minoribu' nostreis!
Nec pietas ulla est, velatum saepe videri

Vertier ad lapideos, atque omneis accedere ad aras;
Nec procumbere humi prostratum, et pandere palmas
Ante deûm delubra, neque aras sanguine multo
Spargere quadrupedum, nec votcis nectere vota;
Sed mage placata posse omnia mente tueri.
Nam, quom suspicimus magni cœlestia mundi
Templa super, stellisque micantibus aethera fixum,
Et venit in mentem solis lunaeque viarum,
Tunc, aliis oppressa malis, in pectore cura
Illa quoque expergefactum caput erigere infit,
Ne quae forte deûm nobis immensa potestas
Sit, vario motu quae candida sidera voluet.
Tentat enim dubiam mentem rationis egestas,
Ecquaenam fuerit mundi genitalis origo;
Et simul, ecquae sit finis, quoad moenia mundi
Et taciti motus hunc possint ferre laborem:
An, divinitus aeterna donata salute,
Perpetuo possint aevi labentia tractu
Immensi validas aevi contemnere vireis.
Praeterea, quoi non animus formidine divûm
Contrahitur? quoi non correpunt membra pavore,
Fulminis horribilisquom plaga torrida tellus
Contremit, et magnum percurrunt murmura coelum?
Non populei gentesque tremunt? regesque superbei
Corripiunt divûm perculsei membra timôre,
Ne quod ob admissum foede, dictumve superbe,
Poenarum grave sit solvundi tempus adactum?
Summa etiam quom vis violenti per mare venti
Induperatorem classis super aequora verrit
Cum validis pariter legionibus atque elephantis;
Non divûm pacem votis adit, ac prece quaesit
Ventorum pavidus paces animasque secundas?
Nequidquam; quoniam, violento turbine saepe
Correptus, nihilo fertur minus ad vada leti.
Usque adeo res humanas vis abdita quaedam
Obterit, et pulchros fascis saevasque securis
Proculcare ac ludibrio sibi habere videtur.
Denique, sub pedibus tellus quom tota vacillat,
Concussaeque cadunt urbes, dubiaeque minantur:
Quid mirum, si se temnunt mortalia secla,
Atque potestates magnas mirasque relinquunt
In rebus vireis divûm, quae cuncta gubernent?
Quod superest, aes atque aurum ferrumque repertum est,
Et simul argenti pondus plumbique potestas:
Ignis ubi ingentis sylvas ardore exesserat

Montibus in magnis; seu coeli fulmine misso;
Sive quod, inter se bellum sylvestre gerentes,
Hostibus intulerant ignem formidinis ergo;
Sive quod, inductei terrae bonitate, volebant
Pandere agros pingues, et pascua reddere rura;
Sive feras interficere, et ditescere praeda:
Nam foveae atque igni prius est venarier ortum,
Quam saepire plagis saltum, canibusque ciere.
Quidquid id est, quaquomque ex causa flammeus ardor
Horribili sonitu sylvas exederat altis
Ab radicibus, et terram percoxerat igni;
Manabat venis ferventibus, in loca terrae
Concava conveniens, argenti rivus et auri,
Aeris item et plumbi; quae, quom concreta videbant
Posterius claro in terras splendere colore,
Tollebant, nitido captei levique lepore;
Et simili formata videbant esse figura,
Atque lacunarum fuerant vestigia queique.
Tum penetrabat eos, posse haec, liquefacta calore,
Quamlibet in formam et faciem decurrere rerum,
Et prorsum quamvis in acuta ac tenvia posse
Mucronum duci fastigia procudendo,
Ut sibi tela parent, sylvasque et caedere possint,
Materiemque dolare, levare ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere perque forare.
Nec minus argento facere haec auroque parabant.
Quam validi primum violentis viribus aeris:
Nequidquam; quoniam cedebat victa potestas,
Nec poterant pariter durum sufferre laborem.
Nam fuit in pretio magis aes, aurumque iacebat,
Propter inutilitatem, hebeti mucrone retusum:
Nunc iacet aes, aurum in summum successit honorem.
Sic volvunda aetas commutat tempora rerum:
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore;
Porro aliud succedit, et e contemtibus exit,
Inque dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus et miro mortalcis inter honore.
Nunc tibi, quo pacto ferri natura reperta
Sit, facile est ipsi per te cognoscere, Memmi.
Arma antiqua manus, ungues dentesque fuerunt,
Et lapides, et item, sylvarum fragmina, rami;
Et, flamma atque ignes postquam sunt cognita primum,
Posterius ferri vis est aerique reperta.
Et prior aeris erat, quam ferri, cognitus usus;
Quo facilis magis est natura, et copia maior.

Aere solum terrae tractabant, aereque belli
Miscebant fluctus, et volnera vasta serebant,
Et pecus atque agros adimebant: nam facile ollis
Omnia cedebant armateis nuda et inerma.
Inde minutatim processit ferreus ensis,
Vorsaque in obscoenum species est falcis ahenae,
Et ferro coepere solum proscindere terrae;
Exaequataque sunt creperi certamina belli.
Et prius est armatum in equi conscendere costas,
Et moderarier hunc frenis, dextraque vigere,
Quam biiugo curru belli tentare pericla.
Et biiugom prius est, quam bis coniungere binos,
Et quam falciferos armatum ascendere currus.
Inde boves Lucas, turrito corpore, tetros,
Anguimanos, belli docuerunt volnera Poeni
Sufferre, et magnas Martis turbare catervas.
Sic alid ex alio peperit discordia tristis,
Horribile humaneis quod gentibus esset in armis;
Inque dies belli terroribus addidit angmen.
Tentarunt etiam tauros in moenere belli,
Experteique sues saevos sunt mittere in hostis;
Et validos Parthei prae sè misere leones
Cum ductoribus armatis saevisque magistris,
Qui moderarier heis possent, vinclisque teneri:
Nequidquam; quoniam, permixta caede calentes,
Turbabant saevei nullo discrimine turmas,
Terrificas capitum quatientes undique cristas;
Nec poterant equites fremitu perterrita equorum
Pectora mulcere, et frenis convortere in hostis.
Irritata leae iaciebant corpora salta
Undique, et advorsum venientibus ora petebant,
Et nec opinanteis a tergo diripiebant,
Deplexaeque dabant in terram volnere victos,
Morsibus affixae validis atque unguibus uncis.
Iactabantque suos taurei, pedibusque terebant,
Et latera ac ventres hauribant subter equorum
Cornibus, et terram mixtanti mente ruebant.
At validis socios caedebant dentibus aprei,
Tela infracta suo tinguentes sanguine saevei,
[In se fracta suo tinguentes sanguine tela,]
Permixtasque dabant equitum peditumque ruinas.
Nam transvorsa feros exibant dentis adactus
Iumenta, aut pedibus ventos erecta petebant:
Nequidquam; quoniam ab nervis succisa videres
Concidere, atque gravi terram consternere casu.

Si quos ante domi domites satis esse putabant,
Effervescere cernebant in rebus agundis,
Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu:
Nec poterant ullam partem reducere eorum.
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum:
Ut nunc saepe boves Lucae, ferro male mactae,
Diffugiunt, fera facta suis quom multa dedere.
Sic fuit, ut facerent: sed vix adducor, ut ante
Non quierint animo praesentire atque videre,
Quam commune malum fieret fedumque futurum:
Et magis id possis factum contendere in omni,
In variis mundis, varia ratione creatis,
Quam certo atque uno terrarum quolibet orbi.
Sed facere id non tam vincundi spe volurunt,
Quam dare, quod gemerent hostes, ipsique perire,
Quei numero diffidebant, armisque vacabant.
Nexilis ante fuit vestis, quam textile tegmen;
Textile post ferrum est; quia ferro tela paratur:
Nec ratione alia possunt tam levia gigni
Insilia ac fusci, radiei scapeique sonantes.
Et facere ante viros lanam natura coëgit,
Quam muliebre genus: nam longe praestat in arte
Et sollertius est multo genus omne virile:
Agricolae donec vitio vortere severei;
Ut muliebribus id manibus concedere vellent,
Atque ipsei pariter durum sufferre laborem;
Atque opere in duro durarent membra manusque.
At specimen sationis, et insitionis origo
Ipsa fuit rerum primum Natura creatrix:
Arboribus quoniam baccae glandesque caducae
Tempestiva dabant pullorum examina subter;
Unde etiam libitum est stirpeis committere ramels,
Et nova defodere in terram virgulta per agros.
Inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant; fructusque feros mansuescere terra
Cernebant indulgendo blandeque colundo.
Inque dies magis in montem succedere sylvas
Cogebant, infraque locum concedere cultels:
Prata, lacus, rivos, segetes vinetaque laeta
Collibus et campis ut haberent, atque olearum
Caerula distinguens inter plaga currere posset,
Per tumulos et convalleis camposque profusa:
Ut nunc esse vides vario distincta lepore
Omnia, quae, pomis intersita dulcibus, ornant,
Arbustisque tenent felicibus obsita circum.

At liquidas avium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quam levia carmina canta
Concelebrare homines possent, aurcisque iuvare.
Et Zephyri cava per calamorum sibila primum
Agresteis docuere cavas inflare cicutas.
Inde minutatim dulceis didicere querelas,
Tibia quas fundit, digitis pulsata canentum,
Avia per nemora ac sylvas saltusque reperta,
Per loca pastorum deserta, atque otia dia.
Sic unumquidquid paullatim protrahit aetas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Haec animos olleis mulcebant, atque iuvabant
Cum satiate cibi: nam tum sunt omnia cordi.
Saepe itaque inter se, prostratei in gramine molli,
Propter aquae rivum, sub ramis arboris altae,
Non magnis opibus iucunde corpora habebant;
Praesertim, quom tempestas ridebat, et anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas.
Tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinnei
Consuerant: agrestis enim tum musa vigebat.
Tum caput atque humeros plexis redimire coronis,
Floribus et foliis, lascivia lasta monebat,
Atque extra numerum procedere, membra moventeis
Duriter, et duro terram pede pellere matrem:
Unde oriebantur risus dulcesque cachinnei,
Omnia quod nova tum magis haec et mira vigebant.
Et vigilantibus hinc aderant solatia somno,
Ducere multimodis voces, et flectere cantus,
Et supera calamos unco percurrere labro:
Unde etiam vigiles nunc haec accepta tuentur,
Et numeris servare genus didicere; neque hilo
Maiore interea capiunt dulcedine fructum,
Quam sylvestre genus capiebat terrigenarum.
Nam, quod adest praesto, nisi quid cognovimus ante
Suavius, in primis placet, et pollere videtur;
Posteriorque fere melior res olla reperta
Perdit et immutat sensus ad pristina quaeque.
Sic odium cepit glandis; sic olla relicta
Strata cubilia sunt herbis et frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contemta ferina,
Quam reor invidia tali tunc esse repertam,
Ut letum insidiis, qui gessit primus, obiret;
Et, tandem inter eos distractam, sanguine multo,
Disperlisse, neque in fructum convertere quisse.
Tunc igitur pelles, nunc aurum et purpura curis

Exercent hominum vitam, belloque fatigant:
Quo magis in nobis, ut opinor, culpa resedit.
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas; at nos nil laedit veste carere
Purpurea atque auro signisque rigentibus apta;
Dum plebeia tamen sit, quae defendere possit.
Ergo hominum genus incassum frustraque laborat
Semper, et in curis consumit inanibus aevum;
Nimirum, quia non cognovit, quae sit habendi
Finis, et omnino quoad crescat vera voluptas:
Idque minutatim vitam provexit in altum,
Et belli magnos commovit funditus aestus.
At vigiles mundi magnum et versatile templum
Sol et luna suo lustrantes lumine circum
Perdocuere homines, annorum tempora verti,
Et certa ratione geri rem atque ordine certo.
Iam validis saeptei degebant turribus aevom,
Et divisa colebatur discretaque tellus.
Tum mare velivolis florebat propter odores:
Auxilia et socios, iam pacto foedere, habebant:
Carminibus quoni res gestas coepere poëtae
Tradere; nec multo prius sunt elementa reperta.
Propterea, quid sit prius actum, respicere aetas
Nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.
Navigia, atque agri culturas, moenia, leges,
Arma, vias, vestes, et cetera de genere horum,
Praemia, delicias quoque vitae funditus omneis,
Carmina, picturas ac daedala signa politus
Usus et impigrae simul experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredientes.
Sic unumquidquid paullatim protrahit aetas
In medium, ratioque in luminis erigit oras.
Namque alid ex alio clarescere corde videmus
Artibus, ad summum donec vetere cacumen.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER SEXTUS.

Primae frugiparos fetus mortalibus aegreis
Dididerunt quondam praeclaro nomine Athenae;
Et recreaverunt vitam, legesque rogarunt;
Et primae dederunt solatia dulcia vitae,
Quom genuere virum, tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit:
Quoius et exstincti propter divina reperta
Divolgata vetus iam ad coelum gloria fertur.
Nam, quom vidit hic, ad victum quae flagitat usus,
Omnia iam ferme mortalibus esse parata,
Et per quae possent vitam consistere tutam;
Divitiis homines, et honore et laude potenteis,
Affluere, atque bona gnatorum excellere fama;
Nec minus esse domi quoiquam tamen anxia cordi,
Atque animi ingratis vitam vexare querelis;
Causam, quae infestis cogit saevire querelis,
Intellegit ibi; vitium vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quae collata foris et commoda quomque venirent:
Partim, quod fluxum pertusumque esse videbat,
Ut nulla posset ratione explerier unquam;
Partim, quod tetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quaequomque receperat intus.
Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
Et finem statuit cupedinis atque timoris;
Exposuitque, bonum summum, quo tendimus omnes,
Quid foret, atque viam monstravit tramite parvo,

Qua possemus ad id recto contendere cursu;
Quidve mali foret in rebus mortalibu' passim,
Quod flueret naturali varieque volaret
Seu casu, seu vi, quod sic Natura parasset;
Et quibus e portis occurri quoque deceret:
Et genus humanum frustra plerumque probavit
Volvere curarum tristeis in pectore fluctus. Art. ad Spurinn. p. 84.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
In tenebris metuunt; sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quae sunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est
Non radiei solis, nec lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species, ratioque:
Quo magis inceptum pergam pertexere dictis.
Et quoniam docui, mundi mortalia templa
Esse, et nativo consistere corpore coelum;
Et, quaequomque in eo fiunt, fierique necesse est,
Pleraque dissolvi; quae restant, percipe, porro:
Quandoquidem semel insignem conscendere currum
*Vectorem exhortant plaudendo, ut obvia cursu
*Quae fuerint, sint placato convorsa favore.
Cetera, quae fieri in terris coeloque tuentur
Mortales, pavidis quom pendent mentibu' saepe,
Efficiunt animos humileis formidine divom.
Depressosque premunt ad terram; propterea quod
Ignorantia causarum conferre deorum
Cogit ad imperium res, et concedere regnum:
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur.
Nam, bene quei didicere, deos securum agere aevom,
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quaeque geri possint, praesertim rebus in ollis,
Quae supra caput aetheriis cernuntur in oris,
Rursus in antiquas referuntur religiones,
Et dominos acreis adsciscunt, omnia posse
Quos miserei credunt, ignarei, quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens:
Quo magis errantes caeca ratione feruntur.
Quae nisi respuis ex animo, longeque remittis,
Dis indigna putare alienaque pacis eorum;
Delibata deûm per te tibi numina sancta
Saepe oberunt: non, quo violari summa deûm vis
Possit, ut ex ira poenas petere imbibat acreis;

Sed quia tute tibi, placida cum pace quietus,
Constitues magnos irarum volvere fluctus;
Nec delubra deûm placido cum pectore adibis,
Nec, de corpore quae tanctо simulacra feruntur
In mentеis hominum divinae nuntia formae,
Suscipere haec animi tranquilla pace valebis.
Inde videre licet, qualis iam vita sequatur:
Quam quidem ut a nobis ratio verissima longe
Reiiciat, quamquam sunt a me multa profecta,
Multa tamen restant, et sunt ornanda politis
Versibus, et ratio superûm coelique tenenda:
Sunt tempestates et fulmina clara canenda,
Quid faciant, et qua de causa quomque ferantur;
Ne trepides, coeli divisis partibus amens,
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
Vorterit hinc partem; quo pacto per loca saepta
Insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se.
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur.
Tu mihi, supremae praescripta ad candida callis
Currenti, spatium praemonstra, callida Musa,
Calliope, requies hominum, divomque voluptas;
Te duce ut insigni capiam cum laude coronam.
Principio, tonitru quatiuntur caerula coeli,
Propterea quia concurrunt, sublime volantes,
Aetheriae nubes, contra pugnantibu' ventis.
Nec fit enim sonitus coeli de parte serena;
Verum, ubiquomque magis denso sunt agmine nubes,
Tam magis hinc magno fremitus fit murmure saepe.
Praeterea, neque tam condenso corpore nubes
Esse queunt, quam sunt lapides ac tigna; neque autem
Tam tenues, quam sunt nebulae fumeique volantes.
Nam cadere aut bruto deberent pondere pressae,
Ut lapides; aut, ut fumus, constare nequirent,
Nec cohibere niveis gelidas et grandinis imbreis.
Dant etiam sonitum patuli super aequora mundi,
Carbasus ut quondam, magneis intenta theatreis,
Dat crepitum, malos inter iactata trabeisque:,
Interdum perscissa furit petulantibus auris,
Et fragileis sonitus chartarum commeditatur;
Id quoque enim genus in tonitru cognoscere possis:
Aut ubi suspensam vestem chartasve volanteis
Verberibus ventei vorsant, planguntque per auras.
Fit quoque enim interdum, non tam concurrere nubes
Frontibus advorsis possint, quam de latere ire,

Divorso mota radentes corpora tractim:
Aridus unde aureis terget sonus ille, diuque
Ducitur, exierunt donec regionibus arctis.
Hoc etiam pacto tonitru concussa videntur
Omnia saepe gravi tremere, et divolsa repente
Maxuma dissiluisse capacis moenia mundi;
Quom subito validi venti collecta procella
Nubibus intorsit sese, conclusaque ibidem,
Turbine vorsante magis ac magis undique nubem,
Cogit, uti fiat spisso cava corpore circum.
Post, ubi commovit vis eius et impetus acer,
Tum perterricrepo sonitu dat missa fragorem.
Nec mirum; quom plena animae vesicula parva
Saepe ita dat pariter sonitum, displosa repente.
Est etiam ratio, quom ventei nubila perflant,
Ut sonitus faciant: etenim ramosa videmus
Nubila saepe modis multis atque aspera ferri.
Scilicet ut, crebram sylvam quom flamina Cauri
Perflant, dant sonitum frondes, ramique fragorem.
Fit quoque, ut interdum validi vis incita venti
Perscindat nubem, perfringens impete recto.
Nam, quid possit ibi flatus, manifesta docet res
Hic, ubi lenior est, in terra, quom tamen alta
Arbusta evolvens radicibus haurit ab imis.
Sunt etiam fluctus per nubila, quei quasi murmur
Dant in frangundo graviter: quod item fit in altis
Fluminibus magnoque mari, quom frangitur aestu.
Fit quoque, ubi e nube in nubem vis incidit ardens
Fulminis: haec, multo si forte humore recepit
Ignem, continuo magno clamore trucidat:
Ut calidis candens ferrum e fornacibus olim
Stridit, ubi in gelidum propter demersimus imbrem.
Aridior porro si nubes accipit ignem,
Uritur ingenti sonitu, succensa repente:
Lauricomos ut si per monteis flamma vagetur,
Turbine ventorum comburens impete magno.
Nec res ulla magis, quam Phoebi Delphica laurus
Terribili sonitu, flamma crepitante, cremantur.
Denique, saepe geli multus fragor atque ruina
Grandinis in magnis sonitum dat nubibus alte.
Ventus enim quom confercit, franguntur, in arctum
Concretei, montes nimborum, et grandine mixtei.
Fulgit item, nubes ignis quom semina multa
Excussere suo concursu, ceu lapidem si
Percutiat lapis, aut ferrum: nam tum quoque lumen

Exilit, et claras scintillas dissupat ignis.
Sed tonitrum fit uti post auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculei, quia semper ad aureis
Tardius advenium, quam visum quae movent res.
Id licet hinc etiam cognoscere: caedere si quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Ante fit ut cernas ictum, quam plaga per auras
Det sonitum: sic fulgorem quoque cernimus ante,
Quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni
Et simili causa, concursu natus eodem.
Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt
Nubes, et tremulo tempestas impete fulgit,
Ventus ubi invasit nubem, et vorsatus ibidem
Fecit, ut ante, cavum, docui, spissescere nubem;
Mobilitate sua fervescit, ut omnia motu
Percalefacta vides ardescere: plumbea vero
Glans etiam longo cursu volvunda liquescit.
Ergo fervidus hic, nubem quom perscidit atram,
Dissupat ardoris, quasi per vim expressa, repente
Semina, quae faciunt nictantia fulgura flammae:
Inde sonus sequitur, qui tardius allicit aureis,
Quam quae perveniunt oculorum ad limina nostra.
Scilicet hoc densis fit nubibus, et simul alte
Exstructis aliis alias super impete miro.
Nec tibi sit frandi, quod nos inferne videmus
Quam sint lata magis, quam sursum exstructa quid exstent.
Contemplator enim, quom, montibus assimilata,
Nubila portabunt ventei transvorsa per auras;
Aut ubi per magnos monteis cumulata videbis
Insuper esse aliis alia, atque urguere superna
In statione locata, sepultis undique ventis:
Tum poteris magnas molcis cognoscere eorum,
Speluncasque velut, saxis pendentibu' structas,
Cernere; quas ventei quom, tempestate coorta,
Complexunt, magno indignantur murmure clusei
Nubibus, in caveisque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per nubila mittunt;
Quaerentesque viam circumvorsantur, et ignis
Semina convolvunt e nubibus; atque ita cogunt
Multa, rotantque cavis flammam fornacibus intus,
Donec divolsa fulserunt nube corusci.
Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Devolet in terram liquidi color aureus ignis;
Semina quod nubeis ipsas permulta necesse est
Ignis habere: etenim, quam sunt humore sine ullo,

Flammeus est plerumque color et splendidus ollis.
Quippe etenim solis de lumine multa necesse est
Concipere, ut merito rubeant, igneisque profundant.
Hasce igitur quom ventus agens contrusit in unum
Compressitque locum cogens; expressa profundunt
Semina, quae faciunt flammae fulgere colores.
Fulgit item, quom rarescunt quoque nubila coeli.
Nam, quom ventus eas leviter diducit euntes,
Dissolvitque, cadant ingratis olla necesse est
Semina, quae faciunt fulgorem: tam sine tetro
Terrore et sonitu fulgit, nulloque tumultu.
Quod superest, quali natura praedita constent
Fulmina, declarant ictus et inusta vapore
Signa notaeque, gravis halantes sulphuris auras.
Ignis enim sunt haec, non venti signa, neque imbris.
Praeterea, saepe accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in aedibus ipsis.
Hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem
Constituit natura minutis motibus atque
Corporibus, quoi nil omnino obsistere possit.
Transit enim validum fulmen per saepta domorum,
Clamor uti ac voces; transit per saxa, per aera;
Et liquidum puncto facit aes in tempore et aurum.
Curat item, vasis integris vina repente
Diffugiant; quia nimirum facile omnia circum
Collaxat rarequefacit lateramina vasi
Adveniens calor eius; ut, insinuatus in ipsum,
Mobiliter solvens differt primordia vini:
Quod solis vapor aetatem non posse videtur
Efficere, usque adeo cellens fervore corusco:
Tanto mobilior vis et dominantior haec est.
Nunc, ea quo pacto gignantur, et impete tanto
Fiant, ut possint ictu discludere turreis,
Disturbare domos, avellere tigna trabeisque,
Et monimenta virûm demoliri atque ciere,
Exanimare homines, pecudes prosternere passim,
Cetera de genere hoc qua vi facere omnia possint,
Expediam, neque te in promissis plura morabor.
Fulmina gignier e crassis alteque, putandum est,
Nubibus exstructis: nam coelo nulla sereno,
Nec leviter densis mittuntur nubibus unquam.
Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
Quod tunc per totum concrescunt aëra nubes
Undique, uti tenebras omneis Acherunta reamur
Liquisse, et magnas coeli complesse cavernas:

Usque adeo, tetra nimborum nocte coorta,
Impendent atrae Formidinis ora superne,
Quam commoliri tempestas fulmina coeptat.
Praeterea, persaepe niger quoque per mare nimbus,
Ut picis e coelo demissum flumen, in undas
Sic cadit, et fertur tenebris procul, et trahit atram
Fulminibus gravidam tempestatem atque procellis,
Ignibus ac ventis cumprimis ipse repletus,
In terra quoque ut horrescant, ac tecta requirant.
Sic igitur supera nostrum caput esse putandum est
Tempestatem altam: neque enim caligine tanta
Obruerent terras, nisi inaedificata superne
Multa forent multis exemto nubila sole;
Nec tanto possent venientes opprimere imbrei,
Flumina abundare ut facerent camposque natare,
Si non extructis foret alte nubibus aether.
Hic igitur ventis atque ignibus omnia plena
Sunt: ideo passim fremitus et fulgura fiunt.
Quippe etenim supra docui, permulta vaporis
Semina habere cavas nubes; et multa necesse est
Concipere ex solis radiis ardoreque eorum.
Hic, ubi ventus, eas idem qui cogit in unum
Forte locum quemvis, expressit multa vaporis
Semina, seque simul cum eo commiscuit igni;
Insinuatus ibi vortex versatur in alto,
Et calidis acuit fulmen fornacibus intus.
Nam duplici ratione accenditur; ipse sua cum
Mobilitate calescit, et e contagibus ignis.
Inde ubi percaluit vis venti, vel gravis ignis
Impetus inciderit; maturum tum quasi fulmen
Perscindit subito nubem, ferturque, coruscis
Omnia luminibus lustrans loca, percitus ardor;
Quem gravis insequitur sonitus, displosa repente
Opprimere ut coeli videantur templa superne.
Inde tremor terras graviter pertentat, et altum
Murmura percurrunt coelum; nam tota fere tum
Tempestas concussa tremit, fremitusque moventur:
Quo de concussu sequitur gravis imber et uber,
Omnis uti videatur in imbrem vortier aether,
Atque ita praecipitans ad diluviem revocare:
Tantus discidio nubis ventique procella
Mittitur ardenti sonitus quom provolat ictu.
Est etiam, quom vis extrinsecus incita venti
Incidit in validam maturo a culmine nubem;
Quam quom perscidit, extemplo cadit igneus ille

Vortex, quem patrio vocitamus nomine fulmen.
Hoc fit idem in parteis alias, quoquomque tulit vis.
Fit quoque, ut interdum venti vis, missa sine igni,
Igniscat tamen in spatio longoque meatu,
Dum venit, amittens in cursu corpora quaedam
Grandia, quae nequeunt pariter penetrare per auras:
Atque alia ex ipso corradens aëre portat
Parvola, quae faciunt ignem, commixta, volando:
Non alia longe ratione, ac plumbea saepe
Fervida fit glans in cursu, quom, multa rigoris
Corpora dimittens, ignem concepit in auris.
Fit quoque, ut ipsius plagae vis excitet ignem,
Frigida quom venti pepulit vis, missa sine igni:
Nimirum quia, quom vehementi perculit ictu,
Confluere ex ipso possunt elementa vaporis,
Et simul ex olla, quae tum res excipit ictum:
Ut, lapidem ferro quom caedimus, evolat ignis;
Nec, quod frigida vis ferri est, hoc secius olla
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum.
Sic igitur quoque res accendi fulmine debet,
Opportuna fuit si forte et idonea flammeis.
Nec temere omnino plane vis frigida venti
Esse potest, ex quo tanta vi missa superne est;
Quin prius in cursu si non accenditur igni,
At tepefacta tamen veniat, commixta calore.
Mobilitas autem fit fulminis et gravis ictus,
Ac celeri ferme pergunt tibi fulmina lapsu,
Nubibus ipsa quod omnino prius incita se vis
Colligit, et magnum conamen sumit eundi.
Inde, ubi non potuit nubes capere impetis auctum,
Exprimitur vis; atque ideo volat impete miro,
Ut validis quae de tormentis missa feruntur.
Adde, quod e parvis et levibus est elementis;
Nec facile est tali naturae obsistere quidquam:
Inter enim fugit ac penetrat per rara viarum.
Non igitur multis offensibus in remorando
Haesitat: hanc ob rem celeri volat impete labens.
Deinde, quod omnino natura pondera deorsum
Omnia nituntur: quom plaga sit addita vero,
Mobilitas duplicatur, et impetus ille gravescit;
Ut vehementius et citius, quaequomque morantur
Obvia, discutiat plagis, itinerque sequatur.
Denique, quod longo venit impete, sumere debet
Mobilitatem, etiam atque etiam quae crescit eundo,
Et validas auget vireis, et roborat ictum.

Nam facit, ut, quae sint illius semina quomque,
E regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
Omnia coniiciens in eum volventia cursum.
Forsitan ex ipso veniens trahat aëre quaedam
Corpora, quae plagcis incendunt mobilitatem.
Incolumeisque venit per res, atque integra transit
Multa, foraminibus liquidus quia traviat ignis.
Multaque perfregit, quom corpora fulminis ipsa
Corporibus rerum inciderint, qua texta tenentur.
Dissolvit porro facile aes, aurumque repente
Confervefacit; e parvis quia facta minute
Corporibus vis est et levibus ex elementis,
Quae facile insinuantur, et insinuata repente
Dissolvunt nodos omneis, et vincla relaxant.
Auctumnoque magis, stellis fulgentibus apta,
Concutitur coeli domus undique totaque tellus;
Et, quom tempora se veris florentia pandunt.
Frigore enim desunt ignes, venteique calore
Deficiunt, neque sunt tam denso corpore nubes.
Inter utrasque igitur quom coeli tempora constant,
Tum variae causae concurrunt fulminis omnes.
Nam fretus ipse anni permiscet frigus et aestum;
Quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina nobis,
Ut discordia sit rerum, magnoque tumultu
Ignibus et ventis furibundus fluctuet aër.
Prima caloris enim pars, et postrema rigoris,
Tempus id est vernum: quare pugnare necesse est
Dissimileis inter sese, turbareque mixtas.
Et calor extremus primo cum frigore mixtus
Volvitur, auctumni quod fertur nomine tempus.
Hic quoque confligunt hiemes aestatibus acres.
Propterea sunt haec bella anni nominitanda;
Nec mirum est, in eo si tempore plurima fiant
Fulmina, tempestasque cietur turbida coelo,
Ancipiti quoniam bello turbatur utrinque,
Hinc flammis, illinc ventis, humoreque mixto.
Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
Perspicere, et qua vi faciat rem quamque, videre:
Non, Tyrrhena retro volventem carmina frustra
Indicia occultae divûm perquirere menti,
Unde, volans ignis pervenerit, aut in utram se
Vorterit hic partem; quo pacto per loca saepta
Insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se;
Quidve nocere queat de coelo fulminis ictus.
Quod si Iupiter atque alii fulgentia divei

Terrifico quatiunt sonitu coelestia templa,
Et iaciunt ignem, quo quoique est quomque voluntas;
Quur, quibus incautum scelus avorsabile quomque est,
Non faciunt, ictei flammas ut fulguris halent
Pectore perfixo, documen mortalibus acre?
Et potius, nulla sibi turpi conscius in re,
Volvitur in flammis innoxius, inque peditur,
Turbine coelesti subito correptus et igni?
Quur etiam loca sola petunt, frustraque laborant?
An tum brachia consuescunt, firmantque lacertos?
In terraque Patris quur telum perpetiuntur
Obtundi? quur ipse sinit, neque parcit in hosteis?
Denique, quur nunquam coelo iacit undique puro
Iupiter in terras fulmen, sonitusque profundit?
An, simul ac nubes successere, ipsus in aestum
Descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
In mare qua porro mittit ratione? quid undas
Arguit et liquidam molem camposque natanteis?
Praeterea, si volt caveamus fulminis ictum,
Quur dubitat facere, ut possimus cernere missum?
Si nec opinanteis autem volt opprimere igni,
Quur tonat ex olla parte, ut vitare queamus?
Quur tenebras ante et fremitus et murmura concit?
Et simul in multas parteis qui credere possis
Mittere? an hoc ausis nunquam contendere factum,
Ut fierent ictus uno sub tempore plures?
At saepe est numero factum, fierique necesse est,
Ut pluere in multis regionibus et cadere imbreis,
Fulmina sic uno fieri sub tempore multa.
Postremo, quur sancta deûm delubra suasque
Discutit infesto praeclaras fulmine sedeis,
Et bene facta deûm frangit simulacra, suisque
Demit imaginibus violento volnere honorem?
Altaque quur plerumque petit loca? plurima quo plus
Montibus in summis vestigia cernimus ignis?
Quod superest, facile est ex his cognoscere rebus,
Προηστῆρας Graiei quos ab re nominitarunt,
In mare qua missei veniant ratione superne.
Nam fit, ut interdum, tanquam demissa columna,
In mare de coelo descendant; quam freta circum
Fervescunt, graviter spirantibus incita flabris:
Et, quaequomque in eo tum sunt deprensa tumultu,
Navigia in summum veniunt vexata periclum.
Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita venti
Rumpere, quam cepit, nubem; sed deprimit, ut sit

In mare de coelo tanquam demissa columna
Paullatim; quasi quid pugno brachiique superne
Coniectu trudatur, et extendatur in undas:
Quam quum discidit, hinc prorumpitur in mare venti
Vis, et fervorem mirum concinnat in undis.
Vorsabundus enim turbo descendit, et ollam
Deducit pariter lento cum corpore nubem;
Quam simul ac gravidam detrudit ad aequora ponti,
Ille in aquam subito totum se immittit, et omne
Excitat ingenti sonitu mare, fervere cogens.
Fit quoque, ut involvat venti se nubibus ipse
Vortex, corradens ex aëre semina nubis,
Et quasi demissum coelo prestera imitetur.
Hic ubi se in terras demisit dissolnitque,
Turbinis immanem vim provomit atque procellat.
Sed, quia fit raro omnino, monteisque necesse est
Officere in terris, apparet crebrius idem
Prospectu maris in magno coeloque patenti.
Nubila concrescunt, ubi corpora multa volando
Hoc super in coeli spatio coiere repente
Asperiora, modis quae possint indupedita
Exiguis, tamen inter se compressa teneri.
Haec faciunt primum parvas consistere nubeis;
Inde ea comprendunt inter se, conque gregantur,
Et coniungundo crescunt, ventisque feruntur
Usque adeo, donec tempestas saeva coorta est.
Fit quoque, uti montis vicina cacumina coelo
Quam sint quoique magis, tanto magis edita fument
Assidue fulvae nubis caligine crassa;
Propterea quia, quom consistunt nubila primum,
Ante videre oculei quam possint tenvia, ventei
Portantes cogunt ad summa cacumina montis.
Hic demum fit, uti, turba maiore coorta,
Et condensa atque arcta apparere, et simul ipso
Vortice de montis videatur surgere in aethram.
Nam loca declarat sursum ventosa patere
Res ipsa et sensum, monteis quom ascendimus altos.
Praeterea, permulta mari quoque tollere toto
Corpora naturam, declarant litore vestes
Suspensae, quom concipiunt humoris adhaesum.
Quod magis ad nubeis augendas multa videntur
Posse quoque e salso consurgere momine ponti:
Nam ratio consanguinea est humoribus omnis.
Praeterea, fluviis ex omnibus et simul ipsa
Surgere de terra nebulas aestumque videmus;

Quae, velut halitus, hinc ita sursum expressa feruntur,
Suffundantque sua coelum caligine, et altas
Sufficiunt nubeis paullatim conveniundo.
Urguet enim quoque signiferi super aetheris aestus,
Et, quasi densendo, subtexit caerula nimbis.
Fit quoque, ut hunc veniant in coetum extrinsecus illi
Corpora, quae faciunt nubeis nimbosque volanteis.
Innumerabilem enim numerum, summamque profundi
Esse infinitam docui; quantaque volarent
Corpora mobilitate, ostendi, quamque repente
Immemorabile per spatium transire solerent.
Haud igitur mirum est, si parvo tempore saepe
Tam magnos monteis tempestas atque tenebrae
Cooperiant, maria ac terras, impensa superne;
Undique quandoquidem per caulas aetheris omneis,
Et quasi per magni circum spiracula mundi,
Exitus introitusque elementeis redditus exstat.
Nunc age, quo pacto pluvius concrescat in altis
Nubibus humor, et in terras demissus ut imber
Decidat, expediam. Primum, iam semina aquai
Multa simul vincam consurgere nubibus ipsis
Omnibus ex rebus, pariterque ita crescere utrumque,
Et nubeis, et aquam, quaequomque in nubibus exstat,
Ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit,
Sudor item atque humor, quiquomque est denique membreis.
Concipiunt etiam multum quoque saepe marinum
Humorem, veluti pendentia vellera lanae,
Quom supera magnum mare ventei nubila portant.
Consimili ratione ex omnibus amnibus humor
Tollitur in nubeis: quo quom bene semina aquarum
Multa modis multis convenere, undique adaucta;
Confertae nubes tum se dimittere certant
Dupliciter: nam vis venti contrudit, et ipsa
Copia nimborum, turba maiore coacta,
Urguens ex supero premit, ac facit effluere imbreis.
Praeterea, quom rarescunt quoque nubila ventis,
Aut dissolvuntur solis super icta calore,
Mittunt humorem pluvium; stillante, quasi igni
Cera super calido, tabescens multa, liquescat.
Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utraque
Nubila vi cumulata premuntur et impete venti.
At retinere diu pluviae longumque morari
Consuerunt, ubi multa fluenter semina aquarum,
Atque aliis aliae nubes nimbeique rigantes
Insuper, atque omni volgo de parte, feruntur;

Omnia quae maria ac terras sparguntque rigantque;
Adde suos fonteis: tamen ad maris omnia summam
Guttai vix instar erunt unius ad augmen:
Quo minus est mirum, mare non augescere magnum.
Praeterea, magnam sol partem detrahit aestu.
Quippe videmus enim vesteis, humore madenteis,
Exsiccare suis radiis ardentibu' solem.
At pelago multa, et late substrata videmus.
Proinde, licet quamvis ex unoquoque loco sol
Humoris parvam delibet ab aequore partem;
Largiter in tanto spatio tamen auferet undis.
Tum porro, ventei quoque magnam tollere partem
Humoris possunt, verrentes aequora ventei:
Una nocte vias queniam persaepe videmus
Siccari, mollisque luti concrescere crustas.
Praeterea, docui multum quoque tollere nubeis
Humorem, magno conceptum ex aequore ponti;
Et passim toto terrarum spargere in orbe,
Quom pluit in terris, et ventei nubila portant.
Postremo, quoniam raro cum corpore tellus
Est, et coniuncta est, oras maris undique cingens;
Debet, ut in mare de terris venit humor aquai,
In terras itidem manare ex aequore salso:
Percolatur enim virus, retroque remanet
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Confluit; inde super terras redit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.
Nunc ratio quae sit, per faucels montis ut Aetnae
Exspirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam: neque enim dia de clade coorta
Flammae tempestas, Siculûm dominata per agros,
Finitumeis ad se convortit gentibus ora,
Fumida quom coeli scintillare omnia templa
Cernentes, pavida complebant pectora cura,
Quid moliretur rerum Natura novarum.
Hisce tibi in rebus late est alteque videndum,
Et longe cunctas in parteis despiciundum,
Ut reminiscaris, summam rerum esse profundam,
Et videas, coelum summai totius unum
Quam sit parvola pars, et quam multesima constet;
Nec tota pars, homo terrai quota totius unus.
Quod bene propositum si plane contueare,
Ac videas plane, mirari multa relinquas.
Num quis enim nostrûm miratur, si quis in artus
Accepit calido febrim fervore coortam,

Aut alium quemvis morbi per membra dolorem?
Obturgescit enim subito pes, arripit acer
Saepe dolor denteis, oculos invadit in ipsos;
Exsistit sacer ignis, et urit, corpore serpens,
Quamquomque arripuit partem, repitque per artus:
Nimirum, quia sunt multarum semina rerum;
Et satis haec tellus morbi coelumque mali fert,
Unde queat vis immensi procrescere morbi.
Sic igitur toti coelo terraeque putandum est
Ex infinito satis omnia suppeditare,
Unde repente queat tellus concussa moveri,
Perque mare ac terras rapidus percurrere turbo,
Ignis abundare Aetnaeus, flammescere coelum;
Id quoque enim fit, et ardescunt coelestia templa.
Et tempestates pluviae graviore coortu
Sunt, ubi forte ita se tetulerunt semina aquarum.
At nimis est ingens incendi turbidus ardor!
Scilicet et fluvius, qui visus, maximus ei est,
Qui non ante aliquem majorem vidit; et ingens
Arbor homoque videtur; et omnia de genere omni,
Maxuma quae vidit quisque, haec ingentia fingit:
Quom tamen omnia cum coelo terraque marique
Nil sint ad summam summai totius omnem.
Nunc tamen, olla modis quibus, irritata repente,
Flamma foras vastis Aetnae fornacibus efflet,
Expediam. Primum, totius subcava montis
Est natura, fere silicum suffulta cavernis.
Omnibus est porro in speluncis ventus et aër.
Ventus enim fit, ubi est agitando percitus aër.
Hic ubi percaluit, calefecitque omnia circum
Saxa furens, qua contingit, terramque; et ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem;
Tollit se, ac rectis ita faucibus eiicit alte,
Vortitque ardorem longe, longeque favillam
Differt, et crassa volvit caligine fumum;
Extruditque simul mirando pondere saxa:
Ne dubites, quin haec animai turbida sit vis.
Praeterea, magna ex parte mare montis ad eius
Radices frangit fluctus, aestumque resolvit.
Ex hoc usque mare speluncae montis ad altas
Perveniunt subter fauceis: hac ire, fatendum est,
Et penetrare mari, penitus res cogit, aperto,
Atque efflare foras; ideoque extollere flammam,
Saxaque subiectare, et arenae tollere nimbos.
In summo sunt vortice enim crateres, ut ipsei

Nominitant; nos quod faucis perlibemus et ora.
Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam
Non satis est, verum plureis; unde una tamen sit.
Corpus ut exanimum si quod procul ipse iacere
Conspicias hominis, fit, ut omneis dicere causas
Conveniat leti, dicatur ut illius una.
Nam neque cum ferro, nec frigore vincere possis
Interisse, neque a morbo, neque forte veneno;
Verum aliquid genere esse ex hoc, quod contigit ei,
Scimus: item in multis hoc rebus dicere habemus.
Nilus in aestatem crescit, campisque redundat,
Unicus in terris, Aegypti totius amnis.
Is rigat Aegyptum medium per saepe calorem;
Aut, quia sunt aestate Aquilones ostia contra
Anni tempore eo, qui Etesiae esse feruntur;
Et, contra fluvium flantes, remorantur; et, undas
Cogentes sursus, replent, coguntque manere.
Nam dubio procul haec advorse flabra feruntur
Flumine, quae gelidis ab stellis axis aguntur:
Ille ex aestifera parte venit amnis, ab Austro
Inter nigra virûm, percocto secla calore,
Exoriens penitus media ab regione diei.
Est quoque, uti possit magnus congestus arenae
Fluctibus advorsis oppilare ostia contra,
Quom mare, permotum ventis, ruit intus arenam.
Quo fit uti pacto liber minus exitus amnis,
Et proclivus item fiat minus impetus undeis.
Fit quoque, uti pluviae forsan magis ad caput ejus
Tempore eo fiant, quo Etesia flabra Aquilonum
Nubila coniiciunt in eas tunc omnia parteis.
Scilicet ad mediam regionem eiecta diei
Quom convenerunt, ibi ad altos denique monteis
Contrusae nubes coguntur, vique premuntur.
Forsitan Aethiopum penitus de montibus altis
Crescat, ubi in campos albas descendere ningueis
Tabificis subigit radiis sol, omnia lustrans.
Nunc age, Averna tibi quae sint loca quomque lacusque,
Expediam, quali natura praedita constent.
Principio, quod Averna vocantur nomine, id ab re
Impositum est, quia sunt avibus contraria cunctеis,
Et regione ea quod loca quom venere volantes,
Remigium oblitae, pennarum vela remittunt,
Praecipitesque cadunt, molli cervice profusae,
In terram, si forte ita fert natura locorum,
Aut in aquam, si forte lacus subtratus Averni.

Hic locus est Cumas apud; acri sulfure montes
Oppletei calidis ubi fumant fontibus auctei.
Est et Athenacis in moenibus, arcis in ipso
Vortice, Palladis ad templum Tritonidis almae,
Quo nunquam pennis appellunt corpora raucae
Cornices; non, quom fumant altaria donis,
Usque adeo fugitant, non iras Palladis acreis,
Pervigili causa, Graiùm ut cecinere poëtae;
Sed natura loci opus efficit ipsa suapte.
In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quo, simul ac vestigia primum
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
Manibus ut si sint divis mactata repente.
Omnia quae naturali ratione geruntur;
Et, quibus e fiant causis, apparet origo:
Ianua ne posita his Orci regionibus esse
Credatur; post hinc animas Acheruntis in oras
Ducere forte deos Manels inferne reamur:
Naribus alipides ut cervei saepe putantur
Ducere de latebris serpentia secla ferarum.
Quod procul a vera quam sit ratione repulsum,
Percipe; nam nunc re de ipsa tibi dicere conor.
Principio hoc dico, quod dixi saepe quoque ante,
In terra quoiusque modi rerum esse figuras;
Multa, cibo quae sunt vitalia, multaque, morbos
Incutere et mortem quae possint accelerare:
Et magis esse aliels alias animantibus aptas
Res ad vitai rationem, ostendimus ante,
Propter dissimilem naturam dissimileisque
Texturas inter sese primasque figuras:
Multa meant inimica per aureis, multa per ipsas
Insinuant nareis infesta atque aspera tactu:
Nec sunt multa parum tactu vitanda, neque autem
Aspectu fugiunda, saporeque tristia quae sint.
Deinde videre licet, quam multae sint homini res
Acriter infesto sensu, spurcaeque, gravesque.
Arboribus primum certeis gravis umbra tributa,
Usque adeo, capitis faciant ut saepe dolores,
Si quis eas subter iacuit prostratus in herbis.
Est etiam magnis Heliconis montibus arbos,
Floris odore hominem tetro consueta necare.
Scilicet haec ideo terris ex omnia surgunt,
Multa modis multis multarum semiña rerum
Quod permixta gerit tellus, discretaque tradit.
Nocturnumque recens exstinctum lumen, ubi acri

Nidore offendit nareis, consopit ibidem
Concidere; ut pronos qui morbus mittere mevit.
Castoreoque gravi mulier sopita recumbit,
Et manibus nitidum teneris opus effluit ei,
Tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit.
Multaque praeterea languentia membra per artus
Solvunt, atque animam labefactant sedibus intus.
Denique, si calidis etiam conctere lavabris
Plenior, et flueris solio ferventis aquai,
Quam facile in medio fit uti des saepe ruinas?
Carbonumque gravis vis atque odor insinuatur
Quam facile in cerebrum, nisi aquam praecepimus ante?
At, quom membra domus percepit fervida, nerveis
Tum fit odor vini plagae mactabilis instar.
Nonne vides etiam, terra quoque sulfur in ipsa
Gignier, et tetro concrescere odore bitumen?
Denique, ubi argenti venas aurique sequuntur,
Terrai penitus scrutantes abdita ferro;
Qualeis expiret scaptensula subter odores?
Quidve mali fit, ut exhalent aurata metalla?
Quas hominum reddunt facies, qualeisque colores?
Nonne vides, audisve, perire in tempore parvo
Quam soleant; et quam vitai copia desit,
Quos opere in tali cohibet vis magna, necesse est?
Hos igitur tellus omneis exaestuat aestus,
Exspiratque foras in aperta promtaque coeli.
Sic et Averna loca alitibus summittere debent
Mortiferam vim, de terra quae surgit in auras,
Ut spatium coeli quadam de parte venenet:
Quo simul ac primum pennis delatus sit ales,
Impediatur ibi, caeco correpta veneno,
Ut cadat e regione loci, qua dirigit aestus:
Quo quom corruit haec eadem vis illius aestus,
Reliquias vitae membris ex omnibus aufert.
Quippe etenim primo quasi quendam conciet aestum;
Posterius fit, uti, quom iam cecidere venesi
In fonteis ipsos, ibi sit quoque vita vomunda,
Propterea quod magna mali sit copia circum.
Fit quoque, ut interdum vis haec atque aestus Averni
Aëra, qui inter aveis quomque est terramque locatus,
Discutiat, prope uti locus hinc linquatur inanis:
Quoius ubi e regione loci venere volantes,
Claudicat extemplo pennarum nisus inanis, l. nisus. f. not.
Et conamen utrinque alarum proditur omne.
Hic, ubi nictari nequeunt, insistereque alis,

Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura; et vacuum prope iam per inane iacentes,
Dispergunt animas per canlas corporis omneis.
Frigidior porro in puteis aestate fit humor,
Rarescit quia terra calore, et semina si qua
Forte vaporis habet, propere dimittit in auras.
Quo magis est igitur tellus effeta calore,
Fit quoque frigidior, qui in terra est abditus, humor.
Frigore quom premitur porro omnis terra, coitque,
Et quasi concrescit; fit scilicet in coëundo,
Exprimat in puteos, si quem gerit ipsa, calorem.
Est apud Hammonis fanum fons luce diurna
Frigidus, et calidus nocturno tempore fertur,
Hunc homines fontem nimis admirantur, et acri
Sole putant subter terras fervescere partim,
Nox ubi terribili terram caligine texit:
Quod nimis a vera est longe ratione remotum.
Quippe ubi sol, nudum contrectans corpus aquai,
Non quierit calidum supera de reddere parte,
Quom superum lumen tanto fervore fruatur;
Qui queat hic subter tam crasso corpore terram
Percoquere humorem, et calido sociare vapore?
Praesertim, quom vix possit per saepta domorum
Insinuare suum radiis ardentibus aestum?
Quae ratio est igitur? Nimirum, terra magis quod
Rara tenet circum fontem, quam cetera tellus,
Multaque sunt ignis prope semina corpus aquai.
Hoc, ubi roriferis terram nox obruit umbris,
Extemplo subtus frigescit terra, coitque.
Hac ratione fit, ut, tanquam compressa manu sit,
Exprimat in fontem, quae semina quomque habet ignis;
Quae calidum faciunt laticis tactum atque vaporem.
Inde, ubi sol radiis terram dimovit obortis,
Et rarefecit, calido miscente vapore;
Rursus in antiquas redeunt primordia sedeis
Ignis, et in terram cedit calor omnis aquai:
Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.
Praeterea, solis radiis iactatur aquai
Humor, et in lucem tremulo rarescit ab aestu:
Propterea fit, uti, quae semina quomque habet ignis,
Dimittat; quasi saepe gelum, quod continet in se,
Mittit, et exsolvit glaciem, nodosque relaxat.
Frigidus est etiam fons, supra quem sita saepe
Stuppa iacit flammam, concepto protinus igni;
Tedaque consimili ratione, accensa per undas,

Collucet, quoquomque natans impellitur auris:
Nimirum, quia sunt in aqua permulta vaporis
Semina; de terraque necesse est funditus ipsa
Ignis cuspera per totum consurgere fontem,
Et simul exspirare foras exireque in auras:
Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.
Praeterea, dispersa foras, erumpere cogit
Vis per aquam subito, sursumque ea conciliare:
Quod genus indu mari Aradio fons, dulcis aquai,
Qui scatit, et salsas circum se dimovet undas.
Et multis aliis praebet regionibus aequor
Utilitatem opportunam sitientibu' nautis,
Quod dulcis inter salsas intervomit undas.
Sic igitur per eam possunt erumpere fontem
Et scatere illa foras in stuppam semina; quae quom
Conveniunt, aut in tedai corpore adhaerent,
Ardescunt facile extemplo; quod multa quoque in se
Semina habent ignis stuppae tedaeque tenentes.
Nonne vides etiam, nocturna ad lumina linum
Nuper ubi exstinctum admoveas, accendier ante
Quam tetigit flammam; tedamque pari ratione?
Multaque praeterea, prius ipso tacta vapore
Emitus ardescunt, quam communus imbuat ignis.
Hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandum est.
Quod superest, agere incipiam, quo foedere fiat
Naturae, lapis hic ut ferrum ducere possit,
Quem Magneta vocant patrio de nomine Graici,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.
Hunc homines lapidem mirantur, quippe catenam
Saepe ex annellis seddit pendentibus ex se.
Quinque etenim licet interdum plureisque videre,
Ordine demisso, levibus iactarier auris,
Unus ubi ex uno dependet, subter adhaerens;
Ex alioque alius lapidis vim vinclaque nosci:
Usque adeo permananter vis pervalet eius.
Hoc genus in rebus firmandum est multa prius, quam
Ipsius rei rationem reddere possis;
Et nimium longis ambagibus est adeundum:
Quo magis attentas aureis animumque reposco.
Principio, omnibus a rebus, quasquomque videmus,
Perpetuo fluere ac mitti spargique necesse est
Corpora, quae feriant oculos, visumque lacessant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores,
Frigus ut a fluviis, calor a sole, aestus ab undis
Aequoris, exesor moerorum litora propter:

Nec varici cessant sonitus manare per auras.
Denique, in os salsi venit humor saepe saporis,
Quom mare vorsamur propter; dilutaque contra
Quom tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
Usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique partes:
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluundi;
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
Cernere, odorari licet, et sentire sonare.
Nunc omnes repetam quam raro corpore sint res
Commemorare, quod in primo quoque carmine claret.
Quippe etenim, quanquam multas hoc pertinet ad res
Noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam,
Qua de disserere aggredior, firmare necesse est,
Nil esse in promtu, nisi corpus mixtum in inani.
Principio fit, ut in speluncis saxa superna
Sudent humore, et guttis manantibu' stillent:
Manat item nobis e toto corpore sudor;
Crescit barba pilique per omnia membra, per artus:
Diditur in venas cibus omneis, auget alitque
Corporis extremas quoque parteis unguiculosque.
Frigus item transire per aes, calidumque vaporem,
Sentimus; sentimus item transire per aurum
Atque per argentum, quom pocula plena tenemus.
Denique, per dissaepta domorum saxea voces
Pervolitant, permanat odos, frigusque, vaposque
Ignis; qui ferri quoque vim penetrare suevit
Denique, qua circum colli lorica coërcet.
Morbida visque simul, quom extrinsecus insinuatur:
Et tempestatem, terra coeloque coortam,
In coelum terramque remote iure facessunt,
Quandoquidem nihil est, nisi raro corpore nexum.
Huc accedit, uti non omnia, quae iaciuntur
Corpora quomque ab rebus, eodem praedita sensu,
Atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.
Principio, terram sol excoquit, et facit ire;
At glaciem dissolvit, et altis montibus altas
Exstructas ningueis radiis tabescere cogit:
Denique, cera liquefit in eius posta vapore.
Ignis item liquidum facit aes, aurumque resolvit;
At coria et carnem trahit, et conducit in unum.
Humor aquae porro ferrum condurat ab igni;
At coria et carnem mollit, durata calore.
Barbigeras elleator eo iuvat usque capellas,
Effingat ambrosia quasi vero et nectare tinctas:

Qua nihil est homini quod amariu' frondeat estu.
Denique, amaracinum fugitat sus, et timet omne
Unguentum; nam setigeris subus acre venenum est,
Quod nos interdum tanquam recreare videtur.
At contra nobis coenum teterrima quoem sit
Spurcities, eadem suibus haec munda videtur,
Insatiabiliter totei ut volvantur ibidem.
Hoc etiam superest, ipsa quam dicere de re
Aggredior, quod dicundum prius esse videtur.
Multa foramina quoem varieis sint reddita rebus,
Dissimili inter se natura praedita debent
Esse, et habere suam naturam quaeque viasque.
Quippe etenim varii sensus animantibus insunt,
Quorum quisque suam proprie rem percipit in se.
Nam penetrare alio somitus, alioque saporem
Cernimus e sucis, alio nidoris odores.
Praeterea, manare aliud per saxa videtur,
Atque aliud lignis, aliud transire per aurum;
Argentoque foras aliud, vitroque meare;
(Nam fluere hac species, illac calor ire videtur)
Atque aliis alio.l citius tramittere eadem.
Scilicet id fieri cogit natura viarum,
Multimodis varians, ut paullo ostendimus ante,
Propter dissimilem naturam textaque rerum.
Quapropter, bene ubi haec, confirmata atque locata,
Omnia constiterint, nobis praeposta, parata;
Quod superest, facile hinc ratio reddetur, et omnis
Causa patefiet, quae ferri pellicat vim.
Principio, fluere e lapide hoc permulta necesse est
Semina, sive aestum, qui discutit aëra plagis,
Inter qui lapidem ferramque est quomque locatus.
Hoc ubi inanitur spatium, multusque vacefit
In medio locus; extemplo primordia ferri
In vacuum prolapsa cadunt cóniuncta, fit utque
Annulus ipse sequatur, eatque ita corpore toto.
Nec res ulla magis, primoribus ex elementis
Indupedita suis, arcte connexa cohaeret,
Quam validi ferri naturae frigidus horror.
Quo minus est mirum, quod dicitur, ex elementis
Corpora si nequeunt, de ferro plura coorta,
In vacuum ferri, quin annulus ipse sequatur:
Quod facit; et sequitur, donec pervenit ad ipsum
Iam lapidem, caecisque in eo compagibus haesit.
Hoc fit idem cunctas in parteis; unde vacefit
Quomque locus, sive ex transverso, sive superne,

Corpora continuo in vacuum vicina feruntur.
Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa
Sponte sua sursum possunt consurgere in auras.
Huc accedit item, quare queat id magis esse:
Quod simul a fronte est annelli rarior aër
Factus, inanitusque locus magis ac vacuatus;
Continuo fit, uti, qui post est quomque locatus
Aër, a tergo quasi provehat atque propellat.
Semper enim circum positus res verberat aër.
Sed tali fit uti propellat tempore ferrum,
Parte quod ex una spatium vacat, et capit in se.
Hic tibi, quem memoro, per crebra foramina ferri
Parvas ad parteis subtiliter insinuatus,
Trudit et impellit: quasi naves velaque ventis,
Haec quoque res adiumento motuque iuvatur.
Denique res omnes debent in corpore habere
Aëra, quandoquidem raro sunt corpore, et aër
Omnibus est rebus circumdatus appositusque.
Hic igitur, penitus qui in ferro est abditus, aër
Sollicito motu semper iactatur, eoque
Verberat annellum dubie procul; et ciet intus
Scilicet; atque eodem fertur, quo praecipitavit
Iam semel, et vacuam partem in conamina sumsit.
Fit quoque, ut a lapide hoc ferri natura recedat
Interdum, fugere atque sequi consueta vicissim.
Exultare etiam Samothracia ferrea vidi,
Ac ramenta simul ferri furere intus ahenis
In scaphiis, lapis hic Magnes quom subditus esset:
Usque adeo fugere a saxo gestire videtur,
Aere interposito; discordia tanta creatur:
Propterea quia nimirum prius aestus ubi aeris
Praecepit, ferrique vias possedit apertas,
Posterior lapidis venit aestus, et omnia plena
Invenit in ferro; neque habet, qua tranet, ut ante.
Cogitur offensare igitur pulsareque fluctu
Ferrea texta suo: quo pacto respuit ab se,
Atque per aes agitat, sine eo quod saepe resorbet.
Illud in his rebus mirari mitte, quod aestus
Non valet e lapide hoc alias impellere item res.
Pondere enim fretae partim stant; quod genus aurum:
Ac partim, raro quia sunt cum corpore, ut aestus
Pervolet intactus, nequeunt impellier usquam;
Lignea materies in quo genere esse videtur.
Inter utrasque igitur ferri natura locata,
Aeris ubi accepit quaedam corpuscula; tum fit,

Impellant ut eam Magnesia flumina saxi.
Nec tamen haec ita sunt aliarum rerum aliena,
Ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditentur,
Quae memorare queam inter se singulariter apta.
Saxa vides primum sola coalescere calce:
Glutine materies taurino iungitur una,
Ut vitio venae tabularum saepius hiscant,
Quam laxare queant compages taurea viscla.
Vitigenei latices in aquai fontibus ardent
Misceri, quom pix nequeat gravis et leve olivum.
Purpureusque color conchyli iungitur uno
Corpore cum lanae, dirimi qui non queat usquam;
Non, si Neptuni fluctu renovare operam des,
Non, marei si totam velit eluere omnibus undis.
Denique res auro aurum concopulat una,
Acrique aes plumbo fit uti iungatur ab albo.
Cetera iam quam multa licet reperire? Quid ergo?
Nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,
Nec me tam multam hic operam consumere par est;
Sed breviter paucis praestat comprendere multa.
Quorum ita texturae cecidernnt mutua contra,
Ut cava conveniant plenels haec illius, olla
Huiusque; inter se iunctura haec optuma constat.
Est etiam, quasi ut annellis hamisque plicata,
Inter se quaedam possint coplata teneri:
Quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur.
Nunc, ratio quae sit morbeis, aut, unde repente
Mortiferam possit cladem conflare coorta
Morbida vis hominum generi pecudumque caterveis,
Expediam. Primum, multarum semina rerum
Esse supra docui, quae sint vitalia nobis;
Et contra, quae sint morbo mortique, necesse est
Multa volare: ea quom casu sunt forte coorta,
Et perturbarunt coelum, fit morbidus aër.
Atque ea vis omnis morborum pestilitasque
Aut extrinsecus, ut nubes nebulaeque superne
Per coelum veniunt, aut ipsa saepe coorta
De terra surgunt, ubi puterem humida nacta est,
Intempestivis pluviisque et solibus icta.
Nonne vides etiam, coeli novitate et aquarum
Tentari, procul a patria quoiquomque domoque
Adveniunt? ideo quia longe discrepitant res.
Nam quid Britanneis coelum differre putamus,
Et quod in Aegypto est, qua mundi claudicat axis?
Quidve, quod in Ponto est, differre, et Gadibus, atque

Usque ad nigra virûm percocto secla calore.
Quae quom quatuor, inter se divorsa, videmus
Quatuor a ventis et coeli partibus esse;
Tum color et facies hominum distare videntur
Largiter, et morbei generatim secla tenere.
Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Aegypto in media, neque praeterea usquam.
Atthidè tentantur gressus, oculique in Achaeis
Finibus; inde alicis alius locus est inimicus
Partibus ac membreis: varius concinnat id aër.
Proinde, ubi se coelum, quod nobis forte venenum,
Commovet, atque aër inimicus serpere coepit;
Ut nebula ac nubes, paullatim repit, et omne,
Qua graditur, conturbat, et immutare coactat.
Fit quoque, ut in nostrum quom venit denique coelum,
Corrumpat, reddatque sui simile, atque alienum.
Haec igitur subito clades nova pestilitasque
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus pecudumque cibatus;
Aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso:
Et, quom spirantes mixtas hinc ducimus auras,
Olla quoque in corpus pariter sorbere necesse est.
Consimili ratione venit bubus quoque saepe
Pestilitas; etiam pigreis balantibus aegros.
Nec refert, utrum nos in loca deveniamus
Nobis adversa, et coeli mutemus amictum;
An coelum nobis ultro natura corruptum
Deferat, aut aliquid, quod non consuevimus uti,
Quod nos adventu possit tentare recenti.
Haec ratio quondam morborum et mortifer aestus
Finibu' Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias, exhausit civibus urbem.
Nam penitus, veniens Aegypti finibus, ortus,
Aëra permensus multum camposque natanteis,
Incubuit tandem populo Pandionis; omnes
Inde catervatim morbo mortique dabantur.
Principio, caput incensum fervore gerebant,
Et duplicis oculos suffusa luce rubentis.
Sudabant etiam fauces, intrinsecus atrae,
Sanguine, et ulceribus vocis via saepta coibat;
Atque, animi interpres, manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.
Inde, ubi per fauceis pectus complerat, et ipsum
Morbida vis in cor maestum confluxerat aegreis;
Omnia tum vero vitai claustra labebant.

Spiritus ore foras tetrum volvebat odorem,
Rancida quo perolent proiecta cadavera ritu.
Atque animi prorsum vires totius, et omne
Languebat corpus, leti iam limine in ipso;
Intolerabilibusque malis erat anxius angor
Assidue comes, et gemitu commixta querela;
Singultusque frequens noctem per saepe diemque,
Corripere assidue nervos et membra coactans,
Dissolvebat eos, defessos ante fatigans.
Nec nimio quoiquam posses ardore tueri
Corporis in summo summam fervescere partem;
Sed potius tepidum manibus propenere tactum,
Et simul, ulceribus quasi inustis, omne rubere
Corpus, ut est, per membra sacer quom diditur ignis.
Intima pars hominum vero flagrabat ad ossa;
Flagrabat stomacho flamma, ut fornacibus, intus:
Nil adeo posses quoiquam leve tenveque membreis
Vortere in utilitatem; ad ventum et frigora semper,
In fluvios partim gelidos, ardentia morbo
Membra dabant, nudum iacientes corpus in undas.
Multei praecipites lympheis putealibus alte
Inciderunt, ipso venientes ore patente:
Insedabiliter sitis arida, corpora mersans,
Aequabat multum parveis humoribus imbrem.
Nec requies erat ulla mali: defessa iacebant
Corpora; mussabat tacito Medicina timore;
Quippe patentia quom totiens, ardentia morbis,
Lumina versarent oculorum, expertia somno:
Multaque praeterea mortis tum signa dabantur;
Perturbata animi mens in moerore metuque;
Triste supercilium; furiosus voltus et acer;
Sollicitae porro plenaeque sonoribus aures;
Creber spiritus, aut ingens, raroque coortus;
Sudorisque madens per collum splendidus humos;
Tenvia sputa, minuta, croci contacta colore,
Salsaque, per fauceis raucas vix edita tussi.
In manibus veno nervei trahere, et tremere artus;
A pedibusque manutatim succedere frigus
Non dubitabat: item, ad supremum denique tempus,
Compressae nares; nasi primoris acumen
Tenve; cavatei oculei; cava tempora; frigida pellis
Duraque; in ore iacens rictum; frons tenta minebat;
Nec nimio rigida post artus morte iacebant;
Octavoque fere candenti lumine solis,
Aut etiam nona reddebant lampade vitam.

Quorum si quis, ut est, vitarat funera leti,
Visceribus tetris, et nigra proluvie alvi;
Posterius tamen hunc tabes letumque manebat:
Aut etiam multus capitis cum saepe dolore
Corruptus sanguis expletis naribus ibat;
Huc hominis totae vires corpusque fluebat.
Profluvium porro qui tetri sanguinis acre
Exierat, tamen in nervos huic morbus et artus
Ibat, et in parteis genitaleis corporis ipsas.
Et graviter partim metuentes limina leti
Vivebant, ferro privatei parte virili:
Et manibus sine nonnullei pedibusque manebant
In vita tamen, et perdebant lumina partim:
Usque adeo mortis metus heis incusserat acer.
Atque etiam quosdam cepere oblivia rerum
Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsei.
Multaque humi quom inhumata iacerent corpora supra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem,
Aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua.
Nec tamen omnino temere ollis solibus ulla
Comparebat avis, nec noxia secla ferarum
Exibant sylvis: languebant pleraque morbo,
Et moriebantur: cum primis fida canum vis
Strata viis animam ponebat in omnibus aegre;
Extorquebat enim vitam vis morbida membreis.
Incomitata rapi certabant funera vasta.
Nec ratio remedi communis certa dabatur:
Nam, quod ali dederat vitaleis aëris auras
Volvere in ore licere, et coeli templa tueri,
Hoc alicis erat exitio, letumque parabat.
Illud in his rebus miserandum et magnopere unum
Aerumnabile erat, quod, ubi se quisque videbat
Implicitum morbo, morti damnatus ut esset,
Deficiens animo, moesto cum corde iacebat
Funera respectans, animam et mittebat ibidem.
Quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
Ex aliis alios avidi contagia morbi,
Lanigeras tanquam pecudes et bucera secla.
Idque vel in primis cumulabat funere funus.
Nam queiquomque suos fugitabant visere ad aegros,
Vitai nimium cupidos mortisque timenteis.
Poenibat paullo post turpi morte malaque,
Desertos, opis experteis, incuria mactans.
Quei fuerant autem praesto, contagibus ibant

Atque labore, pudor quem tum cogebat obire,
Blandaque lassorum vox, mixta voce querelae.
Optumus hoc leti genus ergo quisque subibat,
Inque aliis alium, populum sepelire suorum
Certantes, lacrumis lassei luctuque redibant.
Inde bonam partem in lectum moerore dabantur:
Nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus,
Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.
Praeterea iam pastor et armentarius omnis,
Et robustus item curvi moderator aratri
Languebat; penitusque casa contrusa iacebant
Corpora, paupertate et morbo dedita morti.
Exanimis pueris super exanimata parentum
Corpora nonnunquam posses retroque videre
Matribus et patribus natos super edere vitam.
Nec minumam partem ex agris moerör is in urbem
Confluxit, languens quem contulit agricolarum
Copia, conveniens ex omni morbida parte.
Omnia complebant loca tectaque: quo magis aestu
Confertos ita acervatim Mors accumulabat.
Multa siti prostrata viam per proque voluta
Corpora, sīlanos ad aquarum strata, iacebant,
Interclusa anima nimia ab dulcedine aquarum:
Multaque per populi passim loca prompta viasque
Languida semianimo cum corpore membra videres,
Horrida paedore, et pannis cooperta, perire
Corporis illuvie: pellis super ossibus una,
Visceribus tetris prope iam sordique sepulta.
Omnia denique sancta deûm delubra replerat
Corporibus Mors exanimis, onerataque passim
Cuncta cadaveribus coelestûm templa manebant,
Hospitibus loca quae complerant aedituentes.
Nec iam religio divûm, neque numina, magni
Pendebantur: enim praesens dolor exsuperabat.
Nec mos ille sepulturae remanebat in urbe,
Quo pius hic populus semper consuerat humari:
Perturbatus enim totus repedabat, et unus
Quisque suum pro re consortem maestus humabat.
Multaque vi subita paupertas horrida suasit.
Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper exstructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faces; multo cum sanguine saepe
Rixantes potius, quam corpora deserarentur.

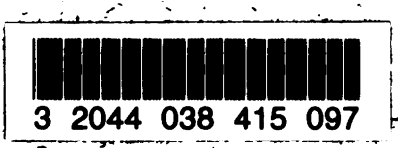
3 2044 038 415 097